

Magasabbra a lábat!

Kilencedszer gyűjtjük egybe a következő esztendőben hetvenedik életévüket betöltő legjelesebb alkotók, tudósok, közéleti szereplők életvallomásait. Minden eddiginél többen ajándékoznak meg benne életük tanulságaival, minden korábbi évjáratnál tarkább és merészebb pályáivekről adnak számot 1936-ban született kortársaink. Csak ízelítőképpen: a pingpong érdekelte, vegyészmérnökként a Palma gumimatrac sikertörténetének részese lett egyikük; Brazíliában faggatta Szálasi-barátságán rajtavesztő apját az újságíró; Shakespeare-tévévetélkedőt nyert közülük a lelkész; a nemzetiségi politikus még Kádár Jánostól vette át megbízólevelét és már Antall Józseftől az állami kitüntetést; a mosonmagyaróvári sortűz súlyos sebesültje a növényvédelemnek szentelte életét – és akkor még nem említettük az őszinteség patikamérlegét beállító rendezőt, az Amerikában magyarságtudós történést, a templomtervező építést, a délvidéki megtorlások krónikását, a munkamániás könyvszerkesztőt, a röptérüzemeltetőt, a kutatóorvost, a járművezetői alkalmassági szakértőt, a hegedűművészt, Az autóklubelnök bankárt, a fotóművészt, mindazokat, akik (többük apahiánnyal küszködve) a megnemesedett lelkek otthontalanságát és a szeretethiányt fájlalva, emlékezetünk gyógyítását szem előtt tartva építettek föl egy tartalmas életet.

Hogy sokan vannak és sokfélék, az nem a mi érdemünk, akik a meghívólistát összeállítottuk. Egyszerűen e korosztályból minden korábbinál készségesebben válaszoltak megkeresésünkre. Pedig e korban már a testi nyavalyák kezdik utolérni az embert, s épp ezért hetven után (mondom, mint aki tudja) a legdrágább napjait éli.

Azt kell hinnünk, hogy egész egyszerűen a 36-osok úgy érzik – sokkal inkább, mint hatvankilenc éves fővel az előttük járók –, hogy van még tennivalójuk ebben az árnyékvilágban. „Szerencsés évjárat vagyunk – fogalmazza meg egyikük. – Már, persze, akik túléltek a háborút, a veszedelmeket, a forradalmat, a betegségeket. Jobban tudtunk és tudunk örülni mindennek, mint a többi nemzedék.” Magasabbra a lábat! – mondja Mészöly Miklós Film című regényének központi képében a Csaba utcában haladó párból az öregembernek az asszony. Úgy látszik, ez a belső parancs fog a harminchatosokon. Még nem akarnak csak csoszogni és elmatatni valamivel valahol a sutban. Mondanunk sem kell, köztük van Balázs Jolanda-Jolán is, akit árnyék követett a világversenyeken, miközben férje eleinte el sem kísérhette, s szívesen nyert volna magyar aranyérmet, bár a románt sincs miért szégyellnie, mint ahogy lassacskán az ő aranyérméért sem restelkednek már annyira hazájában.

E józan szívósságra az imént idézett Gyárfás Endre ad pontos magyarázatot: „Korai éveink nélkülözése megedzett bennünket – írja –, kamaszkorunk természetes illúzióvesztése pedig egybeesett a társadaloméval.” Azt kívánjuk – és reméljük, így lesz – a korai illúzióvesztők szépkornak is mondott öregségében ennek természetes békéje találkozik a társadaloméval, s ez fényesíti éveiket.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 10. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft., Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Láncos Sára**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztők: **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza), **Király Farkas** (vers),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Pencz Levente** (környezet),
Szondi Bence (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár,
Osztovíts Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,
Sütő András, Székely Magda** (tiszteltetbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Bognár Antal bevezetője (a borítóbelsőn)

Kiss Dénes	3	Klimó Károly	75
Czímber Gyula	5	Lengyel György	76
Erőd Iván	7	Lovass Lajos	79
Péter H. Mária	9	Iluh István	80
Putarich Dr. Ivánszky Veronika	12	Kóczián Éva	81
Mécs Károly	13	Balogh Géza	82
Horváth Dezső	14	Szödy Viktor	84
Domokos Péter	16	Kézdi-Kovács Zsolt	86
Molnár Sándor	17	Koncsol László	88
Fehér Erzsébet	19	Próhle Henrik	90
Oberfrank Géza	22	Porkoláb Sándor	91
Janota Gábor	24	Urbán György	92
Ritoók Pálné	25	Fenákel Judit	93
Kézdy György	26	Gulyás Gizella	95
Sztankay István	27	Tóth Imre	98
Léner Péter	29	Várdy Béla	100
Bodor Ádám	33	Bartis Ferenc	102
Szuromi Lajos	34	Tóth-Máthé Miklós	104
Dulin Jenő	36	Buczkó Imre	107
Dömölky Lídia	37	Gallov Rezső	109
Gaál András	38	Lehoczky Zsuzsa	111
Vermes László	40	Bitó János	113
Bárdos Pál	42	Székely Magda	114
Hogyor József	44	Szende Béla	115
Csukás István	45	Kárpáti Éva	117
Papp Tibor	47	Sigmond István	118
Békési Imre	49	Kabdebó Lóránt	119
Molnár Géza István	50	Vígh István	121
Garabuczy Ágnes	52	Széles Klára	122
Rétvári László	53	Jakab Róbertné	125
Gazda József	56	Wagner János	127
Kováts Albert	58	Pásztor Erzsé	127
Molnár József	59	Kuroli Géza	129
Lakner László	59	Budai-Sántha János	131
Kutas László	61	Matuska Márton	133
Pünkösti Árpád	64	Pós Sándor	135
Harmati Béla	67	Quittner Pál	137
Lázár Ervin	69	Simon Endre	139
Gyárfás Endre	70	Török Ferenc	142
Vavró István	71	Pauk György	144
Keuler Jenő	73	Hegedűs Oszkár	146

Buda Ferenc	149	Müller Péter	163
Szamuely László	149	Török Mária	163
Markovics Ferenc	151	Tótfalusi István	165
Réti Csaba	153	Balázs Jolán	167
Ungváry Rudolf	155	Perhács János	170
Molnár Kálmán	158	Kovács Sándor	172
Polgár Rózsa	160	Szigeti Jenő	174

Emlékezet

Ratkó József (Vasy Géza)	176
Császár István (Ágh István)	177
Varga Zoltán (Vajda Gábor)	179
Orbán Ottó (Alföldy Jenő)	182
Ténagy Sándor (Ambrus Józsefné)	184

Melléklet

József Attila-émlékév 10.

Kárpáti Kamil, Csáji László Koppány,
Madár János, Murányi Róbert, Bartis Ferenc,
Kovács István, S. Benedek András, Szabó Attila,
Tüskés Tibor, Németh Péter Mikola,
Szőnyi Zsuzsa, Köpöczi Róza

Tíz idei megjelenésünk mindegyikével egy-egy József Attila-mellékletet kapott ráadásnak az olvasó. Köszönjük 79 szerzőnk 85 alkotását! Megtisztelő volt, hogy felhívásunkra mondatokba öntötték, érembe, rajzba foglalták gondolataikat klasszikus költőnk születésének centenáriumán. Az évforduló múltával is csemegézni érdemes és érdekes sok munka született így, amelyeket a visszajelzések szerint egyberendezve is jó lenne a könyvespolcra tenni.

Jövő évi számainkat is igyekszünk mellékletekkel gazdagítani, kedves olvasó, más, egyedi módon: rácsodálkozásra készítő, felfedezészámba menő, javarészt kortárs alkotásokkal. Maradjanak velünk!

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 10. szám

Kilencvenhat jeles hetvenes

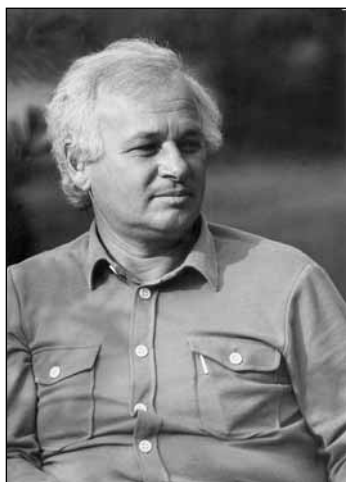

MOLNÁR ISTVÁN GÉZA
FORMÁK

E számunk színes mellékletén Buczkó Imre, Gaál András, Garabuczy Ágnes, Gulyás Gizella, Kárpáti Éva, Klimó Károly, Kovács Albert, Kutas László, Lakner László, Markovics Ferenc, Molnár István Géza, Molnár Sándor, Polgár Rózsa, Porkoláb Sándor, Simon Endre, Török Ferenc, Urbán György, Vigh István és Wagner János alkotásai láthatók.

Kiss Dénes

író, költő (Pacsá, 1936. január 1.)

Kérdeztem többször is magamtól, hogy abból a szilveszteri zenéből megmaradt-e valami, apró szilánknnyi, valahol a fehér agysejtek mélyén? Akkor azok még az értelem szűzmezői voltak, nem szántották őket ingerek, csak az életre jövő, tehetetlen élet csecsemősírásának hangkristályjai kezdték meg finom rögeik föltörését.

Miután szüleim, valamint nagyszüleim egyöntetűen mondták, no meg a bábaasszony is, hogy 1935 szilveszter estéjén születtem, ezt el kell hinnem. Nagypám kiszólt a téli éjszakába az ablak alatt köszöntést zendítő, falusi rezesbandának, hogy „Csöndesebben, emberek, mert itt gyerekek születik.” Hát persze hogy ezután sokkal hangosabban fújták. Médi néni, a bába, később több-

ször elmondta már suttyókoromban: „Fiam, azt hittük, te sem éred meg a harmadnapot.” Ugyanis előttem három testvérem született, de csak egy-egy napig éltek. Halottak napján kijártunk az őszi, ködös temetőbe gyertyát gyújtani a „gyerekeknek”, ahogy nagyanyám szokta mondani. Három sovány kereszt állt a sír végén, szorosan egymáshoz simulva. Igazi fölnevelőim a nagyszüleim voltak. Tehát a valódi születés 1935-ben volt, a hivatalos azonban 1936. január elsején. Szülőfalumban, a zalai Pacsa községben jártam elemi iskolába. Emlekezetes és jó tanítóim voltak. Még a legszigorúbbat is szerettem.

Középisikolás éveim 1950 és 1954 között Nagykanizsán teltek, szürkén, de az ifjúság mindig elintéz magának sajátos izgalmakat. Azok pedig annál jobbak, minél veszélyesebbek. Én teremtettem is ilyen helyzeteket. Tizenhat éves koromban ugrottam először ejtőernyővel, majd tizenhét évesen jutottam el vitorlázógéppel a C vizsgáig.

Korán kezdtem olvasni. Bottal járó nagypám az utca porába rajzolta le a betűket. Elolvastam az iskolai könyvtár, majd engedéllyel a tanári könyvtár minden könyvét, persze a szakmai munkákat nem. Majd az esperes úr könyvtára következett. Hozzá egy darabig latint tanulni jártam teljesen önszántamból.

Apámék Türrjére, nagyszüleim szülőfalujába költöztek, ahol a nyarak egy részét töltöttem állandóan vándorolva anyámmal, majd a húgommal egyik al-bérletből a másikba. Apámat szinte sose láttam. Csavargott az országban. Bár volt rendes szakmája, géplakatos, szerelő stb., dolgozott bányában is, de mindenütt rövid ideig. Anyám napszámba járt, abból éltünk. Így maradtam végleg nagyszüleimnél anyámmal egyetértésben.

Érettségi után, mivel más mód nem volt arra, hogy repüljek, 1954-ben repülőtishti iskolára jelentkeztem. Fel is vettek, de nem indult évfolyam. Tanfolyam után teherfuvarozó vállalat menetirányítója lettem szülőfalumban, illetve könyvtáros. Ígérték, hogy 1955-ben indul évfolyam, ha nem tudok várni,

azonnal mehetek tanktishti iskolára. De hát én nem tiszt akartam lenni, hanem repülni szerettem volna. Repülőévfolyam nem indult. Pécsre mentem régi barátom, Bertha Bulcsu hívására, akivel együtt jelentünk meg a Zalai újságban, majd ő Pécsre ment, ott is segédmunkás volt. Magam is az lettem. De nyáron Péczely Lászlónál felvételeztünk a főiskolára. A nagyszerű és roppant kedves ember egyórás beszélgetés után kijelentette, hogy fölvetek bennünket. (Végül is Bulcsút nem vették föl, mert az édesapja, tanító lévén, tartalékos tiszt volt. Akkor így mondták: „horthyista”.) Ekkor már antológiában és a Baranya megyei lapban is megjelentek a verseim.

Következett 1956 ősze. Abban az évben nagy árvíz volt, és mi, főiskolások a tanév első hónapjában Mohácson építettük a házakat az árvízkárosultaknak. Mire visszamentünk Pécsre, már erjedt-forrott az ország. A Pécsi Egyetem című lap első oldalán *Velünk vagy ellenünk* címmel versem jelent 1956. október 24-én. Azt a joghallgatót – Klencz Tibort –, aki a versemet huszonhétszer nagy nyilvánosság előtt elszavalta, s éppen emiatt fogták le, a börtönben ismertem meg. Végül az ÁVH cellái, a pécsi megyei börtön után Kistarcsára internáltak, és kizártak az ország valamennyi egyeteméről és főiskolájáról. (Ez a kizárás máig tart!) Az internálás után négy év segédmunkásság következett. Olyan helyzet adódott kétszer is, hogy kevésen múltott életben maradásom. Verseim időközben Bölöni György kezébe kerültek. Így indult el fővárosi megjelenésem. Első verseskötetem 1962-ben jelent meg *Porba rajzolt szobafalak* címmel. Ekkorra az Esti Hírlap újságíró-gyakornoka lettem, s mivel a kétéves újságíró-iskola nem tartozott a minisztérium hatáskörébe, elvégezhettem. De nem maradhattam a lapnál, mintegy tíz év szellemi rabszolgaság következett, amit négy üzemi lapnál töltöttem.

Tudtam, hogy nekem az átlagnál jobbat és többet kell írnom ahhoz, hogy elfogadjanak. Dolgoztam is sokat és szívesen. Mivel a verseskötetet megjelenése előtt hatszor kaptam vissza, elkezdtem ifjúsági munkákat írni. Amikor nagy késéssel megkaptam a József Attila-díj III. fokozatát, addigra már tíz könyvem jelent meg. Egyébként a hatvanas évek eleje óta foglalkozom a magyar nyelv elemzésével. Az eddig megjelent ötvennégy könyvem tekintve, a száznál is több tanulmány mellett, hét könyvben foglalkozom a nyelvvel. A legutóbbi, *Bábel után* című 640 oldalas kötet, 2004-ben jelent meg. E témáról volt szerencsém előadást tartani az Egyesült Államokban, Ausztráliában, Nyugat-Európa több városában és a környező országokban is. Évente általában ötven-hatvan előadást tartok. A magyarul három kiadást megért *Kányadombi indiánok* című ifjúsági regény ukránul is megjelent. Verseimből hét nyelvre fordítottak.

Egy lányom, Anikó – két fiúunokával – és egy fiam, Dániel örvendeztet létevel.

A szilveszteri zenekart, most, hetvenévesen, mintha már hallanám a múlt mélyéből.

Czimer Gyula

agrobotikus, egyetemi tanár (Homokbödöge, 1936. január 2.)

Az én szülőfalum – Pápa és Bakonybél között található – fele a Kisal-föld, fele a Bakony. Ezért olyan csodálatos.

Szüleim Vas megyében a Ság-hegy közeli falvakban (Izsákfa, Nemeskocs) találtak egymásra. Apám a Pápai Állami Tanítóképző elvégzése után 1933-ban pályázat útján került Homokbödöge rémai katolikus kántortanítónak. Az államosítás után beosztott tanító lett, majd az általános iskola igazgatója. Hobbija a méhészkedés volt. Téli estéken a gazdálkodás alapismereteit tanította a falu érdeklődő közösségének. Anyám a háztartást vezette. Amerikás anyai nagyszüleim megvették a nemeskocsi hengermalmot, amit 1945 után a kibíratatlan adóterhek és zaklatások miatt be kellett zárni. Apai nagyszüleim uradalmi szolgálatban álltak, korán elhaltak, nem ismerhettem meg őket.

Mosonmagyaróvári hallgatótársamat, Németh Zsófiát 1962-ben vettem feleségül. Tejipari mérnökként üzemvezető volt a helyi tejüzemben, majd gyermekeink születése után az egyetem (akkor még egyetemi rangú Agrártudományi Főiskola) tanulmányi osztályának lett a vezetője. Innen ment nyugdíjba. Két gyermekünk közül Márta 1965-ben, Gyula 1967-ben született. Lányunk Magyaróváratt végzett agrármérnök, Hamburgba ment férjhez és két kiváló unokánkat (Dávid és Rebeka) neveli, akik természe-

tesen jól beszélnek magyarul. Fiunk állatorvos lett, még nőtlen.

1946 őszén beíratkák a pápai bencés gimnázium első osztályába. Az iskolareform következtében a bencés gimnázium V. osztályos általános iskolai tanulója lettem. Két évig voltunk bencések, kiváló, nagy hírű tanári karral. Ezután következett az iskolák államosítása. Vis-

szakerültem a falumba hetedikesnek, de mivel én nem tanultam orosz, újból irány Pápa, ahol csak nekünk, volt bencéseknek csináltak külön latinos osztályt. Népi kollégista lettem, ahonnét aztán szüleim kivettek, és vonnattal, kerékpárral bejáró tanuló lettem. Kevés volt a tanítói fizetés, a kántorságért járó jövedelemtől elestünk.

Pápan a gimnáziumi négy év csodálatos volt; pedig nem is voltam emi-nens tanuló.

Érettségi után egy évig pénzt kerestem. Voltam fél évig jól fizetett kútfúró, fél évig pedig erdőrendező, ún. műszaki kisegítő. Egyik hansági erdőt önállóan „rendeztem” (geodéziai körbenjárás, fatömegmérés, üzemtervkészítés). Ennek ellenére nem mertem jelentkezni az Erdőmérnöki Főiskolára, mert nem voltak erősségeim a műszaki tárgyak. Irány Óvár! Felvettek (1955 szeptember).

Elsőéves koromban már a kiváló szakember és pedagógus Dohy János professzor szakköröse voltam. Ő tanította az agrobotikát. Koholt vadak alapján az 1956-os mosonma-

gyaróvári sortűz után tíz évre elítélték. A rendszerváltás után Széchenyi-díjat kapott. (Másodévesek voltunk, amikor az 1956. október 26-án felvonult tömeget – köztük a gazdászok is teljes létszámmal – a határórlaktanyánál sortűz fogadta. Hét hallgatótársunk halt meg, nagyon sokan megsebesültek.) Dohy professzor úr utóda már harmadéves koromban felkért, hogy végzés után legyek a Növénytani Tanszék tanársegédje. Boldog voltam. Eszembe jutott édesapám, aki kiíratott a tanítóképzőből. Mégiscsak pedagógus lesznek!? – Nem sikerült. A levelező úton végző egyetemi párttitkárnak kellett az állás. A tanszék oktatói segítettek elhelyezkedni a Vas megyei Növényvédő Állomáson. Itt dolgoztam 1954 júliusától 1955 januárjáig. Megszerettem ezt a helyet. Feladataim közel voltak a botanikához. Pedagógus is lehettem, mert nagyon sok előadást tarthattam a TIT megbízásából a falusi kultúrházakban.

A Gödöllői Agrártudományi Egyetem által először hirdetett növényvédelmi szakmérnökképzés nappali tagozatára 1960 februárjában felvettek úgy, hogy átlagfizetésemet a minisztérium folyósította. Itt is reflektorfénybe kerültem. Szakvezetőm felkért, hogy végzés után maradjak a tanszéken, növénykórtant kellene oktatni. Az óvári helyzet itt is megisméltódott. Diplomaosztáskor – egyébként kitűnő lettem – közölték velem, hogy az állás tárgytalan. Indokait ma sem tudom, nem is firtattam. Visszamentem Vas megyébe, de egy hét után a minisztérium Növényvédelmi Főosztálya vezetőjének parancsára Szabolcs megyébe vittek laborvezetőnek. Tiltakoztam, de hiába. Egy hónapig sem voltam itt állásban, amikor hívtak a magyaróváriak: megüresedett a Növénytani Tanszék növénytanos tanársegédi állása. Elfogadtam.

Mosonmagyaróvári oktatói pályafutásom 1960. február 1-jén kezdődött (45 éve), és tart azóta is megszakítás nélkül.

Tanársegéd koromban tanszékvezetőm a szarvaskerep nemesítésével is foglalkozott. A fajta elismerésének azonban a fajtajelölt magvainak keményhájúsága volt az akadálya. Az ilyen magvak ugyanis héjuk impermeabilitása miatt csak időben elhúzódva csíráznak, ami nem teszi lehetővé a homogén állományfejlődést. A magnyugalom feloldási lehetőségeinek kutatására én kaptam feladatot. Ez lett az alapja kezdeti tudományos (agrobotanikai) munkámnak. Felkutattam a magyar flóra keményhájú magvakat termő fajait (kultúrnövények, gyomok). A tarkavirágú lucerna keményhájúságával foglalkoztam mezőgazdaságtudományi egyetemi doktori értekezésemben (Gödöllő, 1964). A *növényi magvak keményhájúsága és ennek mértékét meghatározó ökológiai tényezők* című kandidátusi értekezésemet 1972-en védtem meg. A biológiai tudomány kandidátusa fokozatom alapján az ELTE természettudományi egyetemi doktorra fogadott. További kutatásaimat elsősorban gyombiológiai témakörben végeztem. A gyomok biológiája még ma sem tökéletesen ismert. A kemizáció is számtalan problémát vetett fel a gyomirtási munkák során.

A *Szigetköz szegetális gyomvegetációja* című akadémiai doktori értekezésemet 1994-ben védtem meg. Jelenleg németországi kutatókkal együtt vizsgáljuk (OTKA-téma) a globális klímaváltozás várható hatását az európai gyomflórára. Felvételezéseinket különböző európai klímagradiensek mentén (Olaszországtól a Lappföldig) végezzük.

Részben saját kutatásaimra alapozva készítettem el a *Magyarország kultúrflórája* sorozat számára a somkóró, a kerti zsázsa és a rozsnok fajok monográfiáját. Most a lóbab összeállításán dolgozom.

Tudományos közleményeim száma több mint kétszáz, köztük tizen-nyolc könyvrészlet.

Kitüntetésem közül a fontosab-
bak: Emberi Környezetért (1987),
Apáczai Csere János-díj (1993), Ju-

hász Nagy Pál-émlékérem (2001),
Ujvárosi Miklós-émlékérem (2000),
Kitabel Pál-émlékplakett (1993). Leg-
büszkébb arra vagyok, hogy több-
ször választottak hallgatóim az „Év-
folyam legjobb oktatója”-nak, és ar-
ra is, hogy közel harminc éve lehetek
tagja a munkahelyemen verbuválódott
vidám, melegszívű Baráti Körnek.

Erőd Iván

zeneszerző, zongoraművész (Budapest, 1936. január 2.)

Budapesten születtem, és ott töltöttem életem első húsz évét. Szüleim, anyai nagyanyám és én Pesten éltük túl a náci megszállást és a nyilas időket, apám szülei Auschwitzban, bátyám Buchenwaldban pusztult el. Apai nagyapám szabó volt, 12 éves korában, a kiegyezés évében gyalog jött Galiciából Pestre (kiszámítható, hogy 89 éves volt, mikor Auschwitzba hurcolták). A család nagyobbik része a Dunántúlon élt közel kétszáz éve. Zenész „génjeimet” anyai ágról örököltem, nagyapám, Ney Bernát a Magyar Állami Operaház szólóénekes, nagybátyám, Ney Tibor hegedűművész volt. Bátyám tehetséges csellistának indult, Schiffer Adolfnál tanult.

Ötéves koromban kezdtem zongorát tanulni, Kálmán Györgynél és Káldi Magdánál. Tízéves koromtól Kadosa Pál privát növendéke voltam, ő tanított később a Zeneakadémián is, ahová 1951-ben vettek fel. Sokkal tartozom neki, művészileg és emberileg is, hiszen engem mint „osztályellenséget” átmentett a kikáderezésen, és még ösztöndíjat is szerzett nekem. Ez utóbbira annál inkább szükség volt, mert apám kiskereskedését 1950-ben „átvette” az állam, persze minden ellenszolgáltatás nélkül. A Zeneakadémián a zongorával egyidejűleg zeneszerzést tanultam, itt elsősorban a melléktantárgyak – olyan tanárokkal, mint Kodály, Szabolcsi, Bárdos, Nagy Olivér, Szőnyi Erzsébet – és a kollégákkal való kapcsolat gazdagították ismereteimet. Közben leérettségiztem; iskolai éveimből a Trefort utcában 1946 és 1950 között eltöltött négy év hagyott mély nyomokat, ahol kiváló pedagógusok felső utasítások nélkül, szenvedéllyel, kinyitották szemünket a világ felé. Ez sokat segített a következő, szemellenzős korszakban.

1956 „friss szele” és az októberi nagy lélegzetvétel után becsapódott a kapu. November 4-ének hajnala olyan sokkot okozott, hogy úgy éreztem, itt már

semmi jóra nem lehet számítani, el kell menni. Hogy érzésem nem volt általában, bizonyították a következő évek.

1956 decemberében tehát Ausztriában újra kezdtem. Szerencsém volt, egy amerikai ösztöndíj segítségével a bécsi zeneakadémián tanultam tovább, és 1961-ben megkaptam a diplomát a zeneszerzés és a zongora szakon, Karl Schiske, ill. Richard Hauser növendékeként. További pályafutásom főbb állomásai címszavakban: mint zongorista, díjak a Bösendorfer- és a Busoni-versenyeken, korrepetitor a Wiener Staatsopernél (Karajan ajánlására), szólistaként hangversenyek Karl Böhm-mel és a bécsi filharmonikusokkal, számos szólóest, kamarazene és dalestek kísérése (utóbbi elsősorban a tenorista Rudolf Schockkal), a „die reihe” együttes alapító tagja. A hetvenes évektől egyre ritkábban koncertezem. Pedagógusi tevékenységem: 1967-től óradíjas tanár a grazi zeneakadémián, 1971-től kinevezett professzor ugyanott (zeneszerzés és zeneelmélet), 1989-től a bécsi Musikhochschule – ma Musikuniversität – professzora, 2004 óta Emeritus (más szóval nyugdíjas). Zeneszerzőként: művek az ún. „komoly” zene szinte minden műfajában (nem mindig komolyak...), előadások világszerte elsőrangú előadóművészek által (többek között Roger Norrington, Marcello Viotti, Leonard Slatkin, Marjana Lipovsek, John Shirley-Quirk, Heinrich Schiff, Schiff András), osztrák állami díjak és kitüntetések, Bartók–Pásztory-díj (ez utóbbi okozta a legnagyobb örömet).

Mint a fenti felsorolás mutatja, sokrétű tevékenységem többnyire sikeres és eredményes volt. Ez szinte mindig együtt járt azzal, hogy magánéletem is kiegyensúlyozottan folyt le (egyáltalán nem vagyok barátja a „szublimálás” elméletének). Boldog házasságot éltem 1969 óta francia feleségemmel, Marie-Luce-szel, híve vagyok a „hagyományos” családi életnek, öt felnőtt gyerekünk és (eddig) hét unokánk van. Három fiam muzsikos, Adrian a bécsi operaház bariton szólistája, Leonard a linzi Bruckner-Orchester fagottosa, Raphael karmesternek készül. Idősebbik lányom, Juliette színésznő, Grazban él, a fiatalabbik, Natalie tanítónő és amellet énekelni tanul. Házasságaik nyomán osztrák, francia, olasz, német, svájci, cseh és magyar vér kering unokáink ereiben. Ez teljesen megfelel azon elképzelésemnek, hogy manapság Európa a szélesebb hazánk. Ezért nem vagyok hajlandó elfogadni azt a türelmetlenséget, mely még ma is lépten-nyomon megnyilatkozik szomszéd országokkal és kisebbségekkel szemben, sajnos honfitársaink közt is elég gyakran. Számomra mindig csak nyereség volt egy más nyelven beszélő, más kultúrkörben felnőtt ember megismerése, barátsága. Széles a baráti körünk, a legkülönbözőbb foglalkozású, vallású és nemzetiségű emberekkel, de a legtartósabb barátságoknak azok bizonyultak, amelyek még tanulmányaim idején, Magyarországon kötődtek.

1993-ban megújítottam magyar állampolgárságomat, az osztrák megtartása mellett. Ugyanebben az évben megvettem azt a házat Csákberényben, „a Vértes ölné”, ahol kamaszkoromban töltöttem szép napokat nagyon kedves emberek között. A legkedvesebb, Zsófi néni, most februárban halt meg... Egyre többet vagyunk Csákberényben, ott tudok legjobban és legzavartalanabban komponálni és közben a rózsákkal és a gyümölcsösökkel foglalkozni.

Mint látható, félig „visszatértem” Magyarországra. Nehezen tudom megérteni azokat, akik visszavágyanak Kádár egyiptomi húsos fazekaihoz – persze nekem, jól kereső osztráknak, könnyű tele hassal beszélni. Sajnos, de ez világszerte így van, az anyagi igények alaposan háttérbe szorítják a szellemieket.

Végül néhány szó zenémről, hiszen az alkotómunka volt számomra mindig a lényeg, ha időm jelentős részét mással is kellett töltenem. Sohase azt írtam, amit egy világnézet elvárt, vagy amit éppen illet csinálni. Nagy tisztelője vagyok a „mesterségnek”, és nem szűnök meg tanulni a múlt mestereitől. Ugyanakkor azt vallom, hogy az inspiráció forrása igazában saját bensőnkben rejlik. Zeném sokféle, mint én és a világ; alkalmasint vidám vagy játékos, mert úgy érzem, erre szükség van manapság, máskor véresen komoly, főleg, ha a szöveg úgy kívánja, de lehet „felemelő” és „magasztos” is (sokan ki fognak nevetni az elavult szóhasználatért), hiszen vágyik lelkünk a transzcendens után.

Péter H. Mária

gyógyszerész (Temesvár, Románia, 1936. január 9.)

Bár történelmileg nem nagy idő a hetven év, nem könnyű hetven sorban visszaemlékezni. Életemet nemcsak három város határolta be, hanem a kétszeres rendszer- és hatalomváltozás miatt a kisebbségben élő magyar értelmiség sorát is vállalnom kellett.

Szüleim Temesvár szülőttei, 1920-ig magyar állampolgárok voltak. A trianoni döntés után a helyben maradás kisebbségi sorsba sodorta családjukat. Édesapámat, mozdonyvezető lévén, az 1930-as évek elején Besszarábiába helyezték, de onnan sikerült visszatérnie és családot alapítania Temesváron. Itt éltek szüleim nővéremmel és velem a 2. bécsi döntésig, mikor is Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz. Ekkor döntöttek úgy, hogy minden ingatlant és ingóságát otthagya Nagyváradra költöznek, hogy ott magyar állampolgárként éljenek. Ettől kezdve édes-

apám a MÁV kötelékében dolgozott. Így szülővárosomban csak négyéves koromig éltem.

Nagyváradon a Szent Orsolya-rend által működtetett rendkívül igényes és szigorú iskolába kerültem. Az iskola szelleme egész életfelfogásomra, egyéniségemre meghatározó jellegű volt. Sajnos pár éven belül a második világhábo-

rú ismét beleszólt életünkbe. Nagyvárad bombázását a székesegyház melletti püspöki palota pincéjében vészeltük át édesanyámmal és nővéremmel, míg édesapám továbbra is a MÁV szolgálatában ezeregy veszélynek kitéve hol katonai, hol egyéb vonatok mozdonyait vezette.

Az 1944. évi ősz számunkra újabb rendszer- és hatalomváltozást hozott. Ez alkalommal már nem menekültünk tovább, ott maradtunk, állampolgárságunkról nem mondtunk le, de automatikusan román állampolgárok let-

tünk. Az 1948-as tanügyi reformmal az egyházi iskolákat megszüntették, de az ugyanabban az épületben létrehozott 2. sz. Leánygimnáziumban tanulhattam tovább magyar nyelven 1953-ig, érettségiig, kiváló tanárok mellett. Nemcsak Fülöpné Réz Gizella igazgatónőnk, Benicky Lászlóné matematika-tanárnőnk, Schwartz Lajos kémia tanárunk, hanem valamennyi tanárunk olyan alapos felkészültséget biztosított számunkra, hogy könnyen, minden nehézség nélkül folytathattuk tanulmányainkat az ország bármelyik egyetemén.

Számomra a pályaválasztás nem okozott gondot, a gyógyszerészeti pálya vonzott, annak ellenére, hogy családomban eddig nem volt gyógyszerész. Talán azért választottam ezt a pályát, mert véleményem szerint ez nemcsak egy szakma, hanem egy hivatás is, és a legsokoldalúbb felkészítést adta. Szívesen jöttem Marosvásárhelyre, az akkori Magyar Autonóm Tartomány központjába, ahol az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben (ma Egyetem) magyar nyelven folyt az oktatás. A gyógyszerészeti karon az alaptantárgyakat oktató Eperjessy Anna, Soós Pál és Kiss Árpád tanárokon kívül a szaktantárgyakat tanító professzorok, így Kopp Elemér a gyógynövényismeret, Mártonfi László a gyógyszerészeti kémia és Hankó Zoltán a gyógyszerészeti technológia tanára magas szintű képzésben részesített. 1958-ban kaptam oklevelet huszonegy magyar anyanyelvű végzős gyógyszerészhallgatóval együtt, és bár magyar nyelven tanultunk, helyünket megálltuk bárhol az egész ország területén.

Friss diplomásként Arany János szülővárosába, Nagyszalontára kerültem, ahol a városi kórház gyógyszer-tárában dolgoztam egy évig. Ekkor házasság révén visszajöttem Marosvásárhelyre, ahol férjem, Péter Mihály az orvosi kar mikrobiológiai tanszékének

munkatársa volt. 1959 októberétől a gyógyszerészeti kar farmakognóziái tanszékén gyakornokként kezdtem el dolgozni, egykori tanárom, Kopp Elemér, majd 1964-től Rácz Gábor professzorok mellett, akiktől nagyon sokat tanultam mind szakmát, mind emberiséget. Itt dolgoztam nyugdíjazásomig, megszeretve az oktatást és a gyógynövények titokzatos világát. Az egyetemi hierarchia lépcsőfokain csak a megbízott adjunktusi fokozatig értem el, mivel többszöri felkérés ellenére sem léptem be a Román Kommunista Pártba, ami előléptetésem feltétele lett volna. 1962-ig az oktatás minden szinten csak magyar nyelven folyt. Ekkor egy párthatározat alapján kétnyelvűvé vált: az előadások párhuzamosan román és magyar nyelvűek lettek (a hallgatók választhattak), de a gyakorlatokat csak román nyelven lehetett megtartani. Ezt a magyar anyanyelvű tanárok többségével együtt én is vállaltam, egyetemi jegyzeteket írtunk nemcsak magyar, hanem román nyelven is. A pártállami rendszer kisebbségellenes politikája következtében 1986-ban megkezdődött a marosvásárhelyi gyógyszerészeti kar felszámolása, 1988-ban, amikor az utolsó III. évfolyam befejezte farmakognóziái tanulmányait, didaktikai állásom megszűnt, de továbbra is a tanszék keretében mint tudományos kutató dolgoztam, mivel 1973-ban a doktori fokozatot is megszereztem tanszékünk akkori vezetője, Rácz Gábor professzor irányítása mellett, és eredményeimet több szaklap közölte. Ilyen minőségben 1993-ig dolgoztam. Sajnos, ekkor elértem a nyugdíjkorhatárt, nyugdíjba kellett vonulnom. Ez óriási űrt hagyott bennem, nagyon hiányzott az oktatás, amit mindig szívesen vállaltam. Egykori tanítványaimmal még ma is tartom a kapcsolatot, sokszor felkeresnek, tanácsomat kérik, útjukat köve-

tem. 1994-ben a budapesti Kertészeti Egyetem távoktatási tagozatot indított Nyárádszeredában (Marosvásárhelytől 22 kilométerre), ahol szükség volt reám, így lettem a gyógynövényismereti és -termesztési diszciplína előadója konzulens tanárként. Bár itt az oktatás hétvégeken folyik, szívesen vállaltam, s immár több mint tíz éve kertészmérnök hallgatókat tanítok, sőt a 2004/2005-ös tanévben a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Marosvásárhelyen működő kertészeti szakán is azt teszem.

Rácz Gábor professzor mellett nemcsak a gyógynövényekkel való foglalkozásra volt lehetőségem. Szakmánk története iránti érdeklődésemet is felkeltette, amikor 1980-ban együtt gyűjtöttük az adatokat a *Romániai Magyar Életrajzi Lexikon* gyógyszerészeti vonatkozású szócikkelyeihez, és így lettem e kiadvány immár négy megjelent kötetének előbb munkatársa, majd gyógyszerészeti szakszerkesztője. Felhasználva így szerzett tapasztalataimat, bekapcsolódtam a *Genersich-émlékkönyv* szerkesztési munkáiba (Genersich Alapítvány, Budapest, 1994), majd a *Marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve* című kötet (Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995) társzerkesztője lettem férjemmel együtt, és több fejezet szerzője. Az előbbi kötetrel kapcsolatos munkámért 1998-ban Genersich-díjban részesültem. Adatokat gyűjtve az erdélyi gyógyszerészet történetéhez, rádőbentem arra, hogy a magyar vonatkozások hiányosan vagy mellőzve fordulnak elő a román szakirodalomban és Erdélyben, magyar nyelven utoljára 1926-ban jelent meg könyv e területről (Orient Gyula: *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*). Ez készített a rendszeres gyűjtőmunká-

ra. Nyolcévi adatgyűjtés után sikerült megvalósítanom elképzelésemet, és 2002-ben az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadta *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai* című 548 oldalas önálló kötetemet. Ezt tartom életem legnagyobb teljesítményének. Örömmre szolgált, hogy nemcsak itthon, Erdélyben, hanem Magyarországon is érdeklődtek a levéltári kutatásokkal alátámasztott adatok alapján írt könyvem iránt, és méltatták azt. A Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság (elnöke dr. Grabarits István) 2003-ban tiszteleti tagjává választott. Erre igen büszke vagyok, mert itthon elismerésben alig volt részem.

1990-től kezdve, az újjászerveződött Erdélyi Múzeum-Egyesület keretében is kerestem a lehetőséget, hogy bekapcsolódhassak az erdélyi magyar értelmiség tudományos életébe. Közel négy évig az orvostudományi szakosztály titkári teendőit láttam el, és ez idő alatt kiadványának, az *Orvostudományi Értesítő* kötetének szerkesztője voltam, majd mint választmányi és szerkesztőbizottsági tag részt vettem munkálatainkban 2002-ig.

Hogy ilyen sokoldalú volt szakmai pályám, azt a biztos családi háttérnek is köszönhetem. Szüleim, tanáraink a munkára neveltek. Orvos és egyetemi tanár férjemmel rokon érdeklődési területünk lehetővé tette az együttműködést. Fiunk, Péter Zoltán orvosi tanulmányait szintén Marosvásárhelyen végezte, ma a Pest megyei Flohr Ferenc Kórház belgyógyászati részlegének osztályvezető főorvosa. Most, hetvenévesen megelégedetten tekintek vissza, bár kisebbségi létünk nem volt gondtalan, sem zökkenőmentes.

Péter U. Maria

Putarich Dr. Ivánszky Veronika

hidrológus (Budapest, 1936. január 9.)

A középiskolát a budapesti Teleki Blanka Általános Gimnáziumban fejezi be, 1954-ben érettségizik. A Budapesti Műszaki Egyetem építőmérnöki karára jár. 1956 szeptemberében kitör a forradalom, melyben tevékenyen részt vesz. Kiltitják az összes magyar egyetemről és főiskoláról.

1961-től a Középdunavölgyi Vízügyi Igazgatóságon dolgozik mint műszaki előadó. Vállalati javaslattal, 1962-ben felveszik a Gödöllői Agrártudományi Egyetemre, 1967-ben diplomázik. Ugyanannál a vállalatnál folytatja kísérleteit – „háromdimenziós vízmozgás a talajban” – mint okl. agrármérnök, vízhasznosítási osztályvezető, később főmérnök. A Budapesti Műszaki Egyetem építőmérnöki karán hároméves szakmérnöki to-

vábbképzésen vesz részt, 1972-ben diplomázik, okleveles vízgazdálkodási szakmérnök.

1972-ben férjhez megy, és 1973-ban Budapestről áttelepül Jugoszláviába. 1976-óta az Újvidéki Egyetem dolgozója, kezdetben mint tanácsadó. Három éves magisztraturát végez, dolgozatát 1982-ben védi meg *Módszerek a felszíni vizek vízhozamának számítására, a Tisza Szegedtől felfelé eső szakaszának vízhozama* címen. Az Újvidéki Egyetem, Vízrendezési Intézetében, mint tanársegéd dolgozik, és a folyók hőszennyeződésével, a felszíni vizeken a jégképződéssel, determinisztikus transzportmodellekkel foglalkozik.

1986-ban felveszik doktorandusnak a Belgrádi Műszaki Egyetem építőmérnöki karára. 1992-ben megvédi téziseit, értekezésének címe: *Jégjelenségek előrejelzése a folyókon*. Újvidéken, 1992-ben kinevezik docensnek, és a hidrológia tárgy előadója. 1997-től mint egyetemi tanár dolgozik, 2001-ben megjelenik a tankönyve, hidrológiai példatár: *Hidrológiai feladatok megoldása* címen. 2003-ban kiadják második tankönyvét *Hidrológia* címen.

Jelenleg a holtmedrek hasznosításának programján dolgozik, s ezzel kapcsolatban a környezetvédelemmel foglalkozik. Kísérleti témaköre kapcsolódik a magyar Vásárhelyi-programhoz. 2004-ben az Arany János-pályázaton megbízást kap a vajdasági Duna- és Tisza-holtmedrek tanulmányozására, a könyv a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság kiadásában, 2005-ben jelent meg.

Több monográfia és több mint száz tudományos cikk írója. Több tudományos kongresszuson vett részt mint meghívott előadó, ahol is ismertette kutatási eredményeit: London 1994, Madrid 1996, Budapest 1997, Kolozsvár 1998, Prága 1999, Nyitra 2000, Pécs 2003, és 2004-ben Veszprémben.

Tagja több tudományos szervezetnek: European Society for Agronomy (ESA), International Commission on Irrigation and Drainage (ICID), International Association of Hydrological Sciences (IAHS), a Jugoszláv Hidrológiai Társaságnak vezetőségi tagja, a Magyar Hidrológiai Társaságnak (1992-ben Pro

Aqua kitüntetést kap), a Magyar Professzorok Világtanácsának vezetőségi tagja (2003-ban Pro Universitate et Scientia kitüntetést kap). Tagja a Vajdasági Magyar Tudományos Társaságnak és a Magyar Tudományos Akadémia külföldi köztestületének.

Jeronika Putaric

Mécs Károly

színész (Budapest, 1936. január 10.)

Az elmúlt hetven év?
– Villámtréfa.

Tulajdonképpen egy árva szót sem szólhatok, mert ennél mozgalmasabb élete nemigen volt embernek – és nemcsak nekem, hanem egyáltalában, a kortársaimnak. Ez alatt a hetven év alatt volt egy világháború, egy forradalom és egy rendszerváltozás. Ennél többet a tizenkilencedik századiak sem éltek át. Az, hogy nálunk ebből

a lassú konszolidációból a későbbiek folytán milyen út vezet a csúcsra, azt én innen alulról még nem látom, de reménykedem.

Emberi pályám volt. Éppúgy jártam iskolába, mint minden gyerek. Kínna, de felvettek a főiskolára. Elvégeztem. Sok mindent csináltam, műfajok széles skáláján, a szinkrontól a rádióon keresztül, a televízióon át a filmig. Játsoztam németül, magyarul, filmeztem még franciául is. Tehát a régi szűk lehetőségeken belül faltól falig mozogtam, amit lehetett, megragadtam és csináltam. Természetesen elsősorban a színház a szenvedélyem, és azt hiszem, mindenki számára, ki színész, ez az első számú örömforrás. A többi lehet jó, kedves emlék, jó rá később visszaemlékezni, visszanézni. A forga-

tások és azok a munkák, amelyek majdhogynem személytelenül zajlanak, a színész számára nem nyomnak akkora súlyt a latba, vagy ha igen, akkor is igen-igen keveset. De az élet megköveteli a magáét, és pénzt is kell keresni. Boldogan örömszínházat játszani a semmiért... Sokkal több nem történt az életemben.

*

Nagyon szerettem volna építész-mérnök meg orvos lenni, de mindez fizikai és matematikai tudatlanságom miatt meg is bukott. Lettem egy olyan szakma képviselője, amelyben az ember mindenhez ért és semmihez sem. A színész olyan, aki mindenben jártas. Ha esztergálni kell, esztergál, ha golfozni kell, golfozik, ha lovagolni kell, lovagol. Amikor kell, szöveget mond, ha kell, énekel, táncol. A színpadi játéknál néha van olyan pillanat, amikor azt mondhatjuk, valamennyire már tudom, de ezt csak addig mondjuk, amíg nem jön egy újabb premier. Akkor megint úgy állunk a szövegek fölé, mint egy kezdő, és újra fel kell építeni magunkat. S amíg a színész az első képzetet, amely a szerep elolvasása után álmaiban megjelent,

nem tudja megvalósítani, addig a kínok kínját állja ki. Utána könnyebb, és akkor jön csak a dolog szépsége, amikor már játszani is lehet.

*

Elsősorban egészséget kívánok, mind magamnak, mind kortársaimnak, mert ez a legfontosabb. Aki viszonylag egyben van, fizikailag és szellemileg is tudja hozni a formáját, az boldog és elégedett lehet. A baj mindig ott kezdődik, amikor valami hiányzik, majd egyre több hiányzik, és a végén már semmi sem hiányzik. Ez a dolgok rendje. Ez ellen kár protestálni, csak bízni lehet abban, hogy a fizikum kitart, a szellemi energiák még úgy-ahogy működnek, de azt hiszem, hetvenévesen még nem kell lemondani semmiről. Amikor az ember huszonéves korából nézi a hetvenet, azt mondja: „Te jó Isten, hetven év, mi csoda hatalmas kor” – aztán meg ész-

re sem veszi az idő múlását. Mintha egy pillanat alatt eltelt volna az a bizonyos ötven év, ami a húsz és a hetven között van. Tényleg gazdag volt eseményekben, kínlódásokban, azt hiszem, ez a lényeg, és furcsán hangzik a számból, mert valahogy nem érzem, de ezt kéne örökölni hagynunk. Hogy az emberek próbáljanak továbbra is örülni az életnek, boldognak lenni akkor, amikor fölkelnek és süt a nap; és örüljenek a naplementének, örüljenek egy jó színháznak, jó könyvnek, vegyék a könyvet és olvassanak, higgyék el, nem lesz a kárakra. Sokkal kevesebb televíziót és sokkal több irodalmat kívánok az utódoknak!

Lejegyezte Solymosy Zsuzsanna

Horváth Dezső

író, újságíró (Nemesszalók, 1936. január 14.)

Hetykén mondja a magamfajta szegény ember, csak az első hetven év a nehéz. A másodikat majd meglátjuk.

Áhítattal néztem gyerekkoromban az öregeket. Ötven év? Hatvan? Hetven? Ha én azt megérhetném! Visszafelé nézve pedig? Mintha madár röppent volna el az ablak előtt. Ezt összeszedni hetven sorban? Minden évre egy sor? Mit is mondott Madách *Tragédiája*? „Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy...” Nagy baj persze nincsen, kötettszámra ezt írom.

Azokat kellene sorba rendeznem, akiknek hálaival tartozom. Mert jót tettek velem, vagy mert nagyot ártottak. A disznóságban is van tanulság. Öten voltunk testvérek, átokszegénységben. Édesanyánk emlékéé a sor legeleje. Világra hozni bennünket és a semmiből fölnevelni – hej, de kevesen tudnák ma utána csinálni! Ha akkor már lett volna tableta, én se lennék. Élt hatvannégy évet. Mire megpihenhetett

volna, el kellett mennie. Mintha a tisztességes halálra is tanítani akart volna. Ami bennem jó – ha van egyáltalán valami –, soha meg nem köszönhetem.

Úgy tudom, január 13-án, mindjárt hétfőn botlott belém először a világ, 1936-ban, Nemesszalókon, a piros ajtó mögött, de az anyakönyvben 14-e áll. Azért talán, hogy ne üldözzön a szerencsétlen szám? Vagy apám, útközben, kötelességből is, betért a kocsmába? Óvodánk csak nyáron volt, és én nagyon szerettem óvodás lenni. Hatalmas szerepemre ma is emlékszem, el is tudom mondani: „Leveszem a kalapom, adjon Isten jó napot!” Ehhez persze előtte föl kellett tennem. A fülem tartotta meg, akkora volt. Tündéri óvónőnk, Piroska néni. Tanítóink sora következne. A lényeg: a fölsőben is tanítóink voltak, és emberséget is tanítottak magántanmenet szerint. Magyarpolányban is, mert a hetedik osztály közepén odaköltöztünk.

És a sümegi gimnázium? Kiss Károly Ernő nevét muszáj leírnom. Dzsaninak hívtuk. Második osztálytól magyart tanított. Ő vette észre, hogy fogalmazásaim olyan „dezsősek”. Negyedikben pedig, az írásbeli előtt, próbadolgozatot írtunk. Minden oszlop más címet kapott. Titkos cetli jött, kérdés volt rajta. Ráírtam egy mondatot, és mehetett vissza. Puskázásban verhetetlenek voltunk akkor már, négy kemény esztendőben edzettünk rá. Az az egy mondat ugyanúgy benne lett a másik dolgozatban, és, mit ad Isten, javításkor alá volt húzva pirossal. Se több, se kevesebb, csak az az egy. És a margóra kiírva: „Ezt a Dezső írta.” Ketten voltunk se holtak, se elevenek. Meg is kérdeztem:

- Ezt honnan lehet tudni?
- Ha szükséged lesz rá, majd megtudod.

Azóta sejtem, mi a stílus. És minden könyvem hátlapjára fölírom: „Adassék tisztelet magyartanárának, Kiss Károly Ernőnek.” Ha vele nem hoz össze a sors, nem lettem volna bölcsész. És nem is jöttem volna Szegedre.

Kétszer környékezett kicsapatás a gimnáziumból, egyszer zártak be a katonaságnál, és kétszer álltam közel a másodikhoz. Ötvenhat miatt hajszál választott el az egyetemről való kitiltástól is, és hogy teljes legyen a lista, végzésünk után még elmentünk a Hanságot lecsapolni. Onnan is ki akart csapatni bennünket az országos KISZ-főnök. Miközben fejünkre olvasták az ítéletet, harsogta a hangszóró, hogy a mi „brigádunk” lett az első az aznapi munkaversenyben. Az elsőt mégse rúghatják ki. Hét évtized legkeményebb önkritikájával sem érezhetem, hogy akármelyikre is rászolgáltam volna. Aki az egyetemi fegyelmi határozatot dékánként aláírta, annál írtam a szakdolgozatom nyelvészetből. Ennyit mondott csak: „Vonja le belőle a szükséges következtetéseket!” Le is vontam: *főnök soha nem leszek*. Nehogy velem is aláírassák mások hülyeségeit.

Ötvenhat hozta úgy, hogy a mi évfolyamunkról középiskolába főképp azok mehettek tanítani, akik külön megszolgálták. Engem Pusztamérgesre helyeztek, általános iskolába. Eddigi életem leghasznosabb másfél évének tartom ma is, amit ott töltöttem. Más rendes ember napi nyolc órát dolgozott, én csak utazással eltöltöttem hatot. Könyvtáros lettem utána majdnem egy évig Hódmezővásárhelyen, a megyei könyvtárban. Akkor alakult meg a Csongrád Megyei Népművelési Tanácsadó, kilenc dolgos esztendőm maradt benne. Két természetes pofont ott is kaptam, pedig nekem egy is holtomig fáj.

Újságíró soha nem akartam lenni. Nálunk, otthon, csak az ügyvédre mondták, hogy pénzért hazudik. Időközben bővültek ismereteim: az újságíró is ezt

teszi. A két pofon együttes lökése, bezupáltam mégis. Nem mondhatom, hogy nehéz volt tisztességesnek maradnom, mert számomra ez az egyetlen út volt, és ez maradt. Kilométerekkel mérhetem a még most is gyarapodó hasábjaimat, de nem hiszem, hogy egyetlen mondatomat is át kellene föstenem. Hős vértől pirosult besúgók viszont vizslatva követtek.

Amikor megvettük a számítógépet, elhatároztam, kiírom belőle az ábécét. Naponta megnézem, még van benne. Tizenhárom kötetem jelent meg mostanáig, de ha pénzzel gyózném, öt percen belül másik ötöt melléjük tennék.

Erre is jó lesz a második hetven. Istenem, de sokszor elmehettem volna a föld alá! Bodosi Mihály kiigazította a sajtóhibát a Teremtés Nagykönyvében, holtig tartó halasztást adva. Az is hétfőre esett. Mind a két kezét áldja meg az Isten, mind a két kezével! Ámen.

Howátu len!

Domokos Péter

irodalomtörténész (Gyergyóalfalu, Románia, 1936. január 15.)

Folytatója édesapja, a világ „legelfelejtettebb népét”, a moldvai csángókat a nemzeti s most már a nemzetközi közfigyelembe is beemelő Domokos Pál Péter missziójának, az ismeretlenségbe süllyeszteni kívánt (szovjet-)orosz-földi finnugorság kultúrájának homlokterbe állításával.

Magyar szakos diplomát szerzett az ELTE-n 1959-ben. Tíz éven át általános iskolai, gimnáziumi tanárként, majd a Leningrádi Egyetem finnugor tanszékének magyar oktatójaként dolgozott. 1971-től az ELTE finnugor tanszékén oktat, tudományos főmunkatársként, docensként, 1986-tól egyetemi tanárként, 1992-től tíz éven át tanszékvezetőként. Személyi állományában is átszervezte, megfiatalította a tanszékét, modernizálta programjait, létrehozta

az észti szakot, észt lektort kezdett foglalkoztatni, állandó előadót alkalmazott az oroszországi kis finnugor népek köréből. 1997-ben létesítette két alprogrammal (nyelvészet, irodalom) uralisztika néven doktori iskoláját, számos külföldi szakember bevonásával.

A finnugrisztikában (uralisztikában) a szinte kizárólagos, hagyományos összehasonlító nyelvészet mellett teret biztosított az irodalmi,

népköltészeti, történeti kutatásoknak.

1973-ban szerzett kandidátusi, 1984-ben akadémiai doktori fokozatot, szakmunkái tankönyvekké váltak, két könyvét orosz nyelvre is lefordították (1993), sűrűn idézett tudományos forrásokként forgatják a nemzetközi finnugrisztikában. Számos nívódíjas kötetet, antológiát, tanulmánykötetet állított össze, ezek némelyikét francia,

angol, német, finn nyelven is megjelentették. Elképzeléseinek megvalósításához (fordítóként) sikerült munkatársként megnyernie a magyar irodalom számos klasszikusát, többek között Illyés Gyulát, Nagy Lászlót, Kormos Istvánt, Csoóri Sándort, Ágh Istvánt, Buda Ferencet, Rab Zsuzsát, Bede Annát, Bella Istvánt, Lászlóffy Aladárt, Kányádi Sándort.

Részvevője és előadója volt 1960 óta az ötévente megrendezett nemzetközi finnugor kongresszusok mindegyikének. 2005-ben, a X. kongresszuson őt kérték fel a plenáris előadás megtartására.

Számos hazai és nemzetközi tudományos társaság, bizottság tagja, tisztségviselője, 1989-ben egyik kezdeményezője volt a Finnugor Írók Nemzetközi Társasága megalapításának, amelynek éveken át alelnökeként, majd elnökeként is dolgozott. Őt tartják a finnugor irodalomtudomány megteremtőjének. Nemzetközi (a finn Ponkkala Alapítvány 1998, az észti Proterra Mariana Érdemrend 1999, az udmurt Kenes Nemzeti Társaság díja 1996) és hazai (A Magyar Köztársasági

Érdemrend Középkeresztje 1996) kitüntetések fémjelzik munkásságát.

Tudományos szervezőként a Művelődési Minisztériumban (1972 és 1975 között) a magyar szak és a magyar lektorok ügyével foglalkozott.

Az MTA-n az 1975-ben általa létrehozott (1990-ig létező) Uralisztikai Komplex Bizottság titkáraként, társelnökékként tömörítette a hazai finnugoristákat.

Több mint harminc önálló kötete, összeállítása, mintegy háromszáz cikke, tanulmánya jelent meg. Az ELTE-n kívül éveken át oktatott a JATE-n, az Egri Tanárképző Főiskolán, számos előadást tartott több ízben is a bécsi, a göttingeni, a hamburgi, a müncheni, a groningeni, az uppsalai, a stockholmi, a tallinni, a tartui, a strassbourgi, a moszkvai, a szentpétervári, a szaranszki, a joskarolai, az izsevszki, a sziktivkári, a kolozsvári, a helsinki, a turkui, a jyvaskyläi, az oului egyetemeken.

Domokos Péter

Molnár Sándor

festőművész (Sajólád, 1936. január 19.)

Úgy tűnik, életemről, sikereimről kellene beszámolnom.

Az élet, az ego története érdektelen. Mindenkinél ugyanaz.

Freud és a modern pszichológia összetévesztette az egót a lélekkel. Analizálta az egót, a kívánságlistát. Tiszta kabaré!

A következő kérdés: mi a siker?

Az-e, amikor addig manipuláljuk környezetünket, amíg megdicsérnek, kitétetnek, beszélnek rólunk, pénzt, hírt, pozíciót nem kapunk? A hatalom legmagasabb elismerésként hivatalnokot nem csinál belőlünk?

Vagy az-e a siker, amikor – művész lévén – a művészet segítségével, lényünk teljességét megvalósítjuk?

Az utóbbira szavazok.

Az előbbi sikertelenségnek tartom, mert felül a „tükröződésnek”, amely beárnyékolja a „valóságot” és életerőnket felemészti.

Ha sikereimről akarnék írni, ami belső lelki-szellemi növekedés, nehéz feladatra vállalkoznék, amire kevés a megjelölt oldalszám.

Az ember „belső útját” a születéstől a halálig végig kellene követni, ami meghaladná a megjelölt keretet.

Tehát csak jelenlegi problémáimról írok pár sort. Hetvenéves lévén eljutottam életem és művészetem utolsó korszakához. Amivel foglalkozom, az az „üresség” és felkészülés a „halálra”.

Mi az „üresség”? Nem más, mint a lét teljessége, meg nem nyilvánult módon. Tehát nem a „semmi”, hanem a „teljesség”, de mivel „meg nem nyilvánult”, a tudat csak ürességként képes értelmezni.

A feladat rendkívül nagy, hogy ne mondjam, megoldhatatlan és lehetetlen. Az „üresség” közvetlenül nem kifejezhető, csak mutogatni lehet rá.

A lehetséges megközelítési módok a következők: csillagos ég, csapatban repülő madarak, villám, kis korongocskák, sima vízfelület. A haldoklásban tapasztalható ürességélmények. A köztes lét ürességélményei, a természet, az organikus és a geometria kiüresítése stb. Vagyis sokirányú megközelítésről van szó.

Ha nem lennének jó példák, az ember talán kedvetlenül abbahagyná a reménytelen vállalkozást. A példák: egész Ázsia művészete, a japán és kínai tusrajzok. Európában Rembrandt (*Julius Civilis összeesküvése*), Turner, Monet Orangerie-i „Nimpheái”, Rothkó.

Közép-Európában: Rotterdam, Sima, Kobzdej utolsó korszaka, Mednyánszky üres képei, Egry, Weszelszky és sokan mások.

A nehézség abban állt, hogy ha a „telítettséget” növelem a képben, nem elég „üres”, ha az „ürességet” erősítem, nem elég „telített”.

Európában az „üresség” kifejezésére a festők a „színt” használják, ami szerencsés dolog, mert a szín nem tárgy, de gazdagsága végtelen. Magam is erre építem erőfeszítéseimet.

A fény-szín-sugárzás.

A fény alapja az üresség.

A szín alapja a fény.

A sugárzás alapja a szín.

A festő nem más festőkhöz viszonyítva „nagy festő”. Kizárólag a „művészeti abszolútum”-hoz viszonyítva értékelhető, de a „művészeti abszolútum”-hoz viszonyítva kiderül, hogy nincs tökéletes mű. Így tehát a művésznek nincs oka önteltségre.

Egyszer egy neves művészettörténész azt mondta nekem, hogy ő nem szereti a retrospektív kiállításokat. Érthető, hiszen saját nagyságával, önteltségével, karrierjével, pozíciójával van elfoglalva, nem a művészettel. Nincsenek és nem is voltak Magyarországon gyűjteményes kiállítások. A kiállítóhelyeket is felosztják sufni nagyságú cellákra, nehogy nagyszabású kiállítást lehessen csinálni.

Egy idős, nagy művész jelentősége lényegesen realizált teljességében van, és ezt csak az egész életmű ismeretében foghatjuk fel. Ez nem hiúsági, hanem szellemi kérdés. Akarjuk-e felfogni ezt a teljességet, vagy sem, ha nem, az életművet elaprózzuk olyan kis egységekbe, hogy jelentősége elveszzen. Így válik a nagy művész a művészettörténész paszpartujává, dicsőségének talapatávévá.

Az életmű-kiállítás lehetőséget ad arra, hogy a teljes életmű ismeretében fölmerjünk, hogy életkorszakain belül egyre közeledik lényének teljessége felé. Pontosabban felmérhetjük, ahogy fölszámolja a megtett utat, amely „tükröződésnek” bizonyult, sötét fátyolnak, amely eltakarja a „valóság”-ot. Most már, közel a valósághoz, fölszámolva a megtett utat, azonosulhat az „ürességgel”. Ez a művészet megrendítő üzenete és segítsége mindazoknak, akik szeretik a művészetet. A művészettörténészek sikeresen újtják állják a fölismerés lehetőségének.

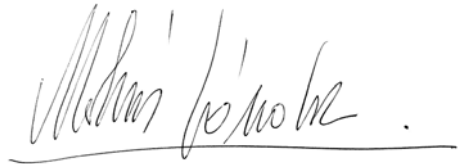
A művész, a művészet öregben születik.

A művész öregkori és halálművei jelentik a művészet legmagasabb megnyilatkozását. Bach, Rembrandt, Michelangelo, Shakespeare öregkori művei felülmúlhatatlanok.

A művészetben nincs fejlődés, soha egyetlen szobrász sem fogja fölülmúlni Michelangelo *Rondanini Pietáját*. Soha egyetlen muzsikos sem fogja felülmúlni Beethoven utolsó vonósnyegyeseit. Soha egyetlen festő sem fogja fölülmúlni Grünewald *Föltámadását*. Soha egyetlen író sem fogja fölülmúlni Shakespeare Viharját.

Ezzel foglalkozom pillanatnyilag, „öregkori és halálművek” készülnek, és ha sikerül valami csekély eredményt elérnem a „művészeti abszolútum”-hoz mérve, akkor nem éltem hiába.

Mert van hiába leélt élet is.

Fehér Erzsébet

vegyézmérnök (Budapest, 1936. január 26.)

Amikor 2003-ban, 67 évesen nyugdíjba mentem, 52 évi munkaviszonyt ismert el a Nyugdíjfolyósító Intézet. A sok évet gyakorlatilag két munkahelyen, a gumiiparban és a műanyagfeldolgozó vállalatnál, részben vezető beosztásban töltöttem el. Tíz évig főmérnök, huszonöt évig vezérigazgató voltam. A tisztességet,

a munka becsületét asztalos apámtól tanultam. Hároméves voltam, amikor elvált, nővéremmel együtt magánál tartott. A háborút szívbetege miatt megúszta, és pár év múlva újra megnősült. Összesen négy gyerek és a háztartást vezető anyánk eltartásáról kellett gondoskodnia, szerényen éltünk. Apám örökké dolgozott. Kap-

csolatunk szoros volt, nagyon szeretők egymást.

Az általános iskola elvégzése után testvéreimhez hasonlóan szakmát tanulni adtak. Úgy emlékszem, ez hidegen hagyott. Igazán a pingpong érdekelt, akkoriban Farkas Gizi volt a világsztár, és én őt szerettem volna utánozni. Ipari tanuló lettem a Gumigyár szakmunkásiskolájában, majd a Taurus jogelődjénél, a Ruggyanta árugyárban kezdtem dolgozni. Az üzemből hamar felkerültem a gyár laboratóriumába, ezután a Gumiipari Kutató Intézetbe helyeztek, szakmunkásnak. Hamar rádöbentem arra, hogy a tudásom csekély, a lényegyet, az összefüggéseket nem ismerem. Kérdéseim özönétől menekülve iskolába tanácsoltak. Az esti tagozatra tizennyolc évtől vettek fel, szükség volt az intézet igazgatójának, dr. Bruckner Zoltánnak az aktív támogatására. 1952-ben az esti tagozat hallgatója lettem. Reggel dolgoztam, délután időnként pingpongoztam, és este technikumba jártam. A tanuláshoz inspirációt jelentett az, hogy álmaim hercege egy okos, csinos mérnök képében a kutatóintézetbe jött dolgozni. Rövid idő után össze is kötöttük sorsunkat.

1956-ban érettségiztem. Rögtön felvételizni akartam a műegyetemre, ahol megisméltődött a korom miatti elutasítás. Az estin 22 év volt a korhatár. Korkedvezmény megadását kérvényeztem, és szigorú urak kérdéseire feelve, megkaptam az engedélyt. 1956 őszén, abban a varázslatos időszakban kezdtem el az egyetemet. Hat éven át reggel héttől dolgoztam fél négyig, öttől kilencig volt az egyetemi elfoglaltság. Élménydús, életünket máig elkísérő barátságok megalapozásának időszaka volt. Arra nem emlékszem, hogy túlzottan fárasztó lett volna. 1962-ben „jó” ered-

ménnyel végeztem a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karán. Még abban az évben gyönyörű fiam, majd három év múlva szintén gyönyörű kislányom született. Újabb három év után, tizenöt év boldog házasságot magunk mögött hagyva, elváltunk. A gyerekek nálam maradtak. Törekedtem arra, hogy olyan jó szülő legyek, mint amilyen nekem volt az apám. Szoros kötődésük ma is fontos számomra. 1973–77 között a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem gazdasági szakosítójának hallgatója voltam. Doktori dolgozatom kísérleteit a Palma Gumigyárban végeztem, a makromolekulák kémiájából vizsgáltam, 1982-ben műszaki doktorrá avattak.

Szakmai pályafutásom a Gumiipari Kutató Intézetből, rövid kitérő után a Palma Gumigyárban folytatódott, ahová 1958-ban a pinpongszapatuk erősítése céljából vettek fel. Eleinte a munkaügyi osztályon normás voltam. Rövid idő után a minőségellenőrzés helyettes vezetője, majd a vezetője lettem. Pár évig még Fehér Baba néven játszottam az MB/I-be került Palma-csapatban. A technológuscsoport vezetője 1961-ben lettem. Egy kb. húszfős, főleg mérnökökből álló csapat munkájában részt venni, az alkotáshoz nélkülözhetetlen jó légkört biztosítani szép feladat volt. Bőven kaptunk kritikát, ha nem lett jó a termék vagy a technológia, de igaz örömet jelentett, ha elgondolásunk valóra vált. 1968-tól, tíz éven át, a gyár műszaki vezetője, főmérnöke voltam. A Palma Gumigyár időközben az Országos Gumiipari Vállalat, későbbi nevén a Taurus egyik gyára lett. Hálás vagyok a Taurus akkori vezérigazgatójának, dr. Horváth Lászlónak bizalmáért, azért, hogy nő létemre és fiatal korom ellenére rám bízta a főmérnöki feladato-

kat. A Taurus hét gyárából háromban a főmérnök nő volt, más cégnél ilyen nem fordult elő. Horváth szigorú, igényes, bölcs vezető volt. Munkám során igyekeztem megfelelni bizalmának. Kezdetben a gyár jellegzetes terméke a „palma sarok” volt, és akkor kezdődött meg a felfújható gumimatrac gyártása. A kiváló minőség és a teteszétős kivitel révén a Palma matrac a szakma elismerését vívta ki, a rohamos igénynövekedés intenzív termék- és technológiafejlesztéssel járt. A termékek 95 százaléka exportra, 90 százaléka dollárelszámolású piacra került, a gyár neve Campingárugyárra változott. A Palma matrac Amerika, Kanada, Svájc legrangosabb sportáruházaiban megtalálható volt. A kapacitás további bővítéséhez Nyíregyházán új üzem épült. A mi kollektívánk jelentős feladatot kapott az új gyárak, üzemek létesítésekor, új termékek fejlesztésekor.

1978-ban kértek fel a Hungária Műanyag-feldolgozó Vállalat vezetésére. Abban az időben fejezték be a nagy műanyagalapanyag-gyárak, a BVK, a TVK bővítését. Várható volt a feldolgozóipar fejlesztése is. Arra, hogy a megbízást elvállaltam, leginkább a kíváncsiságom vezetett, és valószínűleg szerettem volna teljesen a magam ura lenni. A három telephellyel rendelkező, gyenge állapotban lévő gyárnál szisztematikus, kemény munkával, a termékszerkezet, a szervezeti és a működési rend felülvizsgálatával, majd a stratégiai célok összefoglalásával és következetes megvalósításával rohamos, látványos előrehaladást lehetett elérni. A nyolcvanas évek elején már lehetővé vált külföldi tőke bevonásával vegyesvállalat létesítése, így jött létre 1984-ben az első magyar-japán vállalat a Polifoam Kft. Világbanki hitel felvételével megnyílt a lehetőség

a termékszerkezet és a vezetési-információs rendszer korszerűsítésére. Így az akkor már Pannonplast nevet viselő társaságunk hét pályázattal, összesen tizenötmillió dollár hitelt tudott felvenni. Ezáltal a stratégiai termékek, a gyártástechnológiák és az információs rendszer megújult. Az új termékek, üzemek és gyárak száma évről évre bővült, árbevételünk és a foglalkoztatottak létszáma növekedett. Hiteleinket, köztük a világbanki hitelcsomagot maradéktalanul, határidőre visszafizettük. A hatalom, a felettes szervek hagytak haladni bennünket, sokan támogatták, segítették céljaink elérését.

1991-ben részvénytársasággá alakultunk át. A további fejlesztések céljával részvényeinket az elsők között tőzsdére vittük. A kétszeri tőkeemelés bevétele a további fejlesztéseket biztosította. A részvényeink 80 százaléka több külföldi intézményi befektető, nyugdíjalap tulajdonába került. A részvényesek és az elemzők igényeinek teljesítése új kihívás volt. Arra törekedtünk, hogy a minőség, a versenyképes ár alapján piacvezetők legyünk és folyamatosan növekedni tudjunk. Munkánk eredménye szemmel látható, kézzelfogható volt, az elemzők elismerését, a részvényesek megalégedését jól érzékeltük. Folyamatosan növekedve 2001 végére a stratégiai holding szervezeti formában működő Pannonplast Rt.-nek 18 önálló vállalata volt, melyből kettő Romániában, egy Ukrajnában termelt. Egy-egy vállalat létrehozása, eredményes működésének biztosítása sok munkával járt. A foglalkoztatottak létszáma elérte a 2500 főt. Az árbevétel meghaladta a 32 milliárd forintot, melynek harminc százaléka külföldi értékesítés volt. A működés nyeresége 1,9 milliárd Ft, a saját tőke 18 milliárd

Ft volt. Értékeink elérték az élenjáró nemzetközi vállalatok eredményét.

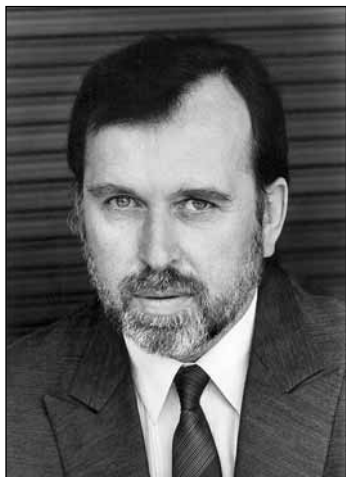
2002-ben a Pannonplast Rt. története fordulatot vett, amihez hozzájárult az is, hogy ismertté vált nyugdíjba vonulási szándékom. A társaság vezetésének átvételére, a részvénytöbbség megszerzésére többen törtettek. A Pevdi és a Britton öszszehangolt részvénytulajdon szerzése

miatt a pénzügyi felügyelet, a PSZÁF vizsgálatát kértem, ezzel végül is a K & H brókerbotrány elindítójává váltam. Írom a Pannonplast történetét, és reménykedem egy elfogadható befejezés létrejöttébe.

Felvi Ernővel

Oberfrank Géza

karmester (Budapest, 1936. január 26.)

Hát ez is eljött! Nyakamon a hetven év. Milyen sok, mégis mily kevés! Míg az ember fiatal, azt mondják rá, hogy „szép kor”. Ha megéred, már nem annyira szép. Túl sok hívatlan látogatót kell eltűrnöd; és hogy valahogyan elviseld őket, már nem előre, hanem inkább visszafelé nézel. Ha szerencséd van, akkor a múltban nemcsak restelkednivalót, de vigaszt is találsz. Nekem szerencsém van.

Tizenhat éves koromban – talán az utolsó pillanatban – felkapaszkodtam egy vonatra, amelyik a csodák kifogyhatatlan forrásához, a zene világába röpített. Mikor avatott kalauzom, Czövek Erna először felvillantotta annak lehetőségét, hogy hívatásos muzsikus válhat belőlem, rögtön azt éreztem, hogy mindenre képes vagyok ennek a célnak az elérése érdekében. Minthogy a vonatot lassú-

nak találtam, hétmérföldes csizmára váltottam, és tizennyolc évesen mint óradíjas szolfézsztanár már első zeneiskolám növendékeit próbáltam beoltani a zene szeretetére. Ebben máris annyi örömöm telt, hogy azt mondtam: akkor is jól döntöttem, ha merészebb álmaim nem válnak valóra! Mert voltak merészebb álmaim. Karmester akartam lenni. És a hétmérföldes csizma szédületes tempóban, megtorpanás nélkül vitt a cél felé. Tizennyolc éves koromban, négy év zenetanulás után, első nekifutásra felvettek a Zeneakadémia karmesterképző szakára, ahonnan öt év múlva karmesteri oklevéllel a kezemben kiléptem a nagybetűs Életbe.

De továbbra sem volt megállás. Az első lépés mindjárt a Magyar Állami Operaházba vitt, ahol pályám döntő állomásai a következők: korrepetitor, vezénylő korrepetitor, karigazgató, kinevezett karmester, zeneigazgató, végül főzeneigazgató. Emellett két évig a berlini Komische Oper, hét évig a MÁV Szimfonikusok vezető karmestere és a Fővárosi Operettszínház művészeti vezetője voltam. De hat éven át a Szegedi Nemzeti Színház és a Szegedi Szimfonikusok főzeneigazgatói posztját is betöltöttem. A zenés színház szerelmeseként mint-

egy harminc operát fordítottam le magyarra, és a zseniális rendező, Walter Felsenstein hatására néhány alkalommal a rendezéssel is megpróbálkoztam. Vendégszerepeltem vagy húsz európai országban, az USA-ban, Chilében, Japánban és Dél-Koreában. Kitüntetésem: Liszt-díj, Erdemes művész, Kiváló művész, Bartók-Pásztory-díj, A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje. És az eddig felsoroltak mind csak a „fecsegő felszín”. A kifogyhatatlan öröm magában az anyagban rejlik, melynek mélyében pályánk egész során fáradhatatlanul kutakodunk, miközben megpróbálunk olyan káprázatos zseniknek a nyelvén társalogni, mint J. S. Bach és Händel; Haydn, Mozart és Beethoven; Verdi és Wagner; Bartók és Kodály, és még ki tudja hány, akiket felsorolni is nehéz lenne.

Van-e szebb hivatás, mint ezt a kivételes élményt minél tökéletesebb szinten megosztani másokkal, akik erre szomjaznak, vagy éppen tőlünk kapják az indíttatást, hogy máskor is elmerüljenek a muzsika minden mással összehasonlíthatatlan varázsában.

Ha már számvetés, nem hagyható ki belőle legalább néhány embernek a felsorolása, akik nélkül ez a dióhéjban is mutatós életpálya nem jöhetett volna létre. Először is édesanyám és édesapám, akiktől a zenéhez való vonzódást, a munka szeretetét és a törhetetlen küzdeni tudást kaptam ajándékba. Czövek Erna, aki a bumfordi, alakatlan kődarabban a csiszolásra méltó gyémántot felfedezte, és a lehető leghatékonyabban hozzá is látott a csiszoláshoz. Csodálatra méltó asszonykám, Urbán Irén, akiről elmondhatom, hogy egy életen át úgy osztozott velem pályám szeretetében, hogy közben minden fölös súlyt levett a vállamról, és a legkritikusabb pontokon mindig megtalálta módját a segítségnek. Nem felejtkezve meg a két gyermekről, akikkel megajándékozott, és a két pompás unokáról, akikkel lányom tett bennünket büszke nagyszülőkké.

Ebbe a szinte már-már idilli helyzetbe csapott bele a mennykő, mikor váratlan látogatót kaptam, Parkinson úr személyében. Előbb csak a túlmunka okozta szokatlanul nagy fáradtságnak hittem, de sajnos tévedtem, ő volt az, személyesen. Nem vagyok benne biztos, hogy az Operaház akkori vezetése és a zenekarok illetékesei, akiknél azelőtt mindig szívesen látott vendég voltam, helyesen döntöttek, amikor egy csapásra letessékeltek a karmesteri pultról. Ám erősebb bennem az öröm, hogy az Operaház stúdiósainak tanítása révén a zenével való szétléphetetlen kapcsolatom megmaradt. Egykori zenekarom, a MÁV Szimfonikusok, most – éppen a hetven évre való tekintettel – megajándékozott egy koncerttel, amelyre, ha minden jól megy, 2006. február 2-án a Zeneakadémián kerül sor. Remélem, ebből az alkalomból talán sikerül bebizonyítanom, hogy a karmesteri pulpituson is van még értékelhető mondanivalóm.

Akinek ezek a sorok felkeltették érdeklődését, és szívesen megismerkedne pályám részletes alakulásával, annak jó szívvel ajánlom könyvemet, amely 2002-ben *Életem a zene* címmel jelent meg a Média Nox Kft. kiadásában.

Oberprank Lőrinc

Janota Gábor

fagottművész (Torda, Románia, 1936. január 27.)

Iskolai tanulmányait Győrben végezte, kitűnő rendű érettségi és az ot-tani zenekonzervatóriumi tanulmányai (zongora és fagott főtanszak) befejezése után a budapesti Zeneakadémiára nyert felvételt, ahol 1961-ben kitüntetéses diplomával fagottművészi és tanári képesítést szerzett.

1958-ban a müncheni Nemzetközi Fagottversenyen II. díjat nyert (az első díjat nem adták ki).

1962–1970 között a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara első fagottosa, 1977–1993 között a Magyar Állami Hangversenyzenekaré. Évtizedeken keresztül a Liszt Ferenc Kamarazenekarban is játszott.

E három zenekar tagjaként számtalan hanglemezfelvételben és külföldi hangversenykörúton vett részt. 1970–1972, 1974–1976 között a London Symphony (Ontario állam, Kanada) első fagottosa.

Mint szólista és kamarazenesz Magyarországon kívül szerepelt Nyugat-Németországban, Franciaországban, Svájcban, Kanadában, az USA-ban, Ausztriában, Belgiumban, Bulgáriában.

A Magyar Hungaroton cég számos szóló hanglemezt, illetve CD-t készített vele: Vivaldi: 5 Fagottverseny, Vivaldi: 6 Fagottverseny (mindkettő a Liszt Ferenc Kamarazenekearral), Mozart: Fagottverseny (a Magyar Rádió zenekarával), J. Ch. Bach: B-dúr Fagottverseny, Hummel: F-dúr Fagottverseny (utóbbi kettő a Liszt Ferenc Kamarazenekearral), Láng István: Two

Preludes for a Postlude (a Kodály Vonósnégyessel), Kortárs Magyar Zene Fagotra (Kocsis Zoltán és Körmendi Klára közreműködésével).

Mint szólistával és kamarazeneszszel számos felvételt készített vele a Magyar Rádió, ezenkívül a Bayerischer Rundfunk (München), a Süddeutscher Rundfunk (Stuttgart), valamint a CBC Rádió (Toronto, Van-

couver). Számos nemzetközi versenyen vett részt mint zsűritag: München, Prága, Ancona, Toulon, Manchester.

Számos magyar és külföldi szerző írt számára művet, a kortárs magyar művek fáradhatatlan külföldi népszerűsítője. A magyar és egyáltalán a kortárs művek bemutatásáért háromszor tüntette ki az Artisjus. A Magyar Rádió 1969-ben nívódíjban részesítette. 2001-ben Liszt-díjat kapott.

Zenepedagógiai munkásságának állomásai: 1966–1968 és 1993–1994 között a Győri Zeneművészeti Szakiskola és Főiskola tanára, 1972 óta a Budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémia tanára (jelenleg docense). Vendégprofesszor volt külföldön (1974–1976 University of Western Ontario London, Ontario, Kanada, 1985–1986 University of Toronto, 1986–1987 University of Victoria, Victoria, BC Kanada). Mesterkurzusokat tartott különböző kanadai egyetemeken kívül az USA-ban, Ausztriában, Belgiumban és Angliában.

Janota Gábor

Ritoók Pálné

pszichológus (Budapest, 1936. február 12.)

Az elmúlt évtizedek kiszámíthatatlan, nehézségekkel teli, tervezhetetlen időszakában is megtaláltam a saját utam.

Pályám kezdetétől az emberekkel való kapcsolat – nevezzük így: segítő kapcsolat – volt az, ami a legfontosabb élményforrást adta. Ezt eleinte elsősorban 14-15 és 17-18 éves fiatalok alkották. Később a „korhatár” egyre följebb tolodott. Ma már nincs is felső határa.

A pályaválasztási tanácsadás így bővült pszichológiai tanácsadássá, majd pszichoterápiává; az egyéni tanácsadás kiegészült csoportos tanácsadássá.

A gyakorlati pszichológiai munka tovább épült az elmélet, a kutatás és az oktatás irányában. Huszonöt év óta az ELTE oktatójaként dolgozom és az ELTE Életvezetési Tanácsadóját vezetem. A tanácsadás pszichológiája fejlesztésének programjához kapcsolódva a hazai pszichológiai kultúra minél szélesebb elterjesztésének feladatához fűződik a Magyar Pszichológiai Társaságban betöltött szerepem. A felkérés teljesen váratlanul ért 1999-ben. Soha nem gondoltam erre, de – végül is – vállaltam 2000-tól, mindmáig. A pszichológia szemléleti-metodikai terjesztésén túl az utóbbi évek az európai pszichológusdiplomával egyenértékű hazai pszichológusképzés fejlesztésének elősegítését is hozták a Magyar Pszichológiai Társaság számára.

Az eredményeket csapatmunka tette lehetővé. Jobbnál jobb csapatokban dolgozhattam a hatvanas-hetvenes évek országos méretű fejlesztéseitől kezdve a tanácsadás pszichológiája köré csoportosult szakembereken át a Magyar Pszichológiai Társaság és a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület vezetőségének tagjaiig. Még mindig léteznek emberek, akik anyagi ellenszolgáltatás nélkül is tovább visznek egy ügyet, ha fontosnak érzik. Ma is ilyen emberekkel dolgozom együtt. Fiatalok, tehetségesek, nemzetközi szinten is versenyképesek, és hajlandóak kivárni azt az időt, amikor remélhető az önkéntes tevékenység intézményes támogatása.

Naponta örömet találok a munkámban 47 év óta. Ennek a forrása elsősorban az emberekkel – fiatalabbakkal, idősebbekkel – való kapcsolat. Ehhez társul az oktatás és a kutatás érdekessége, élménye.

Pályaválasztási tanácsadó munkámban sem teszek mást, mint azt, hogy segítek kinek-kinek megtalálni azt a pályát, amely számára is ezt az élményt adja.

Erőforrás a családom, mindenekelőtt férjem és fiam támogatása, kapcsolat a barátaimmal, itthon és külföldön, meg az unokáimmal való találkozások, együttlétek.

Minél idősebb leszek, annál inkább felismerem, hogy szüleim mintáját követem, meg anyai nagyapámét, aki református lelkészként egyszerre volt ta-

nító, közösségszervező és lelki gondozó abban a kis faluban, ahol élt és dolgozott.

Az életemet végigkísérő 91. zsoltár ígérétenek beteljesülését érezhettem „minden utamban”.

Kézdy György

színész (Budapest, 1936. február 14.)

JÓ UTAT, AUTÓBUSZ!
KISS FERENC PARTNEREKÉNT

Most, hogy eleget szeretnék tenni kedves felkérésüknek, bizony csak most veszem észre, hogy először – életemben először – írok önéletrajtot. Ugyanis soha nem volt rá szükségem.

Megszülettem mint Krausz György 1936. február 14-én Budapesten a VII. kerület Rákóczi út 80.számú háromemeletes gangos (körfolyosós) bérház harmadik emelet 4. számú lakásában.

Az ott eltöltött első nyolc esztendő igen fontos volt számomra. Mindenkit ismertem és mindenki ismert engem, mert az emberek eljártak egymás lakása előtt, mindenki találkozott mindenkivel, köszöntek egymásnak, és érdeklődtek egymás hogyléte felől. Ha nem volt otthon liszt vagy tojás, akkor kértek a szomszédasszonytól, és másnap megadták. Már akkor is magasan számított a lift nélküli három emelet.

Édesapámnak az udvarban volt egy varrógép-, gramofon- és hanglemezüzlete, aminek a hangzatos KÖZPONTI GÉPRAKTÁR volt a neve.

1944-ig tartott – számomra – az aranyos gyerekkor, mert akkor sárga csillaggal ruhámon a Népszínház utca 30. számú, ún. csillagos házba – zsidó háznak nevezték – kellett átköltözni édesanyámmal és akkor kétéves kishúgommal együtt, mert apámat már újra elvitték munkaszolgálatosnak, ahol – később kiderült – 1944 telén Kőszegen agyon is lötték.

Jártam később iskolába is. Voltak híres tanárain és később híressé vált osztálytársaim. Csak azért említem meg néhányuk nevét, mert ezzel érzem bizonyítottnak, hogy fontos lehet egy ember életében, hogy honnan jön és hogy kik veszik körül, milyen hatások érik.

Együtt nőttem fel Komlós Péterrel, a Bartók Quartett primáriusával, tanárom volt dr. Schweitzer József főrabbi, Szabolcsi Miklós professzor, dr. Závodszy Ferenc, Bada Gyula, majd később – jóval később – Várkonyi Zoltán és Sulyok Mária. Jancsó Adriennel máig rajongva szeretem, mert a magyar versmondás egyik legremekőbb művelőjét tiszteltem benne.

De önéletrajtot nem kellett írnom, mert amikor könyvkötőnek mentem – 1954-ben, érettségi után –, nem kértek önéletrajtot.

Mikor mégis elvégeztem a Színművészeti Főiskolát – vörös diplomával – 1962-ben, akkor kötelezően elküldtek Debrecenbe a Csokonai Színházba. Ugyanis akkor menni kellett. Igaz, addigra már Kézdy Györgynek hívtak, mert Krausz névvel lehetett valaki kiváló karmester Németországban – Clemens Krausz – vagy tenorista Spanyolországban – Alfredo Kraus –, de itthon, Magyarországon nem jó színésznek lenni Krausz Györgyként. Így választottam a Kézdy nevet, amit hivatalosan is felvettem, ha jól emlékszem, 1960-ban.

41 év alatt rengeteget játszottam Debrecenben, Pécsen, Szolnokon, Kecskeméten, Veszprémben és persze Budapesten a Játékszínben, a Várszínházban és a Nemzetiben.

Volt egy számomra meghatározó önálló estem Karinthy Frigyes műveiből „Ki kérdezett?” címmel, amit több ezer-szer mondtam el itthon és külföldön.

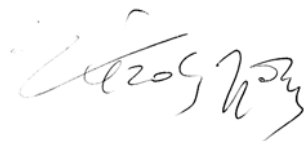
Kaptam Jászai Mari-díjat, Érdemes Művész címet és Kritikusok díját, több mint tíz évig szerepeltem a *Szomszédok* című sorozatban, ami az „igazi népszerűséget” jelentette számomra. Én voltam „a Virág Doktor”.

Meg- és túléltem eddig rengetegféle változást, de belém égett a töréténelem, és nem is szeretném kioperáltatni magamból.

Még szeretném megélni, hogy az emberek megint köszönjenek egymásnak, érdeklődjenek egymás hogyléte felől úgy, hogy kíváncsiak is a válaszra.

Szeretném, ha két gyönyörű unokámat még láthatnám boldog kamaszként.

Meg még jó játszani is!

Sztankay István

színész (Budapest, 1936. február 14.)

Kilencéves voltam 1945-ben. A második világháború Budapesten is véget ért. A város romokban hevert az ötvennapos ostrom után, budai lakásunkat is teljesen szétlőtték. Vidéken több esély volt arra, hogy valami élelemhez jussunk. Édesanyám és a három gyermek – bátyám, nővérem és én – két és fél napi utazás után leértünk Nyíregyházára, a rokonokhoz. Édesapám, aki a Fő utcai templom görög katolikus lelkésze volt, a fővárosban maradt, mert a parókiát nem hagyhatta magára. Nyíregyházán úgy-ahogy elhelyezkedtünk a rokonoknál. Édesanyám maradék ruháink egy részét próbálta a piacon élelemre cserélni. Nem sok sikerrel próbálkozott, ám közben megszólította egy cigány asszony. Jósolni akart anyámnak – persze nem ingyen. Édesanyám elhárította: nincs pénze. A cigány asszony makacszkodott.

Azt mondta végül: „Ilyen csinos fiatalasszonynak fizetség nélkül is jósolok!”

Aztán kérdezte anyámat, hány gyermeke van, majd megfogta a kezét, és „olvasni” kezdett a tenyeréből.

Két testvéremnek sikeres, boldog életet ígért. Esetemben kissé tanácstalannak tűnt. Azt mondta: az én jövőmben komoly kitüntetések is lát a szép család mellett, ugyanakkor biztos benne, hogy nem leszek civil ember. De afelől sincs kétsége, hogy nem fogok egyenruhát viselni. Nem leszek katona, rendőr, tűzoltó vagy pap. Azt viszont sehogyan sem látja, mi lesz hát a hivatásom.

A jó tanácsalansága mindnyájunkat elbizonytalanított, amikor édesanyám – a piacról hazatérve – elmesélte a történetet.

Gyerekkoromban, kamaszodva is elő-előbukkant ez az eset a családi anekdotázások közben. Ám nem tudtunk megoldást találni.

Idővel „rákaptam” a versekre, egyre jobban izgatta fantáziámat a színház. Amikor pedig megnéztem a legendás Hamlet-filmet Sir Laurence Olivierrel, eldőlt a sorsom. A kitűnő angol színész játéka rendkívüli hatással volt rám. Eldőntöttem, színész leszek. Később a könyvből megtudtam, hogy az ő édesapja is lelkész volt. Akkorra már a hajdani jóslat rejtélyes üzenete is értelmet nyert.

Csupán a származásommal volt még némi gond: a Rákosi-érában a papok rokonsága esélyt sem kaphatott a komolyabb tanulmányokra.

Ötvenötben még az sem segített, hogy amikor rákérdeztek édesapám foglalkozására, azt feleltem: pásztor. Pontosan tudták a valódi hivatását, csak hogy provokálni akartak. Tovább firtatták a dolgot: „Milyen pásztor?” Szemrebbenés nélkül adtam meg a választ: „Lelkipásztor.” Volt tanár, aki lefordult a székről a nevetéstől. Persze ezért még nem vettek fel, de elég emlékezetes maradt az eset.

Az ötvenhatos forradalom után enyhült a helyzet: harmadik próbálkozásom a Színház- és Filmművészeti Főiskolán már sikerrel járt. Tanárom volt Pártos Géza, Ádám Ottó, Sulyok Mária, Básti Lajos és a hozzánk korban is közelálló Gosztonyi János, akinek mindig számíthattunk tanácsaira.

1961-ben végeztem.

A Miskolci Nemzeti Színháznál kezdtem a pályát. Ruttkai Ottó irányította akkoriban a teátrumot. Két év alatt tíz csodálatos szerepet játszottam. Az egyik legfontosabb Bertold Brecht *Állítsátok meg Arturo Uit* című drámájának címszerepe volt.

Ott ismerkedtem meg kolléganőmmel, színpadi partneremmel, majdani feleségemmel, két gyermekem édesanyjával, Kun Magdolnával.

Ádám fiam ma már újságíró. Orsi lányom elvégezte a Színművészeti Egyetemet, és Pécssett színésznő. Nagyon sok örömet találok bennük. Mindketten komolyan akarnak valamit az élettől, s ez nagy ajándék egy apának.

Engem két miskolci évad után, 1963-ban Major Tamás és Marton Endre meghívott a budapesti Nemzeti Színház társulatához. Rómeótól a *Cillei és a Hunyadiak* Mátyás királyáig, a *Varsói melódia* Viktorjáig szebbnél szebb szerepeket játszottam tizenegy éven keresztül.

Később átszerződtem a Madách Színházhoz. A tizennyolc év, amelyet hajdani mesterem, Ádám Ottó igazgatása alatt töltöttem el, pályám meghatározó szakasza. Két sarokköve lehet Sütő András *Csillag a máglyán* című darabjának Kálvin Jánosa, illetve az egészen más műfajú Bernard Slade-komédia, a *Jövőre veled ugyanitt* George-a.

1990-ben – a Madách Színház addigi direktorának visszavonulása után – átszerződtem a József Attila Színházhoz. Igazgatóm, Léner Péter szintén nem

fukarkodott a rám osztott főszerepekkel. A fontosabbak közé tartozik Hašek *Švejkje* vagy a Horváth Péter *Kilencen, mint a gonoszok* című színművében eljátszott feladat.

Hosszan mesélhetnék még a hajdani filmes és televíziós feladatokról, szinkron- és rádiós munkákról.

Sok-sok kitüntetéset kaptam, köztük a legnagyobbakat is.

Hetvenévesen azonban már pontosan tudja az ember, hogy mi az, ami igazán fontos az életben.

Hívó vagyok.

Szüleimnek és szeretteimnek is hálás vagyok ezért a gazdag életért.

Ám mindig biztonságot adott, hogy tudtam, minden körülmények között velem van a Jóisten.

Léner Péter

rendező (Budapest, 1936. február 15.)

1. Ennek az írásnak akkor van értelme, ha megpróbálok őszinte lenni. Ez nehezebb, mint az ember gondolja.

Diderot színész-paradoxonja szerint, nem a színész őszintesége az igazi probléma, hanem az emberé. Magamról írjak? Mondjam el hetven év történetét? Vagy azt, hogyan tolazkodott be a történelem az életembe?

Mivé alakított, hogyan tudtam, ha kellett, kitérni előle, becsapni, tán néha legyőzni? Mi volt az állandó bennem, amelyet nem befolyásolhatott semmi?

De egyáltalán úgy volt, ahogyan emlékszem? Nem az a legfontosabb, amit elhallgatunk?, amit nem mondunk ki, ami emlékeink, tudatunk mélyén elbújik?

Nagyszerű mesterektől tanultam a főiskolán. Mégis néha úgy éreztem, hogy volt egy réteg, egy sáv, ami talán közvetlenül nem függött össze az iskolai tananyaggal, de mégis mindennél fontosabb: a magyarázat, mélyebb értelmezése szakmánknak, életünknek. És erről – így gondoltam – tapintatosan nem beszéltünk.

Valószínűleg a legfontosabbakat nem tudjuk és nem akarjuk elmondani, talán mi sem tudjuk.

2. Szépapám, Lehner Sámuel részt vett a '48-as szabadságharcban, harcolt a seregben, nagy Kossuth-rajongó volt. Minderről írásbeli dokumentumunk maradt meg.

Apai nagyapámat (Lehner Zsigmond) a tbc vitte el. Ez a család több ismert értelmiségit produkált. A Ma-

gyar Életrajzi Lexikon két szócikket közöl: L. Vilmosról (nagyapám testvére) és L. Ödönről (apám unokatestvére). Anyai nagyapám (Schön Gyula) a National-kassza vezérképviselője volt Pesten. A Monarchia hadseregének zászlósaként az I. világháborúban hősi halált halt Isonzónál.

3. Az Amerikai úti Szeretetkórházban születtem. Anyám 1936-os naplójában ezt írta február 15-én: Peti megszületett 9 órakor, 3 kg 10 dkg. Apám aláírta: Éljen! Ekkor hívtak először és utoljára Petinek. A Terézvárosban laktunk, a Vörösmarty utcában, szép, nagy lakásban.

Apám büszke volt erre: terézienstadi polgárnak határozta meg magát, nem szerette a Lipótvárosiakat, „lipócianereknek”, újjgazdag, „procc” bandának, nem „echte” polgárnak nézte őket.

Egyik nagyanyám a mellettünk lévő lakásban, a másik az Andrassy úton lakott. Én voltam a családban az egyetlen gyerek: körülrajongva és elkényeztetve. Nem gazdagon, de jólétben éltünk. Nyaralások, nevelőnő, angol kisasszony. Apám minden évben Rómában töltött egy hónapot ugyanabban a Via Veneto-i szállodában. A Müller Testvérek Vegyészeti Gyár igazgatója volt. Mindennap hazajött ebédelni, majd visszament a gyárba. Szüleim szinte minden este elmentek valahova. Társaság, színház. Polgári, kulturált életvitel, ízléssel, szerényen, mértéktartóan. Én a nevelőnővel vagy nagymamáimmal otthon maradtam. Kellemes, jó hangulatú, érzelmes környezetre emlékszem; két nagymamám sokszor beszélt németül.

A szigorító, megkülönböztető törvényekről előttem nyilván nem beszéltek; és nem tudom, hogy őket va-

lójában hogy érintette. Bízta-e még, vagy már félték? Mennyire sugárzott ki mindennapi életünkre? Fennmaradt apám egy tragikusan téves kijelentése: „nem lehet nagy bajunk, hiszen jogállamban élünk”

Szüleim '42-ben elváltak. Anyám elköltözött és férjhez ment. Az esemény nem hagyott bennem sérülést. Anyám mindennap eljött hozzám. A kényeztetés irányomban fel erősödött. A válást nem „reagáltam” le. Észrevehetően nem történt bennem semmi. Talán ekkor alakult ki, hogy a történésekre nem tudok azonnal reflektálni. Időre van szükségem mindenre. Nem szeretek kapkodni, nem szeretem a nagy gesztusokat, a túlemocionált válaszokat. Bennem, akaratomtól, tudatomtól függetlenül, bizonyos dolgok mégis megtörténtek, vagy nem jöttek létre, amire csak később döbbsentem rá.

Francia papokhoz akartak beíratni elemibe. Az akkori törvények értelmében már nem lehetett, ezért az Izabella utcai községi elemi népiskolában jártam az első és második elemet. Nagy Mária volt a tanítónőm; szerettem, ha kiment a teremből, sírni kezdtem és utána futottam. A történelem és talán családi eseményeink megkezdték alattomos romboló munkájukat. Elemi iskolai osztálytársaim közül Lipschitz Lacira emlékszem legélesebben. Hentesüzletük volt az Aradi utcában. Nem volt „úri” gyerek, de a családom örült barátságunknak, mert segített nekem elviselni kiszakadásomat az otthonból és bezsuppolásomat egy idegen és már nem nyájas közegbe. L. Laci egész családját egy nagymama kivételével kiirtották. A háború után a Joint kivitette az USA-ba, örökbe fogadták. Valószínűleg új nevet kapott. Mindig szerettem volna újra találkozni vele. Néhány ügyetlen próbál-

kozásom sikertelen maradt. Lipschitz Laci egy világgal együtt megszűnt számomra.

Családom nem volt vallásos. Anyámnak volt imakönyve, otthon, természetesen magyarul, alkalmanként imádkozott. Teljesen asszimilálódott polgári család voltunk; fura ketőségekkel: karácsony is volt és zsidó nagybőjt is; templomba járásra nem emlékszem, de istenhívók voltunk. A temetőbe rendszeresen jártunk, a síroknál imádkoztunk, és követ helyeztünk a sírkőre.

4. A háború felforgatta az életünk. Szüleim és nagymamáim velem együtt életben maradtak, de több nagybátyámat, nagynénémet, unokatestvéreimet elpusztították; munkaszolgálat, Auschwitz, Bergen-Belsen.

Szüleim rádöbbenek az asszimiláció hamisságára, egyoldalúságára, eltúlzott dimenzióira. Mélyen meg voltak bántva. A családot kifosztották, a testvéreket megölték, lakásunkból elűldöztek minket. Apám a háború után „elhallgatott”. Visszahúzódott. Magába zárkózott. Nem gyűlölködött és nem akart elmenni más országba. Semmit nem akart. Olvasott, beszélgetett, sétált, üldögélt. Társasági élete megszűnt. Azt mondta, ha összeadja, tíz jó éve volt. 77 éves korában halt meg. Szüleim a legrémelebb korszakban éltek. Az ő korosztályuk szenvedte el a legtöbb igazságtalanságot, megaláztatást, áruást. Irántuk érzett fájdalommat már nem lehet enyhíteni.

A halálraítélt-gettó egyik túlsúfolt pincéjébe öreg, szakállas férfi és egy orosz katona jött be. „A gettó falai leomlottak – mondta az aggastyán –, mindenki szabad.”

5. Anyai nagyanyám nem tudta elfogadni, felfogni lánya elvesztését.

1948-ban halt meg, őrzöm levelét, amelyet a majd megérkező lányához írt, ha ő már nem lesz.

A történelem olyan vadul, váratlanul, ordenárén tombolt végig rajtunk (is), gyerek voltam, hogy sorsunkat csak részletekben, folyamatosan tudtam feldolgozni és megérteni. Úgy érzem, még egy életre lenne szükségem ahhoz, hogy mindent értelmezni tudjak, megfejtsem az okokat, és berendezkedjem a következményeiben.

A háború után anyám újra férjhez ment (második férje elpusztult), apám megnősült, én az anyámmal éltem. Az evangélikus gimnáziumba jártam. Talán az egyetlen iskola, amelyiket majdnem szerettem. A nagy létszámú osztályok engem zavartak a tanulásban; a szellemi élet számomra intim, személyesebb környezetet igényel; nagyobb kollektívákban igazán sosem találtam a valódi helyem, de jó attitűdöket, álcákat találtam, az iskolában inkább elfogadható az osztálytársaim, mint a tanárok számára. Szellemileg a létező iskolaformák nem inspiráltak.

6. A főiskola volt a fordulat életemben, szellemi, emberi értelemben egyaránt. A színház kb. 14-15 éves koromtól érdekelt és vonzott. Volt legalább tíz év, amikor Budapesten minden színház minden előadását megnéztem, néhányat többször is.

A főiskolán lettem azonos önmaggal. Arról beszéltem és azt hallgattam, ami engem érdekelt. Rádöbbenem, hogy ki vagyok, mi az, amire figyelni tudok, amire válaszolni szeretnék. Először lettem „jó tanuló”. Amikor felvettek, apám azt mondta: „a háború után ez az első igazi örömmöm”. Ekkor kezdtem el igazán olvasni. Innentől az olvasás életem egyik centruma lett. '56-ban vettek fel. Parádés tanári kar: Marton Endre osz-

tályfőnök, Nádasdy Kálmán, Major Tamás, Háy Gyula, később Gyárfás Miklós és Hubay Miklós. Felvételim gyors volt, mosolygós és könnyű. Az utolsó felvételin Petőfi Csokonaiját kellett elemezni. Major azt kérte, rendezzem be a pincét, ahol a két költő ivott. Akkor épp csapos voltam egy borkimérésben, úgyhogy brillíroztam. '56 jelentőségét is később értettem meg. Felvonultunk, tüntettünk, vártuk Nagy Imrét a Parlamentnél, de én függetlenül Rákositól, az oroszoktól, boldog voltam, hogy megtaláltam a színházat, és ez a passzió még egzisztenciát is ígért nekem, főiskolai diplomát, sőt társadalmi helyzetet.

7. Barátaim jelentős szerepet kaptak az életemben. Úgy érzem, jó barát vagyok, és én is sokat kaptam tőlük. Iskolás barátaim máig jelen vannak az életemben, ötven-hatvan éves kapcsolatok.

Én azt hittem, hogy az élet kiszámítható, logikus, szinte lineáris. Egyik alapélményem, hogy minden másképp történik, máshogy és máskor.

Nem hittem, hogy családapá ezek. Talán gyerekkori helyzetem miatt nem élt bennem egy hagyományos családmodell képe. Nem gondoltam, hogy ez ilyen fontos lesz az életemben. A színházi életet nem szeretem; fáraszt, idegesít, untat. A színházban viszont boldog vagyok: minden helyiségében, minden helyzetében otthon érzem magam, a legnehezebb pillanataim is az enyéim, a legvarázsosabb és legszörnyűbb arca is én vagyok

Színészek közt és a növendékek közt a főiskolán érzem a legjobban magam. Rendező lettem, majd főrendező, később igazgató. Fialat rendezőnek jó volt lenni, főrendezőként nem voltam elégedett magammal, az igazgatást szeretem. Érdekel, ahogy

egy színházat meg kell határozni, meg kell fogalmazni. Szeretek törődni az emberekkel. Az „apaszerep” szellemileg, érzelmileg megtalált.

Azt akarom, hogy körülöttem minél több ember értse, hogy miért van ott, ahol van, legyenek céljaik, távlataik, és a színházban (legalább ott) minél több boldog ember legyen körülöttem. A színház furcsa, különös életformáját is szeretem.

8. A rendszerváltás váratlanul ért, nem számítottam rá. Azt hittem, hogy az alkalmazkodás, a megfelelés és a túlélési tudás örök útitársaim maradnak. El kellett kezdeni újra tanulni (a mi korosztályunknak különösen nehéz): már éltünk a régi világokban, és még élünk és dolgozunk az újban. Túllépni, elhagyni, eldobni, megszabadulni attól, ami csak a múltban volt érvényes, de megtartani a tapasztalatot, az értékeket, és újrafogalmazni önmagunkat, színházunkat. A tanulás folyamatban van; odáig jutok, amíg képességeim és időm engedi.

Túléltem a fasizmust (véletlenül), a szovjet rendszert (különböző maszkokkal), és eljutottam máig.

Az emberiség jövőjét nem látom megnyugtatónak. Sok a bizonytalanság, durvaság, tanácstalanság. De nagyon tehetséges, remek fiatalokat ismerek, és ha rájuk gondolok, bizakodóbb vagyok.

Hetvenéves lettem. Nem értem. Időre lenne szükségem újra, hogy fel fogjam, de ezt igényelni ma már szinte pofátlanság.

Addig is mindenkinek, akit érint – élőknek és halottaknak –, mindent köszönök.

Levőpeter

Bodor Ádám

író (Kolozsvár, Románia, 1936. február 22.)

Valahányszor koromat tekintve tapintatos figyelemzetetések érnek, mostanság éppen azzal kapcsolatban, hogy – ha megérem – hamarosan betöltöm a hetvenet, rettenetesen zavarba jövök, már-már előnt a mérég. Ha éppen érdekel, minden megrendülés nélkül magam is kiszámítom. Tudom, ha tetszik, ha nem, komisz dolog ez, hiszen sorsfordító kalandokra mostantól már nemigen számíthatok. De az igazat megvallva sosem szenteltem kellő figyelmet az idő múlásának, annyira, hogy nemigen tartottam számon, mikor hány esztendő vagyok. Bár lehet, ez már a korral járó feledékenység maga.

Itt állok tehát egy ténnyel szembe, amely talán még több-kevesebb nyilvánosságot is kap, én pedig nem tudok mit kezdeni vele. Eddig sem a kabalisztikus számok bővületében éltem, de még egy kerek évforduló ünneplésességét sem sikerült soha a maga mélységében átélnem, mert mindenemű külsőség iránt hiányzik belőlem az érzelmi azonosulás készsége. Az évfordulók rendszerint egy üres, sivár és unalmas életút mérföldkövei, márpedig az enyém volt annyira tartalmas és gazdag, hogy szükségtelen lett volna külsőségekkel fölcicomázni. Nem is emlékszem egyáltalán, milyen volt ötven- vagy hatvanévesnek lenni. Az életkor, ha nem is éppen metafizikai erők műve, de semmiképpen sem érdem, főleg akkor nem, ha az ember gyarló életvitelével igen sok mindent éppen annak ellenében tett. Lehet, sokak szemében ez most az életpálya délceg orma, ahonnan pazar kilátás nyílnék az eddig megtett útra, ám én röstellném közzétenni idevonatkozó magvas következtetéseimet. Ezek gyarlók, titkosak, meghittek, bensőségesek, de legfőképpen magánjellegűek, mások számára bizonyára érvénytelen tanulságokkal.

Egy őszinte vallomással azonban mindenkinek tartozom. Mindazt, amit életem, pályafutásom során elértem, azt annak köszönhetem, hogy egy nagyon zaklatott korban, Erdélyben, közelebbről Kolozsváron, egy soknemzetiségű, tarka táj kellős közepén jöttem a világra, és a szülőföld élményével a továbbiakban is tudtam valamit kezdeni. Olyasmit, amiben talán más is örömét leli.

Szuromi Lajos

irodalomtörténész, kritikus (Miskolc, 1936. február 27.)

Pokoli évszázad szülöttei, túlélői közé tartozom. Apai nagyapámat harmincas évei elején Przemyslbe sodorta az első világháború. A hóttszegény falusi napszámos öt-hat éves kisfiát, kislányát hagyta hátra, sosem került haza, agyonlőtték, hadiözvegy, hadiárvak maradtak utána. Apámat, a hóttszegény falusi susztert öt-hat éves kislánya mellől a második világháború kergette a Don-kanyarba, élve került elő, de a Rákosi-kanyar előlte benne az egyszerű ambíciókat, dolgozott ugyan, de vigaszt csupán az italozásban lelt. Anyai nagyapám, a hóttszegény kisvárosi kosárfonó csaknem nyolcvan évig élt, élete záró évtizedében laktunk egy fedél alatt, nagyszüleim minden nyugdíj nélkül tenggették életüket, napi küzdelemben a betevő fa-

latért, a gizgazból sodort cigarettákért. Édesanyám Rákosi idején varrodai dolgozó lett, tinédzseridőm a szegénység megalázó környezetében telt. 1950 őszén, a gimnáziumi évek kezdetén elkapott a cukorbetegség, azóta szurkálom magam rendületlenül, irgalmatlan munka, az életbeli apró örömök, a családi harmónia megtartó élményei közben.

Emberhez méltatlan időket éltem meg én is, a családi múlt éppoly kietlen, mint a személyes sors. Az élő emlékek nyomán naponta zúg lelkemben a fájdalom és a keserűség harangja, a hozzám oly közel állók megtörtétt életének képei elől nincs menekvés, önnön szerencsém látványa sem menti fel a múltat. Mert a személyes sors az elődökhöz mérten minden kínlódás ellenére emberi arculatú. Minek köszönhetem?

Irodalmár lettem, ennek és a mindennapi élet eleven szemléletének köszönhetem, hogy látván látom, milyen az ember és milyen is lehetne. Az empirikus és a virtuális ütközése természetesen magasfeszültség elviselésére kényszerít, de íme, ennek elviselésére is képes az ember, a citoyen. Első generációs értelmiségiként, gimnáziumi tanárként, majd huszonhat éven át egyetemi oktatóként is rendíthetetlen híve maradtam a kispolgárinak minősített emberi minőségnek, a szorgalmas munkának, az igazmondásnak, a törvények tiszteletének, az adósságcsapdák elkerülésének, az előnyök és elvek közötti alku megvetésének, az egyszerű és egyenes életnek. Vallom Móricz Zsigmond tömör modus vivendijének örök igazságát: légy jó mindhalálig.

Ezeknek az élehetetlenséget alapozó nézeteknek létező mintáját is láttam közelről, édesanyámat, lelkének fénye és szilárdsága ma is gyémánttisztasággal ragyog előttem. Tanárok, orvosok példái sorakoznak mellé, kikkel szerencsémre sokszor találkoztam, az önzetlen, építő jóság emberarcú képviselői voltak ők. Nekik, a művészi alkotásoknak, a tudománynak és a katolikus neveletésnek eredménye az a meggyőződés, hogy egyetlen nembeli közös valutánk az emberség, mindig, minden időben. Az, amit az empirikus élet csu-

pán araszolva fogad el, amit marginális jelenségnek, idealista illúzióknak tekint. Nos, övé a szégyen, övé a gyalázat, miénk pedig a kín, a szenvedés. Mert betegségek gyötörte élet is tudhatja: nincs nagyobb fájdalom, mint az embernek ember által való megaláztatása, ennek akár átélése, akár látványa. A nembeli önutálat ezekben a démonikus időkben válik axiomatikus nézetté, ahogy lakonikus szavaival Gottfried Benn írta: *a teremtés koronája az ember, a mocskok.*

Látom már a végleteket: *mi lehetne és jaj, mi az ember?* A történelmi alagút végén hol kozmikus sötétség rémít, hol biztatóan pislákoló fény kápráztat, az emberséges ember nem él vissza a választás lehetőségével.

Hallgassuk együtt Schubert Ave Mariáját, Szerenádját, Rosa mundáját, Paganini II. (h-moll) hegedűversenyét, Mozart, Beethoven zenéjét, olvassuk közösen az irodalom, a költészet remekműveit, az emberség vég nélkül sorolható alkotásait, a nembelivel való szolid béke érdekében. Nap nap után megélhető a bármily fájdalmas, mégis erőt sugárzó, megtartó katarzis.

És, ki tudja, lehet, hogy egyszer mégis a lehetséges (virtuális) lesz a győztes a valóságos (empirikus) felett...

Dulin Jenő

pszichológus (Budapest, 1936. március 3.)

Iskoláimat a Rákoshegyi Általános Iskolában, a budapesti Piarista Gimnáziumban – államosítás után –, a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban végeztem, ott érettségiztem. 1954-ben a MÁV-nál helyezkedtem el, ahol forgalmista lettem, eközben 1955–57 között a MÁV tisztképző intézet, majd az 1958–63-as években az ELTE Bölcsészettudományi Karának pszichológushallgatója voltam. Ebben az időben a MÁV Pályaalkalmasági Vizsgáló Állomáson dolgoztam mint vizsgálatvezető, ez az intézet volt később első pszichológus-munkahelyem is. Főleg MÁV-dolgozók – mozdonyvezetők, más forgalmi dolgozók –, illetve gépkocsivezetők alkalmasságvizsgálatát végeztem. 1963-tól 25 éven keresztül a Csepel Vas- és Fémművek pszichológiai laboratóriumát vezettem. Itt készítettem el kandidátusi disszertációm is, amely a hagyományos és korszerű munkahelyek személyiségalkító szerepét vizsgálta. Csepeli munkahelyem a hetvenes évek elején már az ország egyik legjelentősebb munkapszichológiai laboratóriuma volt, ahol hat-hét pszichológus végzett igen jelentős és elismert munkát. Ebben az időszakban kezdett kibontakozni az akkor még nagyon kevésbé ismert ergonómiai irányzat, melynek térhódításában szintén fontos szerepünk volt. Sokféle vizsgálatot, egyes esetekben alkalmazott kutatást végeztünk, melyeket Magyarországon több helyen alkalmaztak, felhasználtak, de ennek eredményeként számos kongresszuson előadásokat tartottunk, illetve jelentős publikációkat készítettünk. A laboratórium egyébként sokféle pszichológiai alkalmasságvizsgálatot is végzett fontos, kiemelt munkakörökben, ahol a szűrés alapja a veszélyeztetettség vagy a betanulási idő hosszúsága, illetve szociálpszichológiai követelmények játszottak szerepet. A vizsgált munkakörökben a balesetek száma 25-30 százalékkal csökkent, csökkent a betegállományban töltött idő, nagyobb volt a hatékonyság, így több jövedelemhez jutottak a dolgozók. Emiatt szívesen látott szakemberek voltunk mindenütt.

1988-ban pályát változtattam, megkeresésre a Közlekedési Főfelügyelet Pályaalkalmasság-vizsgálati Intézete igazgatói beosztását vállaltam el, ahol tíz esztendeig – nyugdíjba vonulásomig – dolgoztam. A felkérést azért is vállaltam, mert a közlekedéssel egész életemben foglalkoztam, továbbá az intézet egy jól szervezett, elismert, magas szakmai színvonalon álló munkahely volt. Vezetésem alatt több jelentős esemény történt. Így például a személyszállítást végzők vizsgálata, a Volán vállalatoknál dolgozó autóbusszvezetők időszakos szűrése, az ötször sikertelenül vizsgázottak pályaalkalmassági minősítése, az intézeti igazságügyi szakértő szakemberek kijelölése és munkába állítása. Az ott töltött idő alatt született meg az utánképzés intézménye és az előéleti pontrendszerrel kapcsolatos elképzelések megvalósítása. Való igaz, hogy ez utóbbi két feladat

nem közvetlenül az intézet munkájához tartozott, de szakembereink ténylegesen szerepet vállaltak a rendszerek kialakításában és működtetésében. A pontrendszer akkori kialakításában személy szerint, az ORFK felkérésére, mint a „humán tényező” munkacsoport vezetője dolgoztam. Ma is állítom, hogy egy jól működő pontrendszer, különösen abban az esetben, ha egységet alkot a PÁV rendkívüli vizsgálataival és az utánpótlással, jelentős közlekedésbiztonsági megelőző rendszer lehetne.

Kinevezésemtől kezdve folyamatosan törekedtem arra, hogy a közúti közlekedésbiztonságot befolyásoló, irányító, ellenőrző szervezetekkel jó együttműködés alakuljon ki. Így elsősorban az Országos Balesetmegelőzési Bizottságot emelem ki, de számomra fontos a Magyar Pszichológiai Társaság, ahol a közlekedésszociológiai szekciónak a mai napig is elnöke vagyok. Számomra kimondottan felfröszelő érzés volt, hogy amikor nyugdíjba mentem, Katona Kálmán minisztertől átvehettem a Baross Gábor-díjat. Örülök annak, hogy még ma is kéri véleményemet, sokat szerepelek a rádióban, néhány tévécsatornán és újságokban.

Munkában töltött időm sok tapasztalata közül talán ezeket lehet említésre méltónak tartani. Végezetül életem két fontos mozzanatáról szeretnék még beszélni. Az egyik a családom, amelyben két felnőtt gyermekem egyéni és magas szintű boldogulását szemlélhetem. Már három unokám van, akik sok örömet szereznek. A másik a sporttal kapcsolatos. Nevezetesen, több mint negyven éve vitorlázom, harminc éve versenyszerűen is. Talán nem tűnik túlzott dicsekvésnek, ha leírom, hogy tízszeres magyar bajnok vagyok, és több mint négyszáz versenyen első, második vagy harmadik helyet szereztünk sporttársaimmal.

Dömölky Lída

vívó, edző (Budapest, 1936. március 9.)

Osztom Andre Gide Nobel-díjas francia író véleményét:

„Nehezen vallom be, hogy most olyan idős vagyok, mint azok, akiket nagyon öregnek tartottam fiatal koromban.”

Hetven évet nehéz summázni pár sorban, inkább csak a meghatározó részekre érdemes a kívülállónak is kis figyelmet szentelnie.

Hálásan gondolok vissza az engem emberségre, figyelmességre, becsületes őszinteségre nevelő szüleimre és mindig mellettem álló, jóban-rosszban a mai napig is segítséget nyújtó bátyámról!

Köszönöm a „sportnak”, hogy megtanított előbb önmagamot legyőzni, hőiesen viselni, okulni a kudarcokból és

megbecsülni a sikereket, hogy majd a nagy versenyeken diadalmasan tudjam képviselni hazánk színeit. Ebben a csodálatos közegben a nagyszerű elődök és nemes ellenfelek között csiszolódtam értékesebb emberré. És köthettem nagyon értékes, életre szóló barátságokat, itthon és külföldön egyaránt.

Szerencsésnek mondom magam, hogy mindig remek tanítómestereim voltak. Az iskolában, a főiskolán, az edzőteremben.

Azt hiszem, jogos büszkeséggel mondhatom azt is, hogy negyvennyolc éve meleg, szerető házasságban élünk párommal, aki mindig bölcs és önzetlen szeretettel segít.

Anyatigrisként imádott gyermekeim, minden apró és nagyobb gondja miatt még ma is úgy szorongok, mint csecsemőkorukban. Lelkesedek sikeik láttán, és megszakad a szívem, ha bajban érzem őket. Tőlük kaptam az öregkor legszebb és egyetlen „csodáját”; a négy remek fiúunokánkat.

Életem derekán gazdagodtam egy nagy kinccsel. Berczik Sára, a magyar és a nemzetközi mozgásművészet „apostolasszonya” krónikásából barátjává és tanítványává fogadott. Közös munkánk alatt megtanított a testi-lelki harmónia elválaszthatatlanságára és az esztétikus mozgás varázsára. Fantasztikus pedagógiája, diplomatikus, finoman intelligens személyisége magával ragadott. Ezt a mai napig is igyekszem, ha csak töredékében is, tovább adni...

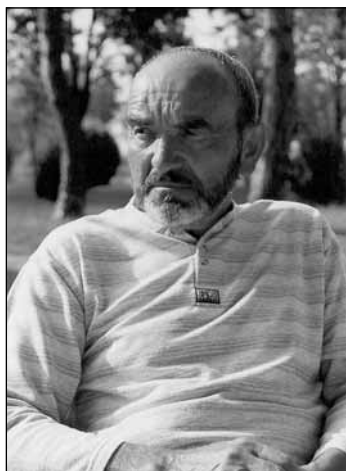
Miután Sári néni itt hagyott, tanítványával, a sok balszerencsés szülő és kisgyermek arcára újra mosolyt és hitet varázsló Dévény Anna barátságával ajándékozott meg a sors.

Kicsit átformálva, de talán valahogy így mondanák a régi görögök: Ültettem fát, szültem fiút és leányt, írtam könyvet – megérdemlem, hogy szerető férjemmel együtt még egy kicsit élvezhessük unokáinkat!

András Gaál

Gaál András

festőművész (Gyergyóditró, Románia, 1936. március 9.)

Erdélyben, Hargita megyében születtem. 1950–54 között a marosvásárhelyi Zene- és Képzőművészeti Középiskolában tanultam, majd 1954–59 között a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia festészet-pedagógia szakán végeztem. 1959–1999 között rajztanár voltam Csíkszeredán. Tagja vagyok a Romániai Képzőművészek Országos Szövetségének (a megyei fiók elnöke voltam 1968–1989-ig), majd 2002-től a MAOE tagja vagyok. 2000-ben Magyarországon telepedtem le.

Rajztanár voltam, és büszke vagyok sok volt tanítványomra, akik ma művésztársaim. Rengeteg kiállítást szerveztem Csíkszeredán az egész ország számtalan képzőművésze számára. Az 1974-ben alakult Gyergyószárhegyi Barátság Művésztelep-

nek – Zöld Lajos újságíróval és Márton Árpád festőművésszel – alapító tagja és harminc éven át művészeti vezetője voltam. Az itt készült festmények, szobrok, grafikák képezik ma Románia egyetlen kortárs képzőművészeti gyűjteményét, melynek a reneszánsz Lázár-kastély ad otthont. De életemet igazán a festészet töltötte ki, ez adta a legfőbb beteljesüléseményt.

Egyéni kiállítások 1964–2005 között: Csíkszeredai Múzeum, Marosvásárhelyi Stúdió-Színház, Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Kézdivásárhelyi Múzeum, Székelyudvarhelyi Művelődési Ház, Gyergyóditró, Korunk-Galéria, Kolozsvár, Csíkszeredai Kisgaléria, Gyergyószentmiklósi Múzeum, Balásy-kúria, Kászonaltiz, TIT-Galéria, Debrecen (Márton Árpáddal közös), Vay Ádám múzeum, Vaja, Sopron (Várkerület Galéria és Erdélyi Ház), Bátaszék, Budapest (Gellért Szálló), Hajdúhadház, Chisineu (Moldávia), Hortobágy, Pro Art-Galéria Gyergyószentmiklós, Kriterion-Galéria Csíkszereda, Mosonmagyaróvár, Békéscsaba, Sárvári Múzeum, Szombathelyi Művelődési Ház. Gyűjteményes kiállítások: Csíkszereda, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Gyergyószentmiklós, Gyergyószárhegy (1986), Marosvásárhely (1987), Brassó (1988), Csíkszereda (1996), Győr (2003).

Csoportos kiállítások: Debrecen, Hajdúböszörmény, Tokaj, Budapest, Hortobágy, Hatvan, Győr, Nyíregyháza, Esztergom, Makó, Baja, Szekszárd, Keszthely, Jászberény, Székesfehérvár, Gödöllő, Ajka, Törökbálint, Kaposvár, Kézdivásárhely, Gyergyószárhegy, Marosvásárhely, Kolozsvár, Ungvár, Munkács, Szabadka, Hajdúhadház, Barcelona (Juan Miró rajzbiennálé), New York, Washington D. C., Essen, Stockholm, Eskilstuna, Párizs (Magyar Intézet), Bessans, St. Michel, Hesperange, Mexikó. Tanulmányutaim: Szovjetunió, Csehszlovákia, Magyarország, Németország, Ausztria, Hollandia, Belgium, Franciaország, Svájc, Olaszország. Művésztelepek: Hajdúböszörmény, Gyergyószárhegy, Nysa, Hortobágy, Kámjánka, Rezi, St. Michel, Munkács, Vaja, Gyula, Őrszentpéter, Abádszalók, Bucka-Gányo, Pannonhalma, Berekfürdő, Bessans, Hajdúszoboszló, Magyarlapos, Dunaszerdahely, Balatonvilágos, Veránka, Alsóörs, Törökbálint, Szentendre, Budapest, Kecel.

Monumentális munkák: Cantata Profana – kerámiamozaik a csíkszeredai Municipiumi Művelődési Házban (közös munka), színes mozaik a gyergyószentmiklósi Szakszervezeti Művelődési Ház homlokzatán (közös munka), katolikus templom vitrói Tusnádfürdőn (közös munka), Kodály örök (pannó Hajdúhadházon), Debrecen poétái (pannó az Aranybika Szállóban), Nagyjaink és Szent István intelmei (mindkettő Hajdúhadházon). Díjak: Káplár Miklós-díj (1972 és 1973), Pro Urbe Csíkszereda (1996), Boromisza Tibor-emlékérem, Szárhegyi Alkotótáborért emlékérem, Vízfestők Társasága-díj Hatvanban, EMKE Szolnay Sándor-díj (1999), Tőkés Sándor-nívódíj, (2001), Cívis Nemzetközi Művésztelep nívódíja (2002), Életműdíj, Hargita Megyéért Díj (2003). Műveim megtalálhatók erdélyi múzeumokban és számos köz- és magángyűjteményben Erdélyben, Magyarországon, Németországban, Ausztriában, Kanadában, Izraelben, USA-ban, Ukrajnában, Svédországban, Svájcban, Hollandiában, Japánban, Franciaországban, Szlovákiában. 2004-ben állandó galéria nyílt Gyergyóditróban a szülőfalumnak adományozott húsz munkából.

Ars poeticám: szeretem és szenvedéllyel járom a természetet, képeim nagy részén ezek az élmények jelennek meg, nem fizikai valóságukban, hanem egy-

egy táj hangulati eleme villan meg. Az ég és a föld feszített ívei között játszom a ritmusok és harmóniak bennem visszhangzó rezzenéseivel. Szeretem az embert, az arcok barázdáit, a szemekből sugárzó emlékekkel kacérkodom, miközben portrét festek.

Vermes László

agrármérnök (Budapest, 1936. március 20.)

A két világháború közötti utolsó igazi békeévek egyikében születtem Budapesten, a csillagászati tavasz kezdete előtti napon, még éppen a Halak csillagkép jegyében, polgári családban. Édesapám (Vermes László, 1907–1979) postatiszt, majd műszaki-forgalmi igazgató volt a Magyar Postánál, édesanyám (sz. Brezovszky Margit, 1913–1983) a polgári középiskola elvégzése után nőiszabó-mesterlevelet is szerzett, aminek nagy hasznát vette a család a háború utáni nehéz időkben. Felmenőim között mindkét ágon hosszú időre visszamenően kimutatható a magyar és a lengyel nemesi származás, s mivel apai nagyanyám révén német vér is csörgedezik ereinkben, családom tipikus példájának tekinthető annak az integráló erőnek, amely a magyarságban évszázadokon át föllelhető, s amely természetes módon egyesítette és tette magyarrá a Kárpát-medencében érvényesülő különböző külső hatásokat. Famíliámról még annyit, hogy egy testvérem volt (Vermes Imre, 1940–2002), a matematika és ábrázoló geometria professzora, akit élete teljében gyógyíthatatlan betegség vitt el az élők sorából.

Feleségemmel (sz. Metz Zsuzsanna, 1939) 1959-ben kötöttünk házasságot, tanítónóként működött és iskolaigazgató-helyettesként vonult nyugdíjba (1996). Egy lányunk (Judit, 1960) és egy fiunk (Csaba, 1963) született, utóbbit szintén gyilkos kór ragadta el körünkből 2004-ben.

A II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban érettségiztem (1954), majd a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen szereztem előbb általános mezőgazdasági mérnöki (1959), később öntözéses növénytermesztő szakmérnöki diplomát (1962), és ott is doktoráltam (1970). Az egyetem elvégzése után két évig gyakorlati munkaköröket töltöttem be, majd a Vízgazdálkodási Tudományos Kutatóközpontba kerültem (Vituki, 1961–1982), ahol különösen a mezőgazdasági vízgazdálkodás és a környezetvédelem szempontjából egyaránt fontos kutatási területen dolgoztam: a szennyvizek, a szennyvíziszapok és a hígtrágyák mezőgazdasági hasznosításának kérdéseivel foglalkoztam. Három, irányításommal működő kísérleti telepen (Debrecen, 1961–1971; Pesterzsébet, 1962–72; Kecskemét, 1972–76), valamint két

üzemi méretű szennyvízhasznosító rendszerben (Gyula, 1969–90; Kecskemét, 1972–90) végzett sokirányú vizsgálataim eredményét fölhasználva szereztem meg a Magyar Tudományos Akadémián előbb a mezőgazdasági tudomány kandidátusa (CSc, 1975), majd a tudomány doktora (DSc, 1996) fokozatot, s publikációim nagy része is az említett témakörököt öleli föl. Az igen összetett kutatói, kutatásszervezői feladat hamar ráébresztett arra, hogy milyen fontos a különböző szakterületek összefogása, ezért 1969-ben létrehoztam és 1990-ig vezettem a Szennyvízhasznosítási Kutatók Munkacsoportját, vitukis kutatótársaimmal pedig közös kiadványt állítottunk össze a teammunkáról (1970). Bekapcsolódtam a témában folyó nemzetközi kutatómunkába és tapasztalatcserébe is, ennek révén számos országban jártam konferenciákon, tanulmányutakon. Publikációs tevékenységem tovább bővült, több mint 15 szakkönyv, tankönyv és egyetemi jegyzet szerzője, illetve társszerzője vagyok, több mint 180 tudományos és szakmai cikkem jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban, konferenciakiadványokban.

A Gödöllői Agrártudományi Egyetemre kerültem 1983-ban, itt a kutatás mellett egyre több oktatási feladatot kellett ellátnom, előbb a vízgazdálkodás tantárgy keretében, később a környezetvédelem területén. A vízgazdálkodási és meliorációs tanszéken működtem tudományos tanácsadóként, majd 1988-tól a tanszék vezetőjeként, 1990-től egyetemi docensként és a Mezőgazdaságtudományi Kar dékánhelyetteseként is. Itt dolgoztam ki a hulladékgazdálkodás című tantárgy programját és az agrár-felsőoktatásban használatos tankönyvként a *Hulladékgazdálkodás*,

hulladékgazdálkodás című könyvem anyagát, amelynek első kiadása 1993-ban jelent meg. 1991–93 között a Földművelésügyi Minisztérium oktatási osztályának vezetője voltam, emellett mellékfoglalkozású egyetemi docensként tanítottam a Kertészeti és Élelmiszer-ipari Egyetemen, ahol 1993-ban lettem főfoglalkozású egyetemi tanár. Itt 1994–96 között oktatási rektorhelyettes voltam, 1996–99 között pedig a talajtan és vízgazdálkodás tanszék vezetője. A vízgazdálkodás és a környezetgazdálkodás című főtárgyak, valamint több, a környezetgazdálkodáshoz kapcsolódó melléktárgy oktatását végzem, emellett 1997-ben megszerveztem és azóta is vezetem a környezetgazdálkodási szakirányt a Kertészettudományi Karon. Témacsoport-vezetője vagyok a karon működő doktori iskolának, ahol több PhD hallgató témafelelőseként segítem a doktoranduszok munkáját. Oktató munkám mellett több országos kutatási programban részint vezetőként, részint közreműködőként vettem és veszek részt, közreműködtem számos szakmai konferencia megszervezésében, kezdeményeztem a nemzeti aszálystratégia kidolgozását.

Tagja vagyok a Magyar Tudományos Akadémia és más országos szakmai szervezetek (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, Magyar Hidrológiai Társaság, egyes minisztériumok) több állandó és időszakos tudományos bizottságának, 1964 óta titkári, majd elnöki tisztséget töltök be a Magyar Agrártudományi Egyesület mezőgazdasági vízgazdálkodási szakosztályában. 1993-tól alapítója és elnöke vagyok a Talajtan Társaság Talajszennyezettségi Szakosztályának, vezetőségi tagja a Nagyváthy János Gazdaképző Egyesületnek. Több nemzetközi szervezetben

is tevékenykedem, különösen az ICID (Nemzetközi Öntözési és Vízrendezési Szövetség, 1995 óta) és a UNCCD (ENSZ-egyezmény a Sivatagosodás és az Aszály Elleni Küzdelemért, 2002 óta) keretében, utóbbiban a szakértők csoportjának tagjaként.

Szakmai tevékenységem elismeréseként többször részesültem kitüntetésben, a legrangosabbak: Munka Érdemrend bronzfokozata (ET, 1967), Pro Aqua Emlékérem (MHT, 1977), Cserháti Sándor-emlékérem (MAE, 1982), Bogdánffy Ödön-emlékérem (MHT, 1988), ICID Emlékplakett (ICID

MNB, 1993), Kvassay Jenő-díj (MTA, 1999), Széchenyi professzori ösztöndíj (OM, 1999–2002).

Szabad időmben szívesen zenélek és zenét hallgatok, szeretek olvasni, kertészkedni, kirándulni és utazni. Legnagyobb örömöm az unokáimmal együtt töltött idő, a velük való játék és foglalkozás, abban reménykedem, hogy még sokáig részem lehet ebben.

Bárdos Pál

író, dramaturg (Makó, 1936. március 30.)

„Nyolcvan felé – hazafelé” – mondogatta a nagymamám. Hát már én is ráléptem erre az útra. Ebben a korban elvárnak az embertől holmi bölcsességfélét. Útmutatást másoknak. Parainesist. Útbaigazítást a fiataloknak. Legalább jó tanácsot. Ne vesszen kárba az élettapasztalat, legyen haszna az olvasottságnak, tanulsága a tanultságnak. Hát legyen. Megpróbálok elmondani egy történetet, aztán, aki bújt, bújt, aki nem, nem, megyek.

Tízévesen a szegedi téglagyár hideg esőtől vert téglaszárítója alatt találtam magam, ahol két-háromezredmagammal szorongtunk, s téglá volt a párna a fejünk alatt. Csak azért, mert zsidó szakosztályba osztott be a Teremtő. Elterjedt a híre, visznek bennünket tovább. Amit mindenki kívánt, hisz nem volt ott túl jó dolgunk. Mondták, három transzport, az első nagyon jó, kórház, árvaház, öregek otthona, hát mindenki rohant, könyörgött, oda igyekezett bejutni. Nagyszüleim egész polgári méltóságukat latba vetették, de hiába, nem sikerült az első elutazó csoportba osztatni magunkat. Elkísérték a kiválasztottakat a csendőrök az állomásra, s tompa szomorúság maradt utánuk. Na, ezeknek már jó dolguk van, gondoltuk. S tényleg. Ahogy a célállomásra értek, abba az akkor még ismeretlen nevű lengyel kisvárosba, ahonnan Waldsee feladóállomás névvel levelezőlapot küldtek, s letették a ceruzát, mellyel szintén nem létező személyeket értesítettek, hogy jól vannak, már mentek is a gázba és a tűzbe. Az ottmaradtakból alakítottak egy harmadik csoportot is, abba került a maradék,

a hátralék, a fölösleg. Szégyellte mindenki, aki oda került. Ők egyenesen a Birodalomba utaztak, a volt Ausztriába, mert a bécsi polgármester munkaerőt kért. Szétosztották őket üzemekbe, majorságokba, s nagy részük családi körben, ha csonka családban is, de túlélte a kort, amelybe a zsidók túlnyomó többsége belepesztült. Az én családomat a második vonatba osztották. Mi is elindultunk Auschwitz felé. A füzesabonyi állomáson azonban rövid volt a kitérő, elálltuk az ellenvonat útját. A mohóság, ugye, a telhetetlenség, hogy lehetne még növelni a tengelyszámot, a nyolcvanasával a vagonokba préselt embermassza létszámát. Gyorsan kellett intézkedni, ezért a vonatot kettéosztották. Beszéltem egy makói sorstársammal, aki a vasutasok szapora köpködéssel, káromkodással kevert tanakodását is hallotta, hogy az ő kocsijuk előtt vagy után kapcsolják szét a vontatványt. A szerelvény eleje továbbment, benne családom apai ága. Nem került elő hírmondó se belőlük. A vonat másik végére is mozdonyt csatoltak, s elindult az anyai családommal visszafelé, hogy Ausztriába vigyen bennünket, ahonnan betegen, csontra fogyva, megtört lélekkel, de mindannyian hazakerültünk. („Haza” – írom, pedig akkor hivatalos okmányunk volt róla, hogy hontalanok vagyunk, s nem emlékszem, mikor vonta valaki vissza.)

Na már most az a bizonyos tanulság. Az úgynevezett élettapasztalat. Amit magamfajta hetvenéves állítólag átadni köteles a nála fiatalabbaknak.

Édes fiaim és lányaim! Törekedjete arra, hogy a harmadik vonatba kerüljete! Csak az a baj, mások csinálják a beosztást. Ha pedig a második szerelvénybe sodor benneteket a sors, vigyázzatok, a jó végébe szálljatok a vonatnak. Csak az a bökkenő, nem lehet előre tudni, melyik vége lesz a rossz. Hatalmas Úr uralkodik felettünk: a statisztikai valószínűség.

Azért csak fel a fejjel!

Bárdos Péter

Hogyor József

író (Zalaerdőd, 1936. április 1.)

Módos földművescsaládban születtem. Iskolás korom kezdetén a szüleim megdöbbentek, szegyenkeztek, orvoshoz vittek, hogy ugyan milyen titkos betegség vagy féreg munkál bennem, hogy ép-egészséges, tehát még földműves gazdának is alkalmas létemre a könyveket bújom, és nem akarom tovább gyarapítani gazdaságunkat.

Mindezek ellenére kitűnően tanultam, szervezkedtem a pajtásaim között, és hamarosan a Szív Gárda katolikus gyermekszövetség helyi kapitánya lettem. A betűt faltam, és misszionárius akartam lenni valahol az emberevők között. Vonzott a veszély és a világmegváltás szándéka.

A kommunista rendszer erősödése után később egyszer dolgozatot kellett írunk a Kom-szomolról (szovjet ifjúsági szövetség) és a Szovjet-unióról. Az én ellenséges alaphangú munkámért

az emberek tucatjait is elhurcolhatták volna, de egy jótét lélek mozgalmi ember megmentette a falut. Félredobta a fogalmazványom, és az ő tanácsai alapján másik dolgozatot íratott velem. Ezt egyre feljebb és feljebb küldték az akkori vezetők, míg végül Sztálin elé került. Azt mondta róla a nagy diktátor, hogy ilyen szép dísztvíratot még nem kapott, ezért egyszer vele vacsorázhatom. Drága édesapám is tudta, hogy egy ilyen sztálini út következtében minden ajtó nyitva állna előttem, mégis vasvillával kergette ki az udvarból a két elvtársat, akik az „örömhírt” hozták. Nemrégén hozták haza a hadifogságból félholtan.

Keserves családi viták után és szinte titokban mégis beíratkoztam egy világi középiskolába. Ott is kitűnően tanultam, szerettek a tanárok és a diáktársaim. Rövid időn belül az iskola diákvezérének tekintettek.

Mindenki szép jövőt jósolt nekem. De valaki (aki évek múlva a beosztottam lett és jól bántam vele) beárult, hogy nagyapám a falu virilistája (legtöbb adót fizető polgára) volt, tehát osztályidegen vagyok. Pedig a nagyapám nem valami hatalmas városban volt virilista, hanem a nálánál is szegényebb gazdálkodók között.

Kidobtak az iskolából mint befurakodott ellenséget.

Számos továbbtanulási kísérletem is kudarcba fulladt. Nem sokat keseregtem, hiszen mérhetetlen testi-lelki erővel rendelkeztem. Kétkezi munkát vállaltam, ahol éppen nem ismertek és nem jött utánam a hírem. A legelképesztőbb munkahelyeken is megfordultam. Aztán egy állami gazdaságban mint kocsis 670 százalékra teljesítettem a Rákosi Mátyás születésnapjának tiszteletére megrendezett trágyahordási versenyt.

Élmunkás lettem. Tanulhattam tovább. Gyakran bentlakásos diákként (szabályellenesen) egy-egy másik iskola levelező tagozatán is tanultam, mindig kiváló eredménnyel.

Égtem-lobogtam a tennivágyástól. Voltam erdész, katona, mezőgazdasági felügyelő, állami gazdasági kerületvezető, könyvelő, termelőszövetkezeti elnök, főmezőgazdász, mezőgazdasági kormánybiztos, jogtanácsos. Gyakran egy időben több beosztást is betöltöttem, egy fizetésért. Sőt, az államtól kapott fizetésem felét általában havonta az általam vezetett gazdaságnak ajándékoztam. Az ezekről szóló írásokat most is őrzöm. Később feladatul adták, hogy egy-egy megye mindenkori legrosszabb gazdaságát, ahonnan már kórházba vagy börtönbe kerültek a vezetők, két év alatt tegyem jövedelmezővé. Szinte vért izzadtam, de minden rám bízott nagyüzemet megerősítettem, jövedelmezővé tettem.

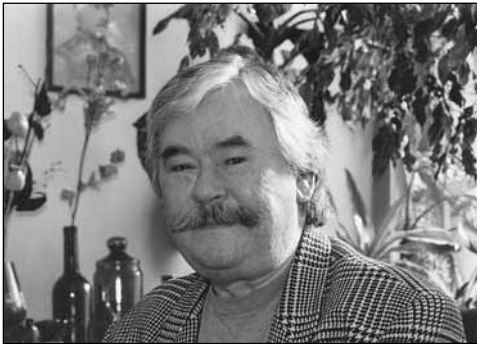
A gazdaságokat rendbe tettem, de ráment az egészségem. Mozgásképtelen lettem. Fizikailag elerőtlenedtem, de a lelkem megedződött. Erőm részleges visszatérével írni kezdtem, de magyarországi kiadók szóba sem álltak velem. Nyugaton helyeztem el írásaimat.

Jelentősebb irodalmi munkáim: *Nehéz út* (regény), *Emlékező falu* (novellák), *Fekete menyasszony* (dráma), *A bércek titkai* (regény), *Betyárszerelem* (regény), *Szépalma* (regény), *Határország* (színmű), *Indiánok között* (spanyolul is – regény a paraguayi missziós atyák munkájáról), *Furfangos betyár* (színmű), *Hinni jobb* (kínai, angol és francia nyelven is – színmű a missziós atyák tajvani és kínai munkájáról). Mintegy 550 író-olvasó találkozót tartottam. Szépiró-művész vagyok, mintegy harminc éve működtetem hazánk egyetlen irodalmi szalonját. Megszerveztem a Hazafiak Pártját. Nem váltottam meg az egész világot, csupán egy részét. És ez sem kevés.

Csukás István

író, költő (Kisújszállás, 1936. április 2.)

Az én magántörténelmem is úgy kezdődött, mint mindenkié, megszülettem, mégpedig egy napon Andersen-nel. De ez még akkor csak homályos jóslat volt, véletlen konstelláció. Gye-

rekkorom színhelyére ma is derűsen nézek vissza, egy kovácsműhely udvarára látok, ahol játszottunk öcsém-mel s az utcabeli gyerekekkel, beszívtuk a lópata fanyar szagát, hallgattuk az üllő csengő-bongó muzsikáját. Kiválásom, vagy egyszerűbben elszakadásom ettől az édentől már nevezhető „történelminek”: elvonult a háború, s én elkerültem egy új zeneiskolába, Békés-Tarnosra. Egy másik édenbe, egy grófi kastélyba, ahol hegedűművésznék készültem. Ez gyönyörű kitérő volt, mert nem lettem zenész, viszont csodálatos éveket töltöttem el a zene bűvöletében. A zenéhez később

sem lettem hűtlen, dalszövegeket írtam, például Kodálynak, aki cserébe megemlítette nevemet a daloskönyv előszavában. Egy fiatal költőnek ennél nem kellett nagyobb dicsőség.

Mert a hegedülést abbahagytam, verseket írtam, tizenhét éves koromban megjelentek egy pesti folyóiratban, s ez eldöntötte, hogy költő leszek. Feljöttem Budapestre, és beíratkoztam a jogi karra vendéghallgatónak. Két év után átmentem a bölcsészkarra. De az igazi egyetemem a Hungária kávéház volt, meg a szerkesztőségek, meg a könyvtárak. Az akkori Hungáriába az élő irodalom színe-java járt, én az asztal végén hallgattam, figyeltem, mondhatom azt, hogy befogadtak. Egy hexametert idézek, Vas István rögtönözte rólam, vizsgálgatva kun metszésű szememet: „Itt a Csukás István, most jött egyenest a kunoktól!” Boldog pár év volt ez is, én még voltam, lehettem fiatal költő, verseim jelentek meg, s húszéves koromban szerződésem volt az első könyvemre.

Az első könyvem nem jelent meg akkor, majd csak hat év múlva, kemény cezúra jött, a forradalomra ájult, döbbent évek következtek. Otthagytam az egyetemet, a kollégiumot, albérlési odúban bujkáltam, nyomorogtam. Ekkor csípett fülön Kormos István költő és gyerekszerkesztő, s azt

mondta, hogy írjak a gyerekeknek. Így született meg az első mesém, s beléptem egy hatalmas birodalomba, ahol ma is derűsen élek és dolgozom. Látszólag kettős életet éltem, költőként is elismertek, de híresebb a gyerekek szívében lettem. Sorra írtam a könyveket, filmeket, s rögtön az első filmünk, a *Keménykalap és krumpliorr* nagydíjat nyert Hollywoodban és az év legjobb gyerekfilmje címet. Írtam rajzfilmeket, például a *Pom-Pom meséit*, bábfilmeket, például a *Süsüt*, színdarabokat, például az *Ágacskát*. Igyekeztem versenyezni a gyerekek végtelen képzeletével, ez jó dolog, mert nem rozsdásodik az én agyam sem, ez a gyerekiró egyik jutalma. A másik jutalom, hogy engem a fél ország ismer és szeret, mégpedig az ország jobbik fele: a gyerekek. Voltak egyéb jutalmaim is, kaptam mindenféle díjat, az Andersen-díjtól a Kossuth-díjig, az egyik felét a felnőtt verseimért, másik felét a mesékért, de egy fiókban őrzöm mind, Kodály bölcs intelmével együtt, hogy abból lesz a jövő közönsége, akit gyerekkorában megtanítunk rá, hogy abból lesz a jövő! Talán elmondhatom én is, hogy a jövőnek dolgozom.

Csukás István

Papp Tibor

író, költő, műfordító, tipográfus (Tokaj, 1936. április 2.)

Hetvenben

- 1936 – Április 2. Tokaj. Kifutottam a keskeny térből
A sötétségből előnyt nem merítettem
Hőscincér ciripelt, hullámzott búzavetésként az emberiség
Rézzé dermedt fönn az egek szeme szem-puha kékje
Vassá sarkak szirtje alatt a mező
Csaholt a róka, rókafióka, röppent a cinke pehelyző inge
- 1942 – Hadakozott a vízzel, kőgáton szivacsos habroncs, a víz betűivel
Asztal alól sustorgó káromkodással. Erkölcsi ínséglevessel
- 1944 – Gépek, népek jöttek. Először a csendet rombolták. Tornyok úrbeli csendjét
Csendek tornyát. Azután gyerekekre vadásztak
Nagy háború végén vetkőző lakásom
Mire szolgált? volt vorszpona s volt kemény gurtgni
Nemsokára elvitték a csűrök tetejét
Vasút mellett a pók is feketén szőtt
- 1950 – A Meszena utcán törte a ritmust
Égből hulló hűvös kődarabok terítették földre reményünk
Szólónk satnya mióta a jég is verte
Sötétlő gyöngyös szép szemek estek a földre
Folyt ki a hamvas testből a lé s itta homok-száj falta gyökér
Még féreg is itta, bogár-sereg ette
- 1956 – Ősi hatos. Ősi hatos. Ötvenhatos. Ilyenkor futózöldet habzik a temető
- 1957 – Méhünkbeől szakított fiaink ahol útnak eredtek
Szórt bennünket a szél, szórt sietőn
Mentünk gyáván, mintha torony-nagy bátorságunk lenne
Tornyunkban tigris aludna, arcunkon álarc lenne.
- 1961 – Chartres-től Párizsig, verstől a késig
- 1962 – Rajzoltam egy falra ablakot, hogy otthonom legyen
Ahol a vonat napokig álldogált
Olyan szöveget, melynek belső törvényei egyediek
Amin belül az olvasó kisebb nagyobb ellenállás

- 1966 – Akit egyszer megöntöztél csábos mosolyoddal tenger
Tenger örölt kőfaragót kavicsá
- 1968 – Lelket ajzó Penelopé tekézt a sűrűdű konyulokban
Levelek helyébe fülek kerekültek
Cenzúrázott fülek kerültek
Fokváros foghagyma foghúzás fokföld
- 1972 – Lapátnyéi és jóreménység foga
A költészet mint a csúszópénz
Mint a vanília
Az ápolónő zsebében lapult
Aki mezítelen alfellel
Fehérben és saru nélkül téblábolt
De szép völgyei beteltek szekerekkel
És lovagok nyomultak kapuja elé
- 1980 – Nagy úr a cenzúra (de még mekkora!)
Reflektorok gyúltak a kocsonyában
Hócipőben landoltak a sárga repülő
Jöttek a zarándokok
Fölpörgött egy anarchista orsó
Napot nyelt az alkony-koporsó
Ott ahol az ellenszenv randalírozott
Tengeralattjárókában dübördudával a hóna alatt
Nem hallott a Bibliáról a nemtörődöm táj
Ott se vasárnap, se allaluja nem volt
- 1990 – Gálya, csalétek, ostor, vaskereszt
A dunyha alatt
A próféta hálát zengett adonájnak
Levéltelen villanyoszlopok tövében
A bosszú lekozsmált a szádban
Bokor-sörények borviták felekezeti vívóversenyek
Malomkövek között őrült mondatok
Hullottak a jótékonyan lefosott utcakőre
Vért követeltek gólt akaratot
Az évezred végén csalánba feküdt a reumás rakéta
- 2000 – Híd lett a kiszáradt meder felett
Velőtlen hadsereg falhoz szorított fáklyásmenet
Fények és számok emlékezetével
Határtalan éjszakád előtt a csillagok járása
Kis szája orcája üldözi országa fényes haja sárgája
- 2005 – Határtalan éjszakád előtt
- 2006 – Az egész élet testi homálya

Békési Imre

nyelvész (Kalocsa, 1936. április 3.)

(Lengyel Ilona) Hogy egyáltalán a világra jöttem, alighanem az iskolának köszönhetem. Ha a komoly, szép dunaföldvári lánynak, Lengyel Ilonának nem lett volna keresztanyja, aki pártolta a lány kérését, Bagó Imre kötelességedet, akkor 1931 tavaszán leendő anyám nem mond neki igent, s mintegy öt évre rá nem születik meg az, aki ezt a följegyzést írja. Természetesen nem a pusztá léte volt sorsdöntő a keresztanyának. 1908-ban, amikor Lengyel Ilona született, minden gyereknek voltak keresztszülei. Ennek a keresztanyának az életismerete, előrelátása, többre vágyása volt a fontos. „Ott iskolába járathatod a gyerekeidet!” – mondta jelentőségteljesen a keresztlányának, amikor megtudta tőle, hogy a köteles segéd voltaképpen kalocsai, aki a mestervizsga letétele után Kalocsán tervezni kívántani az ipart.

(Gaál bácsi) Ő kérte, hogy Gálbácsinak szólítsuk, így aztán a szülők s mi, gyerekek is, akiknek első osztályban tanítónk volt, valamennyien így hívtuk: „Gálbácsi”. Első osztályos értesítőm aláírásából láttam később, hogy hivatalosan Gaál Ödönnek hívták. Gaál bácsi ‘gyakorlós’ osztályá-

ban kilencen voltunk elsősök. Ennyi tanulóra volt szüksége egy osztályban a tanítókézésnek. Időnként ugyanis közös terembe voltak össze bennünket a harmadikosokkal, néha egy-egy órára a másik három osztállyal, hogy a tanítójelöltekkel a tanjai iskolák részben osztott oktatását gyakoroltassák, többnyire azonban csak mi magunk voltunk az osztályban. Karácsonyra megtanultuk írni a nagybetűket, tudtunk szótagolva olvasni, s összeadásban átléptük a tízest. 1942 decemberében valamilyen okból délután jártunk iskolába, így az írásbeli összeadási tudásunkról vilanyfénynél adtunk számot. „Aki elsőnek hozza ki a füzetét, és minden példája hibátlan, az kap tőlem egy szem cukrot” – mondta Gaál bácsi. 1942-ben a háború már a cukron, azaz a hiányán is keményen érezte hatását, otthon sem igen találkoztunk cukorral. Elsőnek álltam fel, a harmadik padban, de egy társam az első padból megelőzött. Civilizált kis életem első feszült helyzetét éltem át. A nem túl világos teremben a mennyezetről hosszú zsinóron lógó cilinderes villany fénye elosztotta a szereplőket. Gaál bácsinak csak a kinyújtott keze fénylett, vetélytársamnak viszont az egész alakja. Hiába tudtam, hogy csak az első kap jutalmat, valami mégis vitt a vilanyfény felé a harmadik padból, s Gaál bácsi az én füzetemet is átvette. Láta (bizonyára tudta is), hogy én messzebről indultam.

(Hivatal 1.) „...felvételi vizsgáján megfelelt, de férőhely hiányában...” [OM, 1954.]

(Szvétek Sándor) „Munka mellett ugyan, meg sok is az a hat év, de te el tudod azt végezni három év alatt is.” (Kalocsa, 1959–1962)

(Hivatal 2.) „A Felvételi Vizsgabizottság megállapította, hogy szakmai ismeretei megfelelőek, világnézeti meg-alapozottsága azonban gyenge.” [MTA TMB, 1968.]

(Deme László) „Professzor úr, hogyan tudom én ezt a rengeteg munkát, ötletet, törődést viszonzni?”

„Add tovább. Én is úgy kaptam Pais Dezsőtől.” (Szeged, 1974.)

(Petőfi S. János) „Ha akartok dolgozni, létrehozhatunk egy szövegtani periodikát.” (Szeged 1989–2004: *Szemioltikai szövegtan I–XVI.*)

(Hivatal 3.) „...a nyelvtudomány doktorává nyilvánította.” [MTA TMB, 1993.]

(Leltár) Ha „doktori” munkáimból egyáltalán megmarad valami, akkor

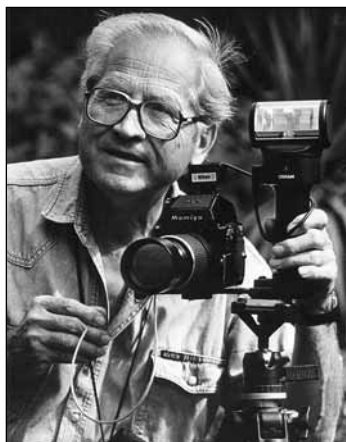
arra – azt hiszem – a ‘kettős szillogizmus’-nak nevezett elvi jelentésszerkezetnek (*double syllogistic structures*) van némi esélye. Ez a feltevés ugyanis kiszabadítja a szillogisztikus érvelést a logikában leírt tevékenység mindig csak egyedülinek, egyszerinek tekintett vájátából; ezáltal kinyitja az ellentétes viszony két oldalát, ahol is nem egy-egy propozíciót, hanem egy-egy szillogisztikus érvelés tételét-konklúzióját találjuk. (Vö. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* 2003, 2004.) Ha e remény esetleg megvalósulna is, a hetvenedik életév küszöbén nem a szerepével végre kiegyezett próféta elégedettsége uralkodna el bennem („S örüle Jónás módfelett a tőknek”). Jól emlékszem, mit tartott fontosabbnak Babits a folytatásban: „...szerzett / a nagy Uristen egy kicsinyke férget, / mely a tőknek tövét megrágtá volna”

Van öt unokám. Mind az öt szép.

Molnár Géza István

fotóművész (Iváncsa, 1936. április 3.)

Dávid Katalin és Molnár István szerelméből eredzve megszülettem. Mindez történt egy dunántúli kis faluban, Iváncsán.

Az általánosban végig csupa egyhangú jegyeim voltak, ezért azt mondták, hogy tanuljuk csak tovább.

Építész szerettem volna lenni (ebből azután végül is csak félig-meddig lett valami), ezért Székesfehérvárra mentem, az Építőipari Technikumba. A technikumot átszervezték, így út-vasútépítő technikus lettem.

Debrecenben, Miskolcon, majd Füzesabonyban vasút- és hídépítéseknél dolgoztam. A MÁV-nál műszaki főtiszt rangot értem el.

Mégis változtattam, mert felajánlottak Füzesabonyban egy állást a Járási Tanácsnál. Az építési hatóságnál csoportvezető lettem. Közben Budapesten levelezőn az Ybl Miklós Építőipari Technikumot különbözeti vizsgával két év alatt elvégeztem. Így már családi lakóházakat tervezhettem, mivel felvettek az országos tervezői névjegyzékbe.

Szabad időmben és éjszakánként terveztem, rajzoltam, mert kellett a pénz. 1960-ban kötött házasságunk után jöttek a gyerekeink, nekünk pedig csak al-bérletünk volt.

1965-ben állást ajánlottak a Városi Tanácsnál Egerben. Elfogadtam, és Egerben is építési hatósági munkát, majd később terv-beruházói munkát végeztem. Terv-munkaügyi osztályvezetőként hagytam el a városházát 1985-ben, amikor a Városi Hazafias Népfront titkárává választottak meg.

1989-ben a Bornemissza Gergely Szakképzési Intézethez kerültem mint szakoktató. Szakmai ismereteket és anyagismeretet tanítottam. Szerencsésnek mondhatom magam, mert még jelenleg is óraadóként tanítom az említett tantárgyakat. Munkahelyeimen összesen közel húsz éven át dolgozói érdekvédelmi területen szakszervezeti titkári munkát is végeztem.

Munkám elismeréseként kiváló dolgozói kitüntetéset, Honvédelmi Érdemérmét és Szakszervezeti Munkáért SZOT ezüstkitüntetéset kaptam.

Természetesen állandóan tanulnom kellett, mert a munkámhoz és a tanításhoz is kellett a felsőfokú szakmai képesítés. Fiatalabb éveimben sportoltam is, atlétikában magas- és távolugrásban az akkori szinteknek megfelelő II. osztályt értem el. Már fiatal koromban kedveltem a művészeteket. Rajzoltam, festettem és persze fotóztam.

Az első Agfa-box hatszor-kilencest tízéves koromban kaptam szüleimtől. A fényképezést lényegében a hatvanas években kezdtem. Lendületet igazán akkor kaptam, amikor 1968-ban megalakult a Heves Megyei Fotóklub. A fotóklubnak alapító tagja vagyok, azóta is működünk. Egyre inkább megkedveltem a fotózást, főleg a paraszti életet, az embereket, az átalakuló világot fényképeztem. Érdekel a szociofotó, a tanyák, falvak arculata, a városfényképezés.

Eger városról szép számmal őrzök olyan képeket, amelyek a valóságban már nem láthatóak. Kisebb számban készítettem természetfotókat és aktfotókat is. Alkotómunkámhoz legközelebb az ember, a portré áll. Az *Egri arcok* sorozatom ötödik kiállítását ez év szeptemberében láthatta a közönség. Ebben köztisztviselőként álló személyek és közismert művészek portréi szerepelnek.

Több nemzetközi és hazai országos, regionális és helyi szervezésű kiállítás résztvevője voltam és vagyok. Közel negyven egyéni kiállításom volt külföldön és itthon. Túlnyomórészt fekete-fehérben dolgoztam. Mostanában már a digitális fényképezést is gyakorlom. Egyre több színes képet is készítek. Igazán kedvelt kifejezési formám viszont továbbra is a monokróm, illetve a fekete-fehér fényképezés. A Magyar Alkotóművészek Egyesülete fotótagozatának 1998-tól vagyok tagja. A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége elnökségének egyik alelnöke vagyok.

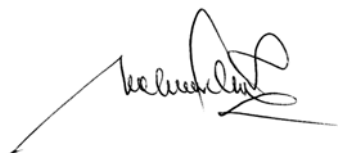
Vezetem az Egerben működő Horváth Zsigmond Lajos Fotókört megalakulásától kezdve.

Művészeti szakközépiskolában jelenleg is fotót oktatok. Fotográfiai tevékenységemet Eger Város Fotóművészeti Nívódíjjal, a MAFOSZ Hon-ES MAFOSZ

és E-MAFOSZ/G kitüntetésekkel ismerte el. Ezeken túl FIAP bronzérem, NMI plakett és különböző szintű országos, regionális, helyi díjak birtokosa vagyok.

Terveim között szerepel, hogy szeretnék létrehozni egy albumot, amelyben az eddigi években készült zsűrizett, kiállított, illetve díjazott képeim lennének összegyűjtve.

Szeretném továbbfolytatni az Egri arcok sorozatomat is. Családomban mindhárom lányomnak van fényképezőgépe, a hét unokám közül a nagyobbacsokák már lassan meg is haladnak engem, és ez a legnagyobb örömmel tölt el.

Garabuczy Ágnes

festőművész (Vésztő, 1936. április 6.)

„Tanulmányait a Művészeti Gimnáziumban és a Képzőművészeti Főiskolán végezte Budapesten. 1960-ban nyert diplomát. Művészeti stílusa a modern figuratív festőkhöz sorolja. A huszadik század realista művésze, de nem különbös az avantgárd eredményei iránt sem. Párizsi tartózkodása során a modern művészet alkotásai mély benyomást tettek rá, különösen Picasso és Chagall művei.”

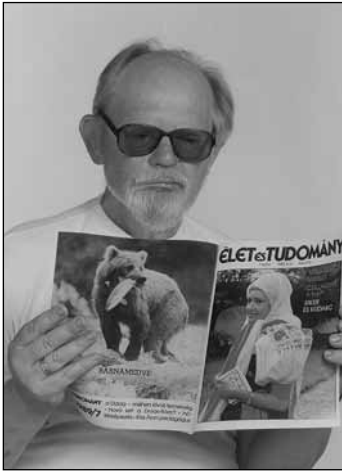
Egy kaput szeretnék feltárni, az idő rétegeinek jelképes kapuját, ahová beléphet a néző – egy különös, mitikus, titkokat rejtő emlék- és álomtöredékekből szőtt világba, ahol a színek muzsikája öleli át...

Parizsból hazatérve várt a Önök
megfigyelése, amit megfog, megfog
köszönök!

Tisztelettel, udvariasan
Garabuczy Ágnes
fm.

Rétvári László

geográfus, térképész (Kispest, 1936. április 6.)

A legfeljebb másfél százados családi emlékezet szerint népes familiánk mindkét ágának ősi fészke a Trianon után is Magyarországon maradt Hosszúpályi. Az ötezres népességet meghaladó bihari faluban mind az apai, mind az anyai nagyszülők hajléka faluszéli, földbe süppedt, nádfedeleles parasztház, nagy kerttel. De saját földdel alig rendelkezve napszámosmunkával tartják el a családot. Anyai nagyapám sorsa, életbölcselete, akárcsak Móricz Zsigmond Boldog emberéé; nagyanyámé pedig Ady Öreg Kunnééval lehet analóg (sok megszülető gyerek, negyvenedik éve előtti elhalálozás tüdőbajban).

Mind apámék, mind anyámék családjában négyen-négyen nevelődtek fel. Apám és bátyja az első, akik a paraszti sorsból a húszas években ki-

törnek. Mindketten rendőrnek állnak, s apám a biztos megélhetés ígéretével 1926-ban elveszi a vele négy éve jegyben járó anyámat. S aztán nem egészen 13 év alatt – kiscesti félkomfortos lakásba – megszületünk heten: hat fiú és egy lány. Én hatodiknak, mindössze 13 hónappal a sorban előttem levő bátyám után.

A fővárost elérő első amerikai bombatámadás 1944. április 2-án majdnem elpusztít bennünket, mire apám kiadja a jelszót: megyünk haza. Vagyis vissza falujukba, ahol saját ház kiűzött nagycsaládját nem várja, és menekvés sem a háború borzalmaitól. Az 1944. októberi harcokban – ez a debreceni csata – bérelt házunkat két belövés is éri, onnan az egyik rokon házába költözve várjuk budapesti szolgálatban maradt apánk hazaérkezését, de ez csak egyéves orosz fogság után következik el. Csonttá fogyott, farkasvakságban szenvedő apánkat a rendőrség állományaiba fogadja, de az 1949-ben megerősödő új rend a régi (horthysta) rendőrt nem tűrheti meg. Nem így faluja, amelynek népe és az új helyi hatalom is apámat esze, paraszti kötődése miatt adminisztratív munkakörökkel megbecsüli. Sorsunk azonban – mint a legtöbb családé – a szegénység, a nélkülözés. Mégis az ötvenes években valamennyien tisztességes szakmát, hárman diplomát szereztünk (mint ekkortól nagyon sokan a faluból s a széles rokonságból).

Az én eszmélésem földrajzi tere az a falu, ahol – képletesen szólva – az ember egyik lábával a Nyírség laza, sárga homokján állhat, a másikkal pedig a Bihar-síkság ragadós, fekete földjén. Ennek a falu északi és déli oldalát jellemző eltérő talajföldrajzi adottságnak következménye, hogy a homokoldal a szőlőnek, gyümölcsösöknek, a krumplinak, no meg az akácoknak a termőhelye, a fekete föld pedig a búzáé, tengerié, cukorrépáé, a rét- és legelőgazdálkodásé. Mindezt nyolc-tíz évesen megfigyeltem, és meg is tapasztalhattam a szükséges tennivalók kapcsán is. S a hosszú ideig a négy irányba haladó országút menti

táblákon az állt: Hosszúpályi nagyközség, Székelyhidi járás. Csakhogy 1945-ben újra visszaállt a trianoni rend: Székelyhidat éppen úgy országhatár választotta el, mint a régi megyeszékhely Nagyváradot, s a tiszta időben az azokon túl látszó Erdélyi-középhegység világa is csak fantáziánkat mozgathatta meg. A fenti geomorfológiai, földhasznosítási, politikai, földrajzi tapasztalások terelhették hamar figyelmemet a földrajz felé, s ma már tudom, az osztatlan görög katolikus felekezeti iskola papjának, tanítójának, majd az iskolák államosítása után az általános iskola felső tagozatának kiváló földrajztanárainak hatására. Innen egyenesen vezetett utam a debreceni Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziumba, majd onnan 1955-ben a KLTE földrajz-történelem szakára, amely tanintézményekben igazi sikerélményt adott a földrajzi tanulmányi versenyeken való szereplésem (1956 nyarán, húszévesen láttam először a Balatont, elsőéves koromban készített földrajzi dolgozatom jutalomúttjaként).

Mégis 1957-ben „elmenekültem” szeretett városomból – a KLTE földrajz-történelem szakát az ELTE földrajz-térképész szakára cserélve – a forradalomban „viselt” dolgaim miatt. Egyetemi éveim alatt egyre inkább eminens, a tudományok iránt is fogékony, tudományos diákkörön jól szereplő diák lettem, ezért Irmédi-Molnár László térképtudós professzorom a diploma megszerzése után engem mindjárt a Hadtörténelmi Intézet Hadtudományi Térképtárába irányított. A kutatóként ott eltöltött öt év a további szakirányú feltöltődés időszaka, no meg 1963-ban az egyetemi doktori fokozat megszerzésének, az 1957-ben félbeszakított történelmi tanulmányaimnak a befejezési időszaka volt.

Szakelőadója lettem 1966-ban az akkor alakult MTA Föld- és Bányászati Tudományok Osztályának, az Akadémia 1970. évi átszervezésekor a természettudományi I. főosztályának. Megszereztem a földrajztudományok kandidátusa fokozatot (1973. június). 1974 szeptemberében átkértem az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetbe (FKI), hogy kapcsolódjak be az akkor induló komplex környezeti – metodológiai kartográfiai – vizsgálatokba a tudományos titkári feladatok ellátása mellett.

Intézeti, akadémiai működésem idején legnagyobb kihívásokkal a nyolcvanas években kellett szembenéznem. Az FKI-ban életre hívott Természeti Erőforrások Koordinációs Iroda (TEKI) rendszergazdája lett a két ötéves terv-időszakban kormány-, majd tárcaközi szinten kiemelt kutatási feladatoknak: a természeti erőforrások átfogó tudományos vizsgálatának, majd összehangolt hasznosításának. S mint a TEKI vezetője olyan ad hoc feladatok adminisztratív, gyakorlati összefogását is el kellett látnunk, mint a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer környezeti konzekvenciáinak előrejelzése vagy a nyírádi bauxitbányászat „kontra” hévízi gyógyhely környezeti konfliktusának komplex elemzése. Közreműködtem a KGST környezetkutatási projektben is. A természeti erőforrások földrajzi értelmezése és értékelése tárgyú akadémiai doktori értekezésemet 1988 júniusában védtem meg.

Amikor Erdélyből erősödik a Ceaușescu-rendszer előli menekülés, javaslatot tettünk magas politikai tényezőknél, hogy mérjük fel s regionálisan értékeljük hazánk letelepedési potenciálját. E megbízásos kutatás több évre nagy létszámú teamnek adott munkát, mint ahogy a rendszerváltozás utáni időszakban is részvételünk a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer várható hatásainak földrajzi elemzésében.

S ekkor, 1992-ben egy majdnem végzetes kórság ért utol: jobb arcom, nyakam több részén áttétes laphámrák lépett fel. Ez évben háromszori műtét, sugárterápia – de a bajból kijutottam (síríg tartó szépséghibával, jobb arcom mozdulatlanságával).

Egyik létrehozója lettem a Nyugat-Magyarországi Egyetemen (és jogelődjénél) a közgazdászképzésnek, 1998-tól az FKI-t elhagyva teljes foglalkoztatásban. A kar akkreditációját elősegítendő az ELTE-n a földrajzi környezetkutatás kartográfiai módszerei tárgykörben habilitált doktori fokozatot, majd megszerzése után egyetemi tanári kinevezést is nyertem (1999). Sopronba hetente ingázva több tárgyat oktatok a nappali, levelező és posztgraduális képzésben. 66 éves koromig a gazdaságföldrajz tanszék tanszékvezetője is voltam.

Közalkalmazotti jogviszonyom hetvenedik születésnapomon szűnik meg, de jó esélyem van professor emeritusként a folytatásra. Életpályám teljes publikációs jegyzéke 330 tételt tesz ki. Abban 14 önálló kötet, 6 tankönyv, 97 szakfolyóirati cikk, 74 ismeretterjesztő, közéleti írás. Negyvenöt éve igen bensőséges és kiterjedt kapcsolatot ápolok erdélyi értelmiségiekkel, s az 1970-es évek elején (biológia–földrajz szakos tanár, majd oktatásfejlesztő) feleségemmel folytatott kalotaszegi bolyongásaink, gyűjtőútjaink nyomán minden rendű és rangú kultúrahordozó emberrel. Ez utóbbi kapcsolat eredménye pannelakásunk kalotaszegi bútorzata, díszítő tárgyai, több ezer dia, fénykép, számos írás mindenféle lapban és egy, a hetvenes évek közepéig fejlesztett audiovizuális előadás, amelyet két évtized alatt több mint száz helyen mutattam be Magyarország határain belül és kívül. 1985-ben egy ártatlan fényképfelvétel miatt (dicsőszentmártoni patinás házba befészkelte tűzoltólaktanya) letartóztatott, több órára fogva tartottak, majd az országból kiutasítottak. A romániai forradalmat lázas együttérzésben éltem meg.

Erős plebejus nép-nemzeti származástudatom, taníttatásom okán baloldali érzelmű voltam és vagyok. 1956 forradalma személyes élményem és meg-rázó próbatételem volt húszéves koromban. Egyetemistaként, majd később fiatal diplomásként nem tudtak beterelni a KISZ-be, és az MSZMP-be is csak 36 éves koromban, az új gazdasági mechanizmus szabadabb légköre idején, amikor már jelszóvá válhatott a nemzeti egység, még ha a szocialista jelzővel is. A rendszerváltozás utáni új helyzetben közéleti, politikai aktivizálódásomat a Pozsgay–Bíró-féle Nemzeti Demokrata Szövetségben találtam meg, melynek alapításától a sikertelen 1994-es parlamenti választásokat követő önkéntes feloszlataiság tagja voltam. Azóta csupán a tudományos közéletben veszek részt. Tagja vagyok a 3. ciklusban az MTA jövőkutató bizottságának, 2004 óta az OM képviselőjeként részt veszek az FVM keretében működő földrajzinév-bizottság munkájában, és 45 éve tagja vagyok a Magyar Földrajzi Társaságnak.

Gazda József

művelődéstörténész, szociográfus (Kézdivásárhely, Románia, 1936. április 8.)

Ki is vagyok én? – tesszem fel, tesszük fel valamennyien a kérdést.

Ki vagyok? Miért vagyok?

A válasz nehéz. Tamási Áron szerint: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” És én itthon akarok lenni, itthon akarok élni, még akkor is, ha idegen erők fáradoznak azon, hogy ne érezzem, ne érezzük hazánknak szülőföldünket. Soha, még a gondolatomban sem fordult meg, hogy elhagyjam a Székelyföldet, s egy időben súlyosan el is ítéltém azokat, akik elmennek – s ezzel feladják, odaadják az elidegenedésnek – Erdélyt. Szerintem: nincs jogunk ehhez. Isten nem véletlenül teremtett ide, éppen ide, ahol élünk. Egyszer egy budapesti összejövetelel valakik, akik más véleményen voltak erről a kérdésről – a szülőföld el nem hagyásáról, el nem adásáról, önmagunk fel nem adásáról –, azt mondták: Isten nem tesz különbséget román és magyar, szlovák és cseh, vagy szerb és horvát között. És nem gondolom, hogy románnak éppoly jó lenni, mint magyarnak? Tehát lehet bárkit szolgálni, nemcsak a magyarságot. Akkor én úgy válaszoltam: ahogy Jónást Ninivébe küldte Isten, s küldetését a niniveiek felé jelölte meg, és nem mondjuk a rómaiak felé, ugyanúgy nekem – és mindenkinek – kijelölt Isten egy helyet, engem is és minden embert beleteremtett egy népbe, s e nép körében jelölte meg a feladatunkat.

És akkor: miért is vagyok?

Talán az sem véletlen, hogy a pedagógusi pályát választottam élethivatásul, s azon belül: a magyartanárságot. A magyar élettér egyik legkeletibb pontján, mondjuk úgy: a végvárak egyikében. Tanári hivatásomat a szórványban – Székelykocsárd, majd Nagyenyed – kezdtem, majd egykori feleségem

városkájában, a Háromszék megyei Kovásznán tanítottam épp 32 éven keresztül, s itt élek most is. Tompa László szavaival élve: „itt tiprom a porondot”. Itt végeztem éppen azt a munkát, amit végezni kellett. Itt neveltem az újabb és újabb generációkat, beléjük lopva-oltva „szélel szemben” a nemzeti érzést, tudatot, értékeink tisztelét. Sokszor éreztem úgy, ünnepi ruhát kellene vennem magamra, amikor az osztályba lépek, hiszen Balassi Bálintot, Mikes Kelemt, Csokonait, Vörösmartyit és Petőfit, Adyt, Babitsot és József Attilát, Tamási Áront és Dsida Jenőt vagy Szilágyi Domokost tanítani és tanítani újra és újra, nyitni a szemeket, a lelkeket a belőlük sugárzó értékekre és a belőlük áradó üzenetre, tanításra nem lehet hétköznapi dolog. Aztán kitágult önként vállalt feladatköröm, diákszínházi kört alakítottam, vándorszínészekké lettünk, jártuk Erdélyt, jártuk a szórványokat, majd '89 után pár évig a Kárpát-medencét a Székelyföld énekes madarának, a magyar nyelv, a magyar szó egyik legnagyobb művészeinek, Tamási Áronnak a csodá-

latos népi játékaival. Volt darab, amelyet hetvenszer, nyolcvanszor, száz-tízszer adtunk elő, a Szeben megyei meg a Beszterce-Naszód megyei párányi magyar szigeteken, Szakadátón és Zselyken, Brassó, Szilágy, Kolozs és Temes megyében, sokszor díszkísérettel – a rendőrség nyíltan, a Securitate dugiban volt mindenütt a nyomunkban –, s a nép, az istenadta nép mint igehirdetőket várt bennünket. Egyik-másik 170-180 lelkes magyar végvárbán közel háromszázan néztek-hallgattak minket, az elszármazottak is hazajöttek velünk együtt lélegzeni, ünnepelni. Ünnepelni azt, hogy együtt lehetünk, s azt, hogy még vagyunk. Volt, ahová ötször, hatszor is sikerült egy-egy új Tamási-művel visszatérni, s megérezték, tudták már, hogy itt nem egyszerűen egy előadásról, hanem valami másról van szó. Egyszer egy Szilágy megyei szórványfaluba helyi járattal mentem diákjaim után. Mindenki rólunk beszélt, és a mi előadásunkra készült. „Jönnek a székeleyek!” – hangzott.

Mindig úgy éreztem, túlságosan meg kell osztanom, szét kell darabolnom magamat. Ó, ha csak taníthatnék! Mennyivel jobb munkát tudnék végezni... De: rendezni is kell, és turnézni. És dokumentumokat gyűjteni, írni! Megbízott ezzel valaki? Kötelezett erre valaki? Nem! Inkább tiltani, elrettenteni próbáltak. Megakadályozni, hogy ne tegyük azt, amit teszünk. Volt olyan év, hogy összegezve hetven-nyolcvan napot voltunk diákjaimmal az otthonunktól távol. Vakációkban, hétvégeken. És közben: amíg a gyermekek a késő éjszakába nyúló előadások fáradalmait aludták a vendéglátó családoknál – milyen szép volt ez, a közösségek, az ott élő emberek fogadtak, szállásoltak el bennünket, és nem ímmel-ámmal, hanem a szó szoros értelmében harcolva értünk –, én már kora reggel kel-

tem, és magnóra mondtam az emberekkel sorsukat, életüket. Így (is) gyűlt az anyag majdani könyveimhez. Igen, a könyvekhez, cikkekhez, mert a harmadik „munkamező” az írás lett számomra. Majd minden erdélyi lap munkatársa voltam, ott közöltem kezdetben főleg művészeti, majd szociográfiai írásaimat. És közben csodálatos művészasszony feleségemmel, aki műveivel, faliszőnyegeivel „az egyszerűség döbbenetét” vágyott kiváltani az emberekből – utaztunk, jártuk a nagyvilágot, el Kovásznáról Londonig és Granadáig, Nápolyig és Párizsig, Iránba, Irakba, Pakisztánba és Afganisztánba, Athénbe és Kairóba, az egyetemes művészet nagy színhelyeire! Világot látni, embereket, kultúrákat megismerni. Aztán a kilencvenes években – miután ő 1993-ban örökre elment – már kezdetben egyedül, aztán 2000-től Ilonkával – aki népi és természetgyógyászati könyvein, s a közösen írt *Magyarok Amerikáján* Bernád Ilonaként jegyzi a nevét – jártuk a Kárpát-medencét, majd a nagyvilágot, Európán át el Los Angelesig és Montrealig, Sydneyig és Welingtonig anyagot gyűjteni nekem a nemzetsors-szociográfiáimhoz, neki a saját könyveihez, írásaihoz.

Tehát ki is vagyok? Egy ember. Egy „keleti magyar”, akinek fontos a népe, nemzete, fontos a kultúra, a kultúrája, fontos az emberi lélek megismerése, fontos a betekintés az emberi sorsokba, a magyar sorsokba, hogy elmondhassam velük, általuk, hogy kik is vagyunk mi. S hogy: miért is vagyunk a nagyvilágon...

Egyébként: 18 könyvem jelent meg, köztük művészeti monográfiák, „művészeti útirajzok”, nemzetsors-szociográfiai és egy tankönyv.

Kováts Albert

festő, művészeti író (Budapest, 1936. április 10.)

Húszéves voltam 1956-ban. A forradalom és a börtön érlelt meg s tett festővé. De szabadulásom után csak egy megszállt, elnyomott ország szabadsága adatott meg. A festészet viszont már a hatvanas években sok más mellett a valóságos szabadság élményét nyújthatta egy nagyhatalom gyarmatán. Csak aki állt már új képhez kezdve a fehér vászon előtt, ismerheti a korlátlan lehetőségekkel járó, egyszersmind a szüntelen felelős döntésre kényszerítő munka férfias izgalmát. Első komolyabb sikeremet Übü-kollázsaimmal értem el (1980–85). Ebben a mintegy ötven lapból álló sorozatban Alfred Jarry Übü-színarabjának képzőművészeti tovább gondolása, korábbi

kollázskísérleteim és politikai közérzetem találkozott.

A rendszerváltozás gyökeres fordulatot hozott életemben. Fontos állomása volt pályámnak az 1992-es Lajos utcai kiállításom, ahol az 1986 utáni legjobb munkáimat, köztük a rendszerváltozás eufóriájában fogant vegyes technikájú képeimet állítottam ki. 1990 óta napjaim része lett a művészeti írói munka is. Művészeti és irodalmi lapok, folyóiratok több mint háromszáz kisebb-nagyobb írásomat közölték művészekről, kiállításokról, könyvekről. Ezekből válogattam és jelentettem meg egy kötetrevalót 1999-ben a Liget kiadásában *A tárlat metafizikája* címen. Ugyanebben az évben lettem Munkácsy-díjas. Ekkor tüntettek ki Simsay-díjjal is a művésztársak javára kifejtett munkámért. Erre a művészet-szervezői tevékenységre az 1995-ben alapított és háromszáz főnyi tagságot számláló Magyar Festők Társaságában adódott tér, melynek 2000 óta vagyok az elnöke. Éves munkámhoz tartozik négy-öt festészeti kiállítás koncipiálása és megrendezése itthon és külföldön. A művészek javát kívántam szolgálni az MTV-ben végzett munkámmal is, képzőművészeti műsorok szerkesztésével a kilencvenes évek közepén. Gyakran és szívesen vállalkoztam művésztársaim tárlatainak megnyitására. Legutóbbi saját kiállításom 2005 tavaszán volt a budapesti Pintér Galériában. Legfrissebb publikációm a művésztársaságok tízéves történetével foglalkozik (Műértő, 2005. szeptember).

Manapság nem látok semmit a világban, ami iránymutatóul szolgálhatna életre és művészetre. Nincs irány, nincs biztos pont. Az ember, a művész csak önmagára számíthat. Csak a maga mércéje lehet a kiindulás és a cél alapja. Végtelenül nagy a mindenkori döntés felelőssége.

Kováts Albert

Molnár József

orvos, mikrobiológus (Klárafalva, 1936. április 11.)

Tudományos fokoza- tok:

MTA Doktora Budapest
1986

Orvosi Mikrobiológiai
szakvizsga 1980

Orvostudományok kan-
didátusa 1974

Orvosi Bakteriológiai
szakvizsga 1974

Orvosi Laboratóriumi
szakvizsga 1964

Általános orvos diploma
1961

1976–1987 docens
1965–1976 adjunktus
1961–1965 tanársegéd

Kutatási terület:

Baktériumgenetika, bak-
tériumvirulencia, kísérle-
tes kemoterápia 1960–
1973

Kísérletes kemote-
rápia, 1975 antiplazmid
hatások, antibakteriális
vegyületek, rezisztencia-
gátlás ráksejtekben.

Hivatalos állások, beosztások:

1988– egyetemi tanár

1985–1991 Általános Orvostudományi
Kar dékánhelyettes, Szent-Györgyi
Albert Orvostudományi Egyetem,
Szeged.

Publikációk: hazai és nemzetközi fo-
lyóiratokban. 2005. április 20-ig 260
közlemény.

Összes idézettség SCI alapján
1183, ebből összes független idézett-
ség 528.

Lakner László

képzőművész (Budapest, 1936. április 15.)

„Lakner László, a festő – de egyidejűleg
szobrász- és koncept-művész, plakáttervező
és kísérleti filmes – sokrétű, korszakos buda-
pesti munkásságának áttekintése érzékeny
hiányt pótol a XX. századi magyar művészet
forráskutatásában.

Brendel János, Lengyelországban élő ma-
gyar művészettörténész – Lakner barátja és
a 70-es évek konceptualista-»szamizdatos«
varsói, krakkói és poznani kiállításainak fá-
radhatatlan szervezője – egy monográfia

igényével foglalja össze ebben a kötetben Lakner László magyarországi mű-
ködésének legfontosabb adatait.”

(Sinkovits Péter sorai a Frühwerk című katalógus bevezetőjében)

„Lakner László magyarországi évei – ellentétben pl. Moholy-Nagy László, Va-
sarely Viktor vagy Hantai Simon magyarországi, fiatalkori tevékenységével

– nemcsak a tanulmányok és a felkészülés jegyében teltek. Nyugodtan megállapíthatjuk, hogy Lakner az 1958-tól 1973-ig terjedő periódusban már egyéni és maradandót alkotott, egyik előfutára volt a későbbi, internacionális irányban felzárkózó, korszerű magyar művészetnek, Lakner New York-i és berlini működése hosszú ideig »tabu-téma« volt, magyarországi tevékenysége is csak az utolsó 10 évben kapta meg a neki kijáró elismerést.

Az 1998-ban megkapott Kossuth-díj első fokozata azonban kárpótolta a ma 64 éves művészt a sokévi mellőztetésért, és lehetővé tette a magyar művészetértők régi és a legutóbbi 25 évben felnőtt új generációja számára az igaz ismert lakneri mű objektív áttekintését, művészete értékeinek felmérését.”

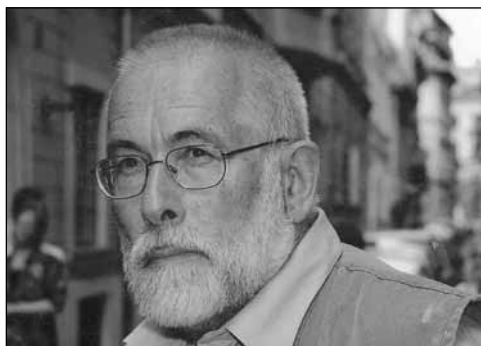
(Brendel János szövege a Frühwerk című katalógus végén)

- 1950–54 között a Képzőművészeti Gimnáziumban tanult, Viski Balázs László festőművész osztályán
- 1950–54 között a budapesti Képzőművészeti Főiskola festő szakának növendéke, Bernáth Aurél tanítványa
- 1963 első külföldi útja Olaszországban
- 1964 második külföldi útja, látja a Velencei Biennálét
- 1965 bécsi tanulmányút, kiállít az »Europahaus«-ban
- 1968 az esseni Folkwang Múzeum tanulmányi ösztöndíjával beutazza Németországot és Svájcot
- 1972 négy hónapos esseni tartózkodás a Folkwang Múzeum vendégházában
- 1974 megkapja a DAAD berlini művészprogramjának éves ösztöndíját
- 1976 elnyeri a brémai Paula Modersohn-Becker Alapítvány díját és Berlinben telepedik le
- 1977 megkapja Berlinben a Német Művészeti Kritikusok Díját
- 1979 az esseni egyetemen kap előadói meghívást
- 1979–80 a berlini egyetem művészettörténeti szakán kap előadói meghívást
- 1981–82 egyéves New York-i tartózkodás a PS 1-intézet ösztöndíjával
- 1982 professzori kinevezést kap az esseni egyetem művészeti fakultására, azóta Berlinben, Essenben és Budapesten él és dolgozik
- 1998 megkapja a magyar állam legmagasabb művészeti kitüntetését, a Kossuth-díj első fokozatát
- 2000 1970-ben festett önarcképe a firenzei Uffizi Galéria gyűjteményébe kerül, budapesti munkásságáról *Das Frühwerk-1958–1973* címmel megjelenik Brendel János monográfiája az Új Művészet kiadó és a Niessen art print publishers (Essen) gondozásában, magyar és német nyelven.
- 2004 a varsói Zacheta múzeumban *Koncept-művek és Celan-képek* címmel nyílik kiállítása, Budapesten és Berlinben készült műveiből retrospektív kiállítása nyílt a budapesti Ludwig Múzeumban. A kiállítás katalógusa *Metamorfózis* címmel 300 oldalon ad áttekintést Lakner László ötvenéves munkásságáról. A kiállítás kurátorai Néray Katalin, a budapesti Ludwig Múzeum igazgatója és Thomas Hirsch német művészettörténész voltak. A kiállítást Konrád György nyitotta meg.

Lakner László

Kutas László

szobrász (Budapest, 1936. április 17.)

Sopronba azért kerültem, mert az én nagyapám, akinek érdekes neve volt: podmanini és aszódi báró Podmaniczky Pál doktor theol. a soproni teológián tanított akkor, és 18 nyelvet használt. És engem, amikor megszülettem, már azon a nyáron odavittek mint csecsemőt, és attól kezdve minden nyáron Sopronban voltam, és minden télen Sopronban voltam, amikor nem volt iskola, és a háború alatt is Sopronban voltam, akkor én kilencéves voltam, mikor bombáztak. A pincében, amikor még égett a villany, aztán becsapott valahova a bomba, elaludt a villany, akkor én tanácsokat és katonákat csináltam agyagból. Ez volt az egyik, viszonylag korai emlékem az agyaggal, de mindig gyurkáltam agyagot. Aztán az iskolában a pad alatt fát faragtam.

A húgom, a kisebb húgom, mert hatan vagyunk testvérek, ő is szobrász. Ő bábáskodott, mikor én mintáztam, és ő is szobrász, úgyhogy kollégák vagyunk. Nagynéném rajzolt, keresztanyám rajzolt.

Nekem az orvosira is volt protekcióm, mert a nagyapámnak Kiss Ferenc volt a barátja, akivel Pécsen az anatómiai intézet kemény fapadján háltak, mikor egyetemisták voltak, és Kiss Fe-

renc, a nagy anatómiaprofesszor, aki abban a vad kommunista világban a szabadegyházak püspöke volt, beprotezsált volna az orvosi egyetemre.

A Képzőművészeti Főiskolán a felvételi előbb volt, és akkor ott is valaki segített, mert engem úgyse vettek volna föl. Nem is tudom. Valahogy becsúsztam.

Úgy hívják a mamámat, hogy Podmaniczky Márta, és ebből a báróságból nekik elég sok bajuk volt az elmúlt évtizedekben. Nem voltak ők gazdagok, mert az én nagyapám, ez a bizonyos podmanini és aszódi báró Podmaniczky Pál, neki egy érdekes története van, akinek szegénységi bizonyítványa volt, amikor született, szegénységi bizonyítványa volt az anyukájának, mert nekem a dédapám egy arisztokrata volt, aki hatvan-egynéhány éves korában fölcsípett egy kis táncosnőt. Ez lett a dédanyám. És utána a dédapám egy kicsit még élt, aztán meghalt, és ott maradt egyedül a dédanyám a kis csecsemővel.

Tulajdonképpen azzal kezdődött a szobrászkodás, hogy Hódmezővásárhelyen voltunk, művésztelepen, amikor harmadéves voltam. A piacon kinnéztünk egy gyereket, akinek nagyon szép, torzonborz feje volt és nagy füle. Elhívtuk modellnek, és másnapra levágták a haját, és kopasz volt és nagy fülű. A többieknek nem volt hozzá kedve, én mintáztam róla egy portrét. Ez a Nemzeti Galériában van.

A többieknek sok melójuk volt. Paraszt fogja a kapát, lovat vezet stb. olyan művek, amik akkor kellettek. Ennekem semmi nem volt, én végiglógtam az egész nyarat, strandra mentem, bábáskodtam, firkáltam,

csak ezt a gyerekfejet mintáztam, és akkor megállt a Pátzay, aha, viccel a szobrászattal, na de legalább csinált valamit. Attól kezdve zseninek számítottam a főiskolán.

1960-ban végeztem. Akik a harmincas években voltak, azok a római iskolások, akik '56 után végeztek, azok csinálták a rogyadozós 56-os emlékműveket. Aki '56 és '60 között végzett, semmi se történt vele, nem állt vele senki szóba. Később lettek a nagy érmészgenerációk, akik nagyon jó érmészek. A magyar érem nagyon jó. De nekem nem volt műtermem, nem volt munka, viszont volt tanári diplomám.

Elmentem tanítani, muszáj volt. Onnan aztán botrányos körülmények között két év múlva távoztam. És én azóta „szabadúszom”. 1962. december 15-én ünnepélyesen nyugdíjba mentem.

Megnyertem Firenzében '74-ben egy nemzetközi érem pályázatot, és akkor elkezdtem érmekeket csinálni. Egy Giorgio Vasari nevezetű ember könyvéből tanultuk a műtörténetet. Firenzében kiírtak egy pályázatot, és azt én húsz ország négyszáz szobrásza előtt megnyertem, de a magyar érmészek sokkal jobbak, mint én vagyok, csak énnekem szerencsém volt.

Mindig el vagyok maradva. Mindig el vagyok csúszva. Irtó lusta vagyok, de sose érek rá lustának lenni.

Egyszerre sok munkát csinállok. Ahogy öregszem, egyre többet kell csinálni, és akkor irtó jól érzem magam, hogyha megint tudok három-négy hétig éjjel-nappal dolgozni.

Telefonáltak Sopronból, hogy július 6-án lesz az évfordulója, hogy elvittek, elhurcoltak 1800 embert Sopronból a Paprétről Auschwitzba, és kell csinálni egy holokauszt-emlékművet. Az egy jó fél éves munka. Kész

lett. Másfél hónap alatt. Ebben nagyon sok éjszakázás volt, de megcsináltam. Csináltam egy falat, ahol kabátok vannak felakasztva meg ruhák, és alatta szétdobált cipők, és a fal meg van számozva a fogasok alatt, mert azt mondták azoknak a szerencsétlen áldozatoknak, hogy rakják le a cuccukat, és ha visszajönnek, mindent megtalálnak. Két-három hete találkoztam egy nénivel, egy túlélővel, aki 11 éves volt Auschwitzban, és ő azt mondta, hogy ő mindent került, mert olyan borzalmas emlékei voltak, és ő nem nézte a Schindlert és semmit. Az interneten látta az én szobromat, eljött Magyarországra és azt mondta, hogy ezt az embert megkeresem és megköszönöm neki. Szóval ez szuper! Hát ezért érdemes csinálni.

Sokan mondták nekem, hogy a női figuráim nagyon szépek, nagyon cserfések, nagyon erotikusak is, tehát atmoszférájuk van. Akár egy ülő figurája, akár egy pár, látják, hogy ők mire gondolnak, hogy miről beszélgetnek. Én nem tudom. Hát csak csinálom, de az tény, hogy valami teret keresek a szoborhoz. Kell egy tárgy, kell egy szék, valamire néz, olyan gyönyörűen mozognak a lányok. Van egy lány, aki – valami biztosító, vagy valami – annyira gyönyörűen megy, olyan gyönyörűen mozog. Ezeket a gyönyörű mozgásokat kell megcsinálni.

Ez a Poppins újra meg újra megint előjön. Ezt szerettem csinálni. De tulajdonképpen ez egy ürügy. A repülő csaj. Csináltam már hosszú évekket ezelőtt egy Mary Poppinst, azt pedig azért csináltam, mert akkor játszották Julie Andrews filmjét, az nagyon tetszett nekem, de tulajdonképpen nem ez indította el, hanem az hogy vendégségben voltunk a nejemmel egy lakásban, amelynek egy pici erkélye volt, és a pici erkélyen kinézett a csinos, kar-

csú háziasszony, hogy mit iszunk még. Na most nem tudom, mit ittam, de az a mozzanat, ahogy a kapuból kihajolt a csinos, karcsú háziasszony, olyan gyönyörű volt, hogy én akkor rögtön nekiálltam kapuban álló csajt csinálni.

Mikor itt járt a Charlie meg a Diana, akkor kicsit komplikált módon találkoztam az angol trónörökossal és kedves feleségével, és odaadtam nekik a Mary Poppinst. A Charlie-nak adtam, mert az egy bronzszobor, kb. 15 kilós, és a Dianának adtam egy pici kis érmet, azon szintén rajta volt Mary Poppins. Nem tudom, mi lett a szoborral, de én odaadtam nekik. Fogadtam. Valakivel fogadtam, ahogy az óvodások, hogy „Meg mered tenni?” Mondom, meg merem.

Mondják, derűt sugárok. Ezt én már elmondtam egypárszor, sőt, már le is írták. De ez tényleg így van. Ha nekem van valami örömöm, azt szét kell szórní. Több okból. Az egyik az, hogy nem mindenkinek van ilyenje, tehát kell adni nekik, hogy legyen. A másik meg az, hogy üres helyet kell csinálni. Magamban. Hogy legyen a friss örömknek helye. Ez mindig bejön. Ahhoz, hogy nekem pénzem legyen, totálisan mindent el kell költeni. Nyugodtan elkölthetem, helyet kell neki csinálni, és akkor lesz. A Paul Getty mondta, a főmilliomos, hogy a pénzt az ablakon kell kiszórni, hogy az ajtót benyomva betóduljon. Na most, én még csak a kiszórásnál tartok. De helyet kell csinálni. Az örömknek is helyet kell csinálni. Ezért szétszórom, mindenkinek jut, azoknak úgyis kell. Jobban kell, mint nekem. Mert én találok másikat. Meg nyitva vagyok rá, és akkor bejön.

Élvezem, ha csinálók egy portrét, és az él. Meg hogy hova néz, meg hogy hogyan mosolyodik el. Van egypár dolog, amivel mosolyt lehet művelni. Arra van technika. Hogy kicsit felnyomom az arcát. De tulajdonkép-

pen meg kell csinálni, és akkor abban bízom, hogy a komputerrel illet úgyse lehet csinálni, és akkor elmosolyodik, és akkor azt mondják, hogy hát, nos, hát ez és ez irtó jó dolog.

Én úgy tanultam rajzolni, portrét és karaktereset, hogy cigánytelepre jártunk rajzolni. És én egész hat hét alatt nem cseréltem a gatyámat ki, azt hiszem, mert így stílszerűbb volt a dolog, meg nem izgatott, a mosdás kérdése, de cigány gyerekeket rajzoltam, és – én szeretek gyümölcsöt enni, és loptak nekem a tóból gyümölcsöt. Tónak hívták a gyümölcsöskertet, ahol sós puskával vadásztak a cigány gyerekekre. De nekem mindig hoztak különleges gyümölcsöket. Ha sikerült egy rajz, akkor azt mondták, hogy nizzed, dik mán, csupa az..., ha meg nem sikerült, kiröhögtek, ez irtó jó pofa dolog volt, hogy én úgy rajzoljak karakteres figurát, hogy ha nem sikerül, akkor kiröhögnek, viszont hogyha sikerül, akkor ünnepelnek, akkor én leszek a vajda.

Szeretek gyerekfejet mintázni, meg tudok olyan gyerekfejet mintázni, amelyik annyi idős, amilyen a modell.

És amikor nem sikerül, az rossz. Akkor föladom. Volt nekem egy nagyon kedves, nagyon jó, nagyon aranyos barátom, akinek most a műtermében ülünk, aki kerekese székben élt, tanítványom volt Soroksáron, tízéves korában ismertem meg, ötvenéves volt majdnem, amikor harmincéves bénaság után meghalt, mert kiesett a villamosból. Óvele alkottunk egy nagyon fontos törvényt, ami a szabadúzásra vonatkozik. Ha valami fontos, az így is, úgy is összejön, ha pedig nem jött össze, akkor biztos nem volt fontos.

Pütkösti Árpád

újságíró (Debrecen, 1936. április 21.)

Hetven? Idestova ennyi ideje „járok jegyben” anyámmal. Jelét csak 1990. június 23-i halála óta hordom. Éjjel három órakor özvegyültem meg. Hátrahagyott tárgyait reggel adták át az onkológián. A jeggyűrűt nyomban felhúztam a kisujjamba, és attól fogva viselem.

Édesanyám iratait is örököltem, köztük „a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának” megszüntetését célzó 1939-es második zsidótörvény miatt beszerzett okmányainak paksamétáját. Mivel akkor vallásától függetlenül zsidónak minősült, akinek egy szülője vagy két nagyszülője izraelita hitben született, bizonyítani kellett, hogy nagy- és dédszüleim is keresztények voltak.

Édesanyám, Vadász Irén Julianna 1911. február 9-én jött világra, és reformátusként keresztelték, pedig istentelen (lustaságból hiten kívül élő?) nagy-

apám, mint most megtudtam, katolikus volt. Nagyszüleim házassági anyakönyvi kivonata szerint: „Vadász Imre fűrészgári előmunkás, rk., Fazekas Julianna, ref. Debrecen Homokkert fűrészgártelep. Életkor: 26 – 19.” Éveken át velük éltünk, általuk is nevelődtem. Nagynanyám, Julianna 1891. október 5-én Hajdúhadházaán látta meg a napvilágot, szülei: „Fazekas Sándor ref. kerékgyártó, Győri Julianna ref.” mindketten helybeliek (ám a születésné özv. Fridman Ignáczné volt). A keresztlevél szerint nagynanyám hat és fél hónappal az esküvő után jött a világra, így csoda, hogy akkor inkubátor nélkül megmaradt. (Vagy nem az.) Dédapám, Fazekas Sándor 1866-ban született a hajdúhadházi református egyház kebelében, és mivel a keresztlevél tetején ott áll: „Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség” (Efézus IV. r. 5. v.), a szülők is ebben a hitben leledzhetek. Dédszüleimet ingyen eskethették, mert a vőlegény „hadment. díjkönyvet mutatott”. Szembetűnő dédnagynayám végtelen árvasága. A házasság idején a 18 évnél fiatalabb menyasszony anyja már nem élt. Házasságuk tizenharmadik esztendejében meghalt a dédapám, aki még negyvenéves sem volt, Győri Julianna 31 évesen özvegyen maradt.

Anyai nagyapám, Vadász Imre, a plébánia anyakönyve szerint Püspökkladányban született 1885. május 29-én. Apja, „Emericus Vadász” 1858. szeptember 11-én jött világra Nagyhegyesen, szülei „Emerikus Vadász rk. – Sára Nagy h. c.” (ha ez a honoris causa rövidítése, akkor fogalmam sincs üknagynayám „tiszteletbeli” vallásáról). Dédapámat a sejtetően szláv nemzetiségű Ignat Laszlavik curator loci keresztelte, anyakönyvezte, aki talán magyarul sem tudott. Dédapám 25 éves korára visszakapta a családban „örökletes” Imre nevet. Így vette feleségül 1883-ban Bukovszki Veronikát (20). Az írás szerint mindketten római katolikusok. Ám dédnagynayám (akit még én is ismertem) születési anyakönyvi kivonata református keresztséget tanúsít. A szülei: „Ágoszton Eszter, Bukovszki Ferenc vasúti őr, helv. hitv.” (egyedül ezen az okmányon elő-

zi meg a nő a férfit, a vallása viszont nincs feltüntetve, nem tudni, evangélikus úkapámnak miképp lett református – később katolikus – a lánya).

Édesanyám ezeket az okmányokat azért szedte össze, hogy elhelyezkedhesen, de nemcsak tanítói állást nem kapott, mást sem. Igaz, ügyvédbojtár apám egyre jobban keresett, és a válás eszközébe sem volt. Ám egy év múlva kiderült, hogy apámnak „kevés volt a »nyilaláshoz« a sarki fűszeres lánya, neki a téháipszilonos gyáros lánya kellett!” – ahogy később anyám mondogatta. 1943-ban váltak el. Nem mellékes, hogy az új feleség anyámnál tizenegy, apámnál tizenhat évvel volt fiatalabb, és az új após, Jókuthy Gyula mérnök állítólag Miskolc nyilas párti titkára volt. Jókuthyék akkortájt kerültek a városba. A volt tím földgyári mérnök valamiképp megkapta (?), megszerezte a miskolci olaj- és szappangyárat. Az esküvő után apám lett a Nyilaskeresztes Párt miskolci vezetője, végül, „nyilalása” csúcsán (a Szálasi-féle „Nemzeti Összefogás Kormánya” 1944. októberi uralomra jutásakor) ő Borsod megye főispánja. Dr. Pünkösti Mihály pünkösdi királysága...

A kör bezárult. Apám nyilas volt, anyai nagyapám famíliája illegális, börtönviselt kommunista. Kettős kötés, ami egyet sem ér. A háború után „meg is öltem” apámat. Azt hajtogattam, azt írtam önéletrajzaimba is, hogy apám eltűnt, nem tudunk róla. Pedig dehogynem tudtunk! A családban elterjedt, hogy Nyugatra menekülése után itthon háborús bűnösként halálra ítélték. Később apám kishúgától, nagynénémtől hallottuk, hogy Németországból Dániába, onnan Ausztráliába került, három lánya született, az első (Rózsa) még Európában meghalt. (Anyám: „Klári bezzeg nem tudott fiút szülni neki!”) Én álomban még egyetemistaként is sírtam, hogy nekem miért nincs apám. Amikor már nem vették olyan szigorúan, levelezni kezdtünk: a Népszabadság párttag újságírója és a (végül Brazíliába szakadt) volt nyilas főispán.

Szerettem volna találkozni vele. Megtudni, ki ő. Megfejtetni. Ám apám a téháipszilontól is elvált, kisnyugdíjasként vándorolt le-fel Brazíliában, hogy szülőhelyére, Erdélyre emlékeztető helyet találjon. Ha féltestvérem nem lát vendégül bennünket, nem is találkozhattunk volna 1989-ben. Ajándékba Horváth István belügyminiszter levelét vittem neki. Eszerint: „A Belügyminisztérium nyilvántartásaiban nem szerepel. Háborús bűntett miatt eljárás nem folyt ellene. Tiltó névjegyzéken nem szerepel. Mindezek alapján hazatelepülésének jogi akadálya nincs.” (Anyagi volt.)

Apám, aki 1906-ban született a Brassó melletti csángó Hétfalu egyikében, Zajzonban, 1926-ban kapta meg a behívót. De nem akart román katona lenni. Kivándorolt Magyarországra, és itt lett „önkéntes”. Ekképp államköltségen járhatott egyetemre (Debrecenben), csak épp a laktanya volt a kollégiuma, a menzája, és még harminc pengő havi zsoldot is kapott. Akkoriban a hallgatóknak majdnem tizede élt így. Katonai szolgálatot ők jóformán csak nyáron teljesítettek, tanév közben leginkább csak a reggeli tornát végezték el.

Apám 1989-ben elmesélte, hogy egyik éjszakai csapatgyakorlatukon részt vett a nálánál kilenc évvel idősebb, akkor vezérkari századossá kinevezett Szálasi Ferenc (1929–30-ban Szálasi a debreceni gyalogezred tisztje volt, ahol apám önkénteskedett). Éjjel, a vaksötétben tíz-tizenöt percenként kilőtt rakéták fényénél tájékozódtak, egymás kezét fogva bukdácsoltak. És Szálasi az ő kezét fogta! (Nem tudom, mi lett volna, ha egy illegális kommunistaival összekapaszkodva botorkál.) Ilyen „elvi alapon” indult az ismeretségük, apám ugyanis eszmei, ideológiai von-

zalmat nem említett. Szálasit 1938 nyarán az alkotmányos rend felforgatására irányuló törekvés miatt három év fegyházra ítélték, és a szegedi Csillagbörtönbe került. Apám ott meglátogatta. A Csillagban ült akkor az életfogytiglani fegyházra ítélt Rákosi Mátyás is. Saját köreikben mindkettőjükből hőst faragtak, a Csillag kisebbfajta zárandokhelyé vált. Állítólag jó barátok voltak, és amikor Szálasit 1940-ben amnesztiával szabadult, apám sokszor meglátogatta a lakásán is.

Nyolcvanhárom éves apám tiltakozott: ő nem nyilas volt, hanem – hungarista! A hungarista mozgalom nem volt mindenféle borzas csöcselék tábora – mondta. Diplomás emberek töltötték be mindenhol a számottevő posztokat (helyettes itt-ott persze volt még analfabéta is).

– Meddig hittél a németek győzelmében?

– Negyvennégy karácsonyáig (azaz két hónapig – P. Á.), amikor az oroszok Románián keresztül Pest ellen vonultak. Az oláhok kiugrása juttatott bennünket az oroszok markába. De ha a Kárpátok el is vészett, Budapest nem! Budapest az egyetlen fővárosa a világnak, amelyik hatvan napig ellenállt az oroszoknak. Ez a magyar nép történetében óriási jelentőségű dolog. Ellenálltunk hatvan napig! Hősök voltak a Szálasit-katonák, pedig egyenruhájuk sem volt. Karácsony után Szálasit miatt maradtam a mozgalomban, nem lett volna erkölcsös hátat fordítani neki, hisz barátom is volt. Nemcsak főispán voltam, hanem a két vármegye hadműveleti biztosja is.

– Mennyire volt Szálasit a hitleri fajelmélet híve?

– Szálasit alatt nem fogtak le és vittek táborokba egyetlen zsidót sem, de Horthy idejében sem. Akit táborba vittek, azt a németek vitték – állította apám. (Bár így lett volna!) – Szálasit nem helyeselte a zsidótörvényt, ami mindig szorított rajtuk. Neki az volt a véleménye, hogy nekünk a nemzetünket kell szolgálnunk. Ebben a zsidókérdés sehogyan sem szerepelt volna.

Azt már meg sem kérdeztem, hogy akkor a nyilasok miért lőttek zsidókat a Dunába.

– A háború után nem gondoltál hazatérésre?

– Nem. Hogy menjek vissza orosz kezekbe? Szó nélkül falhoz állítottak volna. Németországban nem akartam maradni. Angol nyelvterületre kívántam menni, mert én már gimnazista koromban tanultam angolul. Angliába nem mehettünk, a kvóta betelt, Amerikába sem, mert félttem a New York-i zsidóságtól. Ott van az a kétmillió zsidó, akit állítólag megöltek. (Hatmillió és nem állítólag – P. Á.) A háború alatt egész Európában nem volt kétmillió zsidó! Ha ötven százalékot megöltek, az sem több egymilliónál – alkudozott magával –, a többi New Yorkban van. Végül Ausztráliába mentünk.

Apám 1991-ben azt írta, májusban hazatelepül. Aztán kiderült, egyszerre szeretne Braziliában és Magyarországon is élni. 1992-ben meg is fogalmazta: „Gondolkodom, hogy érdemes-e nekem hazamenni.” Szeptember 26-án azt válaszoltam: „A sorsod úgy alakult, hogy ott már nem vagy, itt pedig nem lennél otthon.” Ezt a levelet a brazil posta december 3-án annak a rubrikának a bekeresztésével fordította vissza a feladóhoz, hogy a címzett „Falecido”. Vendéglátó húgom csak a következő évben, az én levelemből értesült apánk haláláról. Utólag megírta, hogy 1992. június 6-án hunyt el Sao Laurecóban, és közkölségen temették el.

Prinzóok'ágyid

Harmati Béla

lelkész, evangélikus püspök (Ósagárd, 1936. április 23.)

Századokra nyúló történelmi-családi tradíció és belső spirituális elhívás nyomán 1959. július 19-én kaptam lelkészi ordnációt a budapesti Deák téri templomban. Előtte lélekformáló diákevek teltek a népi kollégiumban Vácott és Szentendrén, a két tanév után államilag megszüntetett Budapesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban, majd a József Attiláról elnevezettben Budán. Öt

év teológiai tanulmányai alapozták meg a gyülekezeti szórványszolgálatot Veszprémben, Balassagyarmaton és Rudabánya körül. Itt 12 istentiszteleti hely volt 66 faluban, hozzá kerékpár, majd kis Danuvia motor.

A Budapest-Fasori Egyház ifjúsági körében, 1958-ban ismerkedtem meg Polgár Rózsával, és 1962-ben házasságot kötöttünk. Ő az Iparművészeti Főiskola kárpitszövő szakán tanult, 1967-ben szerzett diplomát. A magyar képzőművészek megismerése feleségem révén sok személyes élménnyel ajándékozott meg.

Váratlan esemény zökkenett ki minket a hétköznapokból 1965 decemberében. A televízió világirodalmi vetélkedőt hirdetett *Shakespeare és az Erzsébet-kori drámák* címmel. Jelentkeztem a kétfordulós írásbeli és kétszeri élő adásban közvetített versenyre. Ez akkor a szokásos antiklerikális propaganda kihívásának bizonyult, mert nemcsak a hatalmas anyaggal, hanem a zsűri néhány ellességes tagjával is meg kellett küz-

denem a döntőben, de sikerült. A közvélemény és híveim örömmel vették, hogy a hivatalos propaganda ellenére a papok nem mind buták és öregek. Külön érdekességként emelte ki az adásvezető, hogy ugyanazon a napon, április 23-án születtem, amelyiken Shakespeare született és meghalt. Ismeretlenek szólítottak meg az utcán: „Ez nagy-szerű prédikáció volt!”

Egyházam jutalmul külföldi ösztöndíjra javasolt, így két félét töltöttem el Genf és Zürich egyetemem, és később itthon doktoráltam. Tíz éven át tanítottam a budapesti teológián dogmatikát, etikát, ökumenikus ismereteket, latint és németet. A budapesti Deák téri püspöki templom gyülekezete lelkészének hívott meg 1976-ban.

A hetvenes évek a keresztyének ökumenikus közeledésének jegyében teltek. Az egyházak világszervezetei igyekeztek áthidalni a kelet-nyugati és észak-déli globális feszültségeket. 1980-ban az ökumenikus kapcsolatok élénkülése jegyében kaptam meghívást családommal együtt a Lutheránus Világszövetség genfi központjától teológiai osztálytitkárként szociáletikai programok vezetésére. Feladatom volt a világ evangélikus egyházai, egyetemei, intézményei bevonásával helyi-országos tanulmányi programokat indítani és azokat földrészenként, majd világszinten értékelni és az eredményeket publikálni. Ilyen program volt például az egyház szerepe a nemzetépítésben (nation

building), ami különösen fontos kérdés volt Afrika akkoriban függetlenséget nyert államaiban. Két összafrikai konferenciát rendezhettem Genfből az angol és francia háttérű volt gyarmatok egyházainak Zimbabweban. Az úgynevezett „civil religion”-ről, azaz társadalmi valóságosságról szóló vallásszociológiai tanulmányi programunkban 52 ország vett részt.

A halálozás miatt megüresedett budapesti püspöki tisztre hívtak meg 1987 őszén a Déli Egyházkerület gyülekezetei 88,1 százalékos választási eredménnyel. Nagy kihívás volt dönteni arról, maradjak-e inkább továbbra is Genfben, vagy vállaljam a nagyon nehéznek látszó feladatot. Tizenhat évi püspöki szolgálat után, 2003-ban mentem nyugdíjba az egyházi törvények szerint. A rendszerváltoztatási kísérlet éve az egyház spirituális, szervezeti és anyagi újjászervezését hozták magukkal. Működésem alatt kaptuk vissza az 1948-ban államosított egyházi intézmények, ingatlanok zömét, köztük 12 gimnáziumot. Ezek az évek szakadatlan feszült tárgyalásokban teltek intézményekkel, önkormányzatokkal és a kormánnyal. Békéscsabán a gimnázium visszaadásáról szóló tárgyalásra érkeve tüntető tömeg fogadott a városháza előtt: „Le a püspökkel és a polgármesterrel! El a kezeket a gimnáziumtól!” Újra és újra és még ma is hallani az egyházellenes hamis vádakot, hogy az egyházi oktatási és szociális intézmények több támogatást élveznek az államtól, mint a többiek.

Örömmel végeztem az egyházközségek, a gyülekezetek látogatását. Volt olyan vasárnap, amikor négy helyen is prédikáltam. Sokat kellett foglalkoznom lelkészeim, tanáraink, egyházi alkalmazottaink személyes lelki és családi problémáival. Száznál több fiatal indítottam el, ordináltam lelkési

szolgálatra. Több megbízást, tisztséget kaptam hazai és nemzetközi egyházi szervezetektől (Lutheránus Világszövetség, Európai Egyházak Konferenciája, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa, Magyar Bibliatanács). Célomnak tekintetem a léleképítés és közösségépítés feladatainak és lehetőségeinek kihasználását, és ebben nagy segítségemre volt feleségem. Egyházam és hazám javát kívántam előmozdítani. Magyar egyházi szolgálatomon túl belenyúlik nyugdíjas éveimbe is a Lutheránus Világszövetség és a Vatikán nemzetközi teológiai dialógus bizottsága társelnöki megbízása. Tíz éve foglalkozunk tucatnyi evangélikus és ugyanennyi római katolikus teológusból álló bizottságként az egyház apostolisága kérdéseivel. Meggyőződésem, hogy a korábbi évszázadok vallásháborúi és ellenségeskedései után ma a különböző felekezeteknek, egyházaknak az ökumenikus megértést kell munkálkodniuk, ami nem a saját identitás feladásával, hanem a Jézus szerinti megbékélés és kölcsönös szeretet gyakorlásával egyenlő.

Az ökumenikus mozgalomban szokásos megjelölés szerint „emlékeztünk gyógyítása” (Healing of Memories – Heilendes Erinnern) a feladat. Családi, nemzeti, társadalmi síkon Európában és a mai világban rengeteg a rossz emlék a múltból másokról. A szembenállás, a gyűlölet és ellenségeskedés gyógyítása ott kezdődik, ahol szóba állunk a másik féllel, és elkezdjük megbeszélni a múltat, a jelen és a jövő feladatait. Az a reményem, hogy szolgálatomban átadtam valamit ebből a törekvésből egyházamnak, két fiunknak, négy unokánknak is.

K. J. Malitska

Lázár Ervin

író (Budapest, 1936. május 5.)

Kedves barátaim valami ars poetica-félét kértek tőlem. Összegezésfélét. A hetvenedik felé már illendő összegezni. Ha van mit. Persze hogy ki akartam bújni a feladat alól. Akár úgy is, hogy keresek valami régi, elfelejtett írást. Hátha írtam már efféle dolgokról korábban. S ni csak! Itt egy megsárgult papírlap, rajta kifakult gépirás. Nagyon a végét járhatta szegény írógépszalag, amikor ezt a pár sort lekopogtam az öreg Underwood-on vagy negyven évvel ezelőtt. Éppen itt az ideje, hogy napvilágra kerüljön, hiszen pontosabban úgy se tudnám. Ide-másolom:

„Amatőr író vagyok. A profi író t olyasfélének képzelem, amilyen az építész. Megtervez egy csodálatos építményt, ügyel az arányokra, pontosan tudja, hol lesznek az épületben a melléklépcsők, rejtekajtók, tudja, melyik részhez milyen építőanyagot használ. Aztán nekiáll és rendíthetetlen szorgalommal, hozzáértéssel fölépíti a házat, kastélyt, gyárat vagy palotát. Csak ámul-bámul az ember, amikor elkészül vele.

Én meg, mint egy rongyos nadrágú vásári komédiás.

Ezt nézzék meg – mondom tisztelt közönségemnek, és fölemelek a földről egy kavicsot. Ezt most földobom, odafönt madárrá változik és elrepül. Földobom. Visszaesik. Megint földobom. Megint visszaesik. Aztán a századik vagy százegyedik tényleg madárrá válik és elrepül. Én csodálkozom rajta a legjobban. És máris úgy érzem, hogy soha többé nem sikerül. Ez volt az utolsó. Nagy ívben elkerülöm hát a kavicsokat. Ha mégis utamba akad egy, elfordítom a fejem – nem látlak!

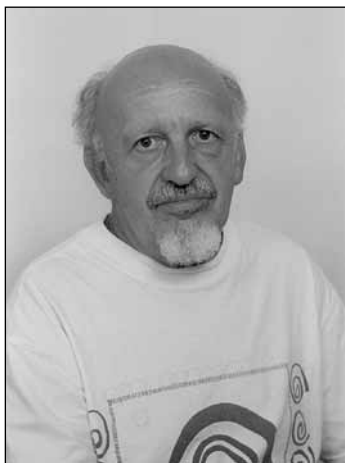
Mondanom sem kell, hogy nagyon szeretnék profi író lenni. Vagy bármilyen más foglalkozású ember, akinek egy kis nyugodalma van maga felől. De ez a vágy is csak egy kavics. Föl se dobom – úgyis visszaesik.”

Íme, itt van. Soha, sehol meg nem jelent. Most már nem tudnám megmondani, miért. Talán azt gondoltam, nem tarthatják komoly írónak, aki így leamatőrözi magát. Vagy túl nagyképűnek tartottam a madárrá váló kavicsot? Nem érdemes rajta tételödni. A szöveg megérett. Földobtam hát.

Lázár Ervin

Gyárfás Endre

író, költő (Szeged, 1936. május 6.)

Szerencsés évjárat tagjai vagyunk. Már, persze, akik túléltek a háborút, a veszedelmeket, a forradalmat, a betegségeket...

A világháborúban kiskgyerekként még nem lehattunk leventék, katonák, hadifoglyok. 1945-től 1950-ig serdülők voltunk, nem vehettünk részt politikai mozgalmakban, pártharcokban, nem kerülhettünk funkciókba. Később tehát nem volt mit megbánnunk, szégyellnünk, megtagadnunk, megbűnhődnünk, nem gyötört meg bennünket lelkiismereti válság, mint a nálunknál idősebbeket. Kezdtük felismerni a kor tragikus színeit, de *kamaszkorunk természetes illúzióvesztése egybeesett a társadaloméval*. Korai éveink nélkülözése megedzett. Jobban tudtunk – és tudunk – örülni

mindennek, mint a többi nemzedék.

Engem nem szomorított el, hogy technikus végzettségemmel két évig motorszerelőként és meósként kellett dolgoznom a csepeli vasműben. Író akartam lenni. Tudtam, előbb-utóbb hasznomra válik a tapasztalat. Az egyetemen magyar és angol irodalmat tanultam. Ez alapozta meg, hogy jóval később Fulbright-ösztöndíjjal eljuthattam az Egyesült Államokba, és számos amerikai népballadát fordíthattam. Ezek *Cowboyok, aranyásók, csavargók* címmel kötetben jelentek meg. Byront, Lorcát, perzsa költőket is fordítottam.

Szerkesztő és forgatókönyvíró lettem a Magyar Televízióban. Szándékaimról műsoraim címei is tanúskodhatnak: *Ki miben tudós?, Versengő városok, Vasárnapi versek, fiatal tudósok, művészek bemutatása, „komoly” koncertek...* Tévészereim a magyar művelődéstörténetből is merítettek egy-egy témát. Írtam Puskás Tivadarról, diákhagyományokról, Mátyás király humanistáiról, a pataki csengőbúcsúról, Fürkész-sorozatokat és Dörmögő-bábfilmjeimet pedig a fiataloknak szántam.

Sok verskötetem, színdarabom, rádió- és tévéjátékom szól a legkisebbeknek. *A varázsgombóc* című mesémet lengyelek és németek is megismerhették.

Nem tartom jónak a *gyermekirodalom* megnevezést. Helyesebb így: *gyerekek számára is élvezhető irodalom*. (Ilyen például Weöres számos verse, Mark Twain, Cooper, Verne, Fekete István megannyi műve.) Tiltakozom akkor is, ha regényeim némelyikét „történelminek” skatulyázzák. Apáczairól, Lorántffy Zsuzsannáról, egy törökké lett, de magyarságát lelke mélyén megtartó székelyről, „nyugtalan” egri céhes polgárokról írtam, de mindig a saját korom gondjait-bajait igyekeztem sorsuk ürügyén megfogalmazni. A jelen – amely hamarosan amúgy is közelmúlt, majd múlt lesz – ihlette a velem együtt korosodók kiszorulásáról és beletörődéséről szóló regényemet, a *Szőlőhegyi varázslatot* és *Édes Öcsém!* (Mikes nényének levelei) című levélregényemet, melyben a friss nyugdíjas tanár a rodostói remetének válaszolva írja meg mindennapi küz-

delmét, hogy falujában hasznossá tegye magát, és értelmiségiként élhessen tovább. Szatirikus regényeim – *Gulliver utolsó utazása* és a *Magyar Lochness* – szintén a mai ellentmondásos világot mutatja be görbe tükörben.

Legutóbbi két verskötetem, a *Zöldág-paritty*a és az *Erdőtanítvány* „megrendelője” nem volt más, mint parányi kertem, néhány tucat szőlőtökém, gyümölcsfám, vendégeskedő rigóm, posztátám, rozsdafarkúm.

Költői, írói példaképem a hajdani ősvadász. Amikor társa vesegörcsökben fetrengett a barlang előtt, ő a maga veséjére nyomta tenyerét, és felüvöltött hosszan, messzehangzón. A beteg arcán simultak a ráncok, mint mikor ártó szellem száll ki orrlikán.

S azontúl nem fáj neki *annyira*.

Vavró István

jogász (Budapest, 1936. május 11.)

Az érettségi után felvettek az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára, ahol 1958-ban szereztem diplomát.

Szakmai munkámat ügyvédjelöltként kezdtem, azt hiszem, nem kell külön említeni, hogy milyen érdekes időszakban. 1962-ben ügyvédi-jogtanácsosi szakvizsgát tettem, s minthogy már korábban is érdekelték a társadalmi problémák, 1962-ben a Központi Statisztikai Hivatalba mentem dolgozni. Itt rendkívül érdekes feladatokat kaptam, ugyanis – a demográfiai kutatásokra épülve – számos szociológiai, társadalomstatisztikai és kriminológiai kutatás indult. Fialat kutatóként kapcsolódtam be a munkába, és szakmai mestereim között olyanokat tudhattam, akik ma már akadémikusok (sajnos egy részük már nem él). Érdeklődésem elsősorban a demográfiai-társadalmi tényezők és a bűnözés szerkezete, dinamikája közötti összefüggések vizsgálatára ter-

jedt ki. Foglalkoztam ezenkívül a statisztikai módszerek kriminológiai alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdéseivel. 1972-ben védtem meg kandidátusi értekezésemet, 1976-ban címzetes egyetemi docens, 1990-ben védtem meg akadémiai értekezésemet, 1991 óta címzetes egyetemi tanár vagyok.

Kriminológiai-kriminálstatisztikai kutatásaimban a fiatalkori bűnözés, valamint az erőszakos bűnözés kérdéseit igyekeztem minél részletesebben vizsgálni, de nem kerülhettem el a prognóziskészítés problémáit sem. Más társadalmi jelenségekkel fennálló kapcsolatai miatt a bűnözés területi adatainak alakulásával is több alkalommal foglalkoztam. Ennek keretében más tudományterületek művelőivel együtt publikáltam. A prognóziskészítés során, a bűnözés várható alakulásával a 1980-as évek közepén, tehát a jelenlegi társadalmi

feltételektől eltérő körülmények között foglalkoztam. Más szakértőkkel együttműködve tanulmányokat készítettünk, melyeket akkor bizonyos fenntartásokkal fogadtak, túl peszsimistának ítélve az abban foglaltakat. Egyáltalán nem mellékesen jegyzem meg, hogy a valóság ennél kedvezőtlenebbül alakult, a valós tények ismeretében prognózisunk ma már kifejezetten optimistának mondható.

Az Igazságügyi Minisztériumba 1983. január 1-jén kerültem osztályvezetőként, 1995-től 2002-ig főosztályvezetőként, azóta miniszteri főtanácsadóként dolgozom. (Legalábbis 2005. december 31-ig. A jövőt még nem tudom.)

A minisztériumba kerülve szélesebb kutatásaim eddigi skálája, és kiterjedt az ítélkezési gyakorlat – egyébként sokat vitatott – alakulásának vizsgálatára, valamint az eljárási időtartamok figyelemmel kísérésére. A rendszerváltozást követően külön érdekes szakmai kihívás volt a bekapcsolódás az igazságügyi reform munkálataiba, különösen pedig az ítélőtáblák megalkotásával kapcsolatos elemző munkálatok.

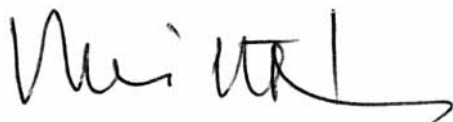
A tudományszervezésbe is bekapcsolódtam, így jelenleg is tagja vagyok az MTA demográfiai, statisztikai és jogtudományi bizottságának. A Magyar Kriminológiai Társaság alapító tagjaként mint az igazgatótanács tagja jelenleg is részt veszek a társaság munkájában. A Magyar Statisztikai Társaságon belül elsősorban az igazságügyi statisztika érdekében igyekszem tevékenykedni. E társaságnak

két cikluson át alelnöke voltam, jelenleg örökös tagja vagyok. Más tudományos és oktatási szervezetek munkájában is részt veszek, illetőleg részt vettem. Ezek felsorolásától egyszerűbbnek tartom eltekinteni.

Tevékenységemért több szakmai elismerést kaptam, így 1985-ben a Kiváló Munkáért Érmét, 1986-ban Fényes Elek-émlékérmét, 1987-ben a Közbiztonsági Érem arany fokozatát, 1995-ben Deák Ferenc-díjat, 2002-ben Vámbéry Rusztem-émlékérmét.

Az egyetemi oktatásban 1973 óta veszek részt, jelenleg is az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, a Károli Gáspár Egyetemen, valamint a Győri Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Jogtudományi Karán. Korábban oktattam a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. 1993 óta folyamatosan az Országos Statisztikai Tanács tagja vagyok.

Életkoromból adódóan bizonyos megfontoltságot kell tanúsítanom akkor, amikor a jövőre vonatkozó elképzeléseimre gondolok. Kutatásaimat a jövőben az időskorúak bűnözésével kapcsolatos kérdésekre igyekszem koncentrálni. Ennek az az oka, hogy egyrészt a társadalom elöregedése mindenki előtt ismert folyamat, másrészt az elmúlt másfél évtizedben az ötvenéves és idősebb népesség kriminalitási gyakorisága növekedett. Ez minden valószínűség szerint a bűnözés szerkezetének megváltozásához vezet.

Keuler Jenő

zeneszerző (Budapest, 1936 május 16.)

Főmunkahely (1964–1996): Kodály Zoltán Zeneművészeti Szak(közép)iskola – Debrecen.

Szerzemények: 1971-ig hangszeres zene, 1979-től elektroakusztikus zene.

Ars poetica: Az alkotás a világ megismerésének is egyik fontos eszköze.

Apám mérnök, anyám, Bajkó Éva zongoratanár volt. Középiszkoláimat az I. István Gimnáziumban végeztem, humán érdeklődésű diákként. Tanulmányaimat, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzés tanszakán Szelényi István tanítványaként folytattam. A zeneakadémián Farkas Ferenc növendékeként 1964-ben diplomáztam. Zeneakadémiai éveimben sokat tanultam diáktársaimtól is. A hivatalos tananyag voltaképpen a középfokú

stúdiumok feladatait ismételte meg, de saját szervezésű önképzőkörünkben, amennyire lehetett, tágítottuk szakmai látókörünket. „Tiltott gyümölcsöket” ízlelgettünk, „gyanús” technikai megoldásokkal kísérleteztünk. Szerencsére Farkas tanár úr nyitott volt minden stílusirányzat és zeneszerzés-technikai kezdeményezés iránt. A kötelező feladatokon túl készségesen foglalkozott bármivel, amit szakmai kérdésként felvetettünk. Összehasonlító műelemzéseiben a különféle zenei folyamatok sűrűsödéseit-ritkulásait elemezve olyan formálódási szabályosságokra hívta fel figyelmünket, melyek jelentősen különböző stílusú zeneművekben is hasonlóan érvényesülnek. Ez a szemlélet sokban meghatározta későbbi zeneelméleti problémafelvetéseimet. Tanulóéveimet követően a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzéstanárára lettem. Fialat tanárként gyakran tettem egy-egy tapasztalatszerző kirándulást Darmstadtba, Varsóba, Zágrábba, ahol közvetlenebb betekintést nyerhettem a különböző kortárszenei törekvésekbe. Látva a zeneszerzői gyakorlat sokféleségét, zeneszerzéstanárként parancsoló szükségét éreztem, hogy a rengeteg, egymással gyakran összeegyeztethetetlen zenei szabályrendszer mögé tekintve a zene általánosabb érvényű törvényeit kutassam. Megértettem, hogy ehhez nem elég a humán irányból való közelítés. A zenei szakirodalom mellett tanulmányozni kezdtem a zenével kapcsolatba hozható társtudományi kutatások irodalmát is (akusztika, psichoakusztika, hallásfiziológia, pszichológia, szemiotika stb.). Rendkívül gondolatébresztő volt számomra az általános rendszerelmélet tanításainak megismerése. Az általános rendszerelméleti törvények mutattak utat, hogy hogyan célszerű a zene áttekinthetetlenül sokrétű világának rejtetten munkálkodó törvényeit kutatni, hogyan lehet a nagy egész elemibb és átfogóbb rendszersík-jait elkülöníteni, különböző rendszerszintek közvetlenebb és absztraktabb rétegeinek viszonyait vizsgálni. Jól körülhatárolható kutatási síkként kínálta magát a hangrendszerkutatás, melyben a rendszerelméleti megközelítésnek köszönhetően egységes nézőpontból vizsgálhattam igen különböző zenéket, legyen az

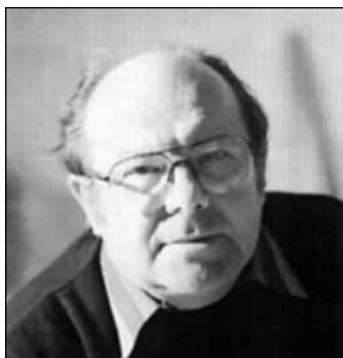
népi egyszólamúság vagy akár 12-fokú műzene. Vizsgálódásaim eredményét *Hangrendszer-elmélet* című pedagógiai munkámban foglaltam össze. (A debreceni szakközépiskola kiadványa.) Gyarapodó felismeréseimet késedelem nélkül megosztottam tanítványaimmal. Kezdeményezéseimre egy sajátos integráló tantárgyat indítottunk iskolánkban, amit a minisztérium eleinte kísérleti tárgyként, később hivatalos óraterünkbe is iktathatóan „modernzene-ismeret” néven engedélyezett. A tantárgy elősegítette, hogy óráimon a hetvenes-nyolcvanas évek kortárs zenéjének legfrissebb termésével is foglalkozzak. A rendszerelméleti szemlélet, a jelenségtől a lényeg felé való haladás útját kínálva, alapot nyújtott olyan művek tárgyalásához is, melyek a szűkebb hangrendszer-elméleti síkról kiindulva nemigen voltak megközelíthetők. Pedagógiai munkásságom eredményeiről kollégáimat a hetvenes-nyolcvanas években országos szervezésű bemutató tanítások révén tájékoztattam. Ezekben az években nem űztem aktívan a zeneszerzés mesterségét, de zeneszerzéstanárként a kompozícióalkotás mesterségbeli problémáival mindennaposan foglalkoztam. Saját alkotói törekvéseim a modernzene-ismeret tárgy tananyagának összeállításában, tankönyvének megírásában, a tanórák lefolyását ismertető foglalkozási naplók készítésében merültek ki. Aktív zenealkotó tevékenységemet nemcsak az időhiány, hanem az eszközhiány is visszavetette. Alkotói érdeklődésem évről évre erősödő igénnyel az elektronikus zene felé fordult. Lenyűgözött a lehetőségek gazdagsága, és elbűvölt, hogy zeneileg szinte minden hangzási paraméter mérhető, ellenőrizhető, kézben tartható. Sajnos, hazánkban az elektronikus zene a megbélyegzett irányzatok közé tartozott. 1978-ig kellett várnom, hogy iskolánk egy szintetizátort beszerezhessen. Ez volt az első zenepedagógiai célra használt szintetizátor az országban, de megfelelő stúdióháttér és műszerek nélkül művészi igényű zene alkotására nem volt alkalmas. A zeneszerzést látszólag háttérbe szorító tevékenységeim valójában mindig is az alkotói megismerést szolgálták. Ilyen igénnyel csatlakoztam 1983-ban Budapesten a Grabócz Márta szervezte interdiszciplináris kutatócsoport munkájához, melyben akusztikusok, matematikusok, hangmérnökök, informatikusok, nyelvészek, szemiotikusok, pszichológusok, zenetudósok és zeneszerzők fogtak össze a zene titkainak többoldalú kutatása érdekében. Kutatócsoportunk 1987-től Maróthy János vezetése mellett OTKA-támogatásban is részesült. Ennek köszönhetően saját szobához jutottunk a MTA Zenetudományi Intézetében. Itt helyeztük el a támogatás terhére beszerzett eszközöket, számítógépet, hangosító eszközöket, szintetizátort. A kutatómunkához elsősorban zeneszerzőként igyekeztem hozzájárulni, de alkalmasint tudományos fórumokon is publikáltam. Alkotói érdeklődésemtől hajtva elsősorban a mikrotonális zene lehetőségeit próbálgattam. Ennek folyamán találtam rá a hangok oktávrokonságának néhány furcsa paradoxonjára. Tapasztalataimat szaklapokban is közöltem. Sajnos, az OTKA-támogatás lejártával további támogatásban nem részesültünk. Kutatócsoportunk megszűnésre ítéltetett. Debreceni főállásomból 1997-ben iskolaigazgatóként nyugdíjaztak. Azóta ismét a zeneszerzés került tevékenységeim középpontjába. Jelenleg a Magyar Rádió HEAR Stúdiójában kapok lehetőséget elektroakusztikus műveim elkészítésére.

Henkó Jenő

Klimó Károly

festő (Békéscsaba, 1936. május 17.)

A képzőművészeti főiskolán 1962-ben fejeztem be tanulmányaimat. Azután a hetvenes években előlről kellett kezdeni a tanulást – nem mintha az bármikor is abbahagyható lenne, egy művész mindig „úton van”. Amire ekkoriban rádöbrentünk – gondolom, jó néhány

kortársam csakúgy, mint jómagam –, az volt, hogy az ország mérhetetlen elszigeteltsége miatt ismereteink milyen torzok, hiányosak, és hogy az istenített magyar példaképeinket, vagyis az egész félmúltat át kell értékelnünk magunkban.

Emlékszem, kamaszkoromban gyakran látogattam a Fruchter-gyűjteményt, és sokat gyönyörködtem Bernáth, Berény, Czóbel képeiben. Számomra akkor ezek jelentették a művészet csúcsát, de azt hiszem, ezzel nem álltam egyedül. Igaz, mivel két helyre szerettem nagyon járni: kocsnába és antikváriumba, voltak filléres kiadványaim, amelyek Vajda és az Európai Iskola más mestereinek műveit reprodukálták, de ezen kívül Budapesten lehetetlen volt olyan kortárs európai művészetet látni, ami biztatást adhatott volna. Arra pedig rászorultam, mert tájékozatlanságomnál csak a félszegségem volt nagyobb.

Így azután, amikor már – valódi vagy „fal” meghívólevelekkel – útlevelhez lehetett jutni, csőstül érték bennünket, valósággal zúdultak ránk a benyomások: a nagy európai kortárs gyűjtemények, a művészeti vásárok, a galériák valami sosem sejtett

gazdagságot, bonyolult, százféleképpen kísérletező, sebesen változó és megújuló világot tártak elénk. Mindez az itthoni élet kisszerűségével, lomha ütemével szemben a nagyvonalúságról, a frissességről szólt.

A külföldi utakra mapát sosem vittem magammal, mutatnivalóm

sem nagyon volt, meg olyan naiv sem voltam, hogy így próbáljak ajánlkozni. Jóllehet minden kelet-európai művésznek az volt – és részint ma is az – a nagy álma, hogy egy jó nevű galéria stábjához tartozzon. Hosszú évekkel később kezdett előttem világossá válni, hogy a művészeti élet csodált pezsgése valójában pontosan determinált, megtervezett, nagyon zárt struktúra, kemény közgazdasági szabályokkal, s eközben a frissülésnek, a változásnak már-már ijesztő, katonán ritmusát is érezkeltem. De erről, a változás, a sebeség ijesztő dialektikájáról Virilio, a kortárs francia gondolkodó érdekesebb dolgokat tud mondani, mint én...

A hetvenes évekről szólva érdemes lenne Szentendréről, az ott eltöltött másfél évtizedről beszélni. A hetvenes évek legelején pályakezdő voltam, jókora krízisben éppen. Így a legjobbkor jött, hogy kaptam egy új műtermet Szentendrén, mert egyike lettem azoknak, akiket a művésztelep tagjai „beválasztottak” a megüresedett helyekre. Ekkortájt még élt és lélegzett Szentendre legendája, éppen kezdetét vette az Európai Iskola még élő öregjeinek rehabilitálása. A házfalakat, az utcákat még belengte Vaj-

da Lajos szelleme – legalábbis én így éreztem –, de ugyanakkor már mozgódtak a progresszív fiatalok is.

Műteremszomszédom volt Kondor Béla és Korniss Dezső is, aki ezekben az években még igen aktív volt, gyakorta kiállított és energikusan dolgozott. Kondor, a szakmai körökben ismert nevén Samu, jöllehet csak negyvenes éveiben járt, már eléggé kutyául nézett ki. Thomas Mann mondja valahol: a művészek beteg sasok. Kondor kétségkívül mitikus figura volt, olyasféleképpen, mint a költő Nagy László, de igazi „beteg sas”. Csak zárójelben jegyzem meg: egy főre eső beteg sasok dolgában mindig is vezető hatalom voltunk. Számomra mégis nagyon pozitív volt az a szoros, de sajnálatosan rövid életű kapcsolat, amelynek Kondor hamarosan bekövetkezett halála vetett véget. Manapság sokan bírálják egykor hozsannázva ünnepelt műveit: nagyméretű meseillusztrációk – mondják. És azt hiszem, esetenként nem is joggal ez a kritika. Az igazság azon-

ban az, hogy Kondor nagyon katartikus hatással volt sokakra, mert egy, akkoriban általánosan elfogadott életformát tagadott meg manifeszt módon, a karanténba zárt művész életmodelljét, és ha nem volt is olyan sokoldalú személyiség, mint mondjuk Erdély Miklós vagy más, avantgárd kortárs, gondolkodásmódja és magatartása sokunknak ösztönző példát adott.

Fontos szakasza volt pályámnak, az útkeresésnek ez a másfél évtized. Azután jöttek a nyolcvanas évek, elindultak azok a folyamatok, amelyek lassan, de biztosan érlelték a változást. Meghozták a szabad mozgást a világban; új feltételek, új alternatívák születtek, számos illúzió elveszett, egy bizonyosság azonban – számomra legalábbis – érvényben maradt: a kultúra, azon belül a művészet feltétele a teljes életnek.

Külmókiúty

Lengyel György

rendező (Budapest, 1936. május 18.)

Szerencsésnek mondhatom magam. Túléltem a második világháborút és a történelem több, engem is fenyegető örvényét. Szüleim magas kort érhetek meg, megadatott nekik, hogy élvezzék unokáikat.

Az ő irodalmi, művészeti érdeklődésüknek szerepe volt pályaválasztásomban. Családunknak jó barátja volt Somlay Artúr, a század egyik legizgalmasabb színésze, akinek vonzásába kerülve nyolcéves koromtól a színház volt életem középpontjában. Áttestem én is a „a papírszínházi” perióduson, kartonra rajzolt és kivágott figurákkal saját „darabjaimat”, majd a *János vitézt* adtam elő, amelynek minden szerepét én „adtam” és mozgattam (kivéve Iluskát).

Aztán barátaimmal házi előadásokat és versmondóműsorokat rendeztünk, majd lelkes diákszínjátékosok lettünk az Evangélikus, a Berzsenyi, majd a Madách gimnáziumban.

Legfelejtethetlenebb, örökre meghatározó élményem a Madách gimnáziumi *Bánk bán* és különösen *Az ember tragédiája* teljes szövegű diákelőadása, ez utóbbit a Zeneakadémia kistermében mutattuk be 1954. április 3-án. (Akkor a *Tragédia* már öt éve nem szerepelhetett színházaink műsorán.) Ennek az előadásnak a létrejötte és jó fogadtatása meghatározta többünk életét.

Ekkoriban színész is, rendező is szerettem volna lenni, de Básti Lajos bölcsen „eltanácsolt” a színészfelvételin. Mivel még két évig nem indult rendező szak, dolgoztam és bekéredzkedtem próbákra, így jártam be rendszeresen Nádasy Kálmán operai és Apáthi Imre Ifjúsági (ma: Thália) színházi próbáira.

„Volontőr” asszisztens lettem rádiószínházi produkciókban, nagyon sok ki-váló rendezőt figyelhettem munka közben.

1956-ban felvettek színházrendezőnek a főiskolára.

Tanáraim közül Nádasy Kálmán, Gyárfás Miklós és osztályfőnökünk, Marton Endre, Major Tamás, Gáti József óráin tanultam legtöbbet.

De a legtöbbet a színházi asszisztens feladatok alkalmával tanultam: Nádasy (*Trisztán és Izolda*), Major, Marton, Várkonyi Zoltán és Ádám Ottó mellett.

Még a rádiós években ismertem meg Somló Istvánt, a régi Vígszínház és az akkori Nemzeti kitűnő színészét, aki remek külföldi színházi könyveket adott kölcsön nekem. 1956-tól tervezni kezdtük olyan színházi antológiák szerkesztését, amelyek kiegészítenék az akkor meglehetősen egyoldalú, a szovjet színházat is meghamisított interpretációban népszerűsítő magyar szakirodalmat, a XX. századi európai színház bemutatásával dokumentumokkal.

Két antológiánk jelent meg, egyet pedig később egyedül szerkesztettem, elég sok tiltó cenzor gáncsokodásával birkózva (*Színészek, szerepek* [1959], *Színészek, rendezők* [1964], *A színház ma* [1970] – a Gondolat Kiadónál).

A főiskola után – negyedéves vizsgarendezésem Plautus komédiája, *A hetvenkedő katona* volt – az akkori szokásoknak megfelelően „vidékre”, Debrecenbe kerültem. Itt ismerkedtem meg a különleges színházi emberrel és igazgatóval: Szendrő Józseffel, aki által „béavattatám” a színházcsinálás gyakorlatának rejtélyeibe és veszedelmeibe is. (A helyi politikai támadások Szendrőre irányuló sortüze következtében őt egy év múlva igazságtalanul leváltották.)

A színház vezetését a helyi tanács előadójára bízták, de nagy szerencsémre Vámos Lászlót kérték fel mellé művészeti tanácsadónak. Neki köszönhetem, hogy a *Nebáncsvirág* című operettel kezdés után már az első évadban rendezhettem a *Vízkeresztet*, és a *Salemi boszorkányokat*. Az elkövetkező négy évben ezeket többek között a *III. Richard*, az *Ahogy teszik*, a *Kaukázusi krétakőr* és a *Szecsuaíni jólélek*, a *Peer Gynt*, a *Bánk bán*, az *Uri muri* és talán akkori legkedvesebb előadásom, a *Sirály* követte.

Vendégrendeztem a Nemzetiben, a Madáchban, ahová 1966-ban szerződtek.

Pályám negyven évéből 22 évadot töltöttem a Madáchban, Debrecenben három ízben is dolgoztam, rendezőként (1961–1966), főrendezőként és igazgatóként (két évig másodállásban: 1979–1980, majd 1993–2001-ig) – összesen 16 évadon át, Pécsen pedig négy és fél évig vezettem a színházat (1988–1993).

Pályám során remekművekkel, klasszikus és modern szerzők nagyszerű darabjaival és jó néhány, kedvem ellenére rám osztott művel is találkoztam.

Munkáim közül (a már említetteken kívül) a *Tragédia* három: Madách színházi, pécsi és különösen a debreceni előadása, a *Szentivánéji álom* és a *Szeget szeggel* pécsi előadásai, a *Peer Gynt* és a *Hedda Gabler* két-két színházbeli változata, Tolsztoj tragédiája, *Az élő holttest*, Szakonyi Károly adaptációiban színre vitt orosz „tetralógiánk”, a *Holt lelkek*, az *Apák és fiúk*, a *Félkegyelmű* és a *Bűn és bűnhődés* Gogol, Turgenyev és Dosztojevszkij regényei nyomán, Arthur Miller darabjai, a *Nem félünk a farkastól* két színházbeli változata és Szabó Magda több drámája közül a *Régimódi történet* színrevitele adta a legtöbb örömet.

Számos tévéjáték-rendezésem közül az Osztrovszkij-komédiák, Lengyel Menyhért vígjátéka, *A waterloo-i csata*, Illés Endre magyar írókat dramatizált részletekkel bemutató *Krétarajz* sorozata, a rádiórendezések közül többek között Ingmar Bergman *A város* című drámája áll ma is a legközelebb hozzám.

1966-ban kezdhettem el tanítani a főiskolán, Nádasy Kálmán tanársegédként, ma az egyetem tanára vagyok.

Tanítottam rendezést, dramaturgiát, színháztörténetet és majd harminc éve a XX. század rendezői stílusai-irányzatai című tárgyat.

Pályám meghatározó része lett, első 1958-as varsói utamtól kezdve, majd a vasfüggönyön túra is kijutva a nemzetközi színházi élet megismerése, a „továbbtanulás”.

Ezért kezdtem el dolgozni 1963-tól a Nemzetközi Színházi Intézet (ITI) magyar központjában, amelynek 1981-től 2001-ig vezetője és a nemzetközi vezetőség tagja voltam. Igyekeztem az akkori bonyolult politikai helyzetekben a hídverők között a magunk módján minél szélesebb hidakat verni a politika által emelt kulturális vasfüggöny két oldala között. Igyekeztem bővíteni a magyar és a világszínház kapcsolatait.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert úgy érzem, akadnak mai mérccemmel is vállalható rendezéseim mindhárom színházban és másutt is, és pályám során megadatott, hogy sok-sok különleges színésszel és rendezővel találkozhattam. Nagy ajándék, hogy legtöbbször fiataloktól mindvégig élvezettel tudtam együtt dolgozni, és rengeteget tanultam is tőlük.

Szerencsés vagyok azért is, mert az évek során az ITI-ben és a könyveink előkészítése kapcsán több nagy külföldi színésszel és rendezővel ismerkedhettem meg, és ezek a kapcsolatok évtizedeken át tartottak.

Pályám kivételes ajándékának tartom legérdekesebb találkozásaimat mindazokkal, akikkel együtt élhettem akár a diák-, akár a valódi színházi életben: mestereimmel, jó kollégáimmal és barátaimmal.

Szerencsés vagyok, mert, mint Peer Gynt-ről elmondják: „nők álltak védőn mögöttem”, mögöttem is ott állt anyám és nővérem, és állnak ma is feleségem, Ágnes és két leányom, Dorottyia és Fruzsina.

László János

Lovass Lajos

énekes (Nádudvar, 1936. május 19.)

Szüleim: Lovass Lajos és Varjú Eszter. Két leánytestvérem van. Feleségem 1959 óta Szanitter Judit. E házasságból született 1960-ban Lajos nevű gyermekünk. Általános iskolámat Nádudvaron és Hajdúsámsonban végeztem, majd a debreceni Gépipari Technikumban érettségiztem. Első munkahelyem 1955–57 között az MGM Debrecenban, ahol már

a vállalat kultúr csoportjában közreműködtem. 1959–76 között a Debreceni Mezőgépgyár kooperációs csoportvezetője voltam. 1976-tól szabadfoglalkozású előadóművész vagyok. Énektanulmányaimat magánúton Forray István karnagy úrnál kezdtem, majd 1964–69 között a debreceni Kodály Zoltán Szakközépiskolában ének szakon Somfaly Istvánné tanárnőnél folytattam. Közben 1966–67 között Budapesten az Operaház korrepetitoránál, Hoor Tempis Erzsébetnél tanultam, majd 1968–71 között a budapesti OSZK stúdióban tanító Vörös Sári művésznőnél.

1971-ben ORI és OSZK A kategóriás előadóművész működési engedélyt szereztem magyar nóta, népdal és operett műfajokra. Első tévészereplésem 1969-ben volt a Bal-

mazújvárosban megrendezett *Röpülj, páva!* népdalversenyen, amit minden évben a mai napig több tévészereplés, illetve -felvétel követett. A Magyar Rádiónál kb. százötven nóta és népdal zenésített felvételem van, amit esetenként, egy-két hetente lehet a rádió adásaiban hallani.

1964–71 között tagja voltam a debreceni Kodály kórusnak, így jó kapcsolat alakult ki az

olasz Sassari Canepa, illetve a hamburgi Monteverdi kórusral, jártunk továbbá Németország tizenkét városában, Franciaországban, és éveken át kórusunk nyitotta meg Bécsben a magyar heteket, majd felléptünk a környező országok szinte mindegyikében.

Hanglemezek, amelyeken énekelek: *Születésed ünnepnapán* (1977), *Régi nóta, híres nóta* (1979), *Nem csak egy szál rózsza van a világon* (1981), *Este későn ne jöjj hozzám* (1983), *Van egy ház a Tisza-parton* (1990).

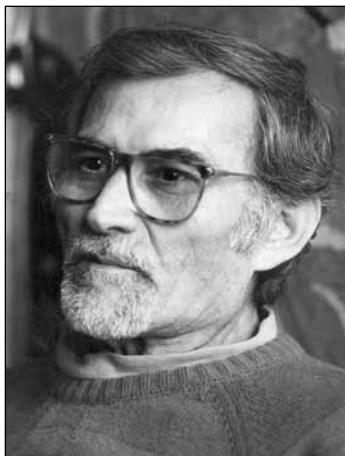
A mai napig is állandó közreműködője vagyok a magyarnóta-, népdal- és vegyes kórusoknak.

Lovass Lajos

Iluh István

költő (Törökszentmiklós, 1936. május 23.)

Általános iskolai tanulmányaim elvégzése után szülővárosomban téglagyári, gépgyári, és később szolnoki papírgyári munkás voltam.

Első versemet, a *Messze vagy, hazám* címűt 1957. május 1-jén közölte a Szolnok Megyei Néplap, amely évtizedeken át biztosított számomra publikációs lehetőséget.

Ez az újság több mint ötven verset és riportot közölt tőlem.

A Jászkunság csaknem minden számában hozta verseimet.

Országos irodalmi lapokban (Élet és Irodalom, Forrás, Palócföld, Napjaink, Nők Lapja, Új Tükör, Népszava, Népszabadság, Somogy, Alföld, Eső) jelentek meg, tévében, rádióban hangoztak el verseim.

Gyermekverseim a Dörmögő Dömötör, a Nők Lapja és a Szolnok Megyei Néplapban jelentek meg.

Tarr Béla *Családi tűzfészek* című filmjében irodalmi tanácsadó voltam.

Önálló kötetem: *Jó reggelt, fény* (versek, Magvető, 1976).

Szerepeltem a *Szép Versek* válogatásban (1976, Magvető).

Gyermekverseimet Bokros László illusztrációval a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár adta ki 1980-ban.

Boglyába gyűjtött napjaim című önéletrajzi regényemet az Agacsi Kiadó 1996-ban jelentette meg.

Száműzött szél című könyvem 1996-ban a karcagi Barbarikum Könyvműhelyben jelent meg.

Tíznél több antológiában közölték verseimet. 1990-ben a szolnoki Pelikán Könyvek első darabjában, a *Találkozásban* jelent meg hat költeményem.

*Lassan könnyűvé válok
Alkonnyal takaródzom
A földön átszivárgok
Hát ennyi a sorsom
Alkonnyal takaródzva
Érek éjszakámig
Anyám csontjaiba fogódzva
Maradok föld-halálíg*

GARABUCZY ÁGNES
FESTMÉNYE

GAÁL ANDRÁS
BAZILIKA

KOVÁTS ALBERT
RÉGÉSZET

PORKOLÁB SÁNDOR
FÉNYUTAK

BUGZKÓ IMRE
REGGELI FÉNYBEN

POLGÁR RÓZSA
KATONATAKARÓ

WAGNER JÁNOS
AFRIKA II.

KÁRPÁTI ÉVA
JÓZSEF ATTILA

VÍGH ISTVÁN
MEGJÖTTEK A FECSKÉK

MARKOVICS FERENC
KÖDÖS REGGEL

TÖRÖK FERENC
MAGYAR SZENTEK TEMPLOMA

MOLNÁR ISTVÁN GÉZA
VONATON

LAKNER LÁSZLÓ
VÉRCSENÁSZ AZ AVARON

KLIMÓ KÁROLY
FESTMÉNYE

GULYÁS GIZELLA
ÁL-ARCSOK

URBÁN GYÖRGY
AZ ÚR POÉZISE II.

MOLNÁR SÁNDOR
KRISTÁLY NO 14.

KUTAS LÁSZLÓ
MARY POPPINS

SIMON ENDRE
INTRIKA

Kóczyán Éva

asztaliteniszező (Budapest, 1936. május 25.)

Asztalitenisz-sportpályafutásomat 1949-ben kezdtem az iskolai tornaórákon. Bátyám, Kóczyán József ekkor már asztalitenisz-világbajnok volt. Láttam, hogy nagy kedvvel és jó hozzáállással játszom, így elvitt egy kis egyesületbe, a Budapest Nyugati pályaudvar csapatához. A rendszeres edzéssel egyre jobban fejlődtem. Az volt az álomom, hogy

egyszer talán sikerül majd a bátyámmal vegyes párost játszsanunk egy nagy versenyen. A nyolc elemi elvégzése után dolgozni akartam, de a vasútnál nem tudtak elhelyezni. Így kerültem a Vasas Mávag csapatához 1951-ben, ahol velem hasonló korú lányok már jól játszottak az országos bajnokságban. Itt a jó edzői irányítás alatt (Jávor Károly és Simon Béla) a munka utáni mindennapos edzésekkel fokozatosan egyre jobban játszottam, és megtanultam versenyezni. Legnagyobb kezdeti sikerem az volt, hogy 1952 őszén egy csapatverseny során legyőztem a tízszeres világbajnoknőt, Farkas Gizit, aki tizenöt éven át hazai versenyen senkitől sem kapott ki.

Innentől sportkarrierem felfelé indult, meghívtak tizenharmadiknak a bukaresti világbajnokságra induló válogatottkeretbe. Amire nem számítottak, az volt, hogy minden körversenyt én nyertem, és így jelölni kellett a kiutazó csapatba. Így 1953-tól 1968-ig voltam állandó tagja a magyar válogatottnak 195-ször, ahol Juhos

József volt az edzőm. Az álomom 1954-ben vált valóra, mert sikerült a testvéremmel magyar bajnokságot nyernünk vegyes párosban. Örökös magyar bajnok vagyok. 1955-ben nyertem világbajnokságot vegyes párosban Szepesi Kálmánnal.

Világbajnokságokon elért helyezéseim, eredményeim:

Egyéniben: 1961 Peking II.
1954, 1955, 1959 III.
Vegyes párosban: 1953, 1963 III.
Női párosban: 1967 III.
Női csapatban: 1954 II.
1953, 1963, 1967 III.
1955, 1957, 1961 IV.

Európa-bajnokságot hat alkalommal nyertem:

Egyéniben: 1958, 1960, 1964
Női párosban: 1966
Női csapatban: 1966, 1960

Ezenkívül még sok, legalább hetven nemzetközi versenyt is nyertem. Ha belegondolok, ennyiszor hangzott el – majdnem száz alkalommal – a Himnusz tiszteletemre a dobogón, akkor boldog vagyok, hogy sikerült valami maradandó emléket hagynom a sportág történetében.

A sportérdemérem arany fokozatával három alkalommal tüntettek ki. A sportolás után levelező tagozaton megszerztem a közgazdasági technikai érettségit. Egy rövid ideig edzősködtem, de ezt családi okok miatt, anyám és nővérem betegsége miatt abba kellett hagy-

nom. 1951 és 1988 között harminchét évig dolgoztam a sport mellett. A munka során is kaptam kitüntetést, jólesett, hogy ebben is helyt tudtam állni.

Két házasságom volt, elváltam. A sportág rendezvényeit gyakran látogatom. Nyugdíjasként telnek napjaim. Sok barátom, ismerősöm van, akik-

kel rendszeresen találkozom. Csak azt mondhatom, hogy gyorsan telt el ez a hetven év, nem unatkoztam soha. Sok szép emlékem van, amire jólesik viszagondolni.

Balogh Géza

rendező (Budapest, 1936. május 30.)

Amióta az eszemet tudom, mindig a színházi pályára készültem. Hogy azon belül mire, azt sokáig nem tudtam megmondani, talán nem is akartam. Hétéves voltam, amikor a háború közepén szomszédunkba költözött Erdélyi Mihály, a kor nevezetes figurája, több „kültelki” színház direktora. Ennek köszönhetően láttam először igazi színházat. Nem is csak a nézőtérrel, mert még a színpadra is felmehettem. A szereplési vágy azután egész általános és középiskolás lételemet végigkísérte. A gimnáziumban már egész estét betöltő darabok főszerepeit játszottam. Az érettségi évében egész további pályámat befolyásoló vállalkozásban vettem részt: a Madách Gimnáziumban 1954-ben bemutattuk *Az ember tragédiáját*, amelyet akkor már hat éve nem játszhattak a hivatásos színházak. Hogy hősi tettet hajtottunk végre, arról csak jóval később vettünk tudomást,

amikor évtizedek múltán kortársak és utódok kezdték felidézni a politikai csatározások közepette nagy vihart kavart eseményt. Természetes volt, hogy innen egyesek út vezetett a Színművészeti Főiskolára. A felvételi vizsgán Ádám monológjait „rendelték” a bizottság tagjai, az élen Básti Lajossal, aki később is többször maga mellé ültetett az óráján mondván, „mi, Ádámok” fogjunk össze. Hogy mennyi ironia lehetett szavaiban, máig sem tudom. Csak azt tudom, hogy keserves időszak következett az életemben, aminek eredményeképpen egyre görcsösebb és rosszabb lettem, lassan már mozdulni sem tudtam a tanterem világot jelentő deszkáin, míg végül – az akkor divatos „rostavizsgák” egyikén – kipenderítettek.

A kudarcot csak az enyhítette némiképp, hogy sohasem voltam mélyen meggyőződve színészi talentumom kivételességéről. Mivel az Ikrek jegyében születtem, mindig legalább két területen próbáltam szerencsét. Jelentkeztem az Iparművészeti Főiskolára is, mert vonzott a díszlet- és jelmeztervezés, de a színművészetin előbb voltak a felvételek. Valójában és némileg tudatosan kezdetől fogva a rendezői pályára készültem. Amikor kisebb kitérő után felvettek az Állami Bábszínházhoz, azonnal megkerestem főnökeimet néhány rajzommal,

báb- és díszlettervel, meg néhány meghökkentő ötlettel, hogy rendezni és tervezni szeretnék. Talán ennek a szemtelenségnek volt köszönhető, hogy három év után kiküldtek Prágába rendezést tanulni, az egyetlen olyan színművészeti főiskolára, ahol akkor bábművészeti tanszék működött. A cseh főváros színházi élete a hatvanas években a mienknél is erőteljesebb politikai nyomás ellenére kivételesen izgalmas és korszerű volt. A főiskola liberális szelleme lehetővé tette számomra, hogy bejárhattam a Nemzeti Színházba meg az éppen megalakult avantgárd kisszínházakba, a kor legkiválóbb rendezőinek próbáira.

Hazatérésem után folytattam az Ikrek kettős életét: a Bábszínház mellett az akkori Színháztudományi Intézet (ma Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet) munkatársa lettem. Kerek harminc esztendő telt el a Krisztina körüli intézmény falai közt, írtam néhány tanulmányt, esszét, szerkesztettem két tanulmánykötetet, lefordítottam mintegy száz cseh, szlovák, lengyel, orosz drámát, amelyek közül jó néhány színpadra került vagy megjelent folyóiratokban, antológiákban.

A Bábszínházba először egy prágai sikert importáltam: Ludvík Aškenazy *Ellopták a Holdat* című meséjének rendezésével mutatkoztam be. De türelmetlen voltam, mint minden fiatal. Három év után úgy éreztem, nincs közöm ahhoz, amit csinálok, meggyőződés nélkül végzem a munkám. Jó időre hátat fordítottam annak a műfajnak, amelyről kezdettől fogva tudtam, hogy ez az én igazi színházi anyanyelvem. Előbb a Honvéd Művészegyüttesnél idéztük fel néhány igazi harcostárssal Piscator hajdani politikai színházát, meggyőződéssel hirdetve Brecht tanításait, politikai főnökeink mind nagyobb felháborodására, majd öt évadot a békéscsabai, illetve a kecskeméti színháznál töltöttem. Ebből az időszakból mégis két külföldi munkámra emlékszem legszívesebben: egy ódon orosz városban, a Moszkvától hétszáz kilométerre fekvő Penzában Bródy Sándor *A tanítónőjét*, Csehországban pedig Örkény *Macskajátékát* rendeztem.

1975-ben visszahívtak a Bábszínházhoz. Az akkor már világhírű együttes, túl a legnagyobb nemzetközi sikereken, egészen más feltételekkel fogadott, mint amilyenek miatt korábban elmentem. Fontos produkciókat hozhattam létre, megvalósíthattam saját elképzeléseimet. Harminc évad terméséből csak a számomra legkedvesebbeket említem: Jarry: *Übü király*, Gogol: *Az orr*, Gozzi–Heltai: *A szarvaskirály*, Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei*, Bartók: *A kékszakállú herceg vára*. Írtam és rendeztem egy tucatnyi báb-tévéjátékot, illetve bábfilmeket.

A rendszerváltozás után a bábszínházak helyzete is megváltozott. Sok új társulat szerveződött. 1992-ben megszűnt az Állami Bábszínház, a Budapest Bábszínház lépett az örökébe. Az én életemben ez azt jelenti, hogy ugyanabban az épületben, de egy megváltozott szellemű színházban dolgozom, amely meg kívánja őrizni elődje maradandó értékeit, és igyekszik lépést tartani mindazzal, ami a világ bábszínházaiban történik. Az újonnan létrejött bábszínházak vezetői közül többen megtiszteltek azzal, hogy együttműködést ajánlottak, aminek örömmel tettem eleget. A Nemzetközi Bábművészszövetség, az UNIMA végrehajtó bizottságának tagja és a magyar központ elnöke vagyok. Színházi munkám mellett ma is rendszeresen publikálok és tanítok. A csillagjegyemhez tehát töretlenül hú maradtam.

A közeledő hetvenedik életévet abból próbálom tudomásul venni, hogy a fiatal kollégák közül egyre kevesebben mernek visszategezni.

Szódy Viktor

költő (Nagykapos, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1936. május 31.)

A Felvidéken születtem. Nagykaposon, Ungváron, Eperjesen jártam iskoláimat, majd 1955-ben Komáromban (a túloldalon) érettségiztem. Sokféle próbálkoztam a továbbtanulással, de mindenhol elutasítottak. (Apám Nagykapos utolsó főszolgabírája volt, egyik nagybátyám pedig alispánként végezte szereplését. Ungvárról vitték a gulagra, ahonnet nem tért vissza.)

Első írásaim a pozsonyi magyar lapokban és folyóiratokban jelentek meg az ötvenes évek végén. Ekkor már börtönviselt ember voltam. Hátsértésért börtönbe kerültem, majd büntetőtáborba. Később mint munkaszolgálatos két éven keresztül kényszer munkát végeztem.

1965-ben mint visszahonosuló (pesti feleségem révén) Magyarországra költöztem. Jelentek meg írásaim a Magyar Ifjúságban, az Élet és Irodalomban, a Szabad Földben, a Népszavában, sugározta őket a Magyar Rádió. A Magyar Nemzetben publikált *Ars poetica* című versem felháborodást keltett irodalmi és politikai berkekben. Egyre gyakrabban utasították el írásaimat, majd végül feketelistára helyeztek. Leírni is elképesztő: húsz éven keresztül nem kaptam nyilvánoságot!

Ám a rendszerváltás után sem kaptam támogatást. Saját költségeimen jelentettem meg öt könyvet. A könyvek át meg át vannak szöve élményeimmel... Úgy van ez, ahogy

Bartók mondja: „Erősen hiszem és vallom, hogy minden igaz művészet – a külvilágból magunkba szedett impressziók – az élmények hatása alatt nyilvánul meg.”

A fenti fekete-fehér vázlat kiszínesedik, az alább sorba rakott naplójegyzetek és más írások által.

A Hajdú-Bihari Napló leszedte rólam a keresztvizet: „...Elsősorban azonban – írja – a vers politikai tartalma, általános mondanivalója háborított fel... lázadni akar a költő valami ellen. Nem kétséges, egyrészt a szalonszagú pipogyák, a polgárok ellen, ami érthető és helyes. De kik azok az újfajta büszke bitangok? Csak nem általában a hatalom ellen lázad ez a tetovált csuklójú költő, ez ellen a hatalom ellen, a nép hatalma ellen is?”

Majd néhány sorral lejjebb: „...Ez a saját maga szerint is vándorörsztönű valaki lábbal tapossa a hazáját, lábbal tapossa a rendet, lábbal tapossa azt a történelmet, amelyet már magunk formáltunk. A méla-magyar csend, amit ő lát, ez a mi életünk, a mi mindennapi forradalmunk. Munkánk, hitünk, verejtékünk és vérünk, amiért ki-ki vállalja a mindennapos harcot, a mindennapos újrakezdést...”

És így tovább. Pocsolyaízű kritika, annyi szent!

Veres Péternél jártam... Kissé rosszkedvű volt, de őszinte: „...A prózád sokkal jobb, mint a verseid. Verset ma már csak akkor érdemes írni, ha

legalább József Attila lehet az ember. Ilyen versekkel, mint az Én lettem boldondjuk, Valahol, Mit ér – tele vannak a lapok. Még az is meggondolandó, hogy Simon Istvánnak érdemes-e lenni. Pedig ő tiszta forrás, tiszta kis forrás.”

Egyre inkább úgy érzem: a föld szeretete, a föld közelsége – a foglalkozás a földdel – mindennél fontosabb! (Budapest, 1973. március 19-én)

Ahogy fogynak a hetvennégyes év napjai, úgy növekszik bennem a rosszkedv és a reménytelenség... Ez a társadalmi rendszer – nem reformálható! És egyre inkább megnyomorítja, elpusztítja azokat akik szembeszegülnek vele. Viszont ez fogja okozni majdan... összeomlását. Hiszen aki a kontraszelekcióra épít, az homokra épít. Miközben a tehetségeket elűzi. (Lásd: Szolzsenyicin.)

Valamikor a hetvenes években Manesz nagynéném megkérdezte tőlem (valahogy így hangzott): Egy mondatban mi a különbség Prága és Pest között? Ezt válaszoltam: Prágában, ha határozott léptekkel megindulok lefelé a Vencel téren — az emberek kitérnek az utamból... A Rákóczi úton: nem térnek ki! Akár összeütközni is hajlandók velem, hiába vagyok két méter magas. Akkor ezt mindketten pozitívumként értékeltük. Ma hozzáteszem: mi kevésbé vagyunk toleránsak, mint a csehek. És van bennünk valamiféle: „steppei” fennhézás és „lovas-nomád” akarnokság... Tovább megyek: izzik bennünk a megütközési szándék (amit a cseh polgárnál sosem tapasztaltam) néha csak játékos készsége.

Sporteredményeink IDE vezethetők vissza. És ez nem belemagyarázás! (Budapest, 1994. november 21-én)

Levél vagy? Azt kell megtanulni: nem szabad, csak felfelé hullni! – valahogy így hangzik... Egy közelmúltban elhunyt rádiós szavai ezek, akinek most megjelentették verseskötetét... (Szabó Éva – a szerk. megj.) Nem szabad, csak felfelé hullni... Mi tagadás. Szép ez a kép. És... jogos emberi (de inkább kispolgári) igény: kerülni a mélységeket! Igen ám, de József Attila ennek ellenkezőjét vallotta: aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. Petőfi és Ady úgyszintén megjárták a poklot. És még hányan. Itt van mindjárt Faludi bátyánk, aki több poklot is megjárt... Jellemző rájuk, hogy országos intézmény nem állt mögöttük... Mert az intézmények valami oknál fogva elkerülik az ilyenfajta embereket.

A munkaszolgálatos seregben volt egy barátom, aki rávett, hogy minden módszertan nélkül, csak úgy szótárból, tanuljunk együtt spanyolul. Cseh fiú volt, nálamnál idősebb két-három évvel. Nagypolgári családból származott (talán arisztokrata beütéssel). Művelt volt és jól nevelt, ugyanakkor határozott és bátor. (Ezzel vonzott magához... Hogy én mivel vonzottam őt, nem tudom. Híján a fenti tulajdonságoknak.)

A reptér szomszédságában, barrakkokban voltunk elszállásolva. Innét a legközelebbi falu elérhetőbb volt, mint maga Prága városa.

Szödy Viktor

Kézdi-Kovács Zsolt

filmrendező (Nagybecskerek, Jugoszlávia – ma: Szerbia-Montenegró, 1936. június 1.)

Nagybecskereken születtem, ma úgy mondanánk, a Vajdaságban, akkor még Bánságnak, Bánátnak hívtuk. Mint ahogy a város neve is más lett azóta, egy jugoszláv „néphős” nevét viseli még mindig. Családomban a székelységére büszke apai ág mellett szerb, román, montenegrói, elzászi német-francia, szlovák vér keveredik, mint ahogy rokonaim között guatemalai, horvát, zsidó, osztrák bőven akad. Keresztnevem, ez a lefordíthatatlan, születésemkor még ritka magyar név tudatos választás volt szüleim részéről, mint ahogy magam részéről magyarságom is. 1942-ben jöttünk át Magyarországra, amelyet számtalanszor elhagyhatam volna: 1947-ben, '56-ban, '64-ben, talán ké-

sőbb is: tudatosan választottam az itt maradást.

Nevelésemet két iskola határozta meg: a Champagnat, a marista szerzetesek francia–magyar elemije és az utána következő Piarista Gimnázium, amely egy rövid év volt csupán az államosítás, a totális diktatúra uralma előtt. Az előbbinek a franciák iránti elkötelezettségemet köszönhetem, az utóbbinak... mit is? a humanizmust? a hitet? a hagyományokat? a fegyelmet és a biztonságot? Utána a sztálinizmus iskolarendszerében egyetlen fénylő pont maradt: az általános iskola 8. osztályában a fiatal Németh G. Béla volt az osztályfőnököm: mindent, amit az irodalomról és a művészetről tudok, neki köszönhetek. Az I. István Gimnázium, ahol érettségiztem, akkor a volt Zsidó Gimnáziumba számkivettetett, mert helyére a Gorkij iskola költözött. A gimnáziumban rossz tanuló voltam, de mellette délutánonként oboázni tanultam a Zenei Gimnáziumban és evezni jártam a Népszigetre, a Ganz gyár egyesületébe – a tanulással nem fárasztottam magam. Nyaranta Balatonmárián töltöttünk két hónapot egy parasztcsaládnál, a víz mellett a szőlőtetőzés, az almaszüret, a frissen fejt tej, a nádasok, a kamaszbarátságok, a biciklitúrák többet jelentettek az iskolánál. El sem tudtam képzelni, mi lesz belőlem: megtűrt értelmiségiként, közepes bizonyítvánnyal nem sok jót ígért a jövő. Bizonytalanságomnak érettségi után szüleim vetettek véget: beajánlottak segédmunkásnak a közeli Telefongyárba. Rádiókávékat cipeltem egyik műhelyből a másikba, később „előléptettek”: kerékpárdinamókat szereltem össze egy futószalag adagolójaként. Pokoli zuhanás volt ez a reménytelenségbe, legalábbis akkor úgy éreztem a polgári otthon melege, a koncertek, zenélések, a teljes magyar- és világirodalom olvasásának álomvilága után. Még nem tudtam, hogy nagy ajándékot kapok: amit a munkásosztályról „belülről” tudok és filmrendezőként hasznosíthatam, ebben az egy évben tanultam meg.

Anyám unszolására az utolsó pillanatban jelentkeztem a Színház- és Film-művészeti Főiskola filmrendező szakára – itt nem számított a bizonyítvány, a származás sem. Ezren kezdtük, hét forduló után tízen maradtunk. „Az Osztály”, Máriaassy Félix és Makk Károly vezetésével: Elek Judit, Gábor Pál, Gyöngyössy

Imre, Huszárik Zoltán, Kardos Ferenc, Rózsa János, Szabó István, Zaharjev Eduárd, Singer (Kármentő) Éva és én. Még ma is csodának tartom, hogy bekerültem közéjük, élettörténetem véglegesen összefonódott velük, kivel így, kivel úgy. 1956-ot írtunk. Egy hónappal az évnitó után kitört a forradalom. Életemet valószínűleg két dolog határozta meg: a forradalom – húszévesen, egy szinte elképzelhetetlen forradalom tevékeny részese lehettem! – és rá két évre a francia új hullám fellépése. Ez utóbbi azt bizonyította számunkra, hogy lehet 25-30 évesen is filmet, sőt világkarriert csinálni, nem kell hozzá megöregedni. A hatvanas évek közepén – miközben szorgosan asszisztenskedtünk – mindnyájan jártunk Párizsban, részesei voltunk az európai film forradalmának, kitörtünk a rendszer zártságából. Amit tanultunk, tőlük és főként egymástól tanultuk. Nem voltam lázadó típus, és a forradalom bukása után nem is volt értelme a lázadásnak: tudtuk (úgy tudtuk), a rendszer örök időkre fennmarad. Be kellett rendezkedni a túlélésre.

Asszisztensi éveimben jó sorsom Jancsó Miklós mellé sodort. Az akkor még különönc bolondnak tartott rendező első filmjeiben – az *Oldás és kötéstől* a *Sirokkóig* – első asszisztensként tanúja, sőt, szerénytelenség nélkül, részese lehettem az összetéveszthetetlen jancsói stílus kialakulásának, az ortodox történelemszemlélet elleni lázadásnak, a filmnyelv megújításának. Talán éppen azért, mert ennek a világnak és filmnyelvnek a kialakulását közelről szemléltem, első két filmemet leszámítva tudatosan kerültem a jancsói hatásokat. Biztosan könnyebben boldogultam volna, ha nem teszem.

Közben szorgalmasan írtam a forgatókönyveket. Végül 1969-ben leforgathattam a *Mérsékelt égövet*. Totális ellenállásba ütköztem: egy látszólag egyszerű szerelmi történet mögött a sztálinizmus, a sztálinisták túlélése a téma. A forgatókönyvben nem, a kész filmben bizony nyilvánvaló lett: „ez nem a mi filmünk”. Megsemmisítő kritikákat kaptam. Szakmai karrieremet az mentette meg, hogy Nemeskürty István, akinek stúdióvezetése alatt készült a film, elintézte, hogy „fű alatt” kijutott Locarnóba. És ott díjat nyert. Ezek után alkalmatlanságomról nehéz volt beszélni. Utána azonban azt a pimaszságot követtem el, hogy megismételtem – 18. századi környezetben – az elnyomó apákról szóló történetemet, a fullasztó, maradi világról, amelybe csak belepustulni lehet. Innen eredt Bereményi Gézával való évtizedes együttműködésem és barátságom. Számtalan meg nem valósult és néhány megvalósult filmet írtunk együtt. De a *Romantika* a hatalomnak sok volt: a televízió gyermekosztálya maradt az egyetlen hely, ahol dolgozhattam. A *Papírsárkány* című műsor egyik atyja vagyok, és ennek köszönhető, hogy két év múlva megrendezhettem a Mándy Iván regényéből készült gyerek-játékfilmemet (*A locsolókocsi*). Ezután sorban jöttek a filmek. A *Ha megjön József* különösen kedves nekem, mert a munkásosztályról *kellett* filmet csinálnom, és majdnem kitekérték érte a nyakam, ez talán a legsötétebb, legreménytelenebb filmem. A hetvenes, nyolcvanas évek fordulóján voltak a legnagyobb sikereim – főként külföldön – a Bereményi Gézával írt, a „puha diktatúráról” szóló *A kedves szomszéd*, meg a *Visszaesők*, amellyel a cannes-i versenyig jutottam. Aztán egyre többet nyüzsögtem külföldön, az európai rendezők szövetségében, és később az Eurimages-ban. Döntő pillanatban, a rendszerváltozás előtt közvetlenül készült el az 1958-ban játszódó *Kiáltás és kiáltás* (egy-két évvel korábban még simán betiltották volna). Nagyjából egybeesett utolsó játékfilmem, az *És még-*

is elkészülte a rendszerváltozás első sokkjaival, talán ez a legszemélyesebb filmem. Utána, miközben egyre inkább a *filmdiplomata* nem létező mesterségét gyakoroltam (1992–2002 között a Magyar Filmunió igazgatója, ezen belül három évig a Magyar Filmszemle igazgatója voltam), egy szinte lehetetlen vállalkozásba kezdtem: *Erdély leírása* címen ötvenrészes dokumentumfilmben próbáltam Orbán Balázs módszerével „leírni” Erdély egészét: nemcsak a magyarlakta vidékeket, hanem mindent, ami megörökítésre érdemes. Módszeresen végigfilmeztük egész Erdélyt, 135 óra anyagot forgattunk, 534 helységben dolgoztunk. Ez a legnagyobb lélegzetű vállalkozásom, egyben legnagyobb kudarcom is, melyet sohasem hevertem ki: a forgatás végén elfogyott a pénz, alig néhány rész készült el, a többit örökre elnyelték a bádogdobozok.

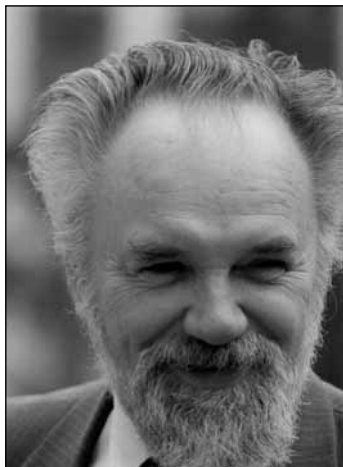
Mi maradt még? Néhány dokumentumfilm, talán az *Az a nap a miénk* érdemel említést, az 1956-os forradalom első napjáról szól, életünk talán legszebb napjáról. Meg talán az az apró szösszenet, amelyben unokám, Zsófi ugrálja be magát az Európai Unióba a 21. század hajnalán.

László Kovács

Koncsol László

író (Deregnő, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1936. június 1.)

Egy magyar református lelkész fiának születtem Deregnőn, Csehszlovákiában, 1936. június 1-jén. Itt akár be is fejezhetném, e pár szó jelentéstartománya határozta meg életemet. Zemplén megyei falum 1938–45-re Magyarországhoz került, 1945-től megint Beneshez. Rokonságom Trianon (1920) és Párizs (1946) miatt az Egyesült Államokban, Szlovákiában, Kárpátalján, Észtszországban, a Vajdaságban és Magyarországon él, s ez már így is marad, amíg utódaimban ez az inkább csak tudati kapcsolattrendszer el nem enyészik. „Mit akarsz te ezzel az egésszel?” – kérdezte tőlem clevelandi unokánóvérem, Priscilla (Piroska), amikor fölvettem vele a postai kapcsolatot, angolul, mert másként már nem tud. Semmit,

feleltem, csak azt szeretném, hogy amíg hajóink a látóhatár alá nem úsznak, s látjuk egymást, lobogtassuk keszkenőinket egymás felé. Alig ismert Kárpát-medencei rokonsággal is ilyen formán állok.

Koordinátáimat egy magyar és egy szlovák sztereotípiája jelöli ki. Az első mondat odaátról: „Honnan tud maga ilyen szépen magyarul?” Mon-

dom, ahonnan maga: a szüleimtől, falumtól, iskoláimtól, kultúrámtól, határokon túli testvéreinktől – Károli Gáspártól, Szenczi Molnártól, Aranytól, Adytól, Kosztolányitól. A másik embertestvér ideáti: „Nehovorte po madarsky!” (Ne beszéljen magyarul!) Az első tudati, a másik földrajzi koordinátáim közé gyömöszöl. Egy brünni cseh bajtársam rám bambult: „Te ma-

gyar vagy? Akkor miért nem a magyar hadseregben szolgálász?" Ez igen jó kérdés volt, lehet tűnődni fölötte. Ezek és hasonló élményeim révén („Kedves hallgatóink, határokon innen és túl...”, „magyarigazolvány”, „kettős állampolgárság” stb.) naponta megtudom, mert többször is orrom alá dörgölik, ki és mi vagyok, s hol élek, bár tor-kig vagyok az egészszel. Több nemzeti habverővel fölhízlalt magyar voltomat különös érintéssel ajzotta tovább egy budapesti tévériporternő szakavatott kérdése: „Aztán vállalják-e még magyarságukat a határon túli magyarok?” Ennél érdekesebb kérdéssel még nem találkoztam: akkor mitől magyarok mégis, ha nem vállalják? Nálunk még mindig ötszázharmincezen.

Kezdő mondatomat ki kell egészítenem: egy magyar református lelkipásztor fiaként a kommunista, ateista csehszlovák diktatúrában, menekülések, tilalmak, numerus claususok, káderezések, korlátok közé. Ha márdártávlatból fogom át a hetven esztendőt, egy hussanás az egész, de ha részleteiben kezdem vizsgálni, se vége, se hossza, minden szőrszálam fölborzolódik tőle, és hajlamos vagyok azt mondani: elég volt!

Megélt dolgaimat néhány esszémben, versemben, interjúmban kitergettem; munkáim közvetve-közvetlenül erről a keskenyedő felvidéki magyar sávról beszélnek. Népcsoportunk megvan, de fogyatkozik, hasonlóan az anyaországihoz. Nem születik meg, sőt újabban meg sem fogan, idő előtt elmegy, elvándorol, szeszekkel, kábítószerekkel, dohánnyal, felelőtlen gépkocsizással, bűnözéssel, késsel-fegyverrel pusztítja magát. Gyermekkorom még a hagyományos falusi élet nyugodt ütemében lüktetett, lovak, tehén, ökrök, nagy nyájak, kondák, ménesek eleven díszletei között zaj-

lott, a nyár nyár volt, a tél tél, az átmenet átmenet, s ma, amikor ezt a pár sort 2005 augusztusának második felében írom, úgy látszik, tényleg nyakunkon a klímaváltozás és vele a második évezred alkonyán fölfuttatott tudományos és műszaki civilizáció vége. Fogalmat a benzin- és gázolajalapú gépi civilizáció tárgyi valóságáról nyolc-kilenc éves koromban, a német és a szovjet hadsereg, a 2. ukrán front napokig tovacsörömpölő járművei látán nyerhettem, de akkor még senki sem gondolta végig, hova ragadja az emberiséget meg az egész élővilágot a motorozás és gépi-vegyi-bányászati háttérpara, a sáska-ember, hogy – amiképpen Ady lova kérdezi – „mi lesz ebből, tekintetes úr?” Gyermekkorom a mérsékelt égövben lubickolt, késő öregségemet szubtrópusi monszunesők fojtogatták.

Dolgaim Budapestről nézve provinciálisak, a főváros a magyar trágyaszagot nem állhatja, legfeljebb a svájcit, a franciát, az amerikai, de nem tehetek róla. Az Úr ide teremtett, s itteni szolgálatokra predestinált. Tanítottam, szerkesztettem, könyveket fordítottam, írtam kritikát, esszét, irodalomtörténeti próbákat, voltam nyomdász, lettem helytörténész, alapítottam és szerkesztek két könyvsorozatot, voltam a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke, s vagyok még pár hónapig a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház főgondnoka. Írtam egypár kötetnyi ilyen-olyan verset, s a temesvári forradalom napjaiban sikerült befejeznem rendhagyó verstanomat, az *Ütemező*t. Ennyi hagyok szeretettel a közép-európai monszunesők magyar Olvasójára.

Korand Lőrinc

Pröhle Henrik

fuvolaművész (Pozsony, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1936. június 8.)

Fiatal koromban sokszor elmerengtem azon, hogy édesapám, aki 1907-ben született, szinte egy kis történelmet élt meg. Mesélte, hogy az első világháború idején olyan élelmiszerhiány volt, hogy csalánt szedtek, és nagymamám abból főzött levest. Hogy a cseh katonák miként vonultak be Pozsonyba. Hogy a két világháború között mi minden történt. És a folytatást már én is megéltem. Rá kellett döbennem, hogy mi, akik 1936-ban születtünk, mekkora falatot nyeltünk már a történelemből – és ki tudja, mi vár még ránk! Édesapámmal együtt éltem át a második világháborút, zsidó barátaink elvesztését, a rettegést, amikor '45-ben egy orosz katona le akarta lőni apámat, mert a zsebkendőjéért a zsebébe nyúlt, az euforikus szabadságérzetet a novemberi választások után, és aztán újra a

félelmek: államosítások, kitelepítések, nyomor.

És eljött '56! Akkor, húszévesen úgy éreztem magam, mint – elképzelésem szerint – 1848-ban a márciusi ifjak. Bem tér, Parlament, Múzeum-kert... A megvalósult Csoda! Négy napon át, öt napon át? De a Csoda fénye homályosult, amikor rossz arcú emberek igazoltattak a Körúton, és újra félni kezdtem. November 4-én teljes lett a sötétség.

A mi felnőttkorunk világa az igazság és a hazugság keveredése volt. Kevesen vállalták, vállalhatták az igazságot, a hazugság vállalása kifizetődőbb volt. A többség velem együtt sodródott.

Apám még megérte a váratlanul eljött új demokráciát, újra szabad, boldog embernek érezhette magát, így halt meg '94 nyarán. Az ő történelme befejeződött. De mi vár még ránk, harminchatosokra? Lehetünk-e optimisták?

Nemrég egy volt tanítványom – aki ma egyetemi tanár – elmondta, hogy tőlem hallott először arról, hogy mi volt '56-ban. Az igazságot tőlem hallotta először. Azt hiszem, megöregedvén a legfőbb feladatunk, hogy hirdessük az igazságot. Hirdessük, hogy mi volt a valóság és mi volt hazugság, mert a történelemnek nemcsak részesei, de tanúi is vagyunk. És a tanú dolga: az igazságot szolgálni.

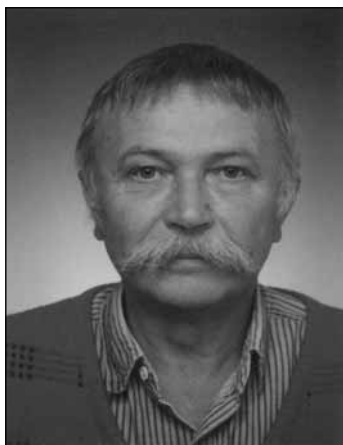
Pröhle Henrik

Porkoláb Sándor

festőművész (Derecske, 1936. június 12.)

Apám géplakatosmester volt, így természetesnek tűnt, hogy követem a műszaki pályán. Már gyermekkoromban segédkezni kellett a réz permetező gépek forrasztásánál, tűzhelyek szegecselésénél. Visszagondolva a falusi gyermekkori évekre, ekkor jegyeztem el magam a képzőművészettel. A polgári iskolában nagyon jó rajztanárunk volt, aki igyekezett a valódi életet becsempészni a rajztáblákra. Emlékszem az első rajzra, amit Rákos tanár úr a táblára dobott krétával. Rajzolt egy folyópartot fákkal fűszerezve, ahol kacsák igyekeznek átúszni a folyón. Nagyon izgalmas volt. A következő téma egy diófa volt. És így tovább, jöttek az életképek. Az osztály nagy részének én készítettem a rajzait, részint kedvtelésből, részint érdekből. Egy rajzért vagy ponyvaregényt, vagy pompás gombfestéket, rajzlapokat kaptam. Esetenként meg kellett terveznem egy szerelmes osztálytársamnak az érzésvilágát kifejező rajzot, melynek a témája nagyon komoly volt. Egy szív belsejében két galamb csókolózik. A galambok nevének kezdőbetűi is szerepeltek a vízfestményen. Volt osztálytársam gyermekkori tárgyai között még most is megvan a vízfestmény, nem volt ugyanis bátorsága szíve hölgyének átnyújtani.

A polgári iskola elvégzése után a Gépipari Technikum, majd a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem következett. A nyári szünetekben egy hónap nyári gyakorlatra mentünk nagyobb

gyárakba (Csepel Művek, Ganz-MÁVAG stb.). Az évközi elméleti oktatás után beleszöppentünk a gyár zajos, poros, fárasztó légkörébe. Számomra kiábrándító volt.

Az egyetlen volt képzőművész kör. Harmadéves voltam, amikor először ellátogattam. Kikapcsolódást jelentett formákkal és színekkel foglalkozni, és nem kellett négyzetre emelni,

gyököt vonni, interpolálni, reciprokot venni stb. A műtermi gipszfejrajzolás mellett (Donatello betegesen sovány férfifejmodellje, milliószoros utánöntés) inkább a tájban szerettem dolgozni. Ugyanakkor a kollégák is szívesen vették, ha rajzolom vagy olajjal festem őket.

Miskolcon képzőművészeti előadás-sorozatok voltak, melyeket szívesen látogattam. Az itteni festők, grafikusok (Csabai Kálmán, Vati József, Feledi Gyula) tartották őket.

Az impresszionizmus és poszt-impresszionizmus megismerése tudatformáló volt számomra. Harmadéves hallgató voltam, amikor úgy döntöttem, hogy hét évet fogok dolgozni a szakmában (mint mérnök), és aztán további életemet művészettel fogom eltölteni. Ez így történt.

1959 májusában Budapestre, az Egyesült Izzó szerszámszerkesztési osztályára jöttem dolgozni. Az Izzóban működött képzőművész kör. Beléptem, így módomban állt aktrajzokat, figurákat rajzolni. Ezenkívül még felkerestem a Dési Huber Kört, és sokáig

tagja voltam a Vasas Központi Képzőművész Körnek is. Az amatőr szakkörök időnként kiállításokat szerveztek, ezeken rendszeresen szerepeltem.

Mint említettem, a modern művészeti irányzatok közül az impresszionista és posztimpresszionista irányzatok hatottak rám a legerősebben. Leginkább Van Gogh, de később Cézanne. Magyar festők közül Rippl-Rónai, Szinyei, Derkovits, később pedig Csontváry. Ugyanakkor hajlandóságot éreztem Kassák Lajos képarchitektúráihoz is. Festettem akvarellal és olajjal egyformán. Meg kellett találni az idő, a tér kapcsolatát, a kompozíciót, amely a változót és az állandót egyidejűleg megjeleníti. Ebben nagy segítségemre volt a keleti tanokkal való ismerkedés. Az akkor fellelhető jógakönyvek olvasása (Paul Brunton, Blavatsky, Annie Besant, valamint Hamvas Béla Anthologia Humana című könyve).

Végül eljutottam a képek belülről építkező egy magból kialakuló építéséhez.

Művészetemről Mezei Ottó írt két alkalommal: *Rendszerbe foglalt je-*

lek (Művészet 1981 XXII. évfolyam, 2. szám), *Porkoláb Sándor kiállítása a MESZ-ben* (1984/5 Magyar Építőművészet), valamint Györffy László: *Pólusok* (Művészet 1988/6. szám).

Fontosabb kiállítások:

Egyéni: Eötvös Klub (1970); Derecske, *Szülőföld* (1973); Ferencvárosi Pincegaléria (1975); Hajdúszoboszlói Kisgaléria (1977); Magyar Építőművészek Szövetsége (1984); Fészek Klub, Herman Terem (1987).

Kollektív: *A népművészet szellemében*, Kecskemét (1980); *A népművészet szellemében*, Baja (1981); *A grafikától a lézerig* (1982); *Téli tárlat*, Múcsarnok (1989); *Kép*, Múcsarnok (1990); *Ősiség, modernség*, Szombathely (1992); *Hungaria 24*, Debrecen (1993); *Európa elrablása*, Vigadó Galéria (1994); *Nyári tárlat*, Szeged (1994).

Külföldi: Eger – Pori (Finnország), akvarell (1986); Világkiállítás Minta Triennálé, Múcsarnok (1988).

Porkoláb Sándor

Urbán György

képzőművész (Sátoraljaújhely, 1936. június 12.)

Művészi tevékenységemet meghatározó módon befolyásolták a Sárospatakon eltöltött fiatalkori évek. Ott voltam diák 18 éves koromig. Édesapám tanított is mint matematika-fizika szakos tanár. Így már akkor érdekes kérdések merültek fel, mint a véges és végtelen problémája, a kozmosz csodái és így tovább. (Később, ha áttételesen is, azok megjelentek műveimben.)

Pataknak volt még számomra egy fontos szerepe: akkor a várban működött egy alkotóház, ahol az ott dolgozó művészekkel kapcsolatba kerülhettem, a zenészek pedig szép koncerteket adtak, s

én már 12-13 évesen megszerettem a komolyzenét. Később ez is fontos tényező volt fejlődésemben. Itt jegyzem meg, hogy műveim javát az itteni szülői házban kialakított galériámban mutatom be, ami mindig itt is marad, és a református egyház kezelésére bízom, neki adományozom (Sárospatak, Rákóczi u. 5.).

Életem másik meghatározója: műzsám, segítőtársam, feleségem: Rosalie. Az ő révén láthattuk azt a sok szépet, amit Európában és messzibb vidékeken felfedeztünk. Ugyancsak köszönet anyósomnak a sok önzetlen segítségért.

2004-ben a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés kaptam az államfőtől, a budapesti Operában pedig engem kértek fel *Az ember tragédiája* című balett díszlet- és jelmeztervezésére. Legutóbbi kiállításom Párizsban volt, a Magyar Intézetben, ez év elején.

Fenákel Judit

író, újságíró (Budapest, 1936. június 19.)

Mióta legalább részben magam alakítom a körülményeim, mindig könyvek, üres és teleírt papírok, üres és teleírt spirálfüzetek, tollak, ceruzák társaságában élek. Nem mondhatom, hogy ezt a szokásomat a szüleim házából hoztam, a falusi kiskereskedő otthonában fontosabb volt a nipp, mint a könyv, bár ma is őrzök néhány kötetet, amelyeket édesapám vásárolt, feltehetőleg egy utazó könyvügynöktől, mert könyvesboltra nem emlékszem a mi falunkban. Mára viszont a papírnemű valósággal kitúr a lakásból, és lehetlenné teszi, hogy rendet tegyek – olyan rendet, amivel édesanyám is elégedett lenne, ha élne – a sok felhalmozott könyv, kézirat között.

Első „írói munkám” tizenegy éves koromban töltött meg egy tizenhat la-

pos iskolai füzetet, amikor unokatestvéremmel és barátnőmmel együtt nyögtük a rózsahimlő unalmát, és unaloműzőnek kitaláltuk, hogy regényt írunk. Én egy bűnügyi történetet választottam, bár még soha nem olvastam hasonlót, talán ezért sem sikerült megtalálnom a gyilkost, aki az első oldalon a rémtettet elkövette. Így történt, hogy minden egyéb kelléket

felsoroltam, volt éles kés, sikoly és áldozat, de maga a bűnös, akárcsak egy mai bankrabló, leleplezetlen maradt. Ettől kezdve azonban vérszemet kaptam, és minden föllelhető papírt teleírtam regénykezdeményeimmel, csak arra ügyeltem, hogy jó vastag füzetbe fogalmazzak, nehogy a füzet terjedelme szabjon határt szárnyaló fantáziámnak. Dehogyan akar-

tam író lenni, ilyen foglalkozást elképzelni se tudtam! Pedagógusnak készültem, és az is lettem, mígnem ötévi tanítás után elhagytam választott hivatásomat, és áttértem az újságírássra. A Csongrád megyei napilap szerkesztőségében aztán megtanultam, hogy mindaz, amit én erről a mesterségről Mikszáth és Ady tárcái alapján tudni véltem, réges-régen nem érvényes, tanoncéveim zsumnalisztájától termelési riportokat és elvi fejtegetéseket vártak a fennálló rendszer igazolására, no meg különféle unalmas tudósításokat unalmas testületek tanácskozásairól. Végül is, akár tanítottam, akár újságot írtam, de még akkor is, ha csecsemő fiaimat gondoztam, a táskámban vagy a konyhaasztalon ott volt a nagyalakú spirálfüzet, amelybe a megkezdett novellából legalább egy mondatnyit belefirkáltam. Ma már, amikor éveimmel együtt a rigolyáim is megszorodtak, fel sem tudom fogni, hogy voltam képes a legirodalomellenesebb körülmények között is írni, írni, sötét, sörszagú presszókban, mozgó járművön, konyha sarkában. Nem is tudom mással magyarázni törhetetlen íráskedvemet, mint annak a ténynek a beismerésével, hogy grafomán vagyok.

Nilván ennek a grafomániának köszönhetem, hogy valamilyen polgári foglalkozás mellett, hisz a kenyérkeresetet sose bíztam az irodalomra, novellákból, regényekből, tárcákból több mint húsz kötetet összeírtam.

Bár nem volt kalandos életem, életkorom és kisebbségi helyzetem miatt (apámat munkaszolgálatosként megölték a második világháborúban, számos rokonomat elpusztították, anyámat és engem Ausztriába deportáltak) több rohamát éltem át a történelem és a benne helyezkedő emberek kíméletlenségének. Megtapasztaltam, milyen végletes helyzetekbe sodorhat az élni akarás, a győzni akarás, az elfojtás és a kompenzáció, szóval mindaz a normális körülmények között semleges tulajdonság, amely abnormális viszonyok hatására különleges sors történetet képes írni az egyszerű életrajzból. Ezeket a sors történeteket a mai napig lázasan figyelem, és bár gyakran gondolom, hogy engem már senki és semmi nem tud meglepni, újra és újra rácsodálkozom arra a megismerhetetlenül sűrű, zavaros, szerteindázó őserdőre, amit közönségesen léleknek nevezünk.

Hetvenévesen, hiszen férjemmel együtt két fiamat fölneveltük, nincs is más dolgom, mint tovább tévelyegni ebben az őserdőben, és nem múló grafomániával följegyezni mindazt, amit ott tapasztalok. Ami ezen túl és emellett elfoglal: gyönyörködöm öt unokámban, akiket az öregkor ajándékának tartok. Talán miattuk érdemes megöregedni.

Tudóbel föld

Gulyás Gizella

képzőművész (Zenta, Jugoszlávia – ma: Szerbia-Montenegró, 1936. június 30.)

Hetven év! A születés kerek számmal jelzett időpontja jó alkalom az egyedi sors szemszögéből nézve a régmúlt felidézésére. Teszem mindezt még „csak” hatvankilenc évesen, célegyenesbe fordulva a hetven felé a távolodó világ visszatartásának hiú reményével. Kisebbségi, azaz határon túli magyarként születtem az egykori Bács-Bodrog vármegyében, a Tisza-parti és törökverő Zentán 1936. június 30-án, könyvet és művészetet kedvelő családban. Édesanyám nyitott, jóságos szívű, kézügyességéről ismert női szabó. Édesapám szintén rendkívül ügyes mesterember, több mint negyven évig a zentai gőzmalom főgépésze. Ő hagyta rám örökül a hosszú élete során egészen haláláig féltve

őrizgetett, magyar állampolgárságunkat bizonyító okiratokat, utolsó pillanataimig reménykedve, hogy harmadszorra is visszaadják neki. Apám családjában amatőr festő volt anyai nagybácsija. A nagyanyám is, jellemzően, olajfestményt vásárolt házuk nyitott folyosójára egy Nagybányán járt festőnőtől.

Zentán nőttem fel, az Alvégen az András utcában, két házzal odébb attól a háztól, ahol születtem és hároméves koromig éltem. Ekkor született meg szívemben a rajzolás szeretete. A vonal, a rajz, a színek mint a szépség halk szava dalolt szívemben, reményt sugározva apró életem hajnalodó egére, megkísérelve elhessegetni az egyre sűrűsödő háborús fellegeket is.

A sors kegyelméből 1942-ben magyar állampolgárként kezdtem meg Zentán ismerkedésemet a betűk világával Ilovszky Ernő tanító bácsi (1944-es áldozat) szerető irányításával. A betűket is játékosan, mint lenge vonalakat pergette ceruzám hegye. Nagyon szerettem játszani a vonallal és a színekkel. Éles szemű tanító bácsim felfigyelt rám, és egyből megjósolta, hogy ebből a kislányból rajztanár lesz. És milyen igaza lett, hiába adódott megannyi akadály, a tanítói jóslat beteljesedett!

De addig is az újabb határtologatás családomra a tragédiákat hozta, előbb betegséget, majd 1948-ban édesapámat, aki soha politikával nem foglalkozott, két évre elhurcolták, még a hírhedt pozsareváci börtön lakója is volt. Magára maradt édesanyám önfeláldozó áldozatvállalásával tudtunk csak felszínen maradni. Én is tizenkét évesen órákat adtam a gyengébb tanulóknak egy karéj kenyérért. Mindez sajnos nem múlt el nyomtalanul, maradandóan megkárosította egészségünket. Örökre elmúlt a gyermekkorom is, és szívemből az igazi öröm, a mosoly álarcként fagyott rá az időm végéig arcvonásomra.

Az évek peregtek tovább, s a zentai elemi iskola után következett az algimnázium, majd a Bolyai Farkas Magyar Tannyelvű Főgimnáziumban érettségiztem. Öt év útkeresés után az újvidéki Tanárképző Főiskolán az akkor megnyíló Képzőművészeti Nevelés Tanszéken az elsők között szereztem meg általános iskolai rajztanári okleveletem. Mesterem Bogomil Karlavaris volt. Másoddipló-

mámat a budapesti Képzőművészeti Főiskolán szereztem, mestereim Veress Sándor, Patay László, Végvári Lajos és Balogh Jenő volt. Ekkor megvalósult leghőbb vágyaimnak egyike, a másik pedig alapos késéssel – politikai okokból –, csak nyugdíjas koromban: ekkor védhettem meg a Magyar Tudományos Akadémián, 1999-ben, *A délvidéki művészek és Nagybánya 1896–1918* című kandidátusi értekezésemet. 2000-ben pedig megválasztottak az MTA külhoni köztestületi tagjává.

Pedagógusi pályafutásomat a kishegyesi általános iskolában kezdtem meg. Újvidéken előbb gimnáziumi, majd közel húsz évig voltam a képzőművészeti nevelés és módszertanának professzora a Pedagógiai Akadémia főiskolai tagozatán. Életpályám során tudatosan „több pályán” mozogtam. Nemcsak elmélettel foglalkozó szakember, tudományos kutató, művészpedagógus, hanem alkotóművész is vagyok. Jártasságot szereztem a rajzpedagógiában az óvodáskortól a felnőttoktatás módszertanáig. Ám egyaránt érdekel a művészettörténet, a rajztanítás, a festészet elmélete és gyakorlata. Már gimnáziumi tanárként – a számtalan módszertani kísérlet eredményeként – egy önálló „op-art” művészeti kreativitást fejlesztő módszert dolgoztam ki. A néprajzi, népművészeti vonatkozású kérdések is érdeklődési körömbé tartoznak. Megírtam a *Kortárs vajdasági magyar művészek lexikonát*, disszertációm megjelenése sajnos 2000-tól a mai napig várat magára. Kiadás alatt van még Mály József életéről és művészetéről szóló monográfiám. Közel száznegyven művészettörténeti, képzőművészeti, művészpedagógiai, néprajzi és népművészeti stb. publikáció szerzőjének mondhatom magam, több hazai és nemzetközi vagy magyarországi tanácskozás előadójának is.

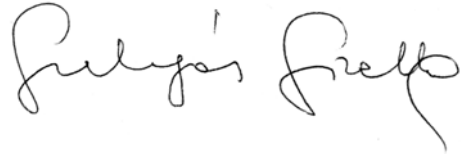
Mint festő és grafikus 1980 óta veszek részt csoportos kiállításokon. Mint vérbeli pedagógus inkább a délvidéki magyar pedagógusképzést, az új kreatív generációk nevelését, a fiatal tehetségek felkarolását és támogatását tekintetem elsődrendű feladatommá, mintsem saját festői-grafikai tevékenységemnek az affirmálását. 1990-ben Újvidéken egyéni tematikus tárlatom nyílt az Újvidéki Egyetem harmincéves és a Pedagógiai Akadémia alapításának tizenöt éves évfordulója alkalmából. Még ebben az évben abban a megtisztelésben részesültem, hogy a budapesti Fáklya Klubban is bemutathattam alkotásaimat, majd Újvidéken újabb két egyéni kiállításom nyílt meg.

Hivatalos állami elismerésben sem otthon, sem Magyarországon nem részesültem. Szakmai elismeréseim közül megemlíteném a képzőművészeti szakos pedagógusok nemzetközi szervezetének INSEA (Nemzetközi Művészeti Nevelési Szövetség) díját.

Művészeti tevékenységemben a különféle stílusok, technikák jelzik a látásmódom, képzettségem, érdeklődésem sokszínűségét. S éppen ebben a specializálódó korban lettem sok műfajú művész, de művészettörténész, tudományos kutató, a művészeti kreativitás fejlesztését vizsgáló és ennek egy módszerét kidolgozó pedagógus is. Még a műtörténeti kutatási területem: a *nagybányai hagyomány, örökség* is – tudatos őskeresés –, a sokoldalúság szellemiségének keresése bujkált minden délvidéki egyéni művészsors feltárásában, ismertetésében. Tevékenységem sokféleségének kifejlesztésében mind a szülőföld, mint a messzi Nagybánya szelleme segített, nemcsak a képzés iskolája és a művészeti vagy a tudományos érdeklődés sokoldalúsága. A ha-

gyománnyok nyelvét kutatva s az önálló művész szabadságával élve igyekszem több témához nyúlni, törekedve a stílus és a tárgyi gazdagság eredetiségére. Maradék életemben, mint mindig is, a nagybetűs Életet próbálkozom kifejezni vizuálisan a külső látvány és a belső látomás gondolattá és az érzélem ritmussá képzésével s a lélek tükrének jelképekben való érzékeltetésével.

Remélem, hogy a Délvidék magyar kultúrájának egyik művelőjeként, valamint gyakorló pedagógusként, tudományos kutatóként talán nekem is sikerült valamivel hozzájárulnom történelmi tudatunk, szellemi életünk és művészi hagyományaink folyamatosságának biztosításához s önmagunkról alkotott képünk markánsabb megrajzolásához.

Tóth Imre

ipari vezető (Eger, 1936. július 3.)

Falusi környezetből származom, mezőgazdaságban dolgozó szülők gyermekeként születtem.

Szakmámat és hivatásomat tekintve műszaki-közgazdász-menedzser érdeklődésű és tevékenységű vagyok.

Mindkét tényező kitörölhetetlen nyomot hagyott bennem és meghatározta további életutamat.

Nem szeretném eltúlozni, de az elmúlóban lévő hetven év valószínűleg az emberiség történelmének legváltozatosabb időszaka történelmi, társadalmi, gazdasági, műszaki-technikai téren egyaránt.

Személyemben ezt úgy csapódott le, hogy gyermekként elindulván a földes, nádtetős, pet-

róleumlámpás falusi környezetből, megélhettem a hatalmas tudományos-technikai fejlődést, az elektronikus úrkorszak megszületését.

Az én életemben ezt a nagy fejlődési ívet úgy tudnám jellemezni, hogy gyermekkoromban még petróleumlámpánál olvastam el a falusi könyvtár néhány száz kötetét, ma viszont egy átlagos lakásban, így nálam is, jó néhány programozható elektronikus készülék található.

Alig voltam kilencéves, amikor önállóan utaztam hatvan kilométert. Abban az időben a fő közlekedési eszköz a lovas szekér, később a kerékpár volt.

Életpályám jóvoltából később közel hatvan országban jártam. Ma is lelkesít ifjúságom tudás iránti hatalmas vágya, a kitörés, a felemelkedés motivációi.

Az ember életének több fontos szakasza van, és azokra emlékszik vissza szívesen, amelyekben vagy sok volt az élmény, élete új ismeretekkel bővült, vagy néha sikerei is voltak. Hajlamos elfelejteni a kudarccokat, átlépni a nehezebb időszakokat.

Helyszűkében három szakaszt emelek ki.

Az életre való felkészülés legfontosabb fázisát az iskolai tanulmányok képezik. Ebből a korszakból maradandó élmény, amikor 1948-ban Debrecenben a Piarista Gimnáziumban – falusi gyerekként – tehetségkutató versenyen vehettem részt nagy izgalommal, ahol sikerült jól szerepelni. Elkerültem Téglásra a Tavassy Lajos Népi Kollégiumba. A NÉKOSZ kiemelkedő intézménye volt a falusi tehetségek felemelkedésének.

Emlékezetes, amikor később beiratkozhattam a debreceni Felsőfokú Gépipari Technikumba.

A szakmailag magas színvonalú intézmény tanított meg a magyar műszaki kultúra megbecsülésére. Mai szemmel nézve is kiváló tanári-oktató garnitúrával rendelkezett. Az ilyen típusú szakiskola mintha manapság hiánycikk lenne.

Nagy Imre miniszterelnöksége idején kerültem Moszkvába műszaki egyetemre, ami jelentős tapasztalatokkal gazdagított. Az egyetem fontos nemzetközi kitekintésre adott lehetőséget, hiszen több mint 15 ország diákjaival tanulhattam együtt.

Aktív tevékenységemből közel harminc év az építéshez, fejlesztéshez kapcsolódik, annak minden szépségével és nehézségével együtt. Előbb az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumban, később egy nagy országos építés-szerelési vállalatnál voltam vezérigazgató. A privatizációt követően is dolgoztam hasonló profilú vállalkozásoknál. Ezen időszak alatt sikereknek és kudarcoknak egyaránt részese voltam. Ez életem legkeményebb időszaka volt.

Számos nagy országos program kidolgozásában és végrehajtásában vettem részt. Ilyenek például a házgyári lakásépítési program, a könnyűszerkezetes építési mód meghonosítása, az építőanyag-ipar fejlesztése. Ezek közül néhányat utólag lehet bírálni, például a paneles lakásépítés túlhajtását, de nélküle nem lehetett volna másfél millió honfitársunkat viszonylag korszerű lakáskörülményekhez juttatni.

Jó érzés tölt el, amikor Budapesten és az országban járva találkozom olyan épületekkel és létesítményekkel, amelyeken dolgoztunk. Néhányat említenék is: Hilton, Intercontinental, Meridien szállodák, a budapesti metró 2-es és 3-as vonala, az Operaház felújítása, Paksi Atomerőmű, vagy éppen az újabbak között a Váci úti irodaházak, rendőrségi központ, bevásárlóközpontok, középületek stb.

Számos külföldi országban folytattunk építés-szerelési tevékenységet, így például a volt Szovjetunió területén, Németországban, Franciaországban, a környező országokban, Algírban, Líbiában, Kuvaitban, Szíriában, Irakban, Kubában stb.

Építőiparosként mindig is foglalkoztatott a főváros fejlesztése, a benne való aktív részvétel. Izgatott, hogyan lehetne a fővárosi vállalkozói közösség véleményét, érdekeit úgy képviselni, hogy ez a főváros modernizációját mozdítsa elő. Kerestem ennek szervezeti lehetőségeit.

A nyolcvanas évek elején kapcsolódtam az akkori, elsősorban nagyvállalatokat tömörítő Magyar Gazdasági Kamarához, amelynek elnökségében tevékenykedtem.

Látható volt, hogy a vállalatok érdekei egyre sürgetőbben igénylik a Gazdasági Kamara reformját, ezért kezdeményeztük 1985-ben a Magyar Gazdasági Kamara Budapest-Pest megyei bizottságának megalapítását. Ez már a regionalizmus felé vezető fontos lépés volt.

Innen már egyenes út vezetett a nagy hagyományú és történelmi múltú Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara újraalapításához 1990. június 10-én. Az 1994-es kamarai törvény teljes körű rehabilitációt nyújtott az ország egyik legrégebbi köztestületének. Ma már meg merem állapítani, hogy ez az időszak volt életem legsikeresebb periódusa. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának 1990–97 között elnöke, később tiszteletbeli elnöke lettem.

A kamara és én is sokat dolgozunk azon, hogy a főváros új fejlődési pályára állhasson, ami talán életem utolsó hatalmas kihívása.

Végül beszélnem kellene arról a régi igazságról, hogy a kiegyensúlyozott családi élet a sikerek legfontosabb forrása, a kudarcok elviselésének megkönnyítője. Nekem az élettől ez megadatott. Feleséggel 48 éve élünk együtt, két lányom és három unokám van.

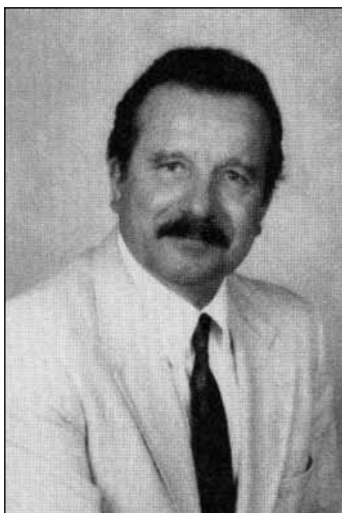
Várdy Béla

történész (Bercel, 1936. július 3.)

Várdy Béla professzor (angolul: Prof. Dr. Steven Béla Várdy) kisgyermekként, a második világháború utolsó hónapjaiban szülei társaságában hagyta el Magyarországot. Többévi németországi tartózkodás után az 1950-es évek elején az Amerikai Egyesült Államokba vándorolt ki. Egyetemi tanulmányait Clevelandben (Western Reserve University és John Carroll University), Bloomingtonban (Indiana University), valamint Bécsben (Universität Wien) végezte. Bloomingtonban egyetemi asszisztensként is működött.

1964-től a Pennsylvania állambeli Pittsburghben működik a német alapítású katolikus Duquesne Universityn, ahol ma megkülönböztetett egyetemi tanár (Distinguished Professor) és az egyetem Történeti Intézetének (History Forum) igazgatója. 1978-tól szintén előad a helyi állami egyetemen, a University of Pittsburghön, ahol a kelet-közép-európai történelem tanára.

Az 1970-es és 1980-as évek folyamán több amerikai és európai egyetemnek és tudományos intézetnek volt vendégkutatója, amelynek keretében két akadémiai évet töltött Magyarországon is, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1990-ben az S. S. Universe nevű egyetemi hajón volt vendégtanár, amellyel körülhajózta a

világot, érintve Északnyugat-Kanadát, Kelet- és Délkelet-Ázsiát, Afrikát, valamint Dél-Amerikát. 2001-ben pedig Olaszországban tanított az egyeteme római campusán.

Az elmúlt négy évtized folyamán Várdy Béla professzor előadásait sok ezer amerikai diák hallgatta végig, sokuk különben sohasem hallott volna semmit sem Magyarországról, sem pedig Közép- és Kelet-

Európáról. Várdy Béla több európai országban végzett tudományos kutatásokat, és mintegy nyolcvan nemzeti és nemzetközi konferencián adott elő kutatási témáiból. Számos észak-amerikai, európai, és közép-keleti egyetemen tartott nyilvános előadást.

Több amerikai, magyar és nemzetközi tudományos társaság tagja vagy vezetőségi tagja (Amerikai Történelmi Társulat, Amerikai Szlavisztikai Társaság, Nemzetközi PEN Klub amerikai részlege, Magyar Történészek Világszövetsége, Nemzetközi Délkelet-Európai Társulat, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság). Egyik alapítója és többszörös elnöke az Amerikai Magyar Történelmi Társulatnak (American Association for the Study of Hungarian History). Feleségével együtt ugyancsak alapítója és vezetője a Nyugat-Pennsylvaniai Magyar Kulturális Társaságnak (Hungarian Cultural Society of Western Pennsylvania), melynek keretében az elmúlt három évtized folyamán a magyar szellemi emberek tucatjait hív-

ta meg és szerepeltette Pittsburghben – nemcsak a mai Magyarországról, de a történelmi Magyarország egyéb területeiről is, valamint Nyugat-Európából és Észak-Amerikából.

Az elmúlt harminc év alatt másfél tucat kötetet és közel hatszáz tanulmányt, cikket, esszét és recenzióit publikált a magyarságtudomány és a kelet-közép-európai tudományok tárgyköréből. Tanulmányai és cikkei jeles amerikai és európai gyűjteményes kötetekben, kézikönyvekben, folyóiratokban és hetilapokban jelentek meg. Munkatársa volt nem egy lexikonnak (Encyclopedia Americana, Academic American Encyclopedia, McGraw Hill Encyclopedia of World Biography, The World Book Encyclopedia, The Grolier International Encyclopedia, Gale Encyclopedia of Multicultural America, Encyclopedia of Modern Eastern Europe, New York State Encyclopedia, Encyclopedia of the American Plains, Encyclopedia of European Social History, Encyclopedia of Christian Politics, Encyclopaedia Britannica).

Főbb műveit a magyar történetírás története, a tizenkilencedik századi magyar művelődés története, az amerikai magyarság története, valamint a magyar középkor egyes fejezetei tárgyköréből írta és szerkesztette. Tudományos munkásságának elismerésül 1985-ben elnyerte a Duquesne University Tudományos Nagydíját, 1992-ben a magyarországi Berzsenyi-díjat, 1997-ben a clevelandi Árpád Akadémia aranyérmét, 2001-ben pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. Tudományos munkái gyűjteményéből a Duquesne Egyetem egy éven át tartó kiállítást rendezett az egyetem aulájában. Várdy Béla meghívott tagja a clevelandi Árpád Akadémiának (1974), és nemzetközi P. E. N. amerikai tagozatának (1985), a Ma-

gyar Írószövetségnek (1997) és a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének (2004). 1998-ban megkapta a Duquesne University „Distinguished Professor” címét, 2000-ben pedig volt diákjai és kollégái egy tiszteletére szerkesztett emlékkönyvvel (Festschriftel) lepték meg.

Várdy Béla már tudományos pályája kezdetén elhatározta, hogy életét a magyarságtudomány népszerűsítésére és terjesztésére szenteli a legelterjedtebb világnyelven. Éppen ezért – két újabb könyve kivételével – eddig megjelent munkáit mind angol nyelven írta, legtöbbjük megtalálható Észak-Amerika, Nyugat-Európa, valamint Magyarország legtöbb tudományos könyvtárában. Magyar nyelvű kötetei közt a *Magyarok az Újvilágban* című, 840 oldalas munka (2000) az amerikai magyar múlt eddig legterjedelmesebb összefoglalása. Ide tartozik még a 370 oldalas *Újvilági küzdelmek: az amerikai magyarság élete és az óhaza* című, 2005-ben megjelent tanulmánykötete

Várdy Béla felesége, prof. Dr. Várdy Huszár Ágnes jeles irodalomtörténész és regényíró, több munkáját, így a fent jelzett tanulmánykötetet is vele közösen írta. Idősebbik fia, Attila a Stanford és Harvard egyetemen végzett közgazdász és jogász. Második fia, a Cornell Egyetemet végzett Zoltán jelenleg a budapesti TV-2 gazdasági igazgatója. Leánya, Laura a pittsburghi Duquesne Egyetem hallgatója, 2006-ban szerzi meg a magiszteri fokozatot. Igen büszke bátyjaira, és azok nyomdokaikba szeretne lépni.

A szerző angol nyelvű írásaiban csak Steven Béla Várdy név alatt ír és publikál.

Bartis Ferenc

költő, író, újságíró (Szárhegy, Románia, 1936. július 4.)

Életvallomásra invitáló kedves szerkesztő barátaim, akiket nemcsak szeretek, de mélyen becsülök is, föltételezték rólam, hogy megérem a hetvenet... Isten, a jelek szerint, meghallgatta próféciajukat! Én rögvest, még a nyáron papírt fűztem az Erikámba, s úgy elkezdtem supákolni, hogy még lent a járdán is lehetett hallani. Megírtam a kért önvallomásfélét, s a legeslegszebb

fényképemet mellékeltem, amely annyira gyönyörű volt, hogy már-már nem is hasonlított rám... Azóta jócskán belegabalyodtam az időbe s az idő is belém, s fölhív Szondi Gyurka, hogy várják az írásomat... Karádi Katalin visszhangzik félsüket fülembé, hogy „Muszka földön lassan jár a posta...” Utánozhatatlan csodahangján most úgy dudolhatná nekem, hogy: magyar földön (Bartis esetében) alig jár a posta.

Milyen lehetett eddigi életem mennybéli pokla, ha még ez az önvallomás is így kezdődik? Azért lenne *Önmegvilágítás* írásom címe, hogy az olvasó, a betűk mögé merészkedő kutató jobban, világosabban, tisztábban láthasson engem, mint én önmagamat rozsdásodó borotválkozótükrömben vagy éppen a szeretet-szerelem, gyanakvás, gyűlölet szemében is... Ma már (remélem, túl vagyok mindenféle vallatáson) nincsenek titkaim... Tudtommal életemben soha szándékosan senkinek rosszat nem tettem, kivéve, hogy Istent megelőzve, megbocsátottam néhány besúgómnak, vallatómnak, „bírámnak”... Úgy mesélték volt, hogy csillaghulláskor születtem, július 4-én. Jóval idő előtt és túlságosan súlyosan. Visszatérve a 4-esre! Érdekes: ötször tartóztattak le, és mindig október 4-én szabadultam ki a börtönökből... Gyermekkoromban soha semmilyen védőoltást nem kaptam, és kivéve a vallatásaim következményeit (19 csonttörés, jobb fülembre örök süketség stb.), soha semmilyen betegség nem tepert le... Imádtam Édesanyámat és Édesapámat, akiknek soha vissza sem feleseltem, nemhogy megbántottam volna őket. Szüleimnek immár szürkülő halántékú férfiúként is kezet csókoltam – bárki előtt. Mind a Bartisok, mind Édesanyám részéről a Kardák történelmi családoknak számítottak „valamikor”. Érthető, ha áldott szüleim történelmi nemzeti öntudattal ruháztak föl. Méltóságunkat megőriztük mindig, még akkor is, amikor a román diktatúrák mindenünkből kisémmiztek... De napszámosként sem voltam szolga, és parancsra soha nem cselekedtem. Így érthető, ha több helységben kellett nyűnöm az ártatlan iskola-, egyetempadokat egy-egy számomra teljesen fölösleges, de a mindenkori társadalomtól megkövetelt papírért: Szárhegy, Gyergyószentmiklós, Bukarest, Kolozsvár, Marosvásárhely, s közben néhány magas eszmeiségű cella, hol a föld alatt, hol a föld fölött... Mivel nem volt ágy, piccs, üveg az ablakon, se papír, se ceruza, óhatatlanul gondolkodnom kellett,

hogy ne kezdjek hasonlítani az őrült világra. Így gondoltam ki az ÖSSZMAGYAR ESZMÉT... Hajdani cellatársaim segédletével. Megalakult az Összmagyar Testület, amely kiszabadulásunk után illegálisan, később Hídverők elnevezés alatt már fesztelenebbül, betiltásunk után pedig Erdélyi Népi Demokratikus Ellenállási Mozgalomként próbálta térdre kényszeríteni a hóhérokat... Végül Budapestre kényszerültem fiammal együtt, miután elveszítettem feleségemet, édesanyámat, és megvonták az állampolgárságomat is... De egy önmegvilágításban nem a pokol-mérföldkövek felsorolása a fontos, hanem a fény elnyelése és a fény visszaverődése. Mindkét esetben másoknak tartozom hálával: holtaknak, élőknek, jövődöbéli halottaknak egyaránt. Fáj, hogy fölismertem korunk szörnyű cirkuszát: ma az emberiség rabszolgatartókra, rabszolga-kereskedőkre és rabszolgákra tagolódik... Mi, székelyek nem ismertük a rabszolgaságot, a jobbágságot, a zsellérséget, a légerekben és a börtönökben is szabadoknak éreztük-tudtuk magunkat, egyébként belepusztultunk volna áldásos történelmünkbe. A börtönben a szabadságra gondoltunk, hogy túlélhessük a rabságot; ma a jövőre gondolunk, hogy túlélhessük ezt az embertelen világ-cirkuszt... És túl is éljük. E fájdalmasan sajtó reményemet próbáltam „meghirdetni” mintegy negyven könyvemben s a többi türelmetlenül, de szívósan várakozó könyvkéziratban is, s remélem, nem hiába. Hej, hány anti-Nobel-díjas remekművet írhattam volna a tíz börtönév alatt! De a meg nem írt művek helyett sikerült fölmutatnom és fölmutatnom az *életes lét* értelmét: a mindenséget a szeretet és a szerelem tartja össze, s érthető, hiszen a legapróbb részecske szerkezete is azonos a világegyetem szerkezetével, azonos erő működteti a mindenséget, s aki ezt próbálja megmásítani, hamisítani – vétkezik. Így vagyok a nemzetemmel is. Tizenharmadik éves koromban, amikor először tartóztattak le, megesküdtem, hogy utolsó leheletemig s írásaimban még halálom után is a szegényekért, a megalázottakért, a rabságba kényszerítettekért, a kitaszítottakért, a jogfosztottakért, a hontalanokért, a hazátlanokért fogok küzdeni. Természetes, hogy a magyarságom azonos a saját életemmel. S ellenzek minden olyan megnyilvánulást, ami a szeretet, a szerelem, a barátság ellen irányul és a magyarság megosztásán mesterkedik. Számomra történelmi magyarságtudatom hit, vallás, amit örökkön gyakorolok. Erre kötelez a hetykén kimondható hetvenévnnyi élet-csoda, amiből, ha kivonom a börtönökben, iskolákban és szerelemmentesen elszenvedett esztendőket, akkor bizony csak tapasztalt, javakorabeli férfiú vagyok – egyidős a magyarsággal... Nem ismerem és nem is akarom megismerni a gyűlölet semmilyen fajtáját. Ha elfogadtok, szeressetek bátran ebben a furcsa önmegvilágításban, hogy immár Európa-tulajdonosként ne legyek hontalan s hazátlan... S méltósággal szerethesselek, kivétel nélkül (!), mindnyájukat, Emberek.

Tóth-Máthé Miklós

író, színművész (Tiszalúc, 1936. július 7.)

Előbb akartam író lenni, mint színész, aztán mégis előbb lettem színész, mint író. A kezdő mondatomban rejelő igazságra bárki rájöhet, aki elolvassa a *Pecúrok* című regényemet, melynek Tattár Marci nevű főhőse, ahelyett hogy tanulna, „írói” babérokra vágyik. Igaz, éppen csak betöltötte a tizedik életévét, de ennek ellenére már két-három „füzetes regény” alkotója, melyek kézzől kézre járnak osztálytársai körében. Sikeresen induló írói pálya ez kétségtelen, és akár folytatódhatott volna így is, ha annak a Tattár Marcinak – ki, mi tagadás, én voltam, hiszen a *Pecúrok* „kulcsregény” – néhány esztendő múltán nem kell gimnáziumot váltania. Sárospatakról (a regényben: Óvárálja) átvitt apám a debreceni Református Kollégium gimnáziumába azzal a szándékkal, hogy ott talán jobb tanuló válik majd belőlem.

Bizony ez átgondolatlan döntése volt, mert figyelmen kívül hagyta, hogy Patakkal ellentétben Debrecenben már színház is van, méghozzá nem is akármilyen. Akkoriban ugyanis remek társulat működött ott Téri Árpád színiigazgató vezetésével, repertoárján a tragédiáktól kezdve az operettig vagy éppen a bohózatig minden megtaláltatott, és ez a sokszínűség nyilvánvalóan jobban érdekelt engem a gimnáziumi tantárgyaknál, de még az általam írt „füzetes regényeknél” is. Legszívesebben a színházban „laktam” volna, de mivel erre nem volt lehetőség, így beértem a diákbérlettel vagy a legolcsóbb hellyel a „kakasülön” is, ha újra megakartam nézni valamelyik kedvemre való előadást. A *Luxemburg gróffja* című operettet legalább négyszer tekintettem meg, és mindannyiszor elbódított a függöny felhúzását követően a nézőtérre kiterjengő különös „színházillat”, melynek összetevőit – masztix, por, izzadságszag és ki tudja, még mi – nehéz lenne kielemezni, de én mindenesetre boldogan szippantottam be. Ezzel együtt magát a színházat is „beszippantottam”, és valójában akkor és ott döntöttem el, hogy színész leszek. Ez azonban még néhány évig csak az elhatározás szintjén maradt, hiszen a Debrecenben elakadt tanulmányaimat – a második gimnáziumot kétszer jártam, akkor is sikertelenül – apám kívánságára folytatnom kellett Miskolcon, pontosabban Diósgyőrben, a Kilián György Gimnázium dolgozói tagozatán. Nappal figuráns voltam a Betonútépítő Vállalatnál, délután gimnazista, és közben tagja a miskolci Déryné Színház színjátszó stúdiójának. Egyébként ezt az időszakot megírtam a *Figuránsok* című regényemben, bővebb tájékozódás végett azt ajánlom elolvasásra. De hát akkoriban még hol volt ez a regény, csak én voltam, aki kerestem helyem az életben, és úgy gondoltam, ez a hely lehetne éppen egy segédszínészi állás a Déryné Színházban. „Fiam – mondta apám –, ha ezt megteszed, nem ismerlek többé. Elkallódnál, nem lenne belőled semmi.” „De hát sok színész kezdte így” – érveltem indulatosan. „Az ő dolguk – legyintett apám –, ha már mindenáron

komédiás akarsz lenni, nem ellenzem, de csak ha elvégzed a főiskolát. Ha diplomát szerzel." Apám, aki református lelkész volt Tiszalúcon, a szülőfalumban, nyilván arra számított, hogy mint papgyereket úgysem vesznek fel a színművészetire, és akkor majd kénytelen leszek valami tisztességesebb foglalkozást választani. Minden bizonnyal neki lett volna igaza, ha közbe nem jön az '56-os forradalom, mely azért, ha rövid időre is, de „belekuszált” az elvtársak ideológiai hozzáállásába, történetesen a továbbtanulás kérdésében is. Elég az hozzá, hogy 1957-ben felvettek a színművészeti főiskolára, és, mit ad Isten, rajtam kívül még egy görög katolikus papfiút is, Sztankay Pistát, akivel aztán már csak azért drukkoltunk, hogy ki ne rúgjanak minket a forradalmi „sokkot” mindinkább kiheverni igyekvő kádári rendszer hajnalán. Végül is sikerült megúsznunk a főiskolás éveket, ott azért már a tehetség is számított, és olyan tanárok álltak mellettünk, mint Pártos Géza, Básti Lajos, Sulyok Mária vagy éppen főigazgatóként az igaz emberségű, nagyszerű Oltó Magda. 1961-ben kaptam meg színészdiplomámat és adtam át apámnak, aki csak ennyit mondott: „Látod, fiam, tudsz te nekem örömet is szerezni, a többi most már rajtad múlik.”

Hiszen ha csak rajtam múlt volna... De fokozatosan rá kellett jöjjenek, hogy a színésznél kiszolgáltatottabb „pária” nincs a művészvilágban. Ez sajnos tény, de az is, hogy ez a negatív „lelki státus” nem egyezik egyéniséggel. Kisdíákként sem tudtam elviselni a kiszolgáltatottságot – a *Pecúrok* lényegében erről szól –, színészként pedig ezt „hivataltól” hosszú távon kellett volna tennem, közben ügyesen „adminisztrálni” magam a különböző szereposztóknál a tehetségemnek, habitusomnak megfelelő szerepekért. Hát ez nem ment, de mert a színpadot azért változatlanul szerettem, kilenc évig „hezitáltam” a végleges szakítás előtt. Közben megjártam Veszprém, Békéscsaba, Győr színházait, két pestiben is előfordultam, a Tháliában és a Vígszínházban, míg ez utóbbiban döntöttem el, hogy más hivatás után nézek. Ahol magam oszthatom magamnak a szerepeket, és ahol csak magamnak tartozom számadással a sikerért vagy a fiaskóért. És amit – ugye emlékeznek rá – elkezdtem már pataki kisdíákként is, nem kell hát mást tennem, mint évtizedek múltán azt folytatni. Hiszen, ha tudat alatt is – ma már nyugodtan elmondhatom –, az író mindig is ott volt bennem, arra várva, hogy egyszer előhívjam. Ez 1971-ben következett be, akkor jelent meg első novellám a Magyar Ifjúságban. Ennek most már harmincnégy éve, és hogy időközben milyen íróvá lettem, az ott van az eddig kiadott huszonnyolc könyvemben – történelmi, társadalmi regényeimben, elbeszéléseimben, szatíráimban, humoreszkjeimben és bemutatott drámáimban. Egyikük – hadd emeljem ki ezt –, a *Tűz és kereszt* című, IV. (Kun) Lászlóról szóló drámám díjat nyert Nagyváradon, ott is mutatták be, majd elkészült televíziós változata, az MTV-ben volt látható. Könyveim és drámáim mellett – talán kései elégtételként színész önmagamnak – két CD-m is napvilágot látott. 1997-ben *Kín és dac* címmel Ady-műsoromat adtam ki, 2004-ben megjelent lemezemen pedig, melynek *Vitéz Mihály ébresztése* a címe, Csokonait szólaltatom meg. Ebből is látható, hogy bennem a színész – számos előadóestet is tartottam – és az író most már örökre elválaszthatatlan. Segítik egymást. Nem csupán akkor, ha drámát írok, de minden más művemben is, hiszen mindegyikben emberek a szereplőim, és az olvasóim számára azokat is élővé kell mozdítanom, csak ebben az esetben a lelkük színpadán. Íróként ennyi telik tőlem, emberként pe-

dig semmi, ha olyan valakit kéne élővé mozdítanom, aki a legtöbbet jelenti számomra. Mert minden írásom, könyvem, drámám nem egyéb, mint illúzió életem legnagyobb tragédiájához képest, amit az Isten írt meg a számomra, amikor két esztendeje elszólitotta a feleségemet, társamat, műzsámat, gyermekeim édesanyját. Minden művemben benne van, és ott kell hogy legyen ebben a vallomásban, mely sivár és befejezetlen lenne nélküle. Másfél esztendeje már, hogy róla, rólunk írom a könyvemet, az együtt töltött huszonhat esztendőről, ez ad most értelmet napjaimnak. Közben prózaversekben is szólok hozzá. Zárószóként álljon itt egyikük, az *Illúzió* című, mely, úgy gondolom, híven tükrözi íróságom lényegét, fájdalom szülte ars poeticámat:

*„Mi az a kis hírnév vagy mi,
amivel íróként elhencegphetek
és olykor magam is azt hiszem,
hogy különb vagyok a többieknél,
mert történeteket gondolok ki,
ha úgy tetszik embereket is teremtek,
akik a tollam nyomán életre kelnek,
amíg tart az elbeszélés, a regény
vagy a dráma... Ezáltal különböznék
bárkitól is? Akár csak egy mézszegetőtől
vagy egy birkapásztortól? De hát ez
nem egyéb, mint illúzió, amivel
önmagam áltatom az alkotó
pózában tetszelegve, mert ha igazán
teremtő lennék, hasonlatos az Istenhez,
téged keltenélek életre, Drágám,
és akkor valóban különböznék
mindenkitől...”*

Buczko Imre

közlekedésmérnök, festő, grafikus, művészeti író (Nyírlövő, 1936. július 9.)

Három emberről kell írnom, amikor számot adok eddigi életemről. Az egyik „én” a magyar polgári repülésben dolgozott mint mérnök; repülőtér-tervezői, majd -üzemeltetői területen, közel negyven éven át. 2000-ben szerelt le mint üzemeltető főmérnök. Műszaki és közéleti tevékenységéért számtalan kitüntetésben részesült, köztük van a Munka Ér-

demrend (1979), Budapestért jelvény (1986), Baross Gábor-díj (1994), Pro Urbe Pestszentlőrinc–Pestszentimre (1998). A másik „én” 1956 óta kiállító festő-grafikus. Két művészeti díj birtokosa (1987, 1999). Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Vízfestők Társaságának, a Magyar Szépművész Társaságnak és az Új Gresham Körnek. A harmadik „én” művészek segítője, képzőművészeti galériák létrehozója és ezek között a Ferihegyi Galéria művészeti vezetője hat éven át. Az Airport Art létrehozója. A galéria hat év alatt jelentős részt mutatott be kortárs művészetünk legjavából: Gyémánt László nyitó kiállítása, Kondor-emlékkiállítás és az Elekfy-centenárium megrendezése jelzi a nívót. Szépen fogalmazta meg élete lényegét monográfiájában Losonci Miklós művészettörténész 1996-ban, *Buczko Imre hármass küldetése* címmel. E „három ember” élete Szabolcsból, egy kis faluból, Nyírlövőről indult...

Szüleim egyszerű, hat elemi végzett emberek voltak. A hat elemi nem

rajtuk múlt, mert anyám irodalmi vénájának még öregkorában is tanúja lehettem. Szépen énekelt. Apám tekintélyes ember, olvasott, bölcs és filozófus volt. Nemzeti történelmünkben mindent tudott. Az ország minden zugában személyes ismerősei voltak. A háború utáni zűrzavarban ezzel igen sok embernek tudott segíteni. Üzenete minden eset-

ben előnyére vált a hírvivőnek. Hogyan csinálta? Mái és immár örökre titok... Tanítóik próbálták rávenni nagyszüleimet a tanítatásukra. Apám családjában sok lány hozományára kellett a pénz. Anyám református vallása ellenére kiválóan felvételizett az apácáknál. Félárva volt, sok gyerek – nem jutott az „ellátmányi felzárkóztatásra”... 65 évesen még idézte a Toldit Arany János és Ilosvay-Selymes tolla szerint is...

Négy évvel idősebb nővérem (ny. szakpedagógus, író és költő, Buczko Margit) tanulóasztala és szorgalmas tanulása oda vezetett, hogy öt évesen újságot olvastam az öregeknek, iskola előtt írtam is, de főleg szívesen festetem elcsent gombfestékjeivel. Az első osztályt kitűnő eredménnyel végeztem. Háborús gyerek lévén nyáron orvosi felülvizsgálat döntött abban, alkalmasak vagyunk-e a következő osztályra? Kis természetű, vékony gyerek voltam. A járási tiszt főorvos ítélt: „Fejletlen, elsős marad.” Anyám kétségbeesetten kérte: „a gyerek kitűnő tanuló és már öté...” – nem folytathatta. A fő-

orvos úr közbevágott: „Parasztgyerek, nem baj, ha egy osztályt végez nyolc év alatt. Ha felnő, annyi esze legyen, hogy ha esik az eső, álljon az eresz alá!” Ez máig szállóige családukbán... Aztán persze megtudta, kinek vagyok a fia. Gyorsan küldött anyámért – de ő nem vitt vissza. Igaza volt.

Ötödikes koromban kérte tanítóm, fessek vízfestékekkel szemléltető természetrajzi képeket. Ezek évtizedekig lógtak a tanterem falán. Aztán egy-két tévészereplésem meg újságcikk – és a képek eltűntek, mint a kámfor... Honnan tudom? Látván az iskolák egyre nehezebb helyzetét, egyszer arra gondoltam: megvásárolom őket mint legelső komolyabb próbálkozásom dokumentumait, s majd elköltik a pénzt a gyerekekre. Aztán meg, mint már elismert festő, kíváncsi is voltam, milyen is az „akkori akvarellem”. (Egyik díjam éppen a Vízfestő Társaságtól van.)

1951, technikum Kisvárdán, járműgyártó szak. Olyan tanárokkal és felszereléssel, hogy kész szakemberek kerültek ki, akik mindenütt megállták a helyüket. Itt nemcsak szétszedni kellett a motort, hanem összeszerakni, beindítani és beszabályozni is. Ezután a Műszaki Egyetem hasonló szakán jóformán csak az integrálszámítás megtanulása maradt hátra. Jelen diplomáztam.

A technikumban a szabadkézi rajzot Németh Béla festőművész tanította. Csendéletszerűen megrajzolva a kitett kockát vagy horpadt szeneskanonát, foglalkozni kezdett velem, majd biztatott a képzőművészeti pályára. Valóban szerettem volna oda menni és Elekfy Jenőnél akvarellt tanulni. Apám azt tanácsolta: „Menj tovább a műszaki pályán. Mellette festhetsz, de legyen egy ellenpont az életedben. Bármelyiket csinálod majd és bármelyikben ér csalódás, legyen hova

menekülnöd. És ha tehetséges vagy mint festő, nem fogsz elkallódní.” Elfogadtam tanácsát és indokait, így lettem egyetemista. Itt rajztanárom Cseh István volt, a kiváló festőművész. Látva első skicceimet, meghívott szabadiskolájába. Velük állítottam ki első olajportrémat 1956 tavaszán.

Egyetem után egy rövid, de szép kitérőt követően kerültem a Malévhez tervezőnek és lettem hosszú időre a repülőtér „műszaki melléklete”. Csodálatos 38 év következett. A „nem sokadik” ember, akinek bemutattak, azt mondja: „Elekfy Ákos vagyok.” Ő volt a Malév Dekor Stúdió vezetője. Mondom neki: „Csak nem Elekfy Jenő...” „Imruskám, ő az apám.” Így jutottam Elekfy műtermébe, lett a mesterem, halála után én lettem szellemi hagyatékának ápolója, centenáriumának rendezője, életmű-katalógusának társszerzője. Ha egy út neked ki van jelölve, ellenkező irányba indulva is oda jutsz...

A Malévnél 1966-ban lettem a repülőtér-fenntartási osztály vezetője. 1973. január 1.: a repülőtér önálló életet kezd; létrejött az LRI. A fenntartási főosztály vezetőjévé neveztek ki. 1976. március: a fiatalok rábeszélnek egy önálló festészeti-grafikai kiállítás megrendezésére. Híre úgy robbant, mint egy bomba... Nem tudom, hogyan, odajött Domonkos Imre és Koleszár György; festőművészek, a Fáklya Képzőművész Stúdió vezetői. Gyuri bácsi rekedt, mély hangját most is hallom: „Te, gyere a Fáklyába, jó, amit csinálsz!” Ezzel elkezdődött sodródásom a művészeti élet felé.

A kisvárdai technikum megalapozta azt a lehetőséget, hogy a BME-i szakismeretszerzés mellett képzőművészeti tanulmányokat folytathassak. A reptéri néhány évtizedes vezetői munkám során sikerült olyan szakembergárdát létrehoznom, hogy a nagy

fejlesztések időszakában már valóban csak a szellemi, koncepcionális irányítás volt a feladat, mert csapatom a szakmákban mindent tudott – és szerette a repülőteret. Így jutott energiám a művészeti ügyek vitelére, a lektorátusban a cég képviselőjére, esztétikai tanulmányokra, majd a Ferihegyi Galéria létrehozására és művészeti vezetésére. Aztán 2000-ben, immár 64 évesen, „elhagytam” nagy szerelmemet, a repülőteret, és tel-

jes mértékben a másik karjaiba omlottam... Várt a műterem. A kettő persze továbbra is együtt van lelkemben, erről vallanak: *Öreg sas, Reggeli fényben, Ferihegyi gyöngysorok, Hajnali leszállás, Téli fortissimo, Felhők, Kék bolygó* stb. Valamennyi egy nagy szerelemről vall!

Zsuzsanna

Gallov Rezső

edző, újságíró (Arad, Románia, 1936. július 13.)

Mélyről, mondhatni nulláról, sőt, ha nem lenne abszurd, legszívesebben azt mondanám, mínusból indultam. Kegyetlen korszakban, az '56-os forradalom előtti esztendőben érettségiztem a szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban, családi körülményeim és korán kialakult függetlenség iránti vágyam albérltetbe és igazán változatos munkahelyekre sodort, mert hiszen egyetemre – „egyéb” lévén – nem vettek fel. Kezdttem a MEZŐKER-nél kocsikísérőként, majd előléptem pincekövezőnek, folytattam kabinosként a városi gőzfürdőben, néhány hónap után váltottam, elmentem a kendergyárba áztató csillésnek, majd két kis pónival fuvarozásba csaptam. Megmaradt időm java részét rendszeresen az uszoda, pontosabban a vízilabdázás töltötte ki, akkori életem

talán egyetlen állandó eleme, szenvedélye.

Nálam sokkal ékeesebben tárja fel ennek a különleges sportnak az értékeit, rejtelmait hajdani sporttársam, később barátom és kedves író, maga is elsőrangú játékos, Karinthy Ferenc a *Ferencvárosi szív* című kötetében. Hetvenedik évemet taposván, visszatekintve életpályámra, summázatként azt mondhatom: alapvetően két tényező határozta meg sorsomat: a szerencse és a vízilabdázás.

Mindig és mindenestől a magyar vízilabdázás „termékének”, hálás igazhívójének vallottam magam. Tizenkét éves korom óta kötődöm így vagy úgy – játékos, játékvezető, edző, sportvezető, főiskolai tanár, sportvezető, újságíró – ehhez a színes, izgalmas világhoz. Különleges sportág. Megtanít oxigénhiánnyal küzdeni, testileg-lelkileg szívóssá edz. Meggyőz arról – amint azt a viszonylag szerény természetű, de játékosnak óriás tokiói olimpiai bajnok középcsatárunk,

annak idején klubtársam, Rusorán II Péter mondogatta –, hogy „a víz mindenkinek a nyakáig ér”. Azaz a nyers erő egymagában olykor még akár hátrány is lehet, ha az ellenfél leleményes, gyors és szemtelen. Ha netán zseni lennél, a vízilabdázás akkor is csapatmunkára ösztönöz. Mások tiszteletére, de önmagad becsülésére is nevel; bátor, a megpróbáltatásokat jól tűrő jellemet formál. Mondhatom, játékbeli mesterségem tárta ki az érvényesülés kapuit előttem, kerülhettem fel a fővárosba, végezhettem újságíró-akadémiát, majd Testnevelési Egyetemet, láthattam világot, tanulhattam meg nyelveket, indulhattam el és építhettem a karrieremet, mégpedig úgy és olyat, amilyent elképzeltem és akartam magamnak

A sport megtanított persze a szerencse mindenható szerepének tiszteletére is. Úgy tűnik, szerencsés csillagzat alatt születtem, bár hadd módosítsak nyomban, mert szívesebben használnám a csillagok helyett az olimpizmus egén fényeskedő színes karikákat. Igaz, álmaimban lettem csupán – nem is egyszer – olimpiai bajnok, a valóságban „csak” a válogatottságig jutottam el néhányszor. Ez azonban nem változtat azon, hogy az olimpiák gyermekének is valljam magam. A berlini játékok évében születtem 1936-ban, mint a kötetben szereplő társaim valamennyien... 1960-ban, Róma játékaik esztendejében jelent meg első írásom a Népsport hasábjain. Négy év múlva, Tokió idején lettem a lap munkatársa. München – 1972. A vízilabda-küldöttséget mint az úszószövetség főtitkára vezethettem. Az ezüstérmet kudarcnak éltük meg, ám Montrealban – négy év múltán – arannyal vigasztalódtunk. Akkor én ott már a kanadai sport fejlesztésén iparkodtam „vendégmunkásként”, a sportminisztérium technikai igazgatójaként, s egyszerre lehettem vendéglátó, rendező, továbbá természetesen a Népsport tudósítója is egyben... S most ugorjunk egy jókorát... Amerikai kalandozásaim után (1974-től '80-ig, majd 1985-től '90-ig) a rendszerváltás az Országos Testnevelési és Sporthivatal elnöki székébe helyezett államtitkárként, ahol hat és fél esztendőt töltöttem. Barcelonában 1992-ben már ismét kettős szerepet játszottam: olimpiai küldöttségünk egyik felelős vezetőjeként, de egyben újságíróként is tevékenykedtem, s a következő olimpián, 1996-ban Atlantában is hasonlóan. Sportvezetői pályám végére ezzel tettem pontot, olimpiával fejeztem be, vonultam nyugdíjba, de tulajdonképpen csak azért, hogy végre-valahára kizárólag és csakis az igaz szerelemnek, az újságírásnak élhessek. Bárhová vethetett a sors, megrögzött hűséggel kivétel nélkül mindig sportnapilapunkhoz tértem vissza, s bár Sydney évében – utoljára tudósítottam ötkarikás játékokról onnan – a szerkesztőségben is nyugállományba vonultam. Ez azonban csupán formai változtatásnak volt tekinthető, hiszen a hivatásunk ezt a szót, ugye, nem is ismeri: a toll, azaz a szövegszerkesztő azóta sem pihen – ezek elmaradhatatlan és örök útítársaink. Remélhetően még egy jó darabig.

Az érdeklődés él, a hivatás és a sport szeretete nem lanyhult, az idő ugyan telik-múlik, ám ha az egészség töretlen – márpedig az uszodát éppoly rendszerességgel látogatom, mint korábbi életemben mindig is –, kit érdekel?

Igyekszem ma is minden „lovat” meglovagolni. A dolog nyitja egy egészen egyszerű felismerés: egyetlen életünk van. Ez a tudat csillapíthatatlan nyugtalansággal tölt el. Nem tudom, ki hogyan van vele, de ez az egyke élet felháborítóan rövidnek tűnik. És rohan ráadásul, akár egy ámokfutó. Minden má-

sodpercét igyekszem tehát kihasználni. Utálok sokat aludni, mert nem történik közben semmi. Kíváncsi természet vagyok, érdekel minden, különösképpen az a varázslatos világ, amelynek küldötte és hű szolgálója vagyok – a sport. De hát hogyan is ne?... Még csak hetven vagyok!

Lehoczky Zsuzsa

színész (Szeged, 1936. július 18.)

Kevésnek találom a hetven évet. Még nagyon sok tervem, vágyam van, a magánéletben és a színházban egyaránt. Remélem, a Jó Isten ad nekem erőt, hogy ezeket meg is valósíthassam.

A helyes kislány. A gyerekkorom elég nehéz volt. Édesapám a horthysta testőrség ezredese volt, ezért a háború után deklasszált elemnek számítottunk. Pontosan emlékszem: kabátban kellett aludnunk, hogyha megszólal a sziréna, és futnunk kell a pincébe, ne kelljen még az öltözködéssel is foglalkozni. Anyám úgy gondolta, mivel Szeged elég közel van a határhoz, jobb lenne, ha Pestre mennénk, hisz azt beszéltek, Pestet nem fogják hagyni, hogy elessen. Odáig nem fognak jönni az oroszok. Feljöttünk, és itt kaptuk csak az igazán hatalmas bombázást.

Kénytelenek voltunk visszamenni Szegedre. Autóstoppal. A gazdag rokonok adtak nekünk hat darab vizes uborkát, az volt az útravalónk. Édesapám a horthysta testőrség ezredese volt, ezért a háború után deklasszált elemnek számítottunk.

Szegények voltunk, és valahogy minden tekintetben ezt próbálom kompenzálni. Annyi ágyneműm van, amiből már egy kisebb panziót is el tudnék látni. Egész életemben vágytam egy nercbundára. Két évvel ezelőtt sikerült megvalósítanom.

Anyám Frostdorfban, egy ausztriai városban érettségizett, német nyelven. Apám mellett pedig méltóságos asszony lett. A háború után nem tudtunk miből élni, és mivel anyán nem értett semmihez, de nagyon jól főzött, nyitott egy kifőzdét a lakásunkon. Mindenhonnan jöttek hozzánk. A szegedi Nemzeti Színháztól is, köztük egy Zsedényi Károly nevű balettmester, aki egy hónap után mondta: – Sári néni, nem tudok fizetni, de táncolni tanítanám ezt a helyes kislányt. – Így kezdtem balettozni. Eleinte gyerekbalett, első kvadril, második kvadril, szólista, és az '56-os évadban a kaposvári színház – már meghívással. Mindjárt három darabban is játszottam, de csak egy évig, mivel a szegedi színház visszakövetelt magának,

ezért az '57-'58-as évadtól ott voltam. Mindenféle szerepben játszottam, és '62-től az Operettszínházhoz szerződtem, ahol ma már örökös tag vagyok.

*

Még nagyon sok mindent szeretnék az élettől megkapni. Persze ilyenkor az ember már az egészségére gondol, hogy azt meg tudja őrizni. Ha a jó Isten ad még néhány évet...

A játék. Különbözik mindig nagyon sokat játszottam. Egész életemben. Az operettirodalom, sőt a musicalirodalom összes szerepét eljátszhattam mint szubrett. És a mai napig is sok előadásom van, vagyis én annak látom, holott a fiatalok a dupláját vagy a tripláját is játsszák, de nekem egy hónapban tizenöt előadás már elég. Az Operettszínházban a zömét, de a Játékszínben is van szerepem, és a Madách Színházban is. Ott egy prózai előadásban. Erre azért vagyok büszke, mert a Madáchban ugyan játszanak a mi színházunktól is, de a műfajukat, én viszont prózát. És olyan kollégákkal játszhatom együtt, mint Psota Irén, Pásztor Erzsébet, Békés Itala vagy Földi Teri. Zenthe Ferivel és Kállay Cillivel mutattuk be a darabot. *Forgószínpad* a címe, és az öregek otthonáról szól. Mindnyájan egy kicsit a hatvanon túl voltunk, amikor bemutattuk. Azóta is nagy sikerrel megy. Sajnos Kállay Cilitől közben el kellett búcsúznunk.

Keresem, hogy hogyan tudnám a koromat, a tapasztalatomat, csúnya szóval élve, a rutinomat olyan szerepben hasznosítani, ami most már nekem való. Ilyen mondjuk a *Lili bárónő* Agátája. Dayka Margit játszotta. Ő is olyan alakú volt, mint amilyen én kezdek lenni. A Madáchban nagyon jó volt prózát játszani, és szeretnék is még egy nagyobb, drámai szerepet. Egész életemben táncoltam, bohóckodtam. Jó volna egy nagy drámai szerepben megmutatni, hogy mekkora szívem van, milyen mély érzések vannak bennem, milyen empátiával és átérzéssel tudnám visszaadni azt, amit egy író elképzelt. Megmutatni a nézőknek, a rendezőnek, aki bízik bennem, és önmagának – jó volna. Bízom benne, hogy ezt még meg tudom valósítani.

Konkrétan példaképem nincs, mert hiszen, akkor az ember önkéntelenül is arra gondol, és picit olyanná válik. Habár Dayka Margit... Nagyon nagy igény a részemről, mert zseniális színésznő volt. Szubrett, Szegedről jött, mint én, és most már azokat a szerepeket is játszom, amiket ő. Azt hiszem, ő az én példaképem. Próbálgatom a komikát, a drámát is, és igen jó kritikát kaptam. Próbálgatom, hogy hol lenne nekem igazán a helyem, milyen szerepkörben, de majd hozza az élet. Minden szerepet boldogsággal játszom, és szerencsére abban a helyzetben vagyok, hogy nem kell mindent elvállalnom. Mondhatok nemet is. Próbálom a számomra fontos és igényesebb dolgokra beosztani az erőm.

*

Ami ebben a korban jár, az megvan. Van egy csodálatos lányom, akivel nagyon jó a kapcsolat, és szeretnék továbbra is békességben, nyugalomban, egészségben élni.

Lelkovács Zsuzsa

Lejegyezte Solymosy Zsuzsanna

Bitó János

fizikus (Szeged, 1936. július 21.)

Szegeden már a kiváló tanulói érdeméremmel és oklevéllel befejezett középiskolai tanulmányok során meg a különböző tanulmányi versenyeken elért eredményeim alapján figyeltek fel a matematika, fizika és a nyelvek iránt megnyilvánuló készségeimre. A József Attila Tudományegyetem matematika–fizika szakán folytatva tanulmányaim olyan igényes szellemi és emberi környezetbe kerültem, amely egész habitusom megalapozta. A kötelező egyetemi órák mellett demonstrátorként azokba a tudományos műhelyekbe pillanthattam be, amelyek Kalmár László, Szőkefalvy-Nagy Béla, Rédei László, Budó Zoltán, Horváth János nevéhez fűződtek.

1958-ban, szigorú vizsgáztatás eredményeként, felvételt nyertem Európa első ipari kutatólaboratóriumába (1921), a Bródy Imre Laboratóriumba, amely akkor a Híradástechnikai Ipari Kutatóintézet (HIKI) Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. (EIVRT) központi telephelyén lévő része volt. Tizenhat éven keresztül, nemritkán napi 10-12 órát dolgozva haladtam előre a ranglétrán, gyakornoktól tudományos igazgatóig, s a szellemi környezetet tekintve ismét szerencsém volt. Olyan világhírű tudósok vezettek be az elmélyült kutatómunkába, mint Szigeti György, Winter Ernő, Millner Tivadar, Valkó Iván Péter, Gombás Pál, Nagy Elemér, Bodó Zoltán, hogy csak a legkiemelkedőbbeket említsem. A Bródy Imre Laboratórium szakterületein a nemzetközi tudomá-

nyos élet egyik fontos találkozóhelye és a véleménycsere fóruma volt. Rendszeres látogató volt Gábor Dénes és több európai, amerikai professzor, akik figyelemmel kísérték a laboratórium kutatási eredményeit. A magas szintű intézeti élet, szakmai diszkuessziók és elsősorban Szigeti György akadémikus laborvezető segítő odafigyelésének

eredményeként külsőfizikai eredményeim alapján 1967-ben kandidátusi, 1971-ben pedig műszaki tudományok doktora címet szereztem.

Tudományos pályafutásom első szakaszában – 1958–1985 között – elért legfontosabb eredményeim a plazmafizikához kapcsolódtak.

Kilenc megadott szabadalmam mellett eredményeim hat tankönyvben és 115 tudományos publikációban tettem közzé, nemzetközileg magasán jegyzett folyóiratokban. Szeminárium vezetésére, vendégprofesszorként számos meghívást kaptam (Greifswald, London, Moszkva, Oxford, Dubna, Culham, Cleveland stb.) Eredményeimre ebben az időszakban 45 külföldi hivatkozást jegyeznek. 1971-től a Tungstram Rt. (a korábbi EIVRT) központi vezetésébe választottak be: műszaki főosztályvezető, majd kutatási és fejlesztési műszaki igazgató lettem. Ezt az időszakot a vállalaton belül a hi-tech fogadására alkalmas tudományos iskolák nevemhez fűződő létrehozása jellemzi: a nemzetközi szinten mértékadó, külsőfizikai és plazmadiagnosztikai tudományos is-

kola kialakítása (1965–72), a kisülé-
ses lézerek kutatásának megindítása,
kapcsolódó kutatási és fejlesztési is-
kola létrehozása (1968–82), valamint
a hazai optikai vékonyréteg-kutatás,
integrált optika megalapozása (1972–
80). Az utóbbi két kezdeményezés si-
kerességét licenc, know-how, eszköz-
és berendezésvásárlással, felszerelt
laboratóriumok megtervezésével és
megvalósításával is támogattam.

1986-tól miniszteri felkérésre kezd-
tem a robottechnikával foglalkozni, s je-
lenleg is az irányítástechnikával kapcsola-
tos kutatásokkal foglalkozom. Ekkor
jött létre vezetésemmel a ma is működő
Robottechnikai és Automatizálási Köz-
pont, amely a fejlesztések, beruházások
és a gyártások, majd később az export-
értékesítés koordinációját is ellátta.

Tudományos pályafutásom e má-
sodik időszakában (1986 óta) robotok
vezérlési stratégiáinak kidolgozásával
foglalkozom. Jelenleg is aktívan köz-
reműködöm a hazai tudományos kép-
zésben és a hazai és nemzetközi tu-
dományos életben. Több doktori is-
kolának és a MAB informatikai szak-
bizottságnak vagyok tagja, az MTA In-
formatikai Bizottságának elnöke.

1965-től oktattva 1986-tól az EL-
TE TTK, 2000-től a PPKÉ egyetemi ta-
nára, 1995-től a Stanford University
(California) vendégprofesszora vagyok.
A nemzetközi tudományos életben az
IEEE HS alelnöke (1994–1998), a Robo-
tics and Automation Society tagja, a New
York Academy of Sciences választott tag-
ja voltam (1992-től), 1999-ben az IEEE
fellow fokozatú tagjává választott. Eddig
több mint kilencven nemzetközi kon-
ferencián vettem részt, kutatási eredmé-
nyeim hazai és külföldi szemináriumok
keretében is ismertettem (Belgrád, Wa-
shington, San José, Palo Alto stb.).

A legfontosabb díjak és kitün-
tetések: Bródy Imre-díj, Eötvös Lo-
ránd Fizikai Társulat, 1967; Pro
Mundi Beneficio érdemérem és dip-
loma, Academia Brasileira de Ciencias
Humanas, 1975; Two Thousand Man
of Achievement kitüntetés és diploma,
1973; a Tudományos Ismeretterjesztő
Társulat aranyérme, 1984; Eötvös
Loránd-díj, 1991; 2000 Outstanding
People of the 20th Century
(Cambridge, UK); 1997, Gábor Dénes-díj, 1997,
Ipolyi Arnold-díj, MTA
OTKA, 2002.

Székely Magda

költő, műfordító (Budapest, 1936. július 28.)

Fehér fekete

*A fehér lassan ellepi
elfogy a fekete
és felpuhulva már a felszín
minden göbe görbülete*

*A tektonikus torzulás
ne legyen látható
az égnek emelt öreg arcot
hadd lepje be a hó*

Szende Béla

orvos (Budapest, 1936. július 29.)

A XX. század nem válik az emberiség becsületére, de engem sok mindenre megtanított.

Megtanultam, hogy a családi otthon a legnehezebb körülmények között is menedéket nyújt. Apám hős férfi volt, aki gyászban és betegségben haláláig a megfogyatkozott család sziklaszilárd támasza maradt. A megalkuvásnak szikrája sem volt benne: a kórházi párttitkár „Szabadság!” köszöntésére „Adjon Isten!” volt a válasza. Halála után anyám vállalta az ő családfenntartó szerepét, lehetővé téve egyetemi tanulmányaimat. Hosszú élete áldást hozott fiára és unokáira. Szentet egyet ismertem személyesen, Kovács Máriaának hívták, és engem dajkált születésemtől haláláig.

1944-ben a háború borzalmai és nővérem halála nyolcévesen felnőtte érleltek. A pesti bencések iskolájában két évet töltöttem a rend szétszórátása előtt. Itt többet tanultam, mint az azt követő hat évben, és rájöttem, hogy egy iskolát lehet egész életünkben szeretni. Később megtanultam, ha kétszer annyit teljesítek, mint mások, nem kell feltétlenül feladnom polgári meggyőződésemet és hitemet. Ráadásul, ha keményen színt vallok, a hatalom képviselője esetenként még meg is hátrál. Sajnos, erről a tanulságról később néha megfeledkeztem.

Az orvosegyetem első két éve kásahegynek tűnt, amin átrágtam magam. A harmadik évtől megnyílt előttem egy csodálatos világ: a betegségek megjelenési formáinak és a gyógyítás lehetőségeinek megismerése... Lelkesedésemben már hallgatókoromban daganatkutató akartam lenni, de még időben kiderült, hogy ehhez egy „becsületes foglalkozást” is kell választani. Így lettem patológus a nagy hírű Baló József professzor intézetében.

Harmadéves medikus voltam, amikor 1956-ban szerencsém volt a forradalom nagyszerű napjait átélni. Aztán személyesen is megtapasztalhattam, hogy a magyar történelemben a csodálatos felemelkedést sokszor szörnyű bukás követi. Ezt a tanulságot a mai napig érvényesnek tartom. A forradalom után, nem élve a kínálkozó lehetőséggel, itthon maradtam. Ennek lett következménye, hogy vállalnom kellett az elméleti orvostudománnyal foglalkozó kutatók szűkös anyagi körülményeit a tudományos tevékenységben és a magánéletben egyaránt. Az egyetem elvégzése után tizenegy évvel nyílt csak meg egy kis kapu a világra. Ekkor egy évet tölthettem Angliában, Lajtha László professzor intézetében. A számomra lassan bővülni kezdő tudományos világban óriási erkölcsi támogatást nyújtott Jörgen Kieler, a nagyszerű dán tudós. Amerikába 52 éves koromban jutottam ki egy évre, a Nobel-díjas Andrew Shallyhoz. Itt bebizonyosodott, hogy a hosszú idő alatt felgyülemlett elméleti ismeretek a gyakorlati lehetőségek megnyílása esetén robbanásszerű teljesítményhez vezethetnek. Ez magyarázhatja a magyar kutatók kiemelkedő eredményeit fejlettebb külföldi feltételek mellett. A programozott sejthalálra (apoptosis) vonatkozó eredm-

nyeim széles körben ismertté váltak. Kitérult a világ. Egyetemek, tudományos intézetek meghívására Heidelbergben, Kölnben, Oxfordban, Oslóban, Baselben, Bariban, Moszkvában, Marosvásárhelyen, Washingtonban, Bethesdában, Kiotóban, Kobéban, Oszakában számolhattam be munkásságomról.

Az intézethez, melyben dolgozni kezdtem, mindvégig hű maradtam. Baló professzor második utódként nyolc évig az igazgatói tisztet is betöltöttem.

Hazai munkám az egyetemi oktatás, a kórszövettani diagnosztika és a kutatás között oszlott meg. A tudomány terén néhány, talán időtálló apróságot sikerült a nagy közös kosárba elhelyeznem. Felismertem egy új kórképet, egy sajátos porbelégzési ártalmat. Rámutattam, hogy az aminosavak daganatokra kifejtett hatását optikai konfigurációjuk és metilezettségük döntően befolyásolja. Kimutattam, hogy bizonyos vegyületek sejtműködésre kifejtett hatása igen alacsony dózisok mellett az ellenkező irányba fordul. Ez a jelenség vegyszerekkel elárasztott világunkban beláthatatlan jelentőséggel bírhat. Az utóbbi két év-tizedben a programozott, aktív sejthalál foglalkoztat. Sikerült rájönnöm, hogy a daganatok gyógykezelésében is használt peptid-hormonok ezt a folyamatot indítják be, és így fejtik ki hatásukat. Rámutattam arra is, hogy a programozott sejthalál gyógyszerekkel való kiválthatósága számos daganatféleség esetében a betegség lefolyását előre jelzi.

Az orvosi hivatás nagyszerűségét a kórszövettani diagnosztikus munka során ismertem meg. Óriási felelősség, hogy egy ember sorsa függhet az általam felállított diagnózis helyességén.

Legkedveltebb tevékenységem az orvostanhallgatók és fiatal orvosok oktatása. Talán ebben válhat egy egyetemi tanár legjobban a többi ember, elsősorban a betegek javára. Oktatómunkám során megismert legkedvesebb tanítványom immár 43 éve a feleségem. Az ő józan szeretete ad erőt gyengeségeimben. Áldozatos, az orvosi munkát hivatásnak és nem szolgáltatásnak tekintő életét látva tanultam meg igazán tisztelni a gyakorlati betegellátásban dolgozó kollégáim tevékenységét. Két csodálatos leánygyermekkel ajándékozott meg. Egyikük egyetemen, másikuk gimnáziumban tanít, mindketten szakmájuk kiválóságai. Ők töltik be életemben az első három helyet.

Életemben néhány jó barátal és számos nagyszerű, kedves munkatárssal találkoztam. Találkoztam olyanokkal is, akik jóhiszeműségemet vagy inkább hiszékenységemet kihasználva néha igen nehéz helyzetbe hoztak. Megtanultam azt is, hogy az emberi rosszindulat és gonoszság válogatás nélkül mindenkibe belemar. Megdöbentő, hogy még a hit nevében is kelthetnek gyűlöletet és keseríthetik meg családok életét.

A magam hitét gyermekkorom óta mindvégig megtartottam. A kapott talentumot megtízszerezni nem tudtam, de bízom a végtelenül irgalmas Istenben, hogy egyszer igazságot tesz hazámnak e földön, és szerettemmel együtt lakóhelyet ad majd nekem is a másik hazában.

Kárpáti Éva

festőművész (Budapest, 1936. július 30.)

A művészeti gimnáziumba jártam, Sebestyén Ferenc tanítványaként 1954-ben végeztem. A Képzőművészeti Főiskolán Papp Gyula volt a mesterem. Első önálló kiállításom 1973-ban Veszprémben volt. 1975-ben Győrben a Képcsarnok kiállítótermében mutattam be képeimet. Ugyanabban az évben volt első budapesti kiállításom is, a Csiliben, a pesterzsébeti

Vasas Művelődési Házban. 1977-ben Szolnokon, majd ugyanabban az esztendőben Budapesten, a Mednyánszky Teremben állítottam ki képeimet. 1979-ben Sydney, a Holdsworth Galeryes következett. 1980-ban három kiállításom volt, Békéscsabán a Munkácsy Mihály Teremben, Dunaújvárosban az Uitz Teremben, Budapesten a Fészek Művészklubban. Három helyen mutatkoztam be 1981-ben is: Pécsen a Ferenczy Teremben, Kőszegen a Jurisics-várban, Nagymaroson a Művelődési Házban. 1982-ben Veszprémben állítottam ki, a Dési Huber Teremben, 1984-ben Budapesten a Csók István Galériában, 1985-ben Bé-

késcsabán a Munkácsy Mihály Teremben, 1986-ban a budapesti Vigadó Galériában, 1987-ben három városban, Váccon a Hincz Múzeumban, Veszprémben a Vármúzeumban, Székesfehérváron a Mészöly Teremben. 1988-ban külföldön volt két kiállításom, Göttingenben a Börjessons Galériában, Bécsben a Collegium Hungaricumban. Aztán három budapesti be-

mutatkozásom következett, 1990-ben a Csók István Galériában, 1993-ban a Koller Galériában, 1995-ben a Vigadó Galériában. 2002-ben a szekszárdi Művelődési Ház adott otthont a képeimnek, 2004-ben a londoni Magyar Kulturális Központ. Képeim vannak a Magyar Nemzeti Galériában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban és egyéb közgyűjteményekben, valamint magángyűjtőknél. 2004-ben jelent meg Arc című albumom.

Kárpáti Éva

Sigmond István

író (Torda, Románia, 1936. július 31.)

Önéletrajz:

Kolozsvár, 2005. október 5.

Sigmond István

Kabdebó Lóránt

irodalomtörténész (Budapest, 1936. augusztus 9.)

Mérnök leszek – ez magától értetődően hangzott egész diákkoromban. Csakhogy engem a műszaki része sohasem érdekelt. De figyeltem, hogyan építi és irányítja apám Gyöngyös városának és a Mátrának vízellátását, villamosítását, a keskeny nyomtávú Mátra-vasút üzemeltetését. Láttam, hogy az ostrom után egy gőzmalom gépével nappalra vizet faszaszt, éjjelre villannyal világítja meg

otthonainkat. A történet érdekelt. Az események. És a megtörtént dolgok emlékezete. Irodalom és történelem. És amikor érettségi előtt megnyertem az országos tanulmányi versenyt, tudatosodott számomra: nem a kivitelezés technikája érdekelt, hanem a folyamat, ahogy valami létrejön.

A dolgozatban, amivel nyertem, Jókai drámai erejét kellett méltatnom *A kőszívű ember* fia címmű regény alapján. Persze akkor még a hősi történet éles sarkításai érdekelték. Csak most – négyeres bypass-műtét után – értettem meg, hogy Baradlay Kazimir szíve a rettegéstől és szorongástól kövesedett el, nemzete szétesését élte meg a regény nagy látomásában, Széchenyi kétségbeesett „örületének” változata volt az ő húsz esztendeje, és újraátélése lett az utolsó „hatvan perce”. Hogy megértsem ezt is, végig kellett élnem a huszadik századot.

Kiről írjak? Németh László, hál’ istennek, még élt, megtisztelt barátsággal, Szabó Lőrincet egyszer láttam, a Kossuth Klubban 1957 tavaszán Shakespeare szonettjeiről beszélt, temetésén a sír másik oldalán álló Németh László szemével akadt össze egy pillanatra tekintetem. „Kabdebó elvtárs, maga most írt egy jó portrét Szabó Lőrincről, válassza költészetét kandidátusi témának!” – mondta az intézet modern kori „fura ura”. „De hiszen ő egy nagy költő, én meg csak egy kezdő vagyok.” „Nem baj, senki nem fog mostanában róla nagy terjedelmű feldolgozásra vállalkozni.” Eldöntöttem. Hogy negyvennégy éves koromra háromkötetes monográfiát készíthettem, ahhoz Illés Endre nagyvonalú kiadói biztatása kellett. Amikor kijöttem tőle, Juhász Ferinek kezdtem volna félálomban mesélni beszélgetésünket, mire közbevág: „Kávé volt vagy konyak?” Mondom: „Konyak.” Mire ő: „Akkor ez könyv!” Pedig hogy utálok a konyakot, ha tudom, nagyobb átéléssel ittam volna. Szabó Lőrinc, nemzeti klasszikusként, világirodalmilag is értékelhető jelenségként egy életre mértéket mutatott számomra, életműve eligazíthatott a költészet teljesítményei között. És személyes mértéket is adott: „ember vagyok – az ellentmondásaival együtt”. Goethére hivatkozva így mérlegeli az ember morális megnyilvánulásait 1945-ös naplójában. És mindehhez Vas István, Sőtér István és utóbb Szentkuthy Miklós és Hattár Győző atyai barátsága. A képzőművészetben Szántó Piroska társasága és nagybátyám, Barcsay Jenő szigorú keménysége lehetett tanítóm. Ez a múlt, ez volt az ifjúság – mely ma is kötelez.

Húsz évet tanítottam Miskolcon, középiskolákban, és szerkesztettem többekkel az akkor országosan is jegyzett Napjaink című folyóiratot. Tandori Dezső és Oravecz Imre első versei itthon, minálunk jelentek meg először. Ágh István *Harangszó a tengerészért* című hosszú verse szintén.

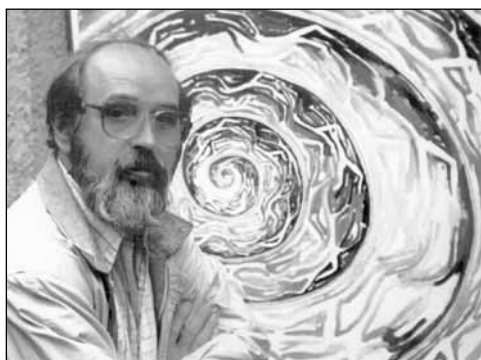
Húsz évet a Petőfi Irodalmi Múzeumban dolgoztam, négy interjúkötet fűződik ezekhez az évekhez (*A háborúnak vége lett, A műhely titkai, Sorsfordító pillanatok, Elvesztett otthonok*). Valamint két terjedelmes opus: Szentkuthy *Frivolitások és hitvallások* és Határ Győző háromkötetes *Életút (Oly jó követni emberélet!, Minden hajó hazám, Partra vetett bálna)* című, magnetofonbeszélgetés alapján szerkesztett életmű-interjúkönyve.

Az ezt követő egyetemi évek-évtizedek előbb a Pécsi (akkor még Janus Pannoniusról elnevezett) Egyetemhez, utóbb a Miskolci Egyetemhez kötnek. 1993-ban felkérték az egyetem Bölcsészettudományi Karának megszervezésére, amelynek alapító dékánja lettem.

Amikor úgy látszott, hogy 1954-ben nem vesznek fel az ELTE magyar–angol szakára, igazgatóm kivitt Miskolcon a Dudujkára, az akkor mocsáron épülő műszaki egyetem rektorához, venne fel mégis mérnökhallgatónak. Szobájában két fotel volt, az egyik az övé, a másikban Motyóka, legendás tacsója aludt. Igazgatóm egyszerű széken foglalhatott helyet, én állva éltem át a kihallgatást és a kedvező döntést. Amikor évtizedek múlva dékánként ugyanezen az egyetemen interjút kértek tőlem, Beppo uszkárunkkal fényképeztettem le magamat. Nosztalgiából. Az ezüstuszkárt egyik fiam, aki akkor artistaként járta a világot – mert csak akként utazhatott világrészek között –, Gorbacsov szülővárosából hozta, értesülvén Ali kutyánk, közép-európai állandó útítársunk, a fekete uszkár haláláról. Azóta Beppo utóda Wendy, a bolognai (mára többszörös dédnagymama). Kutyáinkat én is nagyon szeretem, de valójában feleségem, Dobos Marianne tartozékai, aki állattörténeteibe rejtve kezdte terjeszteni az ántivilágban az evangéliumok és a teológusok szövegeit. Ő megtalálta a maga kifejezési formáját, a jó hír hirdetésének módozatait. Én a poétikában járom a magam útját, amely a költői szerkezetekben keresi az isteni rend megjelenési formáit. Az élet élvezetének és a hívő beleélésnek összhangját. Ahogy orgonista barátommal, Xavérral beszélgetve fogalmaztam Johann Sebastianról: neki sikerült belehallgatnia Isten szívébe.

Vígh István

képzőművész (Halmi, Románia, 1936. augusztus 13.)

Az ugocsai, határ menti mezőváros születésemkor már Románia része volt. Apám, Vígh Sándor oltárfaragó asztalos, anyám sz. Németh Anna varrónő. Mindketten Csedregben születtek, és a falu egyetlen iparosai lettek. Négyéves lehettem, amikor apámat a szatmári játékgárba bevitt rajzaimért elhalmozták játékokkal, melyeket a halmi óvodának ajándékozott. Elemi iskolába Halmiban, gimnáziumba és a fiú tanítóképzőbe Szatmárnémetibe jártam. Képzőművészeti középiskoláimat Nagybányán és Marosvásárhelyen végeztem. A bukaresti N. Grigorescu Képzőművészeti Egyetemen monumentális szakon diplomáztam 1960-ban. Tanáraink Marosvásárhelyen: Bordi András, Nagy Pál, Bukarestben: Gh Löwenthal, Gh Labin, Horea Theodoru. Éltem Szucsávában tíz évet, (1960–70), Bukarestben, Brassóban, Sepsiszentgyörgyön és Frankfurt am Mainban összesen négyet, húsz évet pedig New Yorkban, amiből öt félévet Ausztráliában és Új-Zélandon. 1966 óta Debrecenben élek. Szucsávában (1960–70) tanítottam festészetet, a Népművészeti Iskolában, s mint specialista irányítottam a tartományi népköltési házban a képzőművészeti és

népművészeti szakosztályt. Az intézet kiadói tevékenységet is végzett. Bukarestben az Építőanyag-ipari Minisztériumban minisztertanácsos-jelöltként, majd az Országos Műemlékvédő Igazgatóság freskórestaurátoraként dolgoztam. Sepsiszentgyörgyön az Állami Magyar Színház díszlet- és jelmeztervezője voltam 1974-ig, amikor az USA-ba emigráltam. 1964-től napjainkig kb. százötven egyéni kiállításom volt Romániában, Franciaországban, Németországban, Svájcban, Magyarországon, az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában, Új-Zélandon, Izraelben.

Monumentális munkáim vannak Romániában, Franciaországban, Ausztráliában, Amerikában, Magyarországon. Romániában állandó kiállításom. Nemzetközi szereplések: 1976, 1981 Barcelona, J. Miró Nemzetközi rajzverseny, 1981 Párizs: Salon of Fifty States (bronz), 1983 Washington DC Art-7 Nemzetközi kiállítás. Przemysl 1998, 2001, 2004 Ezüstnégyszög. Freskórestaurálások: 1972–73 Bibarcfalva, Románia – Szt. László-legenda témájú freskó feltárása, restaurálása 40 m². 1973 Csikrákos (Göröcsfalva) 480 m² XV. sz. secco restaurálása. 1986, Old Westbury, New York, Defour tapéta (1805) restaurálása A kínai császári udvar. 1978 New York, egyiptomi freskórészlet, XVIII dinasztia (feltárás és restaurálás) Pompey freskórészlet restaurálása, (magángyűjtemény NY).

Számos nemzetközi alkotótáborban vettem részt, sok könyvet illusztráltam.

1
2005
3

Széles Klára

irodalomtörténész, (Paks, 1936. augusztus 17.)

„Mily temérdek munka várt még!... / Mily kevés, amit beválték / Félbe' – szerbe', / S hány reményem hagyott cserbe'!...” Sokan érezhették és érzik magukénak Arany János életével számot vető sóhaját. De – úgy látom, hiszem – nemzedékem, pályatársaim nagy részére fokozottan és különösen illik ez a felfohászkodás, ez a summázat.

Összefügg ez azzal is, amiért *lényegében* nem látom magam elválaszthatónak a velem egy történelmet átélt, megélt kortársaimtól. Azoktól sem, akikkel egy országban tapossuk ugyanazt a földet, s azoktól sem, akik akarataik ellenére – vélt szabadságuk meghazudtolására – más országban, más földrészen élnek, élték le emberöltőnk javát. Mintha a felsorolt három irányba szakadás nemzedékem életkereteinek három, alapvető (kény-

szerű) változata lenne. Persze ebben a pályatársi választások hasonlósága is benne rejlik. Azokra gondolok, s azokat érzem igazán vállalt kortársaimnak, akik az irodalom, az anyanyelv művelésére, a szülőföld és kultúrája iránti hűségre tették fel életüket: testvéreim ebben a vállalkozásban.

Az a nemzedék ez, amelyik megérte azt, hogy egyik évben még közös imával kezdődnek, végződnek az iskolai órák, a másokban meg egy-egy mozgalmi indulóval. Diákok, akiknek nemcsak ellentmondásos meg hiányos a kiképzése, hanem olyanféle stúdiumok lesznek kötelezőek (és például a tisztességes nyelvtanítást kiszorítóak), mint amilyen a szélsőséges példaként szimbólumnak is tekinthető *Munkabér és norma* című tantárgy; az iskola után, sokszor iskola helyett elvárt társadalmi munka: téveszbelépés melletti agitációval házról házra járás; máskor gyapoteggyelés, -szedés, betonútépítésen kubikolás s hasonlók. (Igaz, ez utóbbi már keresetet adott. Sokgyerekes, hátrányos helyzetű családban aligha nélkülözhető kiegészítést.) Egy-egy jó tanártól kaptunk igazi útravalót, meg a könyvekből – amikhez hozzájuthattunk. Hogy vártuk az egyetemet! (Vajon bekerülhettem volna x kategóriás származással, ha nem nyerem meg az országos Rákosi-verseny első díját irodalomból?) A gyengébb, szeszélyesen változó profilú iskolából jöttemhez tartoztam, akiknek egyszerre kellett elsajátítani mindazt, ami jobb gimnáziumban tananyag, s itt, elvileg maximalista módon, ki is bővül. Gyakorlatilag pozitivistá követelmények pozitivistá módszerrel. Aprólékos adatok rögzítése és visszaadása, kötelező sematikus keretekkel, háttérrel. S az állandó éjszakázó jegyzetelés fő anyaga éveken át a párttörténet. Fontossága háttérbe szorítja a történelmi, irodalmi források, a szakirodalom olvasását. Visszapillantva: fizikai-szellemi idő- és erővesztégetés, rablógazdálkodás. Feszült lekötöttség, amely többségében üresjárat. Hamupipőke elfogyhatatlan és fölösleges borsóválogatása az új meg új hamuból. A gyarapodó tudás öröme és felszabadítása helyett a hozott sza-

badság-, önérzet bizonytalanná válása. Az állandó függőség, kiszolgáltatottság tudata, sokszor tudattalan megfélemlítettség állapota. Bármikor kitehetnek (ok található, tudásunk ingatag talajon áll és relatív); általunk sakkban tartatják szüleinket is – s megfordítva is fennáll ez a helyzet. Mindehhez természetyszerűen járul az, hogy rendszeresen kell írunk önéletrajzainkat (sejtett, tudott elvárásoknak megfelelően, akár korábban a Rákosi, Sztálin apánknak címzett leveleket), mintegy kiegészítve a káderezéseket s hasonló eszközöket. Az elemi létfenntartás explicit és implicit módon szorosan kötődik az idomulás, elhallgatás elsajátításához. Hogy is állunk hát például a gondolati és lelkiismereti szabadsággal, amelyet pedig rendszeresen emlegetünk, di-csőitünk – ha máskor nem, hát március 15-én?

Erre az előzménysorra következik 1956. S úgy vélem, hogy számunkra, akik egyetemistákként éltük meg, akarva-akaratlan sors- és életfordítóvá vált. (Talán jellemmeghatározóvá is.) Hiszen ez s az ezt követő élmények önálló választásra köteleztek. Közösséget vagy alapvető vízválasztót képviseltek a nemzedék tagjai, csoportjai között. 1956 megélése ebben az életkorban kitüntetetségi és determináció egyaránt. Megbélyegzettek a disszidensek, s az itt maradtak legbátrabbjainak halál, börtön jár; családjaiknak hallgatás és hátrányos helyzet. S mindenki számára kötelező az emlékezetkiesés, az irányított tudathamisítás. Ha valaki közel fél évszázadon át „ellenforradalomnak” mondja, s ekként kezeli azt a forradalmat, amelyet személyesen megélt, érintetlenül hagyhatja-e ez a tudatát, elméjét, jellemét? Önmeghazudtolások közt a nemzedéki megosztás, osztódás (esetenként meghasonlás) óhatatlan. S újra: veheti-e komolyan bárki a szólás- és lelkiismereti szabadság ismét hangoztatott fogalmait, eszméit, hitelét?

Akit barlangban lakni kényszeríthettek, meggörnyedve, emberöltője derekának évtizedeiben – az fel tud-e még egyenesedni, ki tud-e még nyújtózni, mintha mi sem történt volna? S az utódok?

S hol van mindez határon túlra szakadt pályatársaim útjainak röggjeitől? S hol van mindegyik apáink nemzedékének alaphelyzetétől? A világháborút, háborúkat megéleltől, az előttünk járóktól, akiktől mégis még oly sokat tanultunk! Tartásban, méltóságban, erkölcsi mércében. Hiszen szüleink, legjobb tanáraink, szomszédaink ők. Az ő generációjukból kerül ki a ma már köztudottan ártatlanul elhurcoltak, megöltek tömege. S a kevésbé köztudottan derekba tört tudósi, művészi, más alkotói pályák fel sem mért sokasága. Fel sem mért, hiszen a feledés homályára ítélt sorsok mögött nehezen felmérhető (felmérhetetlen?) közös értékek rejlenek eltemetve, a közös szellemi örökség számára elvesztetten.¹ Mátyás Stefánia adta nevét a jelenségnek: az „*ellopott történelem*”-ről van itt szó. Kísérleteket tettem, tettünk az utólagos helyre illesztésre – lényegében visszhangtalanul, folytatás nélkül. („*Hálás utókor?*”, 2000;

¹ Az utóbbiaknak csak egy-egy, szinte „elenyésző” jelölhető, utaló példája lehet – a számomra csak a Napút szemléjéből megismert Csirpák Emilné, aki családtagjai sorát veszítette el sorra nagyapjától, apjától más közeli rokoniig Szibériában, gulagon, ok és magyarázat nélkül. S hányan ismerik vajon a Don-kanyarról először regényt író Soós Lászlót, a polihisztor Gedényi Mihályt, talán többen Baránszky-Jób Lászlót, Mátyás Stefániát? A felsoroltaknál, s mindazoknál, akiket csak jelképeznek, nincs elhurcolás, „csupán” nem látható, nem hallható nyomtalanítás, elhallgattatás. Tevékenységük elsorvasztása, munkáik elfektetése – a felsorolás sorrendjében és pontosan számolva: 23, 39, 48 év.

Feltáratlan értékek a magyar irodalomban, 1994, ELTE – MTA). Közösek a folyamatosan tapasztalt „halmazott hátrányok”, s ellenükben a „halmazott előnyök” fölényes, lekezelő jelenléte, uralma. S a kettő megkülönböztetésénél nem az érték, nem az érdem dönt.

Személyes sorsomat csak egy „eset”-nek láthatom. Szorosan ebből következik, hogy a Napút megtisztelő felkérése bennem ilyen hangsúllyal visszhangzott: „*saját magántörténelmem*” egyféle, lehetséges adósságtörlesztés kell legyen. Hiszen: „*tanúskodás a letűnt évszázadról*”. Óhatatlan személyességében, akaratlanul is, egyféle nemzedéki számvetés. Súlyos lelkiismereti feladat. („Ne légy hamis tanú sajút igaz perednél” – ismét József Attila kísért és segít, mint máig életem során.)

Annyiszor megélve a szavak, fogalmak hitelvesztését – talán éppen azért van számomra különös, nagy súlya, ragyogó gyémántértéke az igazi költői, írói, művészi szónak, tettnek. Magának a művészi erejű megnyilatkozást világra hozó *belső* késztetésnek. A költői szavakat „*megírató*”, emberi, *belső* törvényeknek. Pályaválasztásomat ettől elválaszthatatlannak látom. S természetesnek, hogy eszmélésem óta József Attilával, líratörténettel, a kortárs költészettel (benne a „*határon túlival*”) készültem foglalkozni – meg Németh László sokoldalú örökségével. A kenyérkereső esélyek újra meg újra, s egyre messzebbre térítettek el, egyre távolibbá vált ez a hajdani vágy: XIX. századi életművek, kritikátörténet, Henszlmann Imre gondolatvilága, elméleti bibliográfia volt, lehetett a hivatalos feladat. De a vargabetűk lehetnének szerencsés gazdagodás forrásai is! Erre törekedtem. A Németh László-i „*szükségből erény*” jegyében. Nem mindig sikerült. A folyamatosság, a felkészülésnek megfelelő, gazdaságos kibontakozás feltételei hiányoztak. Ehelyett a kényszerű félbeszakítás, külső kényszerből, egyéni választás nélküli újratekzés többször is: vitte, elnyelte az időt. Ritka, aránytalan eredmény – állandó, emésztő erőfeszítések, lemondás között és után. Öröm, hogy kitűnő kollégák között, az MTA Irodalomtudományi Intézetben dolgozhattam. S ajándéknak érzem, hogy évtizedig rendszeresen taníthattam a szegedi egyetemen; hogy a Digitális Irodalmi Akadémián kiváló kortárs költőnk (Lászlóffy Aladár) szakértője lehetek. Nem szabad lebecsülnöm a többnyire nagy késéssel megjelent monográfiáim, tanulmányköteteim sorát (de hiszen ezek szerepelnek a kézikönyvekben, ki kicsodák-ban). Közülük talán az a kötet áll hozzám legközelebb, amelyen több évtizedig dolgoztam, s végül – Fónagy Iván ügyem és ügyünk mellé állását dicséri – nagydoktori disszertációként védhettem meg. Azóta a kiadó – Panem–McGraw–Hill – nyertes pályázata révén interneten is olvasható. (*Van-e értelme a műértelmezésnek? – Ha van, mi az?* 1996)

Ez utóbbi továbbgondolásának és több, más munkámnak kész, félig kész, készülő kéziratái részben nyomdában, részben itt, mellettem várakoznak. Így, miközben mélyen átélem az idézett Arany-sóhajtást („*Mily kevés, amit beválték / Félbe’ –szerbe’*”), mégis, módosítva citálom az előző sort: „*Mily temérdek munka vár még!*” Tudom, hogy ez arcátlan remény. De hát úgyis addig érvényes (stílusosan a szintén módosított József Attilához visszatérve): „...amíg *szívünk* dobog.”

Jakab Róbertné

politikus (Felsőpetény, 1936. augusztus 27.)

Hetven évem 25 565 napot tesz ki majd, ami soknak tűnhet, pedig „egy múltó pillanat” volt csupán. Ha mottót keresnék életrajzom elé, talán ezt írnám: *tizenhárom éves koromig voltam „otthon a világban”, azóta csak élek benne.*

Szeretem a földet: megtanultam kapálni, szőlőt művelni, markot szedni, sőt fonnai, szőni is. Magyarországi szlovák parasztivadék vagyok, tanárnak tartom magam.

Két Nógrád megyei kicsi falut tekintek szülőhelyemnek: Galgagutát, ahol gyermekkorom telt, szüleim, rokonaim éltek, s Felsőpetényt, ahová féltestvére temetésére ment el lovas szekéren édesanyám, s ahol, amikor anyai nagyszüleim udvarán éppen elsiratták a tizenkét éves fiút, bent a házban én is felsírtam. Nem igazán örülhettek nekem... Később sem voltam „jó” gyerek, inkább akaratos, önfejű, makacs és nagyon kíváncsi. Három-négy éves lehettem, amikor a többi gyerektől elszökve vasúti síneken indultam el „világot látni”. Édesapám gyorsan rám talált, s aggodalmát sokszoknyás hátsófelelen „leverve” csendre intett. Hazaérve édesanyámhoz bújtam, s zokogva ordítottam: „Apa megvert, és még sírni sem hagyott!” Hát, valahogy ilyen volt az életem: ha a sors büntetett, nem az fájt igazán, hanem a magamra kényszerített hallgatás. Irtóztam a szánalomtól, ahogy a vállveregető elismerésektől is. „Parasztgőgöt” örököltem önérzetes, okos, könyvszerető,

a tragikus fordulatokon is – 1957-ben hónapokig nem tudtuk, hová vitte a „nagy fekete kocsi” – ironikus humorral átlépő apámtól, türelmet, alkalmazkodni tudást öröklő dolgozó édesanyámtól, aki bölcsen volt megértő, s szegényen is derűs nyugalmat teremtett otthonunkban. Nagyon szerettem őket, ahogy ők is mindhármunkat, s

ma már tudom, hogy igazán fontosak csak a szüleinknek vagyunk...

A két osztályból álló összevont iskola – bár hatéves koromban megtanulom: ha anyanyelvemen szólalok meg, azért büntetés jár – nekem maga a csoda. Kilencévesen írok egy fogalmazást, ebben „elérhetetlen vágyam”, hogy legyen könyvespolcom és saját könyveim. Kivételesen elhivatott tanítóim voltak, egyikük még a „versírás” tanításával is próbálkozott. Ebben a faluban éltem át a háborút, itt azt, hogy a fél falu 1947-ben elment „haza”, Szlovákiába, s máig hallok édesapám hangját, amikor végigjártatva szemét összecsomagolt családján – eredetileg mi is az áttelepülők listáján voltunk – kimondja magyarul a döntést: „a nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely”. S mi maradtunk. Szüleimtől, testvéreimtől, a falu iskolájától, baptista imaházától kaptam meg az élethez minden fontosat; ami később történt velem, s formált még, azt ráadásnak nevezem.

Tizenhárom évesen szakadtam el otthonról – a népviselettől csak egy évvel később –, amikor az éppen meg-

nyíló szlovák tannyelvű 12 osztályos iskola diákjaként Budapestre kerültem. Ettől kezdve kollégiumban éltem 22 éves koromig. 1954-ben kitüntetéssel érettségiztem, majd az ELTE szlovák–magyar szakán szerzett diplomával volt iskolám tanára, igazgatója, 1969-től 1978-ig pedig az Országos Pedagógiai Intézet szlovák referense, később nemzetiségi tanszékének vezetője voltam. Túl fiatalon kaptam komoly felelősséget igénylő feladatokat: intézményvezetést, oktatási alapdokumentumok készítését, biztosan volt jó néhány tévedésem. 1978-ban férjem a szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatója lett, a család is vele ment. Öt évet töltöttünk Bulgáriában, ahol a magyar kolónia gyermekei számára honismereti oktatást szerveztem. Közben – előtte már itthon is, kint is – szlovák tankönyveket, munkafüzeteket írtam (irodalmat, nyelvtant, stilisztikát a hazai szlovák iskoláknak). Állítólag jók ezek, ma is használják őket, bár az idő nyilván eljárt fölöttük is. Számuk összesen tizenhat.

A Magyarországi Szlovákok Szövetsége – főtítkárválasztással egybekötött – VII. kongresszusát 1983-ban tartotta. Utódul az én nevemet is előterjesztették, s a kongresszus –1948 óta nőjelöltet először, s először titkos szavazással – főtítkárnak választott. Ma már beismerem, „ijesztő” volt számomra életem új fordulata, de elfogadtam, s 1992-ig, nyugdíjaztatásom kéréséig, ezt a munkát láttam el. Jól-e, nem feladatomban eldönteni. Vallottam, amit ma is: újkori történelmünk itt, Kelet-Közép-Európában olyan nyomokat hagyott nemzeteken, nemzetiségeken, hogy megalázó a szeretet is, ha arra kényszerít, takargassuk sebeinket illedelmesen.

Azután tíz évig „csak” a politikában voltam jelen. Ebbe 1985-ben az

országos listán megválasztott képviselőként csöppentem bele. (A történelem fintora: első „képviselői megbízólevelemet” Kádár János kezéből vettem át, s az 1992-ben nekem ítelt Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjének kitüntetési okmányát Antall József írta alá.) Álljon itt egyetlen, Szemere Bertalantól származó mondat, amelyet a t. Házban is felidéztem: „Élesen voltam kénytelen fellépni, mert ezen – még mindig arisztokratikus – magyar felfogása a demokráciában más népek követeléseinek, elveszíti a nemzetet, és én kezemet mosom e politikától.” 1988-tól 1990-ig a parlament alelnöke voltam. Remélem, hogy néhány jó ügyet is szolgálhattam.

Férjem, Jakab Róbert – andrásfalvi magyar ősök utódja – házasságunk negyvenedik évfordulójának évében halt meg. Mindkét gyermekem az Amerikai Egyesült Államokban dolgozik, fiam kutatóbiológus, lányom közgazdász. Magam most Eszter lánnyal élek, Cincinnatiban, ahol Zoé-Marie kisunokámat altatgatom szlovák népdalokkal és Weöres Sándor verseivel. Várom, hogy az új tavaszon második unokámat, Róbert fiam kislányát is magamhoz ölelhessem.

„Hetvenedik” kívánságom? Csak addig éljek, amíg képes vagyok olvasni, amíg tudatom tiszta, s hasznára lehetek bárkinek is. S talán még egy, Szabó Lőrinc szavaival:

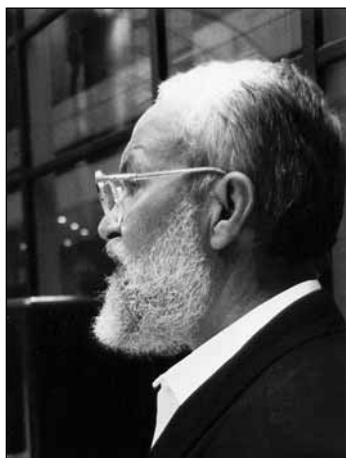
„Fák, csillagok, állatok és kövek, / szeressétek a gyermekeimet... /

Énhozzám mindig csak jók voltak, / szeressétek őket, ha meghalok.”

Jakab Róbert

Wagner János

festőművész (Budapest, 1936. szeptember 9.)

Tanulmányok: 1956–65: Magyar Képzőművészeti Főiskola.

Díjak: 1969–1971: Derkovits-ösztöndíj; 1970: vietnami ösztöndíj; 1981: E. N. I. T. olasz idegenforgalmi vállalat ösztöndíja; 1983: Petőfi-pályázat I. díj; 1996: portugáliai ösztöndíj; 1997: Magyar Festők Társasága díja a Budapest 125 kiállításon; 1999: a Magyar Papírművészeti Társaság díja; 2000: a Római Magyar Akadémia ösztöndíja; 2004: Munkácsy-díj.

Egyéni kiállítások: 1970: Hanoi (Vietnam); Mednyánszky Terem, Budapest; 1977: Fészek Klub, Budapest; 1982: Medgyessy Terem, Debrecen; 1991: Francia Intézet, Budapest; 1993: Pandora Galéria, Badacsonytomaj; Vigadó Galéria,

Budapest; 1997: Stúdió 1900 Galéria, Budapest; 1999: Kaposfüredi Galéria; Megacenter Galéria, Budapest; 2001: Haus der Ungarndeutschen, Budapest; 2003: Magyar Intézet, Stuttgart; Hauptmann Haus, Düsseldorf.

Ezek a száraz adatok. Mögöttük egy élet. Megéltem egy világháborút, egy forradalmat, egy rendszerváltást. Tanúja és résztvevője voltam művészeti irányzatok születésének és kimúlásának, sőt újjászületésének is. Hozzátartozók, barátok fogtak el mellőlem, de láttam születni, virágba borulni és megérni új életet.

Wagner János

Pásztor Erzsébet

színész (Budapest, 1936. szeptember 24.)

Általános és középiskoláimat Újpesten végeztem. Érettségi után, 1955-ben felvettek a Színház- és Filmművészeti Főiskolára (ma egyetem). Szinetár Miklós volt az osztályfőnököm és egyben színészmesterség-tanárom, Gellért Endre, Olthy Magda, Sulyok Mária mellett.

1959-ben végeztem a főiskolát, első szerződésemet Szendrő József direktorhoz szolt, a debreceni Csokonai Színházba. Első szerepem Dorine volt Molière *Tartuffe* című darabjában. Játszottam még Martiriót a *Bernarda Alba házában*, Peacocknét a *Koldusoperában*.

Két évet töltöttem Debrecenben, majd Budapestre szerződtetett Szinetár Miklós, az általa vezetett Petőfi Színházba (ma Thália). Itt három évet töltöttem, a színház megszűntéig. Játszottam Toinette-et Molière *Képzelt betegjében*, a *Tűzijáték* című musicalben Paulát. Ezután Berényi Gábor szerződtetett Szolnokra, ahol évet töltöttem.

SZERELEM JUTÁNYOS ÁRON

1965-ben Pécsre szerződtem, ahol tizennégy évet töltöttem. (Itt született a kislányom, Henriette, 1966-ben.) Egyaránt játszottam tragikát, komikát, sokféle szerepet.

Voltam Gertrudis a *Bánk bánban*, Bernarda Alba a *Bernarda Alba házában*, az örült doktornő Dürrenmatt *A fizikusokjában*, voltam megesett lány Nóti Károly *Nyitott ablak* című darabjában.

Játszottam Orbánnét a *Macskajátékban* és ismét Peacocknét a *Koldusoperában*.

1978–83-ig a Mafilm-társulat tagja voltam, majd 1983-ban Ádám Ottó szerződtetett a Madách Színházba. Itt Gyurkovics Tibor *Fészekalja* című darabjában volt az első szerepem, majd Görgey Gábor *Galopp a Vérmezőn* című darabjában játszottam.

Jelenleg is játszom a *Hegedűs a háztetőnben*, Molnár Ferenc *A testőrjében*.

A Földessy Margit vezette IBS Színpadon játszom Heltai Jenő *Az ezerkettedik éjszaka* (Fatimah), Agatha Christie: *Az egérfogó* (Mrs. Boyle) című darabokban. Játszom a Turay Ida színtársulatnál Gyurkovics Tibor *Nagyvizit* című darabjában.

Jelenleg három új szerepre készülök.

Film- és tévés szerepeim, a teljesség igénye nélkül: *Felfelé a lejtőn*, *Szombattól hétfőig*, *Csudapest* (tv), *Özvegy menyasszonyok*, *A Tenkes kapitánya* (tv), *Krebsz, az Isten, Sziget a szárazföldön*, *Autó*, *Jelbeszéd*, *A kenguru*, *Forró vizet a kopaszra*, *Kísértet Lublón* (tv), *Pókfoci*, *K.O.*, *Veri az ördög a feleségét*, *Angi Vera*, *Vasárnapi szülők*, *Naponta két vonat* (tv), *Naftalin* (tv), *Györgyike drága gyermek*, *A Szórád-ház*, *Szerelem jutányos áron*.

Pásztor Erika

Kuroli Géza

mezőgazdász (Szerecseny, 1936. október 8.)

Hetvenévesen megállapíthatom, hogy rám is érvényes a mondás: mögöttem a sok tegnap, előttem a kevés holnap. A visszaemlékezés papírra vetésének időpontjában még a felsőoktatás szolgálatában állok, amit születésnapomat követően a nyugdíjas státussal váltok fel.

Születésemmel egy elfogadható eredménnyel gazdálkodó földművescsalád létszámát gyarapítottam. A gyermeknevelés feltételeit biztosító körülmények nem hatottak tartósan. Azok romlását édesanyám korai halála (1944), a második világháború, édesapám katonai szolgálata és hadifogsága, továbbá a beszolgáltatási rendszer csapásai okozták.

Az általános iskolát szülőfalumban (1951), a középiskolát Győrben (1955) végeztem el. A megélhetési problémákkal együtt élve nem gondolhattam egyetemi oktatásban való részvételre. A továbbtanuláshoz szükséges anyagi feltételeket a szentgotthárdi Selyemszövőgyárban teremtettem meg, ahol műszaki rajzolóként dolgoztam. Szerény, de elfogadható anyagi helyzetem 1956-ban lehetővé tette egyetemi tanulmányaim megkezdését Mosonmagyaróvárott.

Az egyetemen kialakult hallgatói életformába való beilleszkedés kezdetén jártunk, amikor jobb sorsra érdemes hazánk lakosságának többsége nem tudta tovább elviselni a diktatórikus politikai rendszer rákényszerítette uralmát. A magyar forradalom eszméje egyaránt hatott Mosonmagyaróvár lakosságára és az egyetem hallgatóságára. Az október 26-án megtartott tüntetés véres megtorlásba torkollott az ÁVH-s laktanya előtt. Az itt kapott súlyos sérülés következményeit öt hónapig tartó, több műtétet igénylő gyógykezelés követte. A nagy vérvesztés látván – beleegyezésemmel – megkaptam az utolsó kenetet. Az első kórházi éjszakát elkülönítve töltöttem, mint aki úgysem éri meg a reggelt. Megértem. Ezen az éjszakán csodálatos, halál közeli élményben volt részem, amelynek előttem álló édesanyám volt az egyik meghatározó kísérő jelensége. A befejezés szörnyű volt, egy hang szólalt meg: „Neked még vissza kell menni a földre, ott van tennivalód.” Nagyon rosszul esett, nem értettem, hogy miért e büntetés. A gyógykezelést végző orvosok mindent elkövettek gyógyulásomért, de nem bíztak benne. Kórházi elbocsátásomkor korábbi életvitelemről érdeklődtek azzal a vallomással, hogy „Mi nem tudtunk meggyógyítani, nem értjük, hogy miért maradtál életben.” Végül abban maradtunk, hogy ez egy „isteni csoda”.

Tanulmányaimat folytattam, de ismét rossz anyagi körülmények között, mert visszakerülésem időpontjára minden ruházatom eltűnt. A nélkülözések és szervezetem megcsapolt, csökkent értékű energiái ellenére sikeresen befejeztem egyetemi tanulmányaimat.

Szakmai pályafutásomat állami gazdaságban kezdtem. A vezetőség támogató egyetértésével ismereteimet bővítve szakmérnöki oklevelet szereztem Gödöllőn. Ettől számítva központi irányítója lettem a növényvédelmi munkáknak.

Tanulmányi eredményeimre tekintettel az alma mater meghívott egyetemi tanársegédi állás betöltésére. Elfogadva a meghívást 1962 ősze óta a mai napig a – mai nevén – Nyugat-Magyarországi Egyetem, Mezőgazdaság és Élelmiszer-tudományi Karán dolgozom. Oktatómunkám kiteljesítésére a mezőgazdasági szaktanári képesítést is megszereztem. Az itt eltöltött 44 évet átfogó oktató- és kutatómunka során felmutatott teljesítményre figyelemmel professzori beosztással vonulhatok nyugállományba.

Az egyetem meghatározó alapegységei közül a növényvédelmi tanszéket 1972–2003 között vezettem. E tisztség mellett igazgatója voltam a Növénytermesztési Intézetnek (1987–1993), elnöke a Nyugat-Magyarországi Regionális Egyetemi Szövetségnek (1992–1994). Az egyetem és a kar vezetésében 22 évig (1975–1996) végeztem munkát dékánhelyettesi, rektorhelyettesi és dékáni beosztásban. Jelentőségét illetően a nyolc és fél éves dékáni feladatellátást emelhetem ki, amely időszakot a Mosonmagyaróváron végrehajtott személyi állományt érintő minőségi és tárgyi (beruházások, felújítások, műszerparkbővítés) feltételeket javító fejlesztések jellemezték. Vezetői munkám fő célja volt az egyetemi életet meghatározó, minden terület folyamatos fejlesztése, mert enélkül a haladás nem valósulhat meg. A fejlődés a minőségi munka előfeltétele és a nemzetközi színvonalon való megfelelés lehetősége.

A pályafutásom alatt végzett kutatómunkában elért eredményeket nemzetközi és hazai tudományos konferenciákon tartott 93 előadásban, valamint 308 közleményben tártam a nyilvánosság elé, lehetőséget adva a megállapítások megismerésére és azok véleményezésére. A közleményeimre való ismert hivatkozások száma 252. Kutatásaim eredményeit feldolgozva egyetemi doktori (1967), kandidátusi (1972), MTA-doktori (1995) címet, illetve fokozatot szereztem.

A tudományos fokozatok elnyerésére benyújtott értekezések (MTA doktori, kandidátusi, PhD) bírálóbizottságában 58 alkalommal vettem részt. Irányítottam több hallgató TDK és szakdolgozatírásával kapcsolatos munkáját. Témavezetői tevékenységem eredménye, hogy irányításommal 19 fő szerzett doktori, illetve PhD fokozatot.

Az új rendszerű PhD fokozat megszerzésével kapcsolatos feladatokat doktori iskolák szervezik. A Precíziós növénytermesztési módszerek elnevezésű doktori iskola vezetőjeként feladatom a hazai és nemzetközi szinten egyaránt helytálló szakmai és tudományos utánpótlás nevelése.

Tevékeny évtizedeim során több kari, egyetemi testületnek, hazai és nemzetközi szervezetnek voltam elnöke, alelnöke, titkára és tagja, amelyekben a felelőséggel végzett közös munkából legjobb tudásom szerint tejesítettem a rám eső hányadot.

Tagja vagyok két hazai és egy külföldi szakmai folyóirat szerkesztőbizottságának, amelyekben fontos feladat a tudományos színvonal megtartása és javítása.

A szakmai munkámért kapott elismeréseket mindenkor jóleső érzéssel fogadtam. Azok minden esetben buzdító erővel hatottak további munkámra. Kö-

zékük tartoznak: GTE Egyesületi Érem (1984), Mezőgazdaság Fejlesztéséért Emlékérem (1986,1991), Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (1993), Óvár Emlékérem I. fokozata (1997), Horváth Géza-emlékérem (1999), Kovács Béla-díj (2000), Nyugat-Magyarországi Egyetemért Emlékérem (2000), Győr-Moson-Sopron Megye Szolgálatáért Díj, Környezetvédelmi tagozat (2003), 50 év a Mezőgazdaság Szolgálatában emlékérem (2004), Magyar Felsőoktatásért emléklapok (2004). A kitüntető elismeréseket méltóképpen csak további hatékony munkával tudom meghálálni, amihez talán még mozgósíthatók lesznek maradék energiáim.

Budai-Sántha János

építész, filozófus (Pécs, 1936. október 9.)

Jövőre hetven leszek? Hihetetlen. Ennyi a nagyapám szokott lenni. A jó humorú baranyai parasztember, aki, amikor az eldugott borért a kozákok levetkőztették, német támadást imitálva futtatta meg őket.

Nagy idők tanúja voltam. Gyerekként Szekszárdon, ahol a munkánélküliség elől menekülő apám alhadnagysággal vitte, láttam a tömeg köpködni sárga csillagosok vonulását. Háború volt még a képeslapokban is, és mi, félgömbsisakosok mindig legyőztük a csúcsos sisakos ellenséget. A valóságban persze lakásunkat kifosztották, semmink sem maradt. Ma is érzem a cukorpótló melasz undorító szagát, a sópótló fahamu fog alatti korcogását. Anyám ezt soha nem tudta feldolgozni, haláláig rettegett a háborútól, szorgos apám azonban, a Don-kanyarból és fogságból hazajöve, kívülállóként is a tészelnökséggel vergődött.

Emlékszem a háború utáni választások kocsmai verekedéseire, a be-

szolgáltatások rettegéses időszakára. Meg tésznyugdíjas nagyanyámra, aki végigrobotolta a legkegyetlenebb, a magánparaszti életet, és mikor a téész ellátta ebéddel, Harkányba fürödni, Pécsre színházba vitte, sírva mondogatta: „Most szeretnék fiatal lenni, mert most úri az élet.” Azt hiszem, ekkor lettem elkötelezett baloldali.

Előbb azonban még megveretésem időszaka következett. Kisiskolásként a jezsuiták jól elnászpángoltak, ha nem voltam elég buzgó szív-testőr – az államosítás után persze a madiszosok vertek el szív-testőri buzgóságomért. Középiskolába az „egyéb” kategória gyerekeinek gyűjtőhelyére, a bányai ipari technikumba jártam. Érettségi szünetben dolgoztam ki első önálló művem: a „humán-demokrata program”-ot. Fűrómesterkedésem alapozta meg egyetemi tanulmányaimat a miskolci bányász karon. Az '56-os események azonban közbeszóltak: kezdetben nagy volt a lelkesedésünk, a

Kossuth-címeres függetlenség és nem a tőkés restauráció volt a célunk, de a véres retorziók és a bíborosi beszéd miatt nagy volt a kiábrándulásunk is. A sors iróniája, hogy egy '57-es diákdemonstráció miatt, bár nem vettem részt benne, egy téves fotó alapján kizártak az egyetemről. Nem bántam, mert „szociálisabb” diszciplinára vágytam: építész akartam lenni. Csakhogy a múlt legyőzése öt évig tartott. Ezalatt volt szerencsém alulról ismerkedni az étellel: kukoricacsőszként, anyagkönyvelőként, gépkocsiellenőrként, mészégető művezetőként, műszaki rajzolóként, téesszervezőként.

Építészdiplomával a zsebemben is a társadalmi témák érdekelték, ez időben a tervszerű településfejlesztés volt a mániám. Országgyűlési díjazott baranyai díszpolgár lettem. Tervezővállalati igazgatóságom idején dolgoztuk ki egy regionális fejlesztési intézet koncepcióit. Ez a megyék ellenkezése miatt máig hiányzó intézmény. Pécsi főépítészségem alatt készítettük el, akadémiai és minisztériumi pénzen, számos szakmai team bevonásával, a pécsi agglomeráció fejlesztési programját. Ez a vezetés gondolatnélküliségébe ütközött. Az egyik pártvezető azzal rukkolt elő, hogy „a megye irányíthatatlan méretű városai ellenében a falvak népességét kell növelni”. Ma úgy látom, a jövőre vár a településpolitika tudományos megalapozása. Bizonyára ezért is meg kell majd küzdeni, miként egyetemi tanár Attila öcsém vívja harcát az ökológia politikai döntésekben való részvételéért.

A helyi politikai akarnokokból elegem is lett, „felsőbb” hívásra fővárosi lettem, itt folytatva a már elkezdett településelméleti, társadalomelméleti munkámat. *Település és társadalom*

című kandidátusi értekezésem is – a történelemfilozófia pandanjaként – a településfilozófiai diszciplína alapjainak lerakását szolgálta. Emellett a társadalmi formák elméletébe is belekontárkodtam. Az újabb sorsfordító idő közbejött e gondolkodásmódokat egy időre a jövőbe sodorta. A mag azonban el van vetve.

Ha most egy (talán nem végső) összegzésre adom a fejem, elmondhatom, hogy, bár többször is nagyot fordult körülöttem a világ, baloldaliságom egyre erősebb lesz. Megélve a korábbi, az egyén szintjén kisszerű, kontraszelektált, autoritárius korszakot és a mai, ember- és természetellenes, pénz uralta rendszert, egy humanusabb társadalom kibontakozását várom, amelyben minden ember alakíthatja természeti és társadalmi körülményeit. Ehhez tulajdonra van szükség, hiszen csak a tulajdon tesz szabaddá, csak ez biztosítja a döntésekben való alkotó részvételt, csak ennek alapján érhető el az eredmények élvezetének igazságos elosztása is. Csak egy olyan társadalom, ahol mindenki tulajdonos és dolgozó is egyben, teszi az embert valóban emberre, kiemelve az állati önzésből, együttműködő alkotó közösséget nyújtva az antihumanus konkurenciaharc és kizsákmányolás helyett. Ez a jövő, akár megérem, akár nem. Amit ezért eddig tettem, nem sok, de okos és gyakorlatias feleségem, Ildikó nélkül ezt sem tudtam volna megtenni. Remélem, az új nemzedék, jogász (Szabolcs) és vámtiszt (Balázs) fiam meglátja az ígért földjét.

Matuska Márton

újságíró (Temerin, Jugoszlávia, ma: Szerbia-Montenegró, 1936. október 12.)

Harmincnegyedik éve voltam már a szakmában. Terepjáró újságíró, riporter. Nincs olyan falu szűkebb hazánkban – a délvidéki Vajdaság tartományban –, amelyikben ne jártam volna, ne lenne ott ismerősöm. Vagy a községi elnök, vagy a pap, vagy a párttitkár, esetleg mind a három. De a vállalatok portásai, kapusai, a harangozók, a falu csordása, a magángazdálkodók között is sok a barátunk is minősülő ismerős. Tíz éve, hogy világraszóló gyáspompával eltemettük az ország egyszemélyes vezetőjét, Josip Broz Titót. Akinél a háború alatt Randolph Churchill, a nagynevű angol miniszterelnök fia teljesített szolgálatot összekötői minőségben, de aki ugyanabban az időben na-

ponta akár többször is váltott rádióüzenetet a szovjet diktátorral, Sztálinnal. Aki zseniális politikával rájátszott a kelet–nyugati ellenétre, s ennek köszönhetően megnyerte Kelet és Nyugat támogatását. S aki országa konszolidálásának kezdetén kiirtatott több tízezer magyart. Is. (A többiekről itt nem esik szó.)

Változás szelét éreztük körülöttünk, de a bigott Tito-pártiak még veszedelmesen le-lecsaptak mindenkire, aki berzenkedett a „Tito után is Tito” politikai irányultság ellen. Sziveri Jánost, tehetséges költőnkét úgy kiebrudalták, hogy a temetőig meg sem állt. 1990. április 20-án lapom, az Újvidéken megjelenő Magyar Szó rövid hírt közölt: „A VMDK, a vajdasági magyarok frissen alakult, háború utáni első politikai szervezete követeli az 1944 végén, 1945 elején, a Délvidéken lejátszódott magyarellenes atrocitások tudományos feltárását.”

Az újság olvasói kezéből ijedtükben talán még a lap is kiesett, amikor elolvasták a hírt. A szerkesztőségben néhány napi csend után szerkesztőbizottsági ülés: mit kezdjünk a követeléssel? Mindannyian tudtuk addig is, hogy tömegmészárlások zajlottak le, sajnos, azóta kiderült, sokkal nagyobb méretű, mint akkor sejtettük. Jómagam Temerinben éltem át az 1944 őszen lezajlott razzitát. Tudtam, hol van a tömegsír. Ismertem Illés Sándor, a falu szülőtte, a budapesti újságíró regénynek nevezett könyvét, a *Siratót*. Egy az egyben leírta benne, hogyan ritkították meg abban az időben szülőfalum férfi lakosságát. Akkor talán még Illés sem tudta, hogy nem is csupán egy, hanem több tömegsír is van a Nyugati temetőben, az meg már csak az ezredforduló táján derült ki, hogy az áldozatok száma nem nyolcvan körül van, mint ahogyan az emlékezők hitték, hanem vagy háromszor annyi. A más helységeken történekről még kevesebbet tudtunk, s ha hallottunk is felőle, képtelenek voltunk elhinni. Még otthon, parasztyerek koromban hallottam az ötvenes évek elején egy földszomszédunktól, hogy őt Csurogon meghajtották – így mondta –, kocsival, lóval hullák – az agyonvert magyarok tetemei – szállítására. „Lapáttal tisztítottam a kocsideszkáról a vért!” – mondta. Magamba zártam a hallottakat.

Nagyjából ennyit tudtam kezdetben. Terepjárásaim során azután egyre többet és többet. Bezdánban Kecskés Ferenc plébános egyszer megmutatta a halotti anyakönyvet. Néhány hónapos késéssel ugyan, de 101 áldozat be volt írva a halotti anyakönyvbe. Már csak a kutatások során tudtam meg, hogy ilyen feljegyzés csupán még egy helyen történt meg, a Magyarkanizsa melletti Adorjánban: Firányi Lajos plébános szintén beírta a több mint félszáz áldozat nevét az elhunytak könyvébe.

Hosszú vita után egyhangú döntést hoztunk a szerkesztőbizottságban: írunk kell róla! A következő kérdés felmerülése után mindenki hallgatott: ki vállalja? Nem néztünk egymásra. Vártuk a jelentkezőt. Nem mertem elmondani, hogy Németh Mátvás fotós kollégámmal kifényképeztük a bezdáni anyakönyv adatait is, de szót kérve annyit mégis közöltem, hogy én már gyűjtöttem valamit.

– Akkor folytasd!

Két hétre szabad kezet kaptam. Fizetik az autóhasználati költséget és a szokásos terepjárási napidíjat. Két hét után még kettőt kértem. Szó nélkül megkaptam. Negyedév elteltével kezdtek már idegesíteni:

– Mikor fejezed be?

Október derekára elkészült az első negyven oldal. Elkezdődött a közlése. Közben, senkinek sem szólva már, tovább jártam a terepet és halmoztam az adatokat.

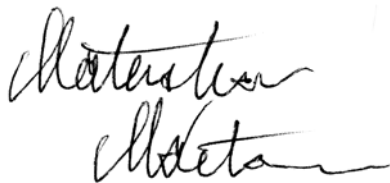
Azóta jóformán csak ezzel foglalkozom. Minden jegyzőfüzetemben, minden iratgyűjtőben, minden újonnan vásárolt könyvben, a komputeremben és a fejemben ez van, ezt keresem. Ezt másolta ki a gépemből a rendőrség. Találkozom tanúkkal és alanyokkal itthon és vidéken, megszólítanak az utcán, főlhívnak telefonon, e-mailen tájékoztatnak Vancouvertől Brisbaneig: „Tudod-e, hogy...”

Nagyon sokat nem tudok.

Kéretlenül is elhalmoznak újabbnál újabb ismeretekkel.

Nem fogok már szabadulni ettől a témától, sohasem fogom befejezni. Mert még mindig keveset tudunk róla, még mindig kevesen tudják, mi történt a délvidéki magyarokkal 1944 végén, 1945 elején. Amikor a felszabadítóknak mondott fegyveresek több tízezer magyar testvérünket kiirtották. A felszabadítóinkat azóta is magasztalnunk kell, áldozatainknak pedig még csak itt-ott állítottunk szerény emlékművet. De mikor készül el a névsoruk? Hogy kőbe vésük, bronzba öntsük.

Hogy megszámlálhassuk, hányan vannak.

Pós Sándor

rendező (Budapest, 1936. október 12.)

Kezdjük a bemutatkozással: id. Posch Sándor fiának, ifjabb Posch Sándornak gyermekeként, mint legifjabb Posch Sándor láttam meg a napvilágot a józsefvárosi Örömvölgy utcában. (23 évvel később a Színművészeti Főiskolán a csodálatos mester, Nádasy Kálmán figyelmeztetett, hogy egy magyar színház plakátján egy sváb név rosszul hangzik. Ezért Herczeg Ferenc honfoglalás kori regénye egyik szereplőjének nevét oroztam el, az „öreg Pósa” nevű halásztét. Ma már látom, hogy Nádasy figyelmeztetése minden szempontból aktualitását veszítette.) Apám, nagyapám géplakatos volt a közeli Ganz gyárban, anyám masamód. Körfolyosós proliházban laktunk (WC a gang végén). De a munkásemberek szemetesládáját mindennap kiürítette a viceházmester, a leveleket, újságokat a lakásba hozta a postás, és az aznapi frissen fejt tej és a péksütemény minden reggel ott volt az ajtó előtt a millimári (tejesasszony) jóvoltából. Ma már el se hisszük... A francia papok iskolájában kezdtem, de a háború elsodort onnan. Csodával határos módon baj és veszteség nélkül vészeltük át a világegést. Tízéves koromban felvitte az Isten a dolgunkat. Jómódú nagybátyám az ő dúsgazdag nagybátyjának

örököséként egy nagy villát vásárolt a Pasaréti úton, és oda összegyűjtötte majd az egész családot. Bár gyönyörű volt, nem sokat élvezhettem, mert szüleim beíratk Pannonhalmára a bencés gimnáziumba. (Máig a bencésektől kapott szellemi és morális útravalóból élek.) 1949: államosítás. Hazautazás Pasarétre. De a villa is megtetszett a Honvédelmi Minisztériumnak. Negyvennyolc órát kaptunk, hogy eltakarodjunk. (Legalább lakást adtak.) A kiköltöztetést felügyelő piros lampaszos tábornok, megtudván, hogy apám gyári munkás, az alábbi aranyat köpte: „Ez igen! Le is kéne adni a nyugati sajtónak, hogy nálunk a gyári munkások ilyen villában laknak.” Jobbnak láttuk csöndben maradni és némán cipelni tovább a betyárbútort. Mindazonáltal szocdem apámtól, Pannonhalmától és a tábornok elvtárstól sziklaszilárd világnézeti alapot kaptam. Azóta is megingathatatlan.

Apám 1952-ben bekövetkezett halála után anyámra maradt hűgom, a magam és nagyszüleim eltartása, a családfenntartói szerep. Megfejthetetlen, hogyan csinálta, de a család talpon maradt. Tanulhattunk. Sok-sok olvasmány után Sztanyiszlavszkij, majd Hevesi Sándor írásai eldöntötték a sorsomat. Főiskola, házasság (sikertörténet), rendezői diploma, kötelező vidék. Szörnyű. Hat év alatt kb. tíz minősíthetetlen brettli rendezése, mindössze talán három igazi színdarab, merthogy azokat általában a főrendezőik rendezték. Kettőnknek 4×4 méteres színészházi szoba, füstölő vaskályha, majd albértel temérdek bolhával meg trágyával tapasztott cserépkályhával. Szakmailag nihil.

Menekülés haza, Pestre. Munkanélküliség. (Akkor még majdhogynem bűncselekménynek számított. A kmk = közveszélyes munkakerülés minimum előállítással járt, ha igazoltattak.) A „megváltás” a Nemzeti Színház volt, ahol végre segédrendező lehettem, kevesebb bérért, mint hat évvel korábbi kezdő fizetésem volt. Segédrendező-társaimmal (nem akárcik: Bodnár Sándor és Tatár Eszter) próbaszünetekben a büfében, este az öltözőkben titokban próbáltunk segíteni az ország legnagyobb színészeinek, hogy a kaotikus és improduktív próbák után rátaláljanak szerepeik megoldására. (Szegény Gellért Endre már régen leugrott az emeletről, Nádasy Kálmán visszamenekült az Operába.)

Aztán megírtam Déry Tibor regényéből a *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* című musical szövegválogóját. A Nemzetinek, ahol tag voltam, nem kellett. A Vígnek igen. A rendezővel sokat vitatkoztunk. Én brechti, intellektuális előadást akartam, ő sikerdarabot. Szerencsére neki lett igaza. Számptalan sajtó-helyreigazítási felszólítás után sikerült kiharcolnom helyemet a szerzők között. A sztár szerzők, Déry, Presser, Adamis mellett egy outsider segédrendező elhagyható, még akkor is, ha az egész ügy az ő találmánya. Azóta megszámlálhatatlan bel- és külföldi bemutató után ez már ritkán probléma, de azért néhány rendező önmegvalósító lázalma elszomorít. A történetek után megváltam a Nemzetitől, és a Magyar Rádió főrendezőjének, Bozó Lászlónak hívását elfogadva fölcaptam rádiórendezőnek. Kezdetben féltem a műfajváltástól, de végül is nagy szerelem lett a dologból. Lehetőségek végtelen tárháza nyílt meg előttem. Kis versműsörtől nagyhangjátékig, sok helyszínes, bonyolult előadástól sokrészes, folytatásos re-

gényadaptációkig, riportműsörtől dokumentumjátékig lubickolhattam a változatosságban. Az ország legnagyobb színészeivel, a nagyválogatottal dolgozhattam. Kiugróan nagy sikereim voltak, mind belső, szakmai, mind hallgatói, mind kritikai téren. Sok-sok Nívódíj, Kritikusok Díja, Magyar Rádiózásért kitüntetés, Jászai Mari-díj... Később – önvédelemből – hivatali beosztást is vállaltam, mert féltem, hogy feletteseim megelégedik a sikereimtel, és kiszolgáltatottá válok, mint egykor a színházban. Osztályvezető lettem, majd igazgatóhelyettes, főrendező. Végre rendszerváltozás... De... Médiaháború. Kegyetlen, méltatlan harcok. Az intézmény művészi és kulturális feladatainak teljes háttérbe szorítása, politikai erők politikai csataterévé silányulása. Menekülés a kordkedvezményes nyugdíjba. Ettől is féltem, pedig ez is szép. Nyugalom, könyvek, tévé (szigorúan szelektált műsorok), internet, család, kutya (sajnos nemrég kimúlt), séták, utazások (mérsékelten mindkettő), szép környezetben szép lakás, barátok... Persze sajnos öregség, nyavalyák is, de még nem ezek a meghatározók. Egy szóval boldog kiegyensúlyozottság. Ez a jelenlegi helyzet.

A napokban megrendítő élményben részesített a Duna Tv. Egy új orosz filmet, Dosztojevszkij *Félkegyelműjét* adták folytatásokban. Így megérteni, így átérezni és ilyen ihletetten eljátszani és megrendezni egy remekművet még nem láttam. Miskin herceg, a figyelem, megértés, tolerancia és a mindenkire kiáradó tömény szeretet megtestesítője mindenkit bűkörébe von. De a brutális világ nem tud mit kezdeni a megnemesedett lelkekkel. Mindenki „elnyeri méltó büntetését”, a herceg is kiég. Talán ha sok-sok Miskin járkálna közöttünk, és

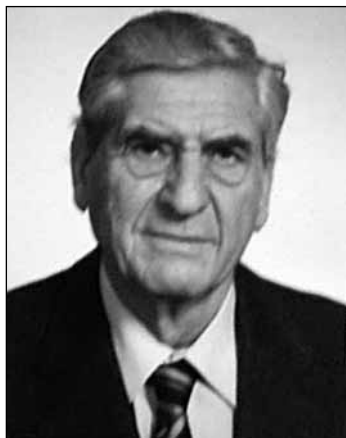
hatványozottan több embert csábítanának a jóra, kevésbé irracionális és jóval szelídebb világban élhetnének. És

akkor talán ez a bemutatkozás is derűsebb lehetett volna.

Pál Schuster

Quittner Pál

fizikus, informatikus (Brassó, Románia, 1936. október 16.)

Évtizedeken keresztül minden életrajzomat az-zal kellett kezdeni, mi volt szüleim foglalkozása. Ezért most is ezzel indítok. Apám a Brassó melletti, magyar tulajdonú, bodfalusi cukorgyár igazgatója volt. A románoknak nem tetszett, hogy a Kárpát-medence egyik legmodernebb gyárának magyar vezetője van, ezért 1941-ben el kellett jönnünk onnan. Azóta – hosszabb külföldi munkáimtól eltekintve – Budapesten élek, és tősgyökeres budainak, illetve ma már budapestinek tekintem magam. Apám kapitalista gyökereit egy ügyes húzással sikerült eltüntetnem. Akkori életrajzaimban csak annyit írtam: Bodfalun volt tisztviselő. Így sikerült elkerülnöm, hogy kizsákmányoló, úgynevezett

x-es származású legyek. Elértem, hogy 1955-ben kilencedmagammal felvegyenek az ELTE TTK akkor elitnek számító fizika szakára. A hatodik x végéről visszatekintve, ez volt az egyik legsikeresebben abszolvált x.

Gimnáziumi tanulmányaimat (akkor V. általános) a budai ciszterci gimnáziumban kezdtem el és a Petőfiben fejeztem be. Sajnos ciszterci diákéveimnek hamar végét vetett az államosítás. De az ott belénk nevelt emberi tartás egész életre kihatott.

Matematikai tehetségem már ekkor megmutatkozott. Az első számtandolgozat példáit öt perc alatt megoldottam. Füzetemet becsukva hátratett kézzel ültem a padban. Tanárunk ezt észrevette, és megkérdezte, miért nem dolgozom? „Már kész vagyok” – válaszoltam. Erre kissé bepöccent, és – az általa rendszeresített nevelési módon – folyamatosan fölfelé húzta a pajeszom, apró pofonokkal simogatta az arcom, miközben azt ismételtette: „Ez a fiúcska már kész van?” Végül, negyedóra után, hajlandó volt kinyitni a füzetem, és megállapította, hogy valóban helyesen megoldottam az összes feladatot. Ebből később sokmilliószámítástechnikai projektek vezetőjeként és végrehajtójaként azt az örök tanulságot vontam le: sohasem szabad bevallani, ha egy feladatot nagyon hamar meg tudunk oldani.

Az előbb említetténél azonban komolyabb eredményeket is elértem gimnazistaként matematikából. A Középiszkolai Matematikai Lapok pontversenyein rendszeresen az első öt között végeztem, az országos tanulmányi versenyeken első dicséreteket kaptam és a Kürschák-versenyen második lettem.

Emellett, ma sem tagadom le, az ifjúsági mozgalomból is kivettem a részem. Az egyetemen, bár nem voltam KISZ-tag, mégis sokat tettem a moz-

galom népszerűsítéséért. Megszerveztem az órák helyetti bridzsezést a TTK KISZ-klubjában. Ezáltal ez volt 1958-ban a leglátogatottabb budapesti KISZ-klub. Egészen addig, amíg valamelyik fő fejesnek föl nem tűnt a sok zslugás, és mindannyinkat ki nem tiltottak onnan. Pedig (a bridzsben) az asztal nem csinált semmit. Ő csak nézte a másik három kártyázót.

1960-ban védtem meg fizikusi diplomámat. Előtte azonban még egy, az egész életemre kiható baleset ért. A legutolsó oktatási napon lejött a laborunkba egy igen szép, kisportolt, szőke, negyedéves fizikuslány (Szuló Jutka), hogy segítsen neki valamelyikünk GM-csőves mérőberendezésének a rendbe hozásában. Segítettem! Az eredmény: a berendezés működőképessé vált, 39 évi házasság, két gyerek és (eddig) négy unoka.

Első munkahelyem a KFKI volt. Elég gyorsan haladtam a számárlétrán, doktoráltam, kandidáltam. Ennek ellenére jóakaróim beleírták a minősítembe, hogy a bridzsezés helyett inkább a fizikával foglalkozzam. Ezt annyira szívemre vettem, hogy csapatban magyar bajnokságot nyertem.

Kandidátusi disszertációm nagy tisztaságú ipari alapanyagok nyomszenyvezőinek meghatározásával foglalkozott. Ez egy kémiai probléma fizikai módszerekkel való megoldásával és az eredmény számítógépes kiértékelésével volt egyenlő. Miután e három nagy témakörből a legtöbb kritikus legfőljebb kettőhöz értett, a disszertáció csont nélkül átment. A kidolgozott eljárások iparilag is alkalmazhatóak voltak. Az Egyesült Izzó havonta több száz mintát vizsgáltatott be. Ezért az eljárást szabadalmaztattam. Többen kinevettek, minek csinál egy tudós ilyesmit. De amikor megjelentem a szabadalmi pénzből vásárolt Wartburgommal, egyből megnőtt az irigyeim és az intézeti szabadalmak száma is.

1968–69-ben Ford-ösztöndíjjal egy évig az USA-ban dolgoztam a Columbia és a Texas A&M egyetemen, valamint a washingtoni National Bureau of Standardsben.

Több tudományos és ismeretterjesztő könyvet és cikket írtam. A szakmai könyvek közül a legértékesebbnek a Kiss Dezsővel közös *Neutronfizikát* tartom, mely a téma első magyar nyelvű összefoglalója volt. Az angol könyvek közül a legsikeresebb a *Computer Evaluation of Gamma Ray Spectra* volt, melyet először a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség adott ki 1970-ben. Később bővített formában három nemzetközi kiadó is megjelentette. A gamma spektroszkópiával foglalkozó szakembereknek éveken keresztül ez volt az egyik alapkönyve, és ez alapozta meg későbbi ENSZ-szakértői karrieremet is. Ismeretterjesztő könyveim közül a legnagyobb népszerűsége az *Apu, miért...?* tett szert. Abban az időben még teljesen szokatlan módon, humoros történetekbe ágyazva írtam le alapvető fizikai jelenségek magyarázatát. Sok kritika ért a könyv és a könnyed stílus miatt, de ezért teljesen kárpótolt, amikor tizenéves fiam két gombfocimeccs között nagyokat nevetve olvasta az elsősorban ezen korosztály számára írt műveimet.

A hetvenes évektől érdeklődésem a számítástechnika és az informatika felé fordult. Ezt hosszú ideig azért még összekapcsoltam a fizikával. 1976 és 1983 között a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) szakértőjeként több részletben összesen két évet dolgoztam Zairében, Srí-Lankán, Mongóliában, Kubában és a bécsi központban nukleáris laboratóriumok számítógépesítésén. 1980–81-ben az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) keretében vezettem a

Mongol Nemzeti Számítóközpontot létrehozó projektet, amelynek sikeres végrehajtásáért Nemzeti Díjat kaptam. A projektmenedzserség mellett ügyvivőként vezettem az ENSZ mongóliai képviseletét is. Vendégprofesszorként tanítottam az újvidéki és a hamburgi egyetemen.

Nemzetközi tevékenységem mellett itthon a SZÁMOK igazgatóhelyettese, majd a magyar egyetemek közös számítóközpontjának fősztályvezetője voltam. Úttörő szerepem volt a magyar szoftverexport beindításában. Több tucat beosztott munkatársam dolgozott rendszeresen Nyugat-Európában. Emellett több szak- és ismeretterjesztő könyvet írtam, melyek magyarul, angolul, oroszul és szerbül is megjelentek. A legismertebb, a *Számítástechnika rendszerszervezőknek* több nyelven több kiadást ért meg, és közzgdák ezrei tanulnak belőle. A tudománytól és az oktatástól egy kis kitérével '85–89-ben megszerveztem a Magyar Televízió informatikai részlegét, amiért Televíziós Nívódíjat kaptam. 1990-től visszatértem az oktatáshoz. A Közgázon (pillanatnyi fedőneven Corvinus) egyetemi tanárként az információs rendszerek és az adatbázisok oktatásáért vagyok felelős, és tevékenyen részt veszek az informatikai oktatás modernizálásában. Eközben a gyakorlati munkától sem szakadtam el. Adatbázis-szakértőként nyolc éven át rendszeresen dolgoztam elsősorban nagy német vállalatok és bankok információs rendszerének továbbfejlesztésében.

2001! Új évezred, új társ, vele két új unoka! Ikrek! Az egyetemen most is én viszem az adatbázis témakört, külföldön is tanítom.

Hobbik. A sielést sajnos már abbahagytam. Tenisz: már csak a lányommal, a nagyobb unokákkal (pár év múlva már csak a kisebbekkel) és néhány magam korabeli idősebb úrral játszom. Bridzs: az első osztály második feléből nézem, mennyire agresszívvá vált ez a szép, úri társasági játék (szellemi sport).

Most veszem észre, milyen hosszú lett ez az életrajz. De hát ennyit éltem. Mit tehetek még hozzá? Legföljebb ennyit, még élek!

Simon Endre

Simon Endre

képzőművész (Székes, Románia, 1936. október 19.)

A szín gyermekkorom óta elkísér és erősen hat rám. Nélküle a világ fakó és

sivár lenne, olyan hely, ahol nem lennének évszakok, melyek a színárnyalatok és -harmóniák örök változásai. Hiányoznának a tél vég nélküli skálázott szürkéi, a tavasz serkenő-sarjadó zöldjei és piszkosbarnái, a nyár telített kékjei, zöldjei, vidámkodó sárgái, és végképp hiányozna az ősz orgonafuvallatos, deres színpompája. Be jó, hogy mindezt mégsem kell nélkülöznöm, hogy a külső és belső színek kavalkádja adja azt a teljes világot,

melybe belézülettem és beléserettem! Azt a világot, ahol gyerekkoromtól kezdve gyűjtögetem felhalmozódó élményeim, ahová nemcsak elvonulni, de ahonnan megérkezni is jó. E színgyönyör-élményvilágot féltve őrzöm és hordom magamban, melyből néha-néha merítek egy-egy pillantást, hogy tisztán tartsam látásom a sok támadó szürkeségtől. Ilyenkor szoktam a felszínre hozni magamból a fel-feltörő tiszta színeket, melyek hangot és önállóságot kérnek tőlem. Követelik, hogy éljem át a mámort, hogy ébrednem, látnom, észlelnem és észrevennem kelljen a magukkal hozott ígézetet és mágiát. Ilyenkor sokszor visszacseng nagymamám intő szava: „A művészet nem kínszenvedés, legalábbis ennek soha nem szabad érződnie az alkotáson, a szín pedig soha ne legyen kosz.” Hát ilyen emberek közé léptem ki a fényből 1936. október 17-én, egy szombati napon, Erdélyország Maros-Torda vármegyéjének egyik csöppnyi, dimbes-dombos falvában, Székesen, ahol valamikor Nagybercsényi Miklós bölcsőjét is ringatták. S, hogy mindjárt a kezdet jó legyen, rögtön két születésnapom is lett a Hivatalnak köszönhetően, az egyik 19., a bejegyzett csak úgy hivatalból, és a másik 17., a valódi érkezés. És ha már Hivatal, akkor élt is ezen jogával, felülbírált szüleim névadási jogát, mondván, az Endre nem hangzik jól románul, legyen hát Andrei. És így lett egy nem kívánt hivatalos nevem is, és egy, az igazi, amelyen mindenki ismer, mivel csak ez utóbbit vagyok hajlandó használni hivatalos és nem hivatalos helyeken egyaránt. Mindez tűnhet mesének is, de sajnos igaz, a Hatalom mesés valója. Az igazi meséket azonban át- meg átszöve igazi szeretettel és némi nevelési célzattal beléfonva az igazi valóságot is, hát azokat apai

nagyszüleimtől kaptam útravalónak. Megtanítottak és ösztönöztek, hogy keressem a valót és azt is, ami mögötte van, az élő mondákat, és mindezeket elegyítve a mesékkel, tárjam fel a képzelet néha ijesztő, de mégis megejtő világát. Hasonlóképpen nagymamámhoz, aki mesélve okított engem és húgom, sokszor egy fecni papírra rajzolva a történeteket, mintha csak varrottasmintákat készítené. Később, amikor már az emlékezés nem hagyott nyugodni, a visszatekintések a megélt valóval képekké sűrűsödtek, és ekkor sok mese vászonra szökött. Így született a *Lélekmadár*, a *Sámántánc*, a *Madáríjesztő*, a *Vármegye pávája*, a *Főnix*, a *Kis Golgota*, a *Papagájkor*, a *Bomló formák*, hogy eligazítók legyenek. Eligazítók, mint azok a székesi fehér házak, amelyek oly kicsivé zsugorodtak össze képzeletemben a városi új életemhez képest, amikor is családom 1942-ben beköltözött Marosvásárhelyre. S bár játszani sokszor-sokszor visszatértem, mégis a városban sorban élém toppanó színes szecessziós és barokk épületek már más utat jelöltek. Ekkor lett meghatározó a Komor Marcell, Jakab Dezső, Körösfői Krisch Aladár, Nagy Sándor és Torockói Vigand Ede által épített, díszített Városháza és Kultúrpalota, a Teleki Sámuel által alapított Teleki Téka, a református vártemplom, ahol Rákóczi fejedelemmé emelték egykor a rendek. A sor pedig folytatható a református kollégiummal, ahol tanulmányaimat kezdtem, és amelynek tanára volt régen maga Bolyai Farkas, mint ahogy az engem oktató Molter Károly is. A fentiek meghatározó szellemiségek és helyek számomra, hisz nemcsak tanítottak kisugárzásukkal, de részeimmé is váltak. Elsősorban a Kultúrpalota hatott rám, mert az itteni városi szabad fes-

tőiskolában kezdtem rajzolni és festeni tanulni, és mert később a ma is itt működő képtár vezetője lettem. A mesék a gyerekekkel nem értek véget, főleg nem a Hatalomé, amely a hírhedtté vált tanügyi reformmal csupa fintorból az összes tudást és tartást adó tanintézményt egy mozdulattal átszabta, és számokat adott nekik nevek helyett. Így lettem a 4-es számú iskola tanulója. Az átalakulásokkal együtt a szabad festőiskolából is képzőművészeti iskola lett, csak így, szám nélkül, mintegy kivételként. Végül is ez lett a kiút a számozott létből. Ez és az, hogy Incze István lett a rajztanárom, aki később Bordi András, Piskolti Gábor és Izsák Márton mellett korai fejlődésem mestere lett. Alapos képzésben volt részünk, a szakma minden csínját-bínját megtanították, és igyekeztek a lehető legtöbbet kihozni belőlünk. Igazi közösséggé formáltak bennünk ahol már a végén inkább kollégaként kezelték minket, semmint diákként. Ez a háttér adta azt az alapot, amely segítette az egyetemi felvételinél – 450 felvételizőből 11 bejutó –, és amely alapra az egyetemi években lehetett tovább építkezni. Építkezni, ami nem is volt annyira szabad, hisz az elvárt és üdvözítő szemlélet a dogmatikus akadémizmus és a szocialista naturalizmus volt. Az iskolai tanárainkhoz hasonlóan főiskolai mestereim, Abrudán Péter, Theodor Harsia, Miklóssy Gábor és Fejer Péter sem kényszerítették ránk ezt az elvárt korlátozó zubbonyt, hagyták, sőt egyengették kibontakozásainkat.

A művész mifelénk amolyan mindenes, maga készíti ráamáját, festékét, szoborállványát, eszközeit, alapozza vásznát, különböző receptek szerint restaurál, ír kiállításokról, szakirodalmat teremt, szervez, monumentális munkát, mozaikot készít, freskót fest,

és ha kell, egy személyben alkotó és inas, tipográfus, szerkesztő, tanár, díszlettervező vagy éppen műszaki rajzoló. És mivel igazi műkereskedelem sincs, így hát egyikünk sem a szakmájából élt vagy él meg. 1960-tól, amikor újdonsült végzettként visszaérkeztem Marosvásárhelyre, mindezt végigcsináltam. A Képzőművészeti Múzeumban a tárlatvezetéstől a képtárigazgatásig minden munkakört végigjártam. Közben voltam kirakatrendező, utóbb tördelőszerkesztő és kultúratanácsos is. Napi festői penzumomról azonban sohasem mondtam le.

Főiskolai tanulmányaim befejezése után folyamatosan részt vettem a Romániai Képzőművészeti Szövetség tavaszi és őszi kiállításain, megyei vezetőségi tagjaként hosszú éveken át szerveztem és rendeztem a városi és a megyei kiállításokat, segédkeztem az országos rendezvényeken való részvételünkben. Mindemellett több, Marosvásárhely művészeti életében nagy tetszést arató kiállítást rendeztem.

Erdélyben is a falban résnyire nyílt egy ablak 1989-ben, s a huzatban megpróbáltam kiállításokat szervezni a sorompón túlra. Olyanokat, amelyek több marosvásárhelyi alkotót vagy az egész erdélyi magyar képzőművészeti társadalmat érintették. Kiállítottunk hát Budapesen (Barabás Miklós Céh kiállítása, Miklóssy és növendékei (Vigadó Galéria), Erdélyi Magyar Művészek kiállítása (Vár Galéria), Zalaegerszezen (13+1 Marosvásárhelyi Művész) és Párizsban (Marosvásárhelyi Napok). Huzat ide vagy oda, amit egykor egy tollvonással megszüntettek, azt hosszú, kitaró „meneteléssel” lehetett csak valami hasonlóra visszahozni. 2001-ben, tizenöt évnyi szünet után, így sikerült visszaállítatnom a Nagy Imre Galériát, majd 2002-ben elérni azt, hogy a valamikori hatalmas

rendszer retorziója miatt raktárlétre ítelt XIX–XX. századi magyar klaszszikusok művei (Bernádi-gyűjtemény és a Képzőművészeti Múzeum 1913-as induló anyaga) teljességükben kiállításra kerüljenek, megtámogatva egy – a muzeológiai szempontokat figyelembe vevő – kiadvánnyal.

Eleddig tizenhét egyéni tárlatom volt, három közös kiállítás fiammal, valamint több mint hetven csoportos kiállításon vettem részt. Ezt a tevékenységet díjazta az EMKE 1997-ben Szolnay-díjjal. Több képzőművészeti

tábor alapítója (Szarhegyi Képzőművészeti tábor, Marosvásárhelyi Bolyai-tábor) és még többnek meghívott tagja voltam. 2003-tól a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének is tagja lettem. Feleségemmel együtt 2003-ban áttelepültem Magyarországra lányomhoz, fiamhoz. Így most már a festett mesék mellé unokáimnak folytathatom a régen regélt meséket, s bővíthetem sajátomat az övékével.

Simon Erőss

Török Ferenc

építész (Budapest, 1936. október 22.)

Édesapám vasesztergályos, édesanyám varrónő volt. Nagy szeretetben éltek egymással, és a szolgáló szeretet példáját mutatták életük végéig. Nálamnál tizenegy évvel idősebb bátyámnak az 1956-os forradalomban való részvétele miatt karrierje kettétört, egész életében megőrizte emberként küzdött családjá megélhetéséért. Középiskolai tanulmányaimat a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban végeztem, ahol 1955-ben kitűnő eredménnyel érettségiztem. Szakmaválasztásomat és személyiségem kialakulását alapvetően meghatározta Hegedüs Viktor Honor, a munkáspapként működő karmelita szerzetes atya, aki igazi nevelőként indított el az élet minden területén.

Érettségi után felvételt nyertem a budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemre. Jelentős tanár személyiségek irányítása alatt végeztem tanulmányaimat. Rados Jenő és Pogány Frigyes művészettörténeti előadásai tágították szemléletemet, valamint az 1957-ben kényszerűen eltávolított Csonka Pál professzor emberi nagysága volt meghatározó példa számomra. Már hallgatókoromban az épülettervezéssel kapcsolatos tantárgyak iránt vonzódtam, kiemelkedő fontossággal a középület-tervezés és a rajz gyakorlati stúdiumaira. A középület-tervezési tanszék tanáregyéniségei – Weichinger Károly professzor, Jurcsik Károly, Krizka György és Virág Csaba – meghatározó módon alakították építészeti szemléletemet. Ők nemcsak tanítottak, hanem jelentős tervezői gyakorlatot is folytattak, egyesítve az oktatás és alkotás elválaszthatatlan folyamatát, amely későbbi tanári magatartásomat is meghatározta. Az egyetemen a „megtúrt” politikai ka-

tegóriába tartoztam, számos incidens ért gyakorló vallásos elkötelezettségem miatt. Diplomamunkámat 1960-ban védtem meg jeles eredménnyel – „vitorlás klubház Balatonszemesen” témájú tervemet Diploma-díjjal tüntették ki. A diplomabizottság elnöke, Szendrői Jenő Kossuth-díjas építész, az Iparterv főmérnöke felfigyelt munkámra, és állást ajánlott az általa vezetett intézetben. Sajnos az egyetemi káderjelentés meggátolta, hogy a kor legjelentősebb tervezővállalatánál helyezkedjek el. A korszak torz értékítéletét mutatja, hogy a politikailag megbízhatatlan fiatal Weichinger Károly hívására az egyetemre kerültem tanársegédnek. Rövid időre a középület-tervezési tanszék, majd Gádoros Lajos professzor kérésére a rajzi tanszék oktatója lettem.

Kezdő tanársegéd koromban is döntő fontosságot tulajdonítottam a szakma gyakorlásának. A tanítással egy időben jelentős tervezési megbízásaim voltak, amelyeket Gádoros Lajos irányítása mellett végeztem – Művésztelep Szentendrén (1963), OTP-társasházak a budai várban (1965). Kétéves kötelező szakmai gyakorlatomat a Középület-tervezési Vállalatnál töltöttem, Gádoros Lajos műtermében, ahol így módom volt a szakma két kiemelkedő személyiségével – Kotsis Ivánnal és Janáky Istvánnal – megismerkedni. Az egyetemre a középület-tervezési tanszékre tértem vissza, ahol rövid időn belül adjunktus (1968), később docens lettem (1983). Az oktatás mellett számos, jelentős országos pályázat első díjas tervét készítettem el Krizka György tanártársammal. Együtt voltunk alkotói a tatai edzőtáborban megépült, sok új szerkezeti megoldással élő uszodának (1980). Ekkor már egyéni tervezésben is jelentős épületeim készültek el: a kisvárdai járási művelődési központ (1979), a nagydobszai (1975), a nemeshetési (1976), a balatonfenyvesi (1977), a révfülöpi (1981), az edelényi (1983) és az ábrahámhegyi (1988) templom, valamint a budapesti Vidám Park Elvarázsolt kastélya (társ: Puhl Antal, 1987). A tervezési munkákat hallgatóim bevonásával végeztem műtermi közösségben. 1982-ben „több mint húszéves építész-oktató munkásságomért és alkotó építészeti tevékenységemért” Ybl Miklós-díjjal tüntettek ki. Meghatározó egyénisége voltam a tanszéknek, számos hallgatóm nyert Diploma-díjat, és tekint mind a mai napig mesterének. Az egyetemi keretek között sajátos magánpraxist folytattam, szoros kapcsolatban a megrendelőkkel, az építő helyi egyházakkal – mindez a nagyüzemi tervezőintézeti gyakorlattal szemben különös szakmai újdonságnak számított.

Mindig nagy fontosságot tulajdonítottam a helyi adottságoknak, az anyagi és dologi feltételeknek, a környezeti jellemzőknek. 1992-ben *30 év az alma materben* címmel kiállítással mutatkoztam be a nagyközönségnek, ami ebben az időben újszerű vállalkozás volt. Ugyancsak ekkor egyetemi tanári kinevezést kaptam a rajz- és formaismereti tanszékre, valamint Balázs Mihály tanártársammal magánirodát nyitottunk.

További jelentős épületeim: Vatikáni Nunciatúra (társ: Balázs Mihály, 1991), nyíregyházi görög katolikus templom (1993), nyíregyházi belvárosi tömbrekonstrukció (társ: Balázs Mihály, 1994), felsőpakonyi római katolikus templom (1994), pannonhalmi bazilika külső rekonstrukciója (1996), pannonhalmi apát-ság fejlesztési terve (társ: Balázs Mihály, 1996). Különös jelentőséggel bírt az 1996-ban elkészült Magyar Szentek temploma, amely eredetileg az elmaradt Expó vatikáni pavilonja lett volna (társ: Balázs Mihály, 1996). „Kimagasló értékű építészeti – különösen templomépítő munkásságáért –, iskolateremtő oktató

és alkotó tevékenységéért” indoklással 1995-ben Kossuth-díjban részesültem. Ugyanez évben a bencés rend Pro Pannonhalma Díjjal jutalmazott.

1996. június 1-jével kineveztek a középület-tervezési tanszékre tanszékvezető egyetemi tanárnak. E feladatkörben kiemelkedő fontosságú volt számomra a tanszék személyi állományának fejlesztése, valamint az ekkor beinduló DLA képzés felkarolása. Irányításom alatt a tanszék oktatói összetétele a szakma legjelentősebb építészeinek bevonásával alakult. A bekerült oktatók szakmai díjakkal és tudományos fokozatokkal bírtak. Bátran merem mondani, hogy ebben az időben a középület-tervezési tanszék az egyetem legrangosabb oktatói közössége lett. Ezen időszak legjelentősebb munkái: Matáv-irodaház (társ: Balázs Mihály, 1997), nyársapáti római katolikus templom (1997), máriapócsi zarándokház (társ: Bartók István, 1997), farkasréti Mindenszentek temploma – urnatemető (társ: Bartók István, 1998), Ferihegy II. ökumenikus kápolna (társ: Major György, 1998). Szakmai munkámat további elismerések kísérték: Pro Architectura Díj a vatikáni nunciatura épületéért Balázs Mihállyal közösen (1992), Az év művésze – Nyíregyháza (1994), Budapest XI. kerületért díj (1997), Csonka Pál-díj (2000), Kotsis Iván-díj (2001), Nyársapátért Díj (2003). Különösen nagy értékű számomra az egyetem két nagy nevű professzorára emlékező díj elnyerése.

A kilencvenes évek végén kialakult betegségem nagymértékben gátolta a teljes értékű munkavégzést, amelynek végkifejlete 2005-ben bekövetkezett nyugdíjazásom. Megváltam az oktatástól, de a magánpraxist egészen nem adtam fel. Tagja vagyok a Magyar Építőművész Szövetségnek, a Magyar Építész Kamarának és a Magyar Művészeti Akadémiának. 1976-ban nősültem meg, feleségem Gál Ilona. Három nagykorú gyermekünk van: Viktória (1977), Dávid (1978), Bernát (1980). A sokak előtt mindig nyitott, szeretetteljes családi életünk biztos hátteret nyújtott mind oktató-, mind tervezőmunkámhoz.

Jónán

Pauk György

hegedűművész (Budapest, 1936. október 26.)

Zenészcsaládból származom; anyám zongorista volt. Otthonunkban állan-

dóan muzsikaszó hallatszott, gyakran a hegedűirodalom művei anyám kíséretével. Zenei tehetségem, abszolút hallásom egész korán mutatkozott; a legkisebb hamis hang hallatára megszólaltam, hegedűszonáta, hegedűverseny dallamait dúdolgattam két-három évesen. Ötéves koromban kezdtem hegedülni. A háború megszakította a tanulást, szüleim a holokauszt áldozatai lettek. Nagyanyámmal ketten megmaradtunk. Mint rendkívüli tehetséget, tízenhárom éves koromban felvettek a

budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémiára, Prof. Zathureczki Ede Művészképzőjébe. A legkiválóbb oktatásban részesültem, tanárim komoly zenészek, zenetudósok voltak, világviszonylatban is: Weiner, Kodály, Szabolcsi, Molnár Antal stb. Még mint akadémiai növendék számos versenyt nyertem, köztük Paganini-versenyt Genovában, kamarazene-versenyt Münchenben. A Filharmónia szólistájaként már koncerteztem Magyarországon, de külföldre is küldtek (Svédország, Belgium, Franciaország, Németország). 1958-ban Párizsból nem tértem vissza Magyarországra. Óriási elhatározás volt, de a művészen élő szabadságvágy és szükség erre készítetett. Párizsból Hollandiába kerültem, ahol átmenetileg szerződést kötöttem egy koncertmesteri félállásra, hogy megélhessek, huszonkét éves voltam. Itt-ott koncertekre is volt alkalmam. Közben készültem a párizsi nemzetközi Jacques Thibault-versenyre, amelyet megnyertem (1959). Honatan státusban voltam, a verseny díszelnöke David Oistrach volt. A pénzjutalom és számos koncert mellett nagy dicsőség is volt. Szintén 1959-ben megnősültem Amsterdamban, feleségem is magyar. 1961-ben, Yehudi Menuhin tanácsára és segítségével, Londonba költöztünk. Ott született meg fiam (1966-ban lányom), mi öt évvel később kaptuk meg az állampolgárságot. Londoni bemutatkozó szólóestem a Wigmore Hall-ban 1962-ben volt. Olyan sikernek örvendhettem mind a publikum, mind a sajtó szemében, hogy ez elindított a nemzetközi siker felé. A BBC zenei műsorán gyakran szerepeltem. Hamarosan a Royal Festival Hallban a Londoni Szimfonikusok szólistájaként léptem fel Lorin Maazel vezényletével. Ezt követte a többi londoni és vidéki zenekar felkérése. Első nagy koncerttúrám 1965-ben volt: Ausztráliában. Négy hónap

alatt 52 koncertet adtam. Útközben felléptem Törökországban, Izraelban, Indiában, Hong Kongban, Új-Zélandban is. Az Egyesült Államokban 1971-ben mutatkoztam be, Sir Solti György meghívására a Chicagói Szimfonikusokkal. Az ezt követő évtizedeken át évente tértem vissza Amerikába, számos kiváló zenekar, fesztivál szólista vendégeként (Boston, Philadelphia, San Francisco, Washington, New York, St. Louise-i zenekar, Ravinia, Saratoga, Aspen, Hollywood Bowl nyári fesztivál). Chicagóban ért az a mesébe illő esemény, hogy egy csodálatos Stradivarius hegedűt kaptam örök használatra egy mecénástól. Azóta már örök tulajdonosa lettem. A hetvenes évektől kezdve jártam a világot, Európán és az Egyesült Államokon kívül rendszeresen turnéztam Japánban, Dél-Amerikában, Dél Afrikában, Izraelban, Kínába is eljutottam. Évi nyolcvan-száz koncertet is adtam, repertoárom a preklasszikustól kezdve a modern zenéig terjedt. Olyan karmesterekkel dolgozhattam, mint Solti, Haitink, Doráti, Kertész, Rattle, Kondrasin, Boulez, Colin Davis. Több világ- és országbemutató fűződik nevemhez, a komponistával a rozstrumon (Penderecki, Lutoslawski, Maxwell-Davis). Több zeneszerzőt ihlettem számomra írt művekre. Mint „magyar származású angol hegedűművész” tartanak számon generációm elitjében, a „hegedűsök hegedűsége”-nek és a „muzsikusok muzsikusá”-nak ismernek el. Bartók műveinek legautentikusabb interpretálójának tartanak világszerte. Számos hangfelvételem között (DGG, Philips, Decca, Vox, Naxos, Hungaroton cégeknek) több a díjnyertes; Grammy, Cecilia Díj, Az Év Lemeze stb. Az opera, kamarazene és zenélés már diákkorom óta hozzátartozott zenei munkásságomhoz. Leggyakoribb kamarazenei partnerem Frankl Péter volt, világszerte

szerepeltünk, de több más, elsősorban zongoristával is dolgoztam, köztük Jandó Jenővel. A hetvenes évek elején megalakult Pauk–Frankl–Kirschbaum-triónk világhírré tett szert közel harmincévi fennállása alatt. A tanítás is hozzátartozik munkásságomhoz: a Londoni Királyi Akadémián van művészképzőm, mesterkurzusokat tartok világszerte. Nemzetközi hegedűversenyek zsűrijébe hívnak gyakorta. Több helyen tiszteltek meg díszpolgársággal, díszdoktorátussal, Magyarországon Göncz Árpád a legmagasabb fokú civil kitüntetést nyújtotta át nekem. Jövőre töltöm be hetvenedik évemet, főleg kamarazenéléssel, kamarazenekarok diri-

gálásával, tanítással tervezem jövőmet. Az új fiatal hegedűsgenerációval kapcsolatban azt mondhatom, nagyon sok a kiváló, nagy tehetség, briliáns hegedűs. De úgy találom, hogy az a sajátos, egyéni hegedűhang, amit felismerhettünk a múlt nagyjainál, mint Menuhin, Oistrach, Stern, Milstein, manapság kissé hiányzik. Szintem túl nagy szerepet játszik a média, többször a nagy feltűnés után eltűnik a nagy ígéret. Ennek oka talán a túl nagy versenyláz, a túl nagy tempó a karrierért.

Pauk György

Hegedűs Oszkár

közgazdász, bankár (Felsőögd, 1936. október 28.)

Sok minden történt a letűnt évszázadban, az elmúlt hetven év alatt. Megértem világháborút, felszabadulást, megszállást, újjáépítést, a szocializmus építését, az 1956-os forradalmat, a Kádár-rendszert, rendszerváltozást, és még felsorolni is sok, hogy mi mindent.

Most a kapitalizmus újraélesztése, a sokunk által várt, demokratikus alapokon nyugvó polgári társadalom felépítése és az általános jólét megteremtése a cél, és valószínűleg évtizedek kellenek a szétvert tradíciók újraélesztésére, a vágyak beteljesedésére. Amit negyven év alatt tönkretettünk, annak helyrehozatalához legalább ugyanannyi időre lesz szükség.

Lehet, hogy az Európai Unió tagjaként felgyorsulnak a folyamatok, és borúlátó jóslatom nem válik be.

Sorsomat, mint minden honfitársam sorsát, a szülői ház alapvetően meghatározta. Apám a bútorigparban dolgozott, folytatva nagyapám örökségét. A harmincas évek végén letette a mestervizsgát és kiváltotta az iparendélyt, így mai szóhasználatnál élve vállalkozó lett. Egy kis Pest megyei faluból, Felsőögdéről – ahol megláttam a napvilágot – a magyarországi bútorgyártás akkori fellegrárába, Újpestre költöztünk, így én is az asztalosműhelyek világába kerültem. Kisgyermekként is láttam, hogy egyre bővült az üzem, elkészült a gépműhely is, és a megsárgult fényképeken ma is megszámlolom apám 20-25

segédjét, akik a műhelyben szorgoskodtak. Én csak csodáltam akkor mindent, ami ott történt, a fűrészpör és a politúr illatát azóta sem tudom elfelejteni.

A közben kitört világháború azonban szétverte ezt a világot. A munkásokat elvitték a Don-kanyarba, az asztalosüzem tönkrement – de túléltek a katasztrófát. Újra lehetett volna kezdeni a korábban megkezdett munkát, ha az a bizonyos negyven év nem lett volna.

Apám önálló kisiparos maradt. Sohasem adta fel függetlenségét. A családi tradíciót testvéröcsém folytatta, én pedig orvos akartam lenni. 1951-ben azonban én már „egyéb” származású lettem, így csak abba az iskolába iratkozhattam be, ahová irányítottak. Ez pedig az újpesti Közgazdasági Technikum volt.

Az újpesti iskolaévek után, peches származásom ellenére, bejutottam a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetemre, ahol 1960-ban közgazdászdiplomát szereztem. Ekkor már végleg lemondtam az orvosi pályáról, és elindultam ezen az új úton, amely később sok sikert hozott számomra.

Pályakezdőként a Központi Statisztikai Hivatalba kerültem, a népgazdasági mérleg osztályra. Tagja lettem egy kis munkacsoportnak, amely a nemzeti jövedelem mérlegének összeállításával mellett elméleti kérdésekkel is foglalkozott. Ez a munkacsoport dolgozta ki 1966 és 1968 között a bruttó hazai termék (GDP) fogalomkörébe tartozó statisztikai adatok rendszerét, amit ma is alkalmaznak a nemzetgazdaság összefoglaló jellemzésére és a nemzetközi összehasonlításokra.

1971-ben jelentős változás történt családjunk életében. A Központi Statisztikai Hivatal munkatársaként Moszkvába, a KGST-titkárság statisztikai osztályára delegáltak, ahol a statisztikai évkönyvek szerkesztésével, a lakossági fogyasztás nemzetközi összehasonlításával foglalkoztam. A családdal nekivágni az akkori Szovjetunióknak maga volt a nagy kaland. Ha visszagondolok ezekre az évekre, úgy látom, hogy arról a negyven évről ma sokkal kevesebbet tudnék, nem tudtam volna a létező szocializmus természetét a maga valóságában megismerni, ha nem vállalom a külföldi munkát.

Négy év után, 1975-ben hazatérve újabb pályamódosítás következett. Osztályvezető lettem a Magyar Nemzeti Bank kohó- és gépipari hitelfőosztályán, ahol a jármű- és közlekedéscsoporthoz tartozó vállalatok hitelügyleteivel foglalkoztam, és egyszerre a makrogazdaság világából a vállalati pénzügyek területére kerültem.

A járműipari nagyvállalatok, az Ikarus, a Rába, a Hajógyár, a Ganz-Mávag, a Csepel Autógyár és a többi kisebb vállalat pénzügyeinek szinte átláthatatlan világába cseppentem. Nem tagadom, sokat kellett tanulnom, e vállalatok múltját kellett megismernem ahhoz, hogy ezt a feladatot megfelelő színvonalon meg tudjam oldani.

A vállalati tapasztalatoknak, gyakorlati ismereteknek nagy hasznát láttam egész pályafutásom során. Már ekkor éreztem, hogy a gazdaság teljesítménye rohamosan romlik, és az egyensúly javítására tett intézkedések nem vezetnek eredményre. Láttam, hogy a hiba mélyebben rejtőzik.

1981-ben az MNB elnöke a legnagyobb létszámú hitelfőosztály, a Budapesti Intézet vezetésével bízott meg. Ez a főosztály volt abban az időben a budapesti tanácsai vállalatok és a „szövetkezetek” hitelbankja. Másfél év elmúltával az MNB Pest Megyei Igazgatóságának igazgatója lettem. Az MNB igazgatóságai valóságos kis bankok voltak megyei központtal és fiókhálózattal, hitel- és folyószámlaosztályokkal, saját könyveléssel, „trezorokkal” rendelkeztek. Itt meg le-

hetett tanulni a bankmunka minden csínját-bínját a nemzetközi bankműveletek és néhány, a kereskedelmi bankok feladatkörébe tartozó terület kivételével.

A nyolcvanas évekre a magyar gazdaság egyensúlyi problémái már szinte megoldhatatlan méreteket öltöttek. A vállalatok és szövetkezetek többsége túlköltekezett, a tervekben előírt mértéket mind a vállalatok, mind pedig a gazdaság egésze túllépte. A keletkező réseket a Nemzeti Bank újabb és újabb hitelfelvételekkel tömte be, a hitelezési és jegybanki funkció egy kézben volt. Ilyen körülmények látán a gazdaság szereplői erőteljesen követelték a bankreformot, vagyis a kétszintű bankrendszer visszaállítását, kereskedelmi bankok újbóli megalapítását.

1986-tól kezdve a Pénzügyminisztérium, a Tervhivatal és a Nemzeti Bank irányításával megalakultak a bankreform bizottságok, amelyek munkájában mint megyei igazgató én is részt vehettem. Még ebben az évben a Magyar Nemzeti Bankban szerzett tapasztalataimat is mérlegelve dr. Hetényi István pénzügyminiszter úrtól megbízást kaptam az egyik, a tervek szerint létrehozandó kereskedelmi bank, a Budapest Bank megszervezésére.

Főként az MNB Pest Megyei Igazgatósága vezető munkatársaival összefogva hatalmas munkát végeztünk el, és 1987. január 1-jén útjára indítottuk a Budapest Bankot. A pénzügyminiszter, illetve az MNB elnöke javaslatára a részvényesek megválasztották a bank elnök-vezérigazgatójává négy évre. 1991 közepéig irányítottam a bankot, amely a tönkrement, megörökölt vállalatok által okozott veszteségeket ekkorra, jelentős mértékben saját forrásait felhasználva, felszámolta. A munkát utódaim folytatták tovább, és mára a BB Rt. méltányolandó eredményeivel, kiváló szolgáltatásaival hazánk egyik legnépszerűbb pénzintézetévé vált.

Nem lenne teljes a visszaemlékezés, ha nem beszélnék a családomról. Feleségem, aki egyetemi évfolyamtársam volt, a pedagóguspályát választotta. Már sok éve egy ismert és elismert fővárosi közgazdasági szakközépiskola igazgatója. Negyvenöt éve házasodtunk össze, azóta kölcsönösen segítettük egymást a szakmai kérdések megoldásában is. Két fiunk és három unokánk van, szabad időnk nagy részét velük töltjük. Közös célunk volt a minket körülvevő világ megismerése. Több mint ötven országban jártunk, az Antarktisz kivételével minden földrészen megfordultunk. Angol, német és orosz nyelvtudásom megkönnyítette az utazásokat.

Jelentős szerepet játszott életemben a sport szeretete. 1948-ban mentem le először az újpesti stadionba, ahol 11 évig fociztam a kölyök- és ificsapatban, és még jó néhányszor játszottam a „fakó”-ban is. Nagy hírességek közelében lehettünk, elleshettük szokásaikat. Végül az egyetemi évek alatt a híres, régi csapat, a fővárosi Elektromos gárdáját erősítettem.

Jelenleg a Magyar Autóklub elnökeként dolgozom. 1993-ban választottak meg a klub elnökének, majd kétszer újraválasztottak. A társadalmi tisztségviselőkkal és a klub főtitkárságával közösen, sok munkával a legjobb európai klubok közé verekedtük fel magunkat. Ma is sokat és szívesen dolgozom.

A sikertelenségekről nem beszéltem, pedig abból is volt bőven részem.

A mérleg mégis azt mutatja, hogy munkámban, törekvéseimben, eredményeimben mindig a fejlődés, a haladás, az innováció szolgálata vezetett, és ma is ez inspirál.

István Hetényi

Buda Ferenc

költő, műfordító (Debrecen, 1936. november 3.)

Életem meghatározó eseményei: ötévesen megtanulok olvasni, húszévesen megélem 1956-ot; ez azóta is jelen van bennem. 1959-ben megkezdjük közös életünket Asszonyfelemmel. Ugyanazon esztendőben, majd '65-ben, '67-ben, '70-ben, '71-ben és végül '78-ban megszületnek a gyermekeink.

Első versemet '45-'46 telén írtam. Műveim több-kevesebb megszakítással 1955 óta látnak napvilágot.

Felfogásom szerint a költő afféle rezgő húr vagy membrán ég és föld, ember és világ, ember és ember között. Ezért ha magamban beszélek is, szavaimat úgy alakítom, mintha mások is hallgatnák, hisz magányos húrnak vagy rezgőlemeznek a közösség a rezonanciaszekrénye, álljon bár nyolctíz főből – vagy hatmilliárdból.

Éltető közegem: a család, a természet s a szellemi társak: élők és könyvbe kötöttek.

Négy vagy öt rendszerváltozást s még sok egyebet megérvén az emberi társadalom tökéletessé tételét illetőleg illúzióim nem maradtak. Verseim nagy része sötét tónusú, ezért le-leírták rólam olykor: pesszimista.

A helyzet, azt hiszem, ennél súlyosabb: realista vagyok, a valóság meg-rögött, megszállott híve.

Szamuely László

közgazdász (Moszkva, Szovjetunió – ma: Oroszország, 1936. november 3.)

Szerencsésnek tartom a mai hetvenéveseket. Kislencévesek voltunk, amikor véget ért a világháború, s jóllehet gyerekként sok mindent átéltünk, ezt össze sem lehet hasonlítani az előttünk járó generációk megpróbáltatásaival. Szerencsések vagyunk, mert már több mint hatvan éve békében élünk. Ilyet Európa az első világháborút megelőző „nagy béke” fél évszázadában ért meg utoljára.

Saját sorsom is szerencsésen alakult, ha a szüleim és a nálamnál jócskán idősebb két testvérem életével hasonlítom össze. Szüleim csaknem egyidősek voltak a XX. századdal: mindketten 1899-ben születtek. Apám, Szamuely György és öt fivére közül senki sem érte meg a negyedik életét:

az idősebb hárommal Horthyék, apámmal és egyik öccsével szovjetunióbeli emigrációjukban Sztálinék, itthon maradt legkisebb öccsével pedig Szálasiek végeztek. Anyám, Szántó Elza három fivére (Béla, Rezső, Zoltán) szintén mozgalmat tett meg a múlt század történelmének útvesztőiben; mindhárman magas korban, ágyban, párnák közt haltak meg ugyan, de emlékeim szerint megkeseredett emberekként.

Egyéves koromban vesztettem el apámat, akire természetesen nem emlékezhetek. Viszont 1941 nyarára már emlékszem, a Szovjetunió elleni háború kezdetére, Moszkva bombázására és főleg a többhetes vonatozásra a távoli Szibériába Moszkva kiűritésekor. Tomszkba irányították a családjunkat. Itt kezdtem iskolába járni, itt tanultam meg az írás-olvasást (természetesen oroszul). De itt kezdtem el beszélni magyarul is. Anyámmal, aki a latin betűs magyar ábécére is megtanított. Így lettem bilingvis: az orosz és a magyar egyaránt anyanyelvem. A sors kegyes adománya, hogy gyerekkoromtól élvezni tudom a két nyelv és ezáltal két kultúra gazdagságát, minden színárnyalatával együtt.

Magyarországra 1947 augusztusában érkeztem anyámmal és nővéremmel. Nekem, a tulajdonképpen vidéki, szibériai gyereknek még a háborúban lerombolt Budapest is – üzleteivel, piacaival, cukrászdáival, neonfényeivel (!) – valószínű paradicsomnak tűnt a nyomorúságos és éhező Oroszország után. Nem csoda, hogy mindjárt pesti lokálpatrióta lettem (és maradtam). Ez az érzés csak erősödött egyetemi tanulmányaim alatt (1954–1959).

Egyetemre ugyanis – budapesti érettségi után – ismét a Szovjetunióban, Moszkvában jártam, de már magyar állami ösztöndíjasként. Az egyetem (a moszkvai Lomonoszov Tudományegyetem közgazdasági kara) színvonalas képzést adott, legalábbis az ötvenes évek hazai színvonalához viszonyítva. Úgyhogy nem bántam meg, hogy ott tanultam. Szakdolgozatomat, amely J. M. Keynes angol közgazdász munkásságáról szólt, végzés után itthon – természetesen kibővíve és magyarra lefordítva –, egyetemi doktori értekezésként nyújtottam be a budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetemre. 1961-ben doktoráltam. A dolgozat több részét hazai folyóiratokban publikáltam. Voltaképpen ezzel indult meg tudományos pályám.

Hogyan tudnám megvonni e négy és fél évtizedes pálya mérlegét? Két, csaknem párhuzamos vonulat rajzolódik ki benne.

Az egyik a szocialista gazdaság elméletének és nemzetközi gyakorlatának vizsgálata. Ehhez a hatvanas évek hazai reformtörekvései és -munkálatai adták a közvetlen indítékot. A hivatalos ideológia által propagált szocializmusképet ugyanis el kellett vetni, és a nagyközönség számára érthető – az állampárti hatalom számára pedig elfogadható – módon tudatosítani kellett a gazdaság piaci irányú átalakításának szükségességét. Ténykedésem e vonulatából kétségkívül kiemelkedett az 1971-ben megvédett kandidátusi disszertációm, amely könyv alakban ugyanebben az évben, majd megismételt kiadásban 1979-ben jelent meg *Az első szocialista gazdasági mechanizmusok (Elvek és elméletek)* címmel. A dolgozat a Szovjet-Oroszországban az 1917-es forradalom után kialakított szocialista gazdálkodás két feledésbe merült formáját, az úgynevezett hadikommunizmust és az úgynevezett új gazdasági politikát (NEP) értelmezte. A könyv nemzetközi érdeklődést keltett: az angol nyelvű kiadást az olasz követte, sőt 1985-ben kínaiul is megjelent. Tevékenységemnek ebbe a vonulatába sorolnám a magyar gazdasági reform történetét, menetét elemző írásaimat is.

E tanulmányok szintén nemzetközi publicitást kaptak: Franciaországtól Japánig fordítóra és kiadóra találtak. A figyelem persze nem a szerzőnek, hanem a témának, a Magyarországon zajló folyamatoknak szólt.

Kutatói tevékenységem másik vonulatának a fejlett ipari országokban végbemenő társadalmi és gazdasági folyamatok elemzését, bemutatását tartom. E kutatási eredmények felhasználójának eleve a hazai „fogyasztót” gondoltam, akit a hidegháború évtizedeiben ideológiai vasfüggöny választott el a világ fejlettebb részétől. Ma is e folyamatok, tendenciák jó összegezésének tartom a *Változó struktúra, változó ipari társadalom* címmel megvédett akadémiai doktori értekezésemet, amely könyv alakban 1992-ben jelent meg. A rendszerváltozással, a fejlett ipari országok közösségébe való integrálódásunkkal az ebbe a vonulatba tartozó kutatásaim ma is aktuálisnak, időállónak, folytathatóknak és folytatandóknak bizonyultak. Például amikor tanulmányaimmal, cikkeimmel részt veszek a jóléti állam szerepéről manapság dúló parázs vitában, csak a húsz-egynéhány évvel ezelőtti írásaim fonalát gombolyítom tovább.

Összefoglalásul azt mondhatom, hogy nemcsak szerencsés, hanem elégedett emberként is lépem át nyolcadik évtizedem küszöbét. Ugyanis szakmai pályafutásom alatt megadatot, hogy azzal tudtam foglalkozni, amihez kedvem és képességem volt, s a saját magam számára kitűzött feladatokat teljesíteni tudtam. Remélem, hogy ez a hátralevő éveimben sem lesz másként.

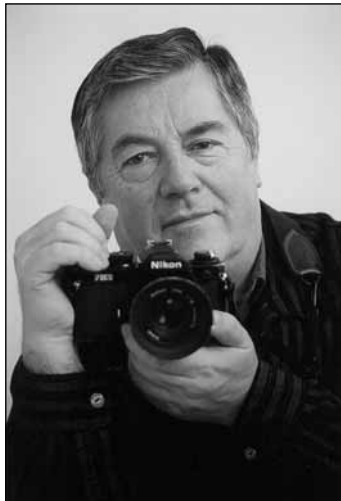

Markovics Ferenc

fotóművész (Cegléd, 1936. november 10.)

Hetven esztendő hetven sorban? Tyúha! Na jó, megkísérlem.

Az egyik legsötétebb hónapban, éjjel, két óra-kor „láttam meg a napvilágot”. Mintha már ez is meghatározta volna sorsomat: sötétkamrában töltöm majd életem nagy részét. Más okoknál fogva is korán eldőlt, hogy a betűvetés és a fényírás közül ajánlatosabb az utóbbit, a fényképezést választanom. Hiába nyertem ugyanis első díjat a ceg-

ledi gimnázium irodalmi szakkörének pályázatán és érettségiztem jelesen (ezek elméletileg mind pluszpontokkal jártak), valamint felvételiztem eredményesen különböző egyetemeken, a stencilezett értesítés szerint: „férőhely hiányában nem áll módunkban felvenni”. Az „egyéb” származáshoz a fele is elég lett volna: veszttemre apám, a lelencgyerek csak azért is jogi doktorátust, anyám pedig tanítónői diplomát szerzett.

– Te vagy az a dupla értelmiségi?
 – kérdezte barátságosan az 1955-ös év egyik késő nyári napján az ELTE bölcsészkarának DISZ-titkára, amikor a rektori hivatalba személyesen me-részkedtem be fellebbezésemmel. Re-megő térdekkel habogtam:

– De azért beadhatom?

– Hát persze – válaszolta vérfa-gyasztó mosollyal.

Persze nem vettek fel. Furcsa mó-don azonban a Rendszer egy idő múl-va, valamely rejtélyes okból és telje-sen váratlanul megbocsátotta el nem követett bűneimet, fotóriporteri vizs-gát tehettem, és elindulhattam a pá-lyán. Talán ezért is maradt mindig ambivalens a viszonyom, a korszak csaknem fél évszázadán át éreztem úgy, hogy hálásnak illik lennem.

Mégis: a legkedvesebb évek – csak-nem húsz – a filmcsináláshoz fűződ-nek. Állófotósként (ez a stábtagnak készíti a mozik kirakatába és sajtócélokra a filmek jelenetképeit, a színészek sztár-fotóit stb.) ötven nagyjátékfilm, nem-zetközi bérmunka és televíziós pro-dukció munkálatainál működtem köz-re. Mindeközben, műkorcsolya-hason-lattal, a kötelező gyakorlatok mellett szabadon választottként hatszáz hazai és külföldi kiállításon szerepeltem ké-peimmel, melyek némelyike díjjal meg-tűzdelve tért vissza. Aztán készít-tem három könyvet az Országház-ról, egyet a hazai gyermekbénulás-jár-ványok legsúlyosabb áldozatairól, a légzésbénultakról, valamint megpró-báltam egybegyűjteni tevékenységem érdekesebb darabjait a *Fényképtár* sorozat hetedik kötetében. Továbbá számtalan fotót képzőművész bará-taimnak életrajzi műveikhez, kiállítási katalógusaikhoz – és csak úgy.

Nagy néha szerencsém volt életem során, a legnagyobb: negyvennégy esztendeje összeköthettem sorsomat

egy remek asszonyéval. De ugyane-de sorolom, hogy kitűnő emberekkel is-merkedhettem meg és köthettem ba-rátságot, itthon vagy akár országhatá-rainkon túl. Az utóbbi időben külön-böző fotósiskolákban tanítottam, elő-adásokat tartottam fotóklubokban és egyebütt. Ha néhanapján nyomja a bö-gyöm valami, azért plajbászhoz (par-don, billentyűzethez) nyúlok, ezekkel az írásokkal jobbára a Fotóművészet folyóiratot sújtom. Emellett bizakodó pályatársaim, úgy véelve, hogy kép-viselni tudom érdekeiket és orvosolni bajaikat, immár fehéredő üstökkel, sorra tuszkolnak be különféle szakmai szervezetek vezetőségeibe.

Ezernyi kétely, rengeteg vívódás kö-zepette igyekszem eleget tenni mind-ezeknek. Mint ahogy még csattogta-tom fotómasinámat, miközben mind gyakrabban elevenedik föl egy ifjúkori emlék. Valaha, az ősidőkben, hazafelé baktattunk a fotószakorból gimnazis-ta barátommal, amikor hirtelen meg-torpant, és a következőket mondta:

– Tudod, olyan fotót szeretnék csinálni, amelyen rajta van a nap, és aki ránéz, menten a szeméhez kap, mert elvakul!

Hónapokig kísérleteztem, míg vé-gül arra az eredményre jutott, hogy ez lehetetlen. S minthogy racionális ész-járású, normális fiú volt, mérnöki pá-lyára ment, és mindmáig boldogan él, régen nem kerget már illúziókat. Én meg itt maradtam, s makacsul hi-szem, hogy legalább egyszer még si-kerül valamelyik képemmel elkápráz-tatnom a szemlélőit.

A *Ködös reggel* címűn, negyven esztendeje, földeregett már vala-micske fény. Lehet, hogy egyszer csak végleg előbújik, és vakítón felragyog?

Markócs Áron

Réti Csaba

operaénekes, tenor (Mezőberény, 1936. november 11.)

Szerencsés és boldog embernek érzem magam, mivel azt csinálhattam, amit nagyon szerettem. Az éneklés, a muzsikálás hozadéka öröm és művészi élmény volt számomra, és talán ebből az élményből másoknak is át tudtam sugározni.

Énekesi pályám szinte teljes egészében – a Pécsi Nemzeti Színháznál töltött egyeztetési kitérőt leszámítva – a szegedi operához kötődik. Vaszy Viktor 1963-ban nevezett ki magánénekesnek, itt voltam vezető lírai tenor, majd később a spinto szerepkört vettem át. Zeneigazgatóim közül szeretném kiemelni Vaszy Viktort, akit zenei atyámnak tekintek, s akinek zeneigazgatói munkássága meghatározó volt művészi pályám során. Fantasztikusan színes, sokrétű, nagy tudású egyéniség

volt: akit szeretett, az sokat köszönhetett neki, én úgy érzem, ezek közé tartoztam. Irányításával csodálatos előadásoknak lehettem részese. Egy-egy produkcióra hónapokig készültünk. Azt vallotta, hogy ensemble kultúra nélkül nem lehet jó előadásokat létrehozni, s ez a meggyőződése átragadt ránk – én ma is ezt vallom. Látom és tudom, hogy a XXI. század felgyorsult világában, amikor a művészek fennmaradásukért küzdenek, amikor a klasszikus értelemben vett társulatok lassan megszűnőben vannak, ez ma már nem megvalósítható. Hiszek abban, hogy egyszer még visszatér a színházakba az általam említett létjogosultsága. Vallom, hogy hosszú távon az opera színvonalát ez fogja meghatározni. Lehetnek bármily korszerű, modern rendezések, ha hiányzik a zenei kidolgozottság, az a közepszer irányába viszi el az előadásokat.

Vaszy Viktort mint embert is oly mértékben tiszteltem, hogy amikor felajánlotta a tegeződést, az egyoldalúvá vált, mivel én továbbra is csókolomot köszöntem és igazgató úrnak szólítottam. Büszke vagyok arra, hogy a róla elnevezett díjat, amelyet a társulat szavaz meg, az énekesek közül elsőként én kaptam meg.

A Szegedi Nemzeti Színház vezető lírai tenorjaként (a teremtő adta biztos magassággal rendelkeztem) végigénekeltem az operairodalom legszebb és legnagyobb lírai tenor szerepeit. Talán a legkedvesebb volt számomra Tamino (Mozart: *A varázsfuvola*), Nemorino (Donizetti: *Szerelmi bájital*), Edgar (Donizetti: *Lammermoori Lucia*) és Rodolf szerepe (Puccini: *Bohémélet*). Pályám során 47 opera tenor főszerepét énekeltem, alakítottam, köztük több kortárs opera tenor szerepét. Több alkalommal vendégként felléptem a Magyar Állami Operaházban (Verdi: *Rigoletto* – Herceg, Mozart: *A varázsfuvola* – Tamino, Donizetti: *Szerelmi bájital* – Nemorino). A Szegedi Nemzeti Színház operaturnéi során számos európai országban énekeltem. Egyéni felkérés alapján Ausztria, NDK, Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia, Bulgária nagyobb színházaiban léptem fel.

Mögöttem van 44 oratórium tenor szólója. A karmesterek szerettek velem dolgozni, értékelték muzikalitásomat, stílusismeretemet, sohasem engedtem meg magamnak a mű szellemétől való eltérést.

Az ötvenedik életévembe léptem, amikor Oberfrank Géza, az akkori szegedi zeneigazgató drámai szerepkörre állított át, amit nagyon megszerettem. Így került sor Verdi: *Aida* – Radames, Mascagni: *Parasztbecsület* – Turidu, Bizet: *Carmen* – Don José szerepére.

DONIZETTI: DON PASQUALE
(ERNESTO SZEREPÉBEN)

Huszonöt éves operaénekesi jubileumi előadásomat Tokody Ilona Kossuth-díjas kiváló művész szereplésével Radamesként éltem meg.

Nagyon szeretem a művészi pályát. A művek modernizálását, más korba való áthelyezését, a változtatásokat csak úgy fogadtam és fogadom el, ha az nem változtatja meg a szerző szándékát, ha a rendezés hű marad a mű szelleméhez.

Nősz vagyok, egy fiam van, akire büszke vagyok: ő is operaénekes, baritonista.

A színház kitöltötte életemet, az éneklést hiányérzet nélkül, boldogan hagytam abba, időben, hatvanéves koromban. Úgy éreztem, egy tenorista ezután már ne énekeljen szerelmes szerepkörben.

Kitüntetéseim: Liszt Ferenc-díj (1974), érdemes művész (1987), Bartók Béla-Pásztory Ditta-díj (1989).

A Szegedi Nemzeti Színház örökös tagja vagyok, magától értetődő, hogy

ma is járok színházba, az opera mellett a prózai és a balett-tagozat előadásait is rendszeresen látogatom. Élvezettel hallgatom a tehetséges fiatalokat, és nosztalgiával gondolok vissza saját ifjúságomra.

Réti Gábor

Ungváry Rudolf

író, információs mérnök (Budapest, 1936. november 11.)

Mikor megszülettem, még három év volt a háború kitöréséig. Négyemeletes, gangosbérház a gyerekkori barátokkal, Duna-parti játszóterek délelőttjei, az Alpok az Arlberg-express ablakából, miközben Svájcba utaztunk, anyám családjához. Aztán öt év, amíg át nem ment rajtunk a front. A bombázások előtt nyaranta egy Pest környéki faluba költöztünk;

a mára nyomtalanul eltűnt paraszti világ, a tarlón hétévesen mezítláb futva a Pilisborosjenő és Üröm között felállított német légelhárító ágyúk állásai felé hallottam, amint mondják az aratók: „Partra szálltak.” (Normandiában a szövetségesek.) Ma már egy sváb sem lakik a faluban, kertváros alkalmazottakkal. A pesti házból 1944 nyarán csillagos ház lett, a családunk több más „árja” családdal együtt ott maradt. Az ostrom alatt hullák a kapu előtt, a házmesterkonyhában kánából ivó német katona lőporfüstől fekete arcán világos csíkot mos a lecsorgó víz. Bombatalálatok. Majd orosz katonák. Az első naptól kezdve a kommunisták nyomulása. A kizárólagos, az egyetlen igazság képviselőié.

1945-ben az elemi iskola 3. osztályába járva már tudtam, hogy osztálytársaim szülei révén melyik-melyik politikai táborba tartoznak: többségük kiszabadnak, kis részük szociáldemokratának, és pontosan számon tartottam, hogy kettő pedig kommunistának számított. Rájuk

úgy tekintettem, mint felfoghatatlan, lételemet veszélyeztető szörnyetegekre. Apám kérdésemre azt felelte: beléptem a szociáldemokrata pártba, de anyáddal együtt a kiszabadítókra szavazunk. Az őszi választások előtt a kiszabadítók röpcéduláit ragasztgattam a házak falára. Akkor még nem tudtam szabatosan megfogalmazni az ab-

szurditást, hogy egy legális párt érdekében jobb volt ezt később este, a sötétben tenni, csak a félelem keveredett bennem a vággyal, hogy ezzel a tevékenységgel valahogy levezessem az érzelmeim. 1947-ben utazhattunk utoljára Svájcba anyámmal, aki a háború előtt onnan hazasodott Magyarországra.

1989-ig életem alapvető állapota az volt, hogy politikai értelemben félelemben éltem. Reménytelen volt a humanista indítékokkal, társadalommegváltó hitekkel kiváltáztott uralom gyors megszűnésében bízni. Amikor 1956-ban, ostobán, azt hittem mégis, hogy végre vége, néhány hónap alatt olyan természetességgel tért vissza a lehetetlen, mintha nem is lett volna forradalom. Minden valóságtartalmától megfosztott, herélt neve, a néphatalom, a dolgozók állama a gyűlöletet tartotta fenn bennem, és meghatározta sorsom. Lehet, hogy nélküle kevésbé lettem volna szerencsés, mert nem tudhattam volna meg, mennyit torzít az emberen a zsarnokság.

Tudtam, hogy hazudnom kell, ha politikáról volt szó. De hiába bifláztam be a marxista szövegeket (és vált örökké valamiféle viszonyítási alappá bennem a marxizmus), hiába kellett vizsgáimon a haladó világnézet látszatát, mindig kiderült, hogy igazán senkit sem tudtam megtéveszteni. Se iskolai osztálytársaimat, se egyetemi társaimat. Már középiskolás koromban írtam, és az írásban nem akartam hazudni – maradt az áttételes beszéd átka, melyet máig nagyon nehéz levetkőzni. 1956 októbere viharos gyorsasággal ragadott magával. Szinte ösztönösen alakult, hogy végül a miskolci egyetem Diákparlamentjének hírszolgálatát vezetem másodmagammal, néhány nap alatt kiépítettünk egy teljes, akkoriban több tucat résztvevővel és manuális eszközökkel működtetett információrendszert, az ÁVH épületéből megszerzett rövidhullámú adókon az összes világnyelven és a szomszédos országok népeinek nyelvén sugároztunk híreket, középhullámon pedig november 3-ára a Borsodi Rádió adását lehetett az országban a legjobban venni. Az egyetem műszaki és szellemi infrastruktúrája tette lehetővé, hogy a Diákparlament biztosítsa a mai szóval logisztikainak nevezett információs irányítási háttérrel a borsodi területi munkástanácsnak. Láttam és átolvastam a megyei ÁVH besúgóinak az egyetemre hozott kartotékrendszerét.

1957. február 20-án még a politikailag független egyetemi diákszervezet, a MEFESZ vezetője voltam (a Diákparlament érettebb vezetői külföldre menekültek vagy visszavonultak – az utóbbiak hiába, néhány hónap múlva utolérték őket is). Azon a napon a karhatalom körülvette az egyetemi területet, százhuszadmagammal le tartóztattak, a gumibotos verések már

az egyetemen elkezdődtek. A nyolc négyzetméteres cellában váltakozva hatan-nyolcan éltünk, két hétig nem tudtam a hátamra feküdni, fekete lett idővel a véraláfutásoktól. A kihallgatások közben is vertek, talán azért, mert nem tudtam ellenállni annak, hogy sírjak. Nem követtünk el semmi törvényelleneset, de néhány perc alatt kialakult az állapot, mely utána még évtizedekig tartott: bűnösök lettünk, és sokan maguk is elhitték ezt.

Az internálótábor után vasesztergályosnak mentem egy kis műhelybe, majd művelettervező lettem egy nagyobb gyárban, és baráti segítséggel levelező hallgatóként visszajutottam az egyetemre. 1966-ban betettem a friss gépészmérnöki diplomát a fiókomba, és kiléptem munkahelyemről. Abban az évben már a Vigilia című katolikus folyóirat filmkritikusa voltam, ez 1974-ig tartott. 1959-től kezdtem megint írni, avantgárd írások magánlakások irodalmi estjein felolvasva, az ötvenes és hatvanas évek semmibe tűnt földalatti művészete.

Először megint 1964-ben utazhattam Nyugatra. Azóta is mindig megrendülök, valahányszor átléphetem nyugat felé a határt. Műszaki fordításokból kezdtem el élni, 1966-ban házasodtam meg, három gyerekünk született, s családom azóta is életem alapja. 1974-ben megkerestek egy tájékoztató intézménytől, hogy készítsék tezaszuszert. Fogalmam sem volt róla, milyen is az elektronikus adatbázis és a strukturált információkeresőnyelvi szótár, melyet az információk kereséséhez használnak, de miután megértettem, hogy fogalmak közötti, asszociatív összefüggéseket kell meghatározni az információk kereshető tárolására, világos volt, hogy ezt minden hülye tudja. A munka magával ragadott, évekig azt hittem, sietnem

kell, nehogy mások készítsék el helyettem a különféle intézmények által igényelt teauruszokat. Elkezdttem gyártani szakcikkeimet és -könyveimet, szakértője lettem az információk feldolgozásának és keresésének. Időbe telt, míg döbbenet tudatára nem ébredtem annak, hogy sorsom e fordulatában valójában saját genetikai kódoddal találkoztam. 1956 úgy fonódott bennem össze szakmai tevékenységemmel, az információk és metainformációk (a fogalmak) strukturálásával, ahogy Lautréamont versében „az esernyő és a varrógép találkozik a boncasztalon”. 2005-ben kapott Széchenyi-díjamat számomra ezt a találkozást jelöli.

1988-ban részt vettem a Történelmi Igazságtétel Bizottság alakuló ülésén. Aztán megéltém, amit nem reméltem, csak az unokáimnak: az 1945-ös megszabadulás után az 1989-es felszabadulást is. A bizottság égisze alatt 1995-ben még megszerveztem a Rákospalotai köztemető síremlékpályázatát, és – még mindig a rendszerváltás holtterében – a Jovánovics György díjnyertes művét finanszírozó alapítvány vezetője voltam. Ez az emlékmű ma már nem válósulhatna meg. Visszatért a magyar történelem által meghatározott közizlés. Hamarosan már nem voltam tagja a TIB-nek, melyben az egyre hangosabb hazaárulózás és nemzetezéses kapott lábra.

1974-ben visszavettem a Magvetőtől novelláskötetemet kéziratát, mert néhány elbeszélésemet Sík Csaba, aki egyébként kedvelt, közölhetetlennek találta. 1985-ben alapító tagja voltam az egyik első független írói csoportosulásnak, az Örley Körnek. Első kötetem 1991-ben jelent meg, Sík Csaba kiadójánál, aki azonnal jelentkezett kiadására, amint a politikai szabadság

megvalósult Magyarországon. Azóta írásaim megjelenésének csak az a feltétele, hogy ideológiáktól függetlenül van-e esztétikai és gondolati értékük, vagy sem. Politikailag szabad lettem.

E szabadságban néhány év alatt a fordított, de ismerős helyzetben találtam magam: én, a pártállam 54 éve alatt kommunistaellenes, reakciós, Nyugat-barát, Trianon igazságtalanságát hét-nyolc éves koromtól fogva felfogó ember egyre inkább azoktól az újjászületett jobboldaliaktól kezdtem tartani, akik szerint ellenfeleik „idegenszerűek”, a „haza nem lehet ellenzékben”, és eleve nem minden demokratikus politikai erő, hanem csak ők képviselik az igaz nemzeti érdekeket. Ez vezetett el a politikai publicisztikák írásához.

Ma persze sem a zsidó-keresztény kultúra előtti önfeledt brutalitást képviselő rasszista, sem a felvilágosodás humanizmusát pervertáló bolsevista törekvéseket nem támogatja semmiféle külföldi nagyhatalom. Nem újabb önkényuralom fenyeget, hanem az, hogy foglyai leszünk saját történelmünknek, mert felemás marad a múlt feldolgozása. A nemzeti érdekek jobboldali kisajátításának kísérlete a múlttal való jobboldali szembenézés hiányából fakad, sok baloldalinak pedig jó ürügy arra, hogy szögbe akassza a saját múltjával való leszámolást – noha volna még mivel. Cikkeimben nyilvánvalóvá akarom tenni, hogy egyforma gyalázat akár a haladás nevében kétségbe vonni valakinek a teljes politikai jogegyenlőségét, akár a nemzet nevében a magyarságát, akár azt, hogy a magyar nemzetiség tagjaként nem számít államalkotónak ott, ahová született.

Elbeszéléseimben csak őszinte akarok lenni. Arról írok, hogy magam is szörnyűségek forrása lehetek, és

hogy ez mindenkiben elég hétköznapi dolog. Amikor, majdnem hatvanévesen, először voltam Toszkánában, és találkoztam a mediterrán szelídségével, akkor éreztem át végérvényesen, micsoda jóvátehetetlen, hogy ez a ta-

lálkozás nem fiatalon lett osztályrészem.

Megj. Rébfi

Molnár Kálmán

állatorvos (Tatabánya, 1936. november 15.)

Tatabányán születtem azoknak a gyufaskatulyaszerű sorházaknak egyikében, amelyek a vasút mentén sorakoztak. Anyám és apám kora gyermekkorban lettek félárva. Apámnak az apja, anyámnak az anyja halt meg nagyon korán. Nem meglepő ezek után, hogy én ugyancsak gyermekként váltam árvává. A különbség csak az, hogy apámékat az első világháború, engem a második juttatott erre a sorsra. Mindezek ellenére szeretetteljes családban nőttem fel Budapesten, nevelőszüleim, nagynéném és férje jóvoltából. Amolyan kiállhatatlan, okoskodó kislíú voltam, akinek az életről számos kérdése volt, amelyekre a kevésbé iskolázott rokonok csak részben tudtak fe-

lelni. Ezek után természetes, hogy az iskolát szerettem. Minden érdekelt, különösen a biológia volt a kedvencem. Az óbudai Árpád Gimnáziumban szerzett jeles eredménnyel természetes lett volna, hogy az ELTE-re jelentkezem szakbiológusnak, de mivel nevelőszüleim az orvosi pálya irányába gyözködtek, kompromisszumként az Állatorvosi Főiskolára jelentkeztem. Az első három év egy csoda volt. Az alapozó tantárgyak, anatómia, kémia, élettan, állattan vonzottak, de az állatorvosi gyakorlat távol állt tőlem. Már harmadéves koromban eljegyeztem magam a parazitológiával. Ennek különös előzményei voltak. Annak ellenére, hogy budai lakosként nőttem fel, rengeteg állattal volt dolgom. A hegyen kecskét, nyulakat, tyúkokat tartottunk, s a nehéz ötvenes években mi tejben és húsban nem szűkölködtünk. Természetesen ma is némi elkeseredéssel gondolok arra, hogy amíg társaim sportoltak és szórakoztak, addig én kaszáltam, nyulat etettem és kecskét fejtem. Volt azonban ennek egy „jó” oldala is. Állataim a legkülönfélébb parazitás betegségekben szenvedtek, s ezért hamarosan én lettem a parazitológiai tanszék demonstrációs anyagának fő szállítója. Professzoraim szívesen láttak a diákkörösök között, s hamarosan állandó tartozéka lettem a tanszéknek. A lehetséges tanársegédi állástól csupán a halak iránti vonzalmam térített el. Harmadéves koromban egy fakultatív előadás keretében megismerkedtem a halbetegségekkel, s egy orosz nyelvű könyvből bőséges ismereteket is szerezhettem. Szerencsére azon ritka tanulók közé tartoztam, akik az oroszul lelkesen tanulták, így a könyv le-

fordítása nem esett nehezemre. Elhatároztam, hogy én leszek az első, halbetegségekre szakosodott állatorvos. Azonban ez a vágyam csak részben sikerült. Egy évvel végzésem előtt az Országos Állategészségügyi Intézetben megalapították a Hal- és Méhkórtani Osztályt. Megbízott, halbetegségekben még járatlan, idősebb vezetője örömmel fogadott, s együtt tanulgattuk ennek a Magyarországon nem művelt tudományágnak a rejtelmeit. Érdekes módon ebben az időben a halbetegségek vizsgálata orosz tudománynak számított, s legfeljebb cseh és lengyel, valamint néhány német tudós vetekedett az orosz szakemberekkel. A szerencse mellém szegődött. Diplomám megszerzése után két nappal osztályvezető barátom felhívott, és tudatta velem, hogy az MTA Állategészségügyi Kutatóintézetében halparazitológust keresnek. Testre szabott feladat volt, s bár három hónapig fizetést sem kaptam, örömmel fogadtam el az állást. Azóta is az időközben MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézetére átkeresztelt munkahelyemen dolgozom. Nagyszerű tudósok közé kerültem, akik azonban meglehetősen magamra hagytak, mert a hal nem tartozott kedvenc állataik közé. Szerencsére a tihanyi Biológiai Kutatóintézet vezetője és munkatársai szívesen láttak, s bőségesen elláttak halakkal és tanácsokkal. A szakmát amolyan autodidakta módon sajátítottam el, problémáim esetén azonban mindig segítségemre voltak azok az orosz, szlovák, cseh és lengyel kollégák, akik nagy szeretettel fogadtak táborukban. Egyetlen nagy bánatom hiányos nyelvtudásom volt. Az orosz és latin alap a kutatómunkához nem volt elég, és az a tanács, amit főnökeimtől kaptam, történetesen, hogy németet tanuljak, ugyancsak hibásnak bizonyult. Igaz volt ugyan, hogy a szakirodalom az orosz mellett németül íródott, de amire észbe kaptam, már az angol volt a szakma új nyelve. Mit tehettem, harmincéves koromban, két nyelvizsga után nekikezdtém a harmadik nyelv tanulásának is. Jól tettem, néhány évvel később ez segített abban, hogy meghívjanak 1973-ban vendégprofesszornak a Waterloo Egyetemre Kanadába. Időközben a csákyásférgék területén a nemzetközi szakemberek élcsapatába kerültem, s a témából Magyarországon is megszereztem 1972-ben a kandidátusi fokozatot.

Családi életem hasonló módon, a rám jellemző következetesség jegyében alakult. Huszonöt éves koromban nősültem, két fiunk született, s most is boldog házasságban élek feleségemmel. A család és munka egyenlő részben osztozik életünkben. Az indulás nagyon nehéz volt. Bizony a tudományos gyakorlonoki állás 1960-ban sem volt valami jövedelmező. Különösen a gyakorlatban és intézetekben dolgozó állatorvos kollégák között volt nagy a kontraszt. Mikor akkoriban egy évfolyamtársammal találkoztam, és elmondtam neki, hogy 1300 forintot keresek, azt kérdezte, hogy vajon ezt naponta vagy hetente kapom-e. S még csak nem is viccelt. Én mégis hálát adok a sorsnak, hogy erre a pályára vezényelt, mert bár a ki nem vett szabadságos napjaim száma ma már meghaladja a két évet, életem csupa öröm és siker volt. Több mint 270 tudományos cikket írtam, az általam leírt fajok száma meghaladja a ötvenet, számos hal-élősködőt neveztek el nevemről, és külföldi tanítványaim szeretettel gondolnak vissza mesterükre. Időközben a már sablonosnak tűnő helminthológiáról áttértem a protozoológia művelésére, ahol a halkokcidumok vonatkozásában nemzetközileg is privilegizált helyem van. Különösen szerencsés választásunk volt kollégáimmal együtt a nyálkaspórák egysejtűek által okozott betegségek

tanulmányozása. Amikor az 1980-as években elkezdtük kutatásainkat, még úttörőknek számítottunk, ma már egy-egy kongresszuson az előadott témák többségét ezek az elősködők adják. Nem véletlen, hogy a tudományok doktora fokozatot is a két elősködőcsoport tagjai által okozott betegségek ismeretetésével szereztem. Bár sokan megmosolyognak, de gyakran hangoztatom, hogy egy kutatónak érdemes megöregednie. Ilyenkor jönnek a felkérések a lektori, bírálói, üléselnöki stb. feladatokra. Négy nemzetközi folyóiratnak voltam s jelenleg is háromnak vagyok szerkesztőbizottsági tagja. Cikkeimre a hivatkozások száma évente meghaladja a nyolcvanat. Ugyanakkor naponta felmerül bennem, hogy vajon professzionális kutatóként tettem-e annyi hasznosat nemzetemnek, hogy a belém investált pénz kifizetődjék. Sajnos az általam tesztelt és a halgazdasági gyakorlatba bevezetett gyógyszerek többsége környezetvédelmi okok miatt ma már nem használható, s az általam képzett tanítványok országában, például Kanadában és Ausztráliában a halegészségügyi tudomány fejlődése messze meghaladta a hazai színvonalat. Ilyenkor csak az vigasztal, hogy az általános tudomány fejlődéséért tett erőfeszítések is jelentősek lehetnek, s az országnak olyan elismerést hozhatnak, mint a sportsikerek, illetve a művészeti elismertség.

Polgár Rózsa

kárpitművész (Szombathely, 1936. november 23.)

Kincset őrzök, régi fényképet. Szép, fiatal pár pólyás babát ölel. Egy hónapos lehet, mögöttük feldíszített karácsonyfa áll. A gyermek november 23-án született, 1936-ban. Apja átkarolja az anyát, boldogok, a harmincas éveket kapták ajándékba.

Most, hogy közeleg hetvenedik életévem, azt hiszem, az egyetlen vagyok a családból, aki ezt a kort megérhette. Őseim nehéz sorsa, korai elvesztésük meghatározta az én életemet is. Nagyanyát egyet sem ismerhettem. Erdélyből, Sepsiszentgyörgyről menekült apai nagyanyám.

Négy kisgyermekkel indult, kettővel érkezett, ő sem élte sokkal túl az utat.

Szüleim a két világhézagás közti békében, a harmincas évek közepén találták meg egymást, de házasságuk rövid volt. Körmenden, Vas megyében laktunk, közel az osztrák határhoz. 1945 nagyhétében

az orosz felszabadítók bombázták a várost. Otthonunkat találat érte, édesanyám 32 évesen halt meg, mindennünk elpusztult. Ma sem tudom felejtetni a szomszédos kaszárnya magyar katonáiból maradt emberroncokat.

Apám ilyen emlékek után nem volt képes Körmenden maradni, postatisztként Budapestre kérte áthelyezését, és menekült kislányaival: két és fél éves húgommal és velem. Akkor Budapest még igen romos volt, a hidak a Dunában, villamos alig.

Az otthon gyors megsemmisülése, anyám elvesztése nagyon megviselt. Hogyan maradhattam életben? – foglalkoztatott gyakran a kérdés, izgattak az emlékek, mi lett volna velem, ha ott maradok, ha ott állok még, ha odaesem... Ma már tudom, nem véletlen szerencse, ajándék az életem!

Az általános iskola elvégzése után művészeti gimnáziumba kerültem. Rajzolni szerettem a legjobban. Érettségi után mégsem mehettem főiskolára mindjárt, anyagi okok miatt. Apám egyedül keresett, nem tudta finanszírozni tanulmányaimat. Keservesen nehéz időket éltünk akkor, kemény diktatúra gyötörte az embereket. Dolgozni kezdtem a Posta dekorációs műhelyében, de hat éven át sem adtam fel továbbtanulási álmaimat. Minden hónapban félretettem egy keveset keresetemből.

Csodálatos őszt éltem meg húszévesen 1956-ban! A szabadság vágya nagyobb volt, mint a félelem. Tiszta és igaz szándékkal indult a forradalom, a Városligetből szemléltem a Sztálin-szobormonstrum elemeinek szétvágását, ledöntését. Intelem volt ez az embereknek, a hatalom birtoklóinak, mégsem tanultak belőle. Rövid ideig tartott a csoda, népünk újra magára maradt küzdelmében, és szörnyű megtorlás következett. Újra az óvóhelyen töltöttünk egy hónapot.

1958-ban megismerkedtem későbbi férjemmel, Harmati Bélával. Evangélikus teológiai hallgató volt. Értettük és megszerettük egymást, majd 1962 őszén házasságot kötöttünk. Az alkotói munka vágya egyre erősödött

bennem, 1962-ben jelentkeztem, és felvettek az Iparművészeti Főiskola gobelinszövő szakára. Férjem akkor már lelkeszként dolgozott, a lelkipásztori szolgálat soha nem volt könnyű feladat. A „klerikalizmus”, a „klerikális reakció” jelzők voltak divatban. A hatalom ellenségének tekintett egyházak zaklatása általánosan és rendszeresen működött. „Elküldlek titeket, mint juhokat a farkasok közé, legyetek tehát okosak, mint a kígyók, és szelídek, mint a galambok”, mondta Jézus tanítványainak Máté evangéliuma szerint.

1966-ban megszületett Béla László fiunk, és bár szegények, de igen boldogok voltunk. A főiskola elvégzése után selyemfestéssel foglalkoztam, előbb jelmezeket, majd ruhákat, tértexetileket készítettem. A nagy gyakorlat, a tapasztalatok későbbi munkásságomra is hatással voltak. 1969-ben megszületett második gyermekünk, Gergely Ádám. Az anyaság ajándék, a női lét legszebb időszaka, minden nehézsége mellett részesei lehetünk a teremtésnek.

Kirándulások alkalmával vidéki padláson szövőszékre bukkantam, s lassan elkezdhettem választott műfajom, a szövött kárpitok megvalósítását. Ferenczy Noémi írja naplójában: „a mi munkánk, a szövés akkor kezdődik, amikor képét a festő befejezte”. Rajzolunk, színben elkészítjük a szövésre szánt művet, ügyelve, hogy anyagának, a technikának tudásával tervezzünk. A fonalak színkeverése után kezdődhet a szövés, ez a lassú és igényes műfaj.

E luxusműfajjal hétköznapi tárgyakhoz nyúltam, nem véletlenül. Környezetükből kiemelve, csak a közlést hordozó textiltárgyakat szőttem meg. Az emberhez legközelebb álló anyag a textil, mozgása, hajtása, gyűrődése,

tekerése, feszítettsége, aláhullása a létélmény megannyi jelévé válhat. A szöveg arra is lehetőséget ad, hogy az ábrázolt tárgyak szemfényvesztő valóságossággal készüljenek, s ezzel képessé váljanak önmagukon túli jelentések hordozására.

Első munkáim közül a *Katonatakaró 1945-ből* a szombathelyi biennáléra került, oda, ahonnan eredeti formájában meneküléskor hozzánk sodródott. A kárpit újszerű megfogalmazása megnyerte a szakma tetszését, biennálédíjjal tértem haza és azzal az erős meggyőződéssel, hogy ez az út az, amelyen tovább is járnom kell.

1980-ban férjem meghívást kapott a Lutheránus Világszövetség tanulmányi osztályára, családja is vele mehetett Genf-be. Svájcban egyre több meghívást kaptam önálló kiállítások rendezésére. Meglepve tapasztaltam, mennyire értékelik, értik külföldön a munkáimra jellemző hazai gyökereket. Tagja lettem a svájci, majd a francia kárpitszövetségnek. 1987 újra a nagy változások éve lett. Férjemet a Magyarországi Evangélikus Egyház püspökévé választották, és ha-

zahívták. Megérhettük hazánkban a demokratikus változások kezdetét.

Feladataim szaporodtak, de egyre több mű született. Kiállításaimmal bejártam az országot, Európa városait, közös kiállításokkal pedig a világ nagy részét. 1991-ben Munkácsy-díjjal jutalmazott szakmám és az ország. Az életet ajándékba kaptam, s még hozzá négy szép unokát.

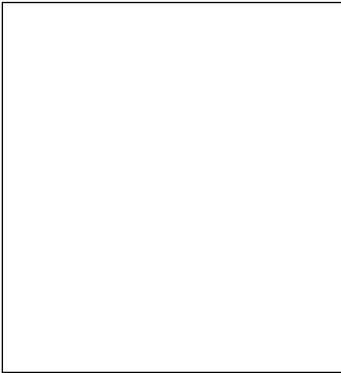
Mit vár az emberiség a művészet-től, mire van szükség? „A művészet az Elmélyítésért, a Vigasztalásért, a Lélektisztításért, a Megújító Katarzisért van” (Szokolay Sándor). Munkásságom aktív idejében az emberek visszajelzése volt a fontos, mégis kivételes meglepetést okozott, örömet adott a Kossuth-díj, amelyet 1999. március 15-én vehettem át a Parlamentben.

A huszadik század kegyetlenül véres időszaka szeretethiányról tanúskodik. Az életet kapott utód kárpitba szötte őseinek és korának gyökereit és emlékeit.

Müller Péter

író, dramaturg (Budapest, 1936. december 1.)

Minden, amit önmagamról s koromról eddig el akartam mondani, benne van műveimben. Sötét történelmi korban születtem, most is abban élek. A legsötétebb benne az, hogy hiába a mérhetetlen sok szenvedés, nem tanulunk belőle. Én sem elég. Valaha azt írtam íróasztalom fölé: „Maradj fölösleges!” S még azt is: „A bölcs nem hagy nyomot maga után.” Remélem, sikerül mindkét célt elérnem. Nem bánám, ha fotóm helyett egy üres kocka állna, mert akit Önmagamnak vélek, nem látszik semmiféle fényképen. Én sem láttam még soha, csak jó pillanataimban tudok róla.

Török Mária

zenei szerkesztő (Budapest, 1936. december 5.)

Érdekes a kapott feladat: tükröt tartani magam elé, megpróbálni összefoglalni mindazt, ami eddigi életemben legalább nekem fontosnak tűnik.

Az első, még csupa jó emlék kicsi koromból tűnik elő. Nyugodt, békés otthon, sok-sok szeretetet, melegséget és biztonságot sugárzó szüleim és zongoratanár nagymám, aki sokat játszott hangszerén. Ő keltette fel későbbi érdeklődésemet a zene iránt.

Hirtelen szakadt meg mindez, hiszen kitört a háború, ami kortársaimhoz hasonlóan nekem is gyökeresen megváltoztatta életemet. Édesapámat – aki jogász volt – Borba deportálták; édesanyám – aki tanár volt – velem együtt került a „csillagos házba”, majd, megpróbálva a lehetetlent, hó-

napokig bujkált. Nyolc-éves kisgyerekként kellett megértenem a megérthetlent. Azt hiszem, hogy kortársaimmal együtt már ekkor kezdtünk felnőtté válni.

A háború befejeztével nálunk is megtörtént a csoda: túléltek, apám megmenekült, hazajött! Aztán, másfél év múlva megszületett az öcsém,

teljes lett a család.

Sajnos az átélt háborús borzalmak megviselték apám egészségét. Fiatalon leszázalékolva, súlyos betegen élt haláláig. Életem nagy ajándékaént anyám majdnem 94 éves koráig élt, 2004-ben halt meg. Hiánya pótolhatatlan.

A háború miatt megszakadt tanulmányaimat az általános iskolában, majd a Budapesti Zenei Gimnáziumban és a Konzervatóriumban foly-

tattam. Emlékeim szerint tanulóéveim legboldogabb időszakát ebben az időben éltem át: remek tanárok, érdekes órák, máig tartó barátságok az osztály- és iskolatársakkal.

Érettségi után tanulmányaimat a „Konzi” Tanárképző Főiskoláján folytattam, ahol zeneelmélet–szofézs tanári oklevelet kaptam.

Bár nagyon szerettem a gyakorló évek alatt is tanítani, már a főiskolás évek alatt kacsingattam a rádiózás felé. Amikor lehetőség nyílt rá, jelentkeztem felvételre a Magyar Rádió zenei főosztályára. 1963-ban felvettek mint próbaidős, majd véglegesített zenei szerkesztőt. Ezzel kezdődött el számomra az a negyven év, amely további szakmai életem meghatározta.

Szerencsés időben kerültem a Rádióba, mely a hatvanas, hetvenes években tulajdonképpen a virágkorát élte. Ekkor indultak azok a műsorok, amelyek részben a műfaji határokat ledöntve, részben az élő adás lehetőségeinek fokozott kihasználásával úgyszólván megújították a rádiózást hazánkban. Nagyon sok újdonság született akkoriban. Lehetőségünk volt ötleteink kipróbálására, a sikeresek megvalósítására.

Ami engem illet, igyekeztem néhány ilyen típusú zenés magazinműsört létrehozni. Ezek közé tartozott a *Hétfégi panoráma*, a mai napig megszólaló kulturális ajánlóműsor, a *Péntektől péntekig* és az idősebb korosztályhoz szóló *Pihenőidő*. A Petőfi Rádió *Délelőtt* című műsorának elődje, a *Nyári zeneszó* is ebbe a csokorba tartozik. Sok évig dolgoztam a *Csúcsforgalom* stábjában, és szerkesztője voltam az *Örökzöld dallamok*, a *Rivaldafényben*, a *Slágermúzeum* című műsoroknak. Fontosak voltak számomra azok a zenés portréműsorok

is, amelyek készítése kapcsán fantasztikus személyiségek megismerésére – ritkább esetekben barátságára is – lehetőségem nyílt. Ezek közül a legkedvesebb számomra a Szabó Magdával készült zenés önéletrajz, a *Für Elise* című.

Az idő előrehaladtával rovat-, majd szerkesztőségvezető lettem, de emellett mindig nagyon fontos maradt nekem a saját szerkesztésű műsorok készítése.

Aztán egyszer csak mindennek vége lett! 1993-ban megszakadt mindaz, amit számomra a Rádió jelentett. Én is „kirúgott” rádiós lettem, hasonló sorsú kollégáimmal együtt. Nagyon súlyos ütés volt. Mi nem tudtuk elképzelni addig, hogy bármi hasonló velünk megtörténhet egyszer. És bár néhány hónap múlva visszamehettünk, többé már semmi sem volt olyan, mint azelőtt. Nyugdíjasként vezető szerkesztői minőségben dolgoztam tovább, de amikor főszerkesztőnek hívtak egy akkor induló kereskedelmi rádióba, igent mondtam. Kíváncsi voltam erre az akkor még elég új rádiózási formára, gondoltam és reméltem, hogy talán sikerül az értéket, a könnyebben fogyasztható kultúrát becsempészni az új rádió műsorába. Érdekes és tanulságos nyolc év volt ez, de nem tudta pótolni az előző évtizedek rádiózását.

Magánéletem is összefonódott a rádióval. Férjem, Petur György is szakmabeli. Huszonnégy évig volt a Rádió zenei főszerkesztője, majd tíz évig a Kulturális Minisztérium zenei osztályát vezette.

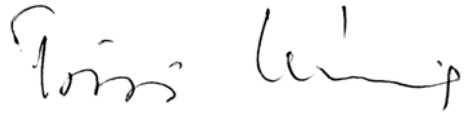
„Lányos család” vagyunk, két lányunk és három lányunokánk – kiegészülve társaikkal – teszik teljessé családjunkat.

Mostanában – kihasználva a nyugdíjasélet adta több szabad időt

– módomban van élvezni hobbijaimat, főleg a legújabbat, a digitális fényképezést. Eddig is szerettem az élmények, emlékek megőrzésének egyik legfőbb segítőtársát, a fényképezőgépet, de a technika eme újabb vívmánya rengeteg titkot rejt. Ezt próbálom most felfedezni, birtokba venni. Mondhatom, nem könnyű, de nagyon érdekes és szórakoztató, agyat mozgató feladat!

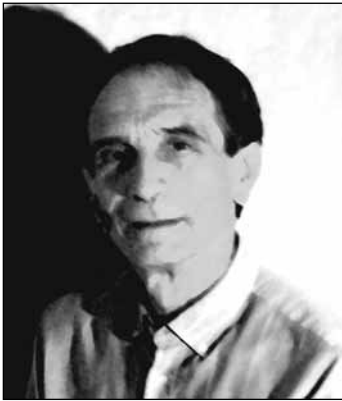
Emellett szeretek utazni, úszni, olvasni, és családom, barátaim örömeire élvezettel gyakorlom a sütést-főzést is.

A magam elé tartott tükörben most ezeket láttam...

Tótfalusi István

író, költő, műfordító (Budapest, 1936. december 8.)

Lehettem volna oktató...

Végtére is a hozzá való diplomámat megszerztem, az egyetem urai sem tanácsoltak el.

Feleségem, aki az államvizsgát velem együtt tette le, harmincöt évet töltött a katedrán. Három gyermekünk sem állt meg addig, amíg az oktatói oklevél a kezükben nem volt. Két legidősebb unokánk... – persze még semmi se biztos, de a legkevésbé meglepő az volna, ha ők is ezen a pályán kötnének ki.

Tehát mindenki a családban, csak én nem.

Nem, legalábbis nem úgy, ahogy ők, az oktatás és nevelés mindennapi nyűgeit vállalva. Ám áttételesen – és kényelmesebben – én is valami hasonlóra törekedtem. Arra, hogy amit tudok, azt másoknak, lehetőleg sokaknak átadjam. Arra, hogy megosszam másokkal azt az örömteli izgalmat, ami engem tölt el, amikor megismerhetek és megtanulhatok valamit.

Harminchét évig voltam a Móra Kiadó szerkesztője. Kiválasztani a legjobb irodalmi olvasmányokat a gyerekeknek (óvodástól gimnazista korig), vagy épenséggel megkeresni az alkalmas szerzőt, és rábírní, hogy egy feltétlenül szükséges könyvet megírjon – ki tagadhatná, hogy mindennek van köze, nem is kevés köze, a pedagógiához?

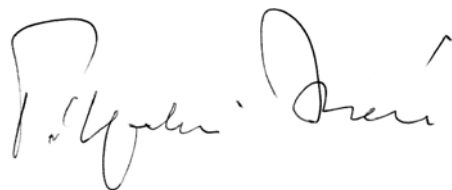
Szerzői ténykedésemet is részben a kedvcsináló ismeretközlés igyekezete motiválta – regényes vagy tényközeli életrajzok, novellaszerűen feldolgozott operamesék, a Bibliát sokoldalúan megközelítő kötetek –; részben pedig az a szándék, hogy rendszerezett tudnivalókat nyújtsak még fel nem dolgozott témakörökben, egyedi és praktikus elrendezésben. Ez utóbbi törekvés talaján lexikonok és szótárak hajtottak ki; az előbbiekből négy keletkezett (irodalmi és mondai alakokról), az utóbbiakból nyolc látta meg eddig a napvilágot. A műfajban szokatlan módon ezek a könyvek mind egy személyes műhelyem termékei, pedig van köztük ezeroldalmi terjedelmű is,

például az Idegenszó-tár, amelynek az az újdonsága, hogy megadja minden címszó részletes etimológiáját.

A fent említett szótárak alighanem sejtetik, hogy a nyelvek világa szenvedélyesen érdekel. Anyanyelvemé éppúgy, mint az idegen nyelveké. A versfordítással, amely második szenvedélyemmé lett, tizenhat éves koromban próbálkoztam először. Az iskolában tanult oroszra és kevés latinra, valamint magánszorgalommal szerzett angol és német nyelvi ismereteimre támaszkodva százszámra magyarítottam Puskin, Lermontov, Horatius, Keats, Shelley, Schiller, Dehmel és mások verseit, valamint Wagner operaszövegeit. Egyetemista koromtól aztán a két szenvedély egymást táplálta és erősítette. Amikor lelkes igyekezetemet már kiadói megbízások igazolták vissza, újabb és újabb nyelvekben igyekeztem elmélyedni, hogy a költői szövegeket az eredetiből tolmácsolhassam. Megtanultam franciául, olaszul, spanyolul és svédül, majd később és olyan mértékben, amennyit a versfordítás feltétlenül megkíván, a portugállal, norvéggal, lengyellel és románnal is megismerkedtem. Az igazság kedvéért hozzá kell tennem, hogy nyelvtudásom túlnyomórészt írásbeli jellegű, beszélni legfeljebb három-négy nyelven tudok, és korántsem kifogástalanul.

A versek fordításának aztán jó tizenöt éve lényegében leáldozott. Egy ideje főleg prózát ültetek át, de közben egy szerencsés véletlen folytán kiderült, hogy magyarról angolra is képes vagyok formai és tartalmi hűséggel verseket fordítani. Azóta megjelent egy-egy angol nyelvű kötetem Babits, Füst Milán, Pilinszky, Illyés, Kányádi, Weöres és Gergely Ágnes verseivel, illetve a kortárs költők négyszáz oldalas antológiája saját válogatásomban, mind a Maecenas Kiadónál. Magam is jól tudom, hogy az ilyesfajta vállalkozás valódi istenkísértés, de néhány angol és amerikai költő véleménye szerint munkám érvényes angol verseket eredményez.

Ha valaki végigtekint a többméternyi könyvespolcon, amelyet írásaim elfoglalnak, alighanem megállapítja, hogy munkamániással van dolga. És nem is téved az illető. Szerencsés embernek tartom magam, mert egész életem során olyasmivel foglalkozhattam, amiben a legnagyobb kedvem telik. Ezért nézek most, hetven- (mínusz egy) évesen bizakodva a következő évtizedek elé: amíg lesznek olvasók, és amíg könyveket adnak ki nekik, én sem fogok unatkozni.

Balázs Jolán

atléta (Temesvár, Románia, 1936. december 12.)

– *Atlétikai centrum is viseli a nevét a román fővárosban, ami egyedülálló.*

– Nem kértem, hogy így legyen, nem voltam benne, az itteni sportminisztérium döntött. Mivel sokat tettem az országért, rólam nevezték el a létesítményt. Persze jólesett, hogy ennyire tisztelnek a sportvezetésben is. Egyébként nekem is ritkán telik el úgy napom, hogy ne állítanának meg a piacon, és ne mondanák el nekem, mennyire örültek, amikor engem örülni láttak a római, illetve a tokiói olimpián.

– *Kezdjük a legelején.*

– Én még az europoliszhoz hasonló Temesváron születtem, 1936 decemberében. A szüleim, a rokonaim egytől egyig magyarok, most is Magyarországon élnek. Nekem viszont nem adatott meg ez a lehetőség. Hiába kaptam meg a magyar útlevelet '47-ben, a kiutazási engedélyt már nem adták meg a hatóságok. Édesapám a magyar hadseregben harcolt a háború alatt, hiába igyekeztünk hozzá az édesanyámmal, nem mehettünk. Jobb híján maradtunk Temesváron, egy kicsit idegenként éltük az életünket. Engem a házukban élő román távolugróbajnok egyszer lecsábított az atlétikai pályára, és otthagadtam.

– *Hogyan került Bukarestbe?*

– Temesváron '52 elejéig pezsgő atlétikai élet volt, aztán szinte az egész szakosztályt Bukarestbe telepítették. Hirtelen a Steaua sporto-

lója lettem, későbbi férjem miatt mégsem voltam egyedül. Sótér János is magasugró volt, a helsinki olimpián hatodik lett. Ő fedezte fel igazán a tehetségem, és neki köszönhető, hogy ugrásszerű fejlődésen mentem keresztül, eredményeim egyre jobbak lettek. Még engem is meglepett, hogy '56-ban világcsúcsot ugrottam, bár azt hiszem, nagyon eltökélt voltam. Már világcsúcsstartóként utaz-

tam ki a melbourne-i olimpiára, és itt ért életem legnagyobb csalódása. Három hétig egyedül lézengtem Ausztráliában, mert a férjemet nem engedték ki, attól tartottak, nem megyünk haza, hiszen az ő bátyja Perthben élt.

– *A magyarországi forradalom eseményeit figyelte? Beszélt a magyarokkal?*

– Hát hogyne. Mindennap. Hatalmas volt a bizonytalanság. Nekem is voltak rokonaim Magyarországon, kettőzötten is érdekelt, miként alakulnak a dolgok, de biztosat senki sem tudott. Azt tudom, hogy sokan kint maradtak a román és a magyar csapatból egyaránt, de nekem akkor meg sem fordult a fejemben, hogy disszidáljak. A román csapat húsz százaléka nem jött velünk vissza.

– *Miként fogadták, hogy esélyesként csak ötödik lett?*

– Engem személy szerint nagyon megviselt, kivált, hogy utána azt hallottam a hátam mögött, eladtam az aranyérmem. Vádoltak, de ez is csak

dacot szült bennem. '57 elejétől nap nap után az edzésnaplómba ötféle színből öt karikat rajzoltam, és beírtam melléjük: REVANS. Csak a visszavágás éltetett. '59 szilveszterén például már fél kettőkor aludni mentem, mert az év első napján már a magaslati edzőtáborban, méteres hóban szerettem volna készülni. A férjem, a barátaim úgy tekintettek rám, mint aki megháborodott, de engem nem lehetett lebeszélni tervemről.

– *A római olimpián aztán teljesült a vágya: nyert.*

– Pedig úgy volt, hogy el sem indulok. A férjemet megint Bukarestben akarták tartani, tudtam, hogy nekem ez végzetes lenne, biztosan csak szenvednék, és borítékolható az újabb kudarc. Így hát hirtelen felindulásból berohantam egyszer Gheorghe Gheorghiu-Dej mindenható pártfőtitkárhoz, aki annyira meglepődött bátorságomon, hiszen hozzá nem lehetett csak úgy bejutni – a rendőr sem tudott feltartóztatni –, hogy alig talált szavakat. Engem akkor is esélyesnek tartottak, én pedig mondtam: nincs mit tennem, nem utazom, mert így nincs értelme. Nem tudok képviselni egy országot, amelyik állandóan bizalmatlan velem szemben. A főtitkár elvtárs nyugtatott, megígérte, hogy mindent elintéz. Szinte még ki sem léptem az egyébként félelmetes épületből, már mindenki tudta, hogy olyat tettem, amit még senki. Meg is támadtak rögtön, mit képzelek én magamról, ők közbenjártak volna az ügyemben. De én semmit sem bántam meg, és segítettek is, a férjem mellettem lehetett. Minden kísérletem elsőre sikerült, és fölényesen, tizennégy centivel nyertem.

– *Mi járt a fejében az eredményhirdetésekor?*

– Hihetetlen mértékű kielégülést éreztem. Én azt hiszem, hogy igen

emelkedett pillanatom volt. Azt mondják, a halál előtt leperreg az ember előtt élete filmje. Nekem a győzelmem után pergett le. Megjelentek képzeletben a szeretteim, a szenvedéseim, minden felidéződött, egészen a kezdetektől. Ez volt a boldogságom filmje, és azt hiszem, nekem akkor kezdődött jelenlegi életem.

– *Tudta a román himnuszot?*

– A háború óta kétszer is megváltoztatták, de tudtam a szöveget.

– *Nem ugrottak be a magyar tak-tusai?*

– Nem. Az alatt a rövid idő alatt nem filozofál az ember. Akkor nincs balsors.

– *Hogyan ünnepelt?*

– A férjem és én kaptunk a titkosrendőrtől egy szabad délutánt, kettesben. Önfeledten örültünk, sétáltunk, nevtünk, fagyiztunk.

– *Mi várta hazatérése után?*

– Azonnal vissza kellett szolgáltatnom az útlevelem a minisztériumban, vagyis érzékeltették velem, hogy szép, amit elértem, de azért tudjam, hol a helyem.

– *Elfogadták a sikerét?*

– Belenyugodtak. Gratuláltak. Tartózkodóan.

– *Elismerték?*

– Tartózkodóan. Legalábbis kezdetben, aztán egyre inkább.

– *Nem érezte úgy, hogy ön a kapocs az erdélyi magyarság felé? Nem érezte úgy, hogy önön keresztül megváltozott a szemléletmód, hogy a magyarok értékes emberek lettek a románok szemében?*

– Nagyon őszinte leszek: általában a politikusok gerjesztik a nacionalista, sovíniszta érzéseket. Szó sem volt akkoriban gyűlöletről, az emberek egymás mellett, békében és barátságban éltek. De azt hozzáteszem, hogy én voltam az első román nő, aki olimpiát

nyert, és én is magyar voltam. Furcsa helyzet.

– *Sohasem sajnálta, hogy román színeken kellett versenyeznie?*

– Dehogynem, sajnálom, hogy nem Magyarországnak nyertem olimpiákat. De az ember leginkább önmagát képviseli, és csak azután egy nemzetet. Nekem nem adatott meg, hogy a magyar színeket magamra öltsem, hogy az anyanyelvemen beszélőknek okozzak örömet. Így alakult, ezért sajnálkozom, de talán bele is örültem volna, ha folyamatosan ezen a visszás helyzeten töröm az agyam. Remélem, a románok mellett a magyarok is büszkéek rám.

– *Négy év múlva már alighanem jóval nyugodtabban utazhatott, és újra győzött.*

– A tokiói olimpiáig nyertem még egy Európa-bajnokságot, világcsúcsot ugrottam Budapesten '61-ben. Abszolút esélyes voltam, és a szitáló, kellemetlen eső és a visszafogott, egyszerűen csak bámuló nézők ellenére megőriztem a címem. Tíz centivel lettem jobb a másodiknál. Akkor csak annyi zavar volt, hogy az egyik fényképezőgépgyár meghívott látogatásra, és a lelkemre kötötték, el ne fo-

gadjak bármilyen ajándékot, mert akkor kizárhatnak a játékokról, elvehetik az aranyam. Vigyáztam, bajnok maradtam. Pedig mennyire örültem volna egy gépnek, hiszen a rapidjünk három dollárnak felelt meg.

– *Jelenleg megbecsülik?*

– Magyarországhoz hasonlóan itt is kapnak életjáradékot a sikeres sportolók, és nem panaszkodhatom. Sohasem voltam nagyravágyó, fiam nemrég fejezte be az egyetemét, háromszobás társasházi lakásban élek.

– *Kettesben a férjével?*

– Sajnos, őt már rég, tizennyolc éve elveszítettem. János a Steauánál szakosztályvezető volt, és Ceaușescu egyik pökhendi testvére, egy magas rangú katonatiszt egyszer nagyon leszidta, megalázóan beszélt vele. Ő ezt nagyon a szívére vette. Kérdeztem tőle délben, mi a baj, de titkolózott, magába fordult, és még aznap délután agyvérzést kapott. Azt persze csak később tudtam meg, hogy mindennek lehordták, és azt vigyázzállásban kellett végighallgatnia.

– *Sohasem fordult meg a fejében a disszidálás?*

– Hogyne fordult volna meg, de a családunkat akkor kemény retorziók, vagyonelkobzás, akár még börtön is érthette volna, és ennek nem szeretttük volna kitenni őket.

– *Mikor hagyta abba?*

– Hatvanhétben begyulladt, bedagadt az Achilles-inam, elveszítette ruganyosságát, így abba kellett hagynom. Fájlaltam, hogy megtört a tízéves győzelmi széria, és nem sikerült harmadszor is olimpiát nyernem.

– *Tíz év alatt egyszer sem kapott ki?*

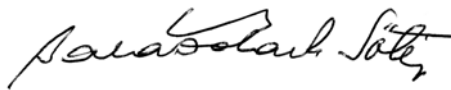
– Száznegyvenkét versenyt nyertem zsinórban, azt hiszem, még mindig regisztrálják ezt a Guinness-rekordok könyvében.

– Pályafutása után sem szakadt el a sportágtól, a Román Atlétikai Szövetség elnöke lett.

– Életem egyik legbüszkébb pillanata érkezett el '92-ben, mert a negyvennégy megye küldöttei ellenszavazat nélkül választottak meg elnöknek. Azóta ezt a posztot már nem látom el, elköszöntem a Román Olimpiai Bizottság főtítkári pozíciójától is, de még elnökségi tag vagyok. Jelenleg az utánpótlás alapítvány elnöke vagyok.

– *Elégedett ember?*

– Maximálisan. Hagytam magam mögött valamit. És még a sportág fejlődéséhez is hozzájárultam. Remélem, mások is így gondolják. Tudja, mi az érdekes, azt azért mégiscsak sajnálom, hogy műanyag pályáról én sohasem ugorhattam, pedig arra kíváncsi lettem volna, tudok-e tíz centit javítani az eredményemen.

Ághassi Attila interjúja (Index),
rövidített változat

Perhács János

egyetemi tanár (Bély, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1936. december 20.)

Adatok iskolai és tudományos végzettségről:

- 1955 Királyhelmec – tizenegy éves középiskola (középiskolai érettségi)
- 1961 Pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kar (magyar nyelv – szlovák nyelv – pedagógia)
- 1971 Pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kar (kisdoktori fokozat PhDr.)
- 1978 Tudományos Minősítő Bizottság MTA Budapest (a neveléstudományok kandidátusa – aspiránsvezető dr. Zibolen Endre, egyetemi professzor, Budapest)
- 1978 ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest (kisdoktori fokozat Dr.)
- 1980 Pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kar (habilitált egyetemi docens: neveléstudomány – pedeutológia)
- 1996 Pozsonyi Comenius Egyetem (professzori innauguráció, ezt követően 1997-ben a köztársasági elnök egyetemi professzorrá nevezte ki neveléstudományból – andragógiából)
- 2005 Pécsi Tudományegyetem – díszdoktorrá nevezték ki – Dr. h. c.)

Munkahelyei és beosztásai:

- 1955–1957: nyolcosztályos középiskola, Nagytárkány (tanító)
- 1961–1962: kilencéves alapiskola, Topoľníky (Nyárasd) – tanár, igazgatóhelyettes
- 1962–1973: Nyitrai Pedagógiai Kar (főiskolai adjunktus, 1970–1973 között tanszékvezető tanár a Pedagógia Tanszéken)

- 1973–1975: Pozsonyi Comenius Egyetem Pedagógus Továbbképző Intézete (tudományos dolgozó – kutató)
- 1975–2002: Pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Neveléstudományi Tanszéke, majd a Kar Felnőttnevelési Tanszéke (egyetemi adjunktus, egyetemi docens, egyetemi professzor)
- 2003– Nyitrai Konstantin Filozófus Tudományegyetem Pedagógiai Kar (egyetemi professzor főállásban)

Egyetemi pedagógiai tevékenysége:

- 1962–1973: Pedagógiai Kar – Nyitra – egyetemi adjunktus a kar pedagógiai tanszékén, ahol magyarul tanította az általános pedagógia tárgyait, közel 1600 magyar anyanyelvű általános iskolai pedagógust képzett pedagógiából
- 1973– Pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán előbb összehasonlító pedagógiával és általános pedagógiával foglalkozott, majd 1975-től kezdődően a felnőttek pedagógiáján, ill. az andragógia fejlesztésén dolgozott. Társalapítója volt a felnőttek pedagógiájának, 1990 után pedig az andragógiának Szlovákiában, ugyanakkor pedig alapítója volt a felnőttek pedagógiájának a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán.

Közel 1000 szakembert képzett a felnőttek pedagógiájából, ill. andragógiából, akik az ország különböző területein még ma is tevékenykednek (vállalati továbbképző intézetek, érdekszervezetek stb.) Működése alatt 15 doktoranduszt képzett, több száz kisdoktori fokozatnál vizsgáztatott, államvizsgaelnökként szerepelt.

Kutatási tevékenységei, kiemelt publikációk:

Felnőttek pedagógiája és andragógia. Ezen belül pedig a következő tárgyakat tanította egyetemi szinten: felnőttnevelés-elmélet, szociálandragógia, retorika (szlovák nyelven). Pályafutása során 9 monográfiát adott közre, közel 80 tanulmányt, szacikket, projekteket, szakvéleményt stb.

Kiemelt monográfiái:

- 1986: Perhács, Ján: 1986 *Základy teórie výchovy dospelých (A felnőttek nevelélméletének alapjai)*. Bratislava, Obzor; 312 oldal
- 1995: Perhács, Ján–Paška, Pavel: *Dospelý človek v procese výchovy (A felnőtt ember a nevelés folyamatában)*. Bratislava, STIMUL 166 oldal
- 2000: Hotár, Viliam–Paška, Pavel–Perhács, Ján: *Terminologický a výkladový slovník – Výchova a vzdelávanie dospelých – Andragogika (Terminológiai és magyarázó szótár – A felnőttek nevelése – és képzése – Andragógia)*. Bratislava, SPN; 550 oldal.

Kovács Sándor

pedagógus (Pécs, 1936. december 25.)

A fiatalabb 1936-osok közé tartozom: karácsonykor születtem. Gyermekkorom színtere az egyik családi házas, munkások és kistisztviselők által lakott pécsi külváros. Szerényen képzett, de kulturált szüleim igényesen készítettek fel az iskolákra. Olvastam, írtam, sakkoztam, zenéltem, amikor az elemi iskolába

léptem. Az államosítás előtti tanévben még egy évet eltölthettem a Pécsi Ciszterci Gimnáziumban, ahova néhány év múltán, már a „világi” Nagy Lajos Gimnáziumba, visszakerültem. Az intézményben így eltöltött öt év alapozta meg erkölcsi, kulturális, intellektuális álláspontjaimat, képességeimet. A városhoz és a tanári pályához ragaszkodásom, vonzalmam miatt is Pécssett szereztem általános iskolai tanári diplomát. Aztán már munkavégzés közbeni tanulmányokkal bölcsészoklevelet, majd doktori címet nyertem el az ELTE-n. A hetvenes évek végén lettem a neveléstudomány kandidátusa. Ez akár tipikusnak is mondható korabeli értelmiségi karrier. Kollégáim, pályatársaim közül többen ugyanezt az utat „futották be”.

Az '56-os történések idején, húszévesen, másodéves hallgató voltam. A pécsi egyetemeken és főiskolákon erőteljes volt a politikai aktivitás. Az október végi, november eleji események magukkal ragadtak. Az egyetemista, főiskolás kollégiumok megszefogták, szervezték a fiatalok „mozgását”. Jómagam, pécsi la-

kosként és szüleim féltően óvatosságra intő tanácsai következtében, november másodikától a családi fészekből figyeltem az eseményeket. Csoport- és évfolyamtársaim közül nem kevesen kitartottak az ellenállásban. Némelyek megtorlás áldozatai lettek, többen külföldre távoztak. A továbbiakban, függetlenül a forradalmi

„részvétel” kiterjedtségétől és mélységétől, ritka kivétellel, minden hallgatótársam és jómagam is – mondhatni – megbélyegezettek, legalábbis megbízhatatlanok lettünk. Évtizedig érzékeltem valamiféle rendőrségi „számomtartást”, amely azonban nem hagyott nyomot karrieresélyeimen.

A tanári oklevél megszerzése után évtizednyi időre kissé eltávolodtam szülővárosomtól. Komlón dolgoztam. Az akkori viszonyok között kitűnően prosperáló városban még huszonévesen módomban volt félezer tanulóval egy új nagy általános iskolát „megcsinálni” és igazgatni, mégpedig a progresszív (ma inkább alternatívának nevezett) pedagógia alapelvei szerint. Ennek lényege, hogy a nevelésorientáció inkább a növendékre, mint a „társadalmi szükségletekre” és a „tudományokra” összpontosít. Ismeretes, hogy a hatvanas évek közepének végének engedékenyebb oktatásügyi szakaszában létrejöhetnek ilyen kezdeményezések.

Adjunktusnak hívtak meg 1969-ben a Pécsi Tanárképző neveléstudományi tanszékére. Azóta mintegy 23-

24 ezer tanárképzős hallgatóval voltam oktatói kontaktusban, s az elmúlt tíz-tizenkét évben hozzávetőlegesen három-négyezer közoktatási vezető képzésében vettem részt. Ez utóbbiban, több hazai egyetemen, a jelen bemutatkozás összeállítása idején is dolgozom. Egyébiránt Pécssett a főiskolán és az egyetemen – kari, intézeti és tanszéki pozícióban – különböző vezetői feladatok ellátásában is közreműködhettem. Érintettségem, tapasztaltságom következtében folyamatosan módomban volt és van érzékelni a hazai oktatáskultúra erős pontjait: markáns értékrendjét, biztonságos szerkezetét és működését. Ugyanakkor ismeretesek előttem klasszikus gyengeségei is: a megszokotthoz ragaszkodás, a tekintélyelvűség, a túlzott teoretikusság, a növendékek igényeinek, természetes törekvéseinek figyelmen kívül hagyása és hasonlók. Minden tanári és kutatói törekvésem ez utóbbiak ellensúlyozására koncentrált, természetesen abban a mértékben, ameddig egy tudományművelő egyetemi oktató erre képes lehet.

Az elmúlt negyed században összesen úgy másfél évet töltöttem a francia orientációjú oktatáskultúrát alkalmazó, követő vagy tisztelő országok (Franciaország, Belgium, Portugália stb.) egyetemeken, kutató- és közoktatási intézeteiben, hogy tanulmányozzam az oktatásügyi szervezetfejlesztést, az iskolai innovációt és a progresszív pedagógiák módszertanát. Valójában ezek a témák tették és teszik ki tudományos tevékenységem döntő részét, s ez a „muníció” gazdagította és gazdagítja egyetemi oktatói hozzájárulásomat (most már döntő mértékben) a közoktatási vezetők négyeszeszteres szakirányú továbbképzésében. Törekvéseim lényege olyan tanítói, tanári, intézményvezetői szakmai hozzáértés (professzionális)

kibontakoztatása, amelynek segítségével az autonóm oktatásügyi szakember képes felismerni a szervezeti (intézményi, nevelési, tanítási és tanulási) problémákat, tervezni tudja a megoldásmódokat, s többnyire közelébe is jut a jó kimenetekhez. Ez a közelítés egyben az „oktatásszakember” szabadságterepét is növelheti, hogy a szükséges mértékben függetleníteni tudja magát az oktatáspolitikai centrum néha türelmetlen, improvizáló, olykor pártérdekkel átszótt aktivista intézkedéseitől. Az oktatásügy biztonságos és szerves fejlődésének – meggyőződésem szerint – ez az effektus az egyik kiindulópontja. Oktatói (és kutatói) sikereimet nem merném, nem tudnám szabatosan azonosítani a nevezett szándékok érvényesítésében, viszont nincsenek kétségeim abban, hogy hozzájárulásom a maga nemében nem felesleges és nem hatástalan.

Örömmel tölt el, hogy a fenti tárgykörökben tekintélyes számú könyvet, tanulmányt, cikket írhattam. Szakirodalmi tevékenységem egyik jellegzetes eleme a párizsi Armand Colin és Fabert kiadók neveléstörténeti sorozatának összeállításában való közreműködésem, ahol és amelyben előkészítőként és társszerzőként lehetőségem volt magyar pedagógusóriások (Apáczai Csere János, Tessedik Sámuel, Gáspár László és Winkler Márta) munkásságát tanulmányokban ismertetni, népszerűsíteni.

A korábbiakhoz viszonyítva szinte változatlan szakmai aktivitás mellett módomban van kedvteléseimmel is foglalkozni: sporttal, színház- és hangverseny-látogatással, képzőművészeti alkotások tanulmányozásával.

Kovács Árpád

Szigeti Jenő

lelkész (Budapest, 1936. december 29.)

Szüleim első gyermekeként születtem. Apám adventista lelkész volt, korábban válogatott futballista, anyám meg világszép leány, akiről a Színházi Életben címlapfotó is készült. Apám focistakarrierjének egy sportbaleset vetett véget: a gyomrába ugrottak, és leszakadt a mája. Túlélte. Ezután – lelkész lett. Általános iskoláimat Szombathelyen, Budapesten, majd Miskolcon végeztem, kitűnő eredménnyel. 1951-ben, mint „x-es káder” papgyerek, állami gimnáziumba nem mehettem. Így egy esztendőre a Fasori Evangélikus Gimnázium diákja lettem, majd ennek megszűnése után Pestlőrincre, a Steinmetz Miklós Gimnáziumba helyeztek. Itt érettségiztem. Háromszor felvételiztem

az ELTE különböző szakjaira eredményesen, de „hely hiányában” nem vettek fel. Módom volt, hogy mint vendéghallgató a legjobb professzorok előadásait hallgassam. Hálával gondolok rájuk.

Egyházam alkalmazásába kerültem 1957. március elején. Balatonlellére „disszidáltattak”, messze az egyetemtől, ahol nem tudta senki, hogy volt egyszer egy Petőfi Kör. 1957 őszén teológus lettem az Adventista Teológiai Főiskolán, amit 1961 nyarán kitűnő eredménnyel elvégeztem. Külföldi ösztöndíjasként nem engedett az állam, ezért egyetemi végzettséget a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen szereztem 1965-ben. Ezután lelkészi szolgálatot vállaltam budapesti adventista gyülekezetekben. 1967-ben lelkésszé szenteltek. Tanítottam azt, akit lehetett. 1966–67-ben néhány más szabadegyházi lelkész-társammal együtt megszerveztük a Szabadegyházak Tanácsa Lelkészképző Intézetét. Az itt szerzett diplomát egyetemi rangú vizsgával lehetett megerősíteni először a debreceni Református Teológián, majd pedig a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián. Ennek az intézetnek voltam szervezője, tanára, majd 1980-tól főigazgatója. Közben kutattam, tanítottam és prédikáltam, ha lehetett. Utolsó éves teológuskorom óta írok tanulmányokat meg mindennemű egyházi publicisztikát – eleinte azzal a nem titkolható céllal, hogy bizonyítsam: az európai kultúrának egyik alapja a Biblia. Ezért született meg a Reformátusok Lapjában először a Rembrandt bibliai rézkarcait bemutató sorozatom, majd pedig a *Vasárnapi séta* című rovat, amelyre évek múlva is emlékeztek az olvasók. Ugyanezt a célt igyekeztem megvalósítani a Theologiai Szemle *Tallóztatás teológusszemmel* című rovatomban egy évtizeden át (1981–1991), valamint az evangélikus Diakónia című folyóiratban (*Elfelejtett értékeink*).

Doktori értekezésem 1968-tól dolgoztam. A szabadegyházi közösségek múltjának vizsgálatát tűztem ki célul. Jártam a levéltárakat és gyűjtöttem az anyagot. Az első állomás a magyarországi nazarénusok történetének a megírása azzal a feltett szándékkal, hátha sikerül valamit segíteni, hiszen a fegyverfogás megtagadása miatt minden nazarénus fiatalra három-öt éves bör-

tön várt. 1971-ben, mivel kutatásaimat Kardos Lászlóval közösen írandó könyvünkben publikálni szerettem volna, a Szabadegyházak Tanácsa akkori elnökének nyomására egyházam elbocsátott, majd, a botrányt elkerülendő, újra felvett, de Békéscsabára helyeztek. Gyülekezeteket gondoztam, prédikáltam, és tovább tanítottam a főiskolán. Disszertációm „ellenszélben” sikerült 1978-ban a debreceni teológián, Makkai Lászlónál megvédenem „summa cum laude” minősítéssel. 1979/80-ban egy szűk esztendő egy posztdoktori ösztöndíjjal az Egyesült Államokban, az Andrews Universityn tölthettem. Hazatérve a Szabadegyházak Lelkészképzőjének igazgatója lettem, 1990-ig. Közben 1984–1994 között egyházam elnöke voltam. Tovább tanítottam és kutattam. Előadásokat tartottam az ELTE folklór tanszékén, az Evangélikus Teológiai Egyetemen, alma materemben helyettesítettem három félévet. A Szabadegyházak Lelkészképzőjének megszűnése után az Adventista Teológiai Főiskola megszervezője, majd első igazgatója lettem. Közben egy OTKA-pályázat elnyerésének segítségével az Oktatáskutató Intézetben három esztendeig az egyházi iskolák indulását vizsgáltam. Szerettem volna egy általános, egyetlen egyházhoz sem köthető Biblia- és egyházismereti tárgyat kifejleszteni. A modellkísérletekig jutottam, de az egyházak ellenállása miatt a terv nem sikerült. 1996-ban, hatvanéves koromban nyugdíjba mentem. Ekkor, *Számvetés* címen, hatvan különböző tudományágban írt tanulmányomat összegyűjtöttem, negyven példányban sokszorosítottam, és barátaimat megajándékoztam vele. Mivel kevés volt a nyugdíjam, elfogadtam a Miskolci Egyetem hívását, ahol a Bölcsészettudományi Karon előbb mint docens, majd az ELTE-n tett habilitációs vizsgám után mint professzor dolgoztam idáig.

Kutatási területem a protestáns népi vallásosság. Tiszteletbeli tagja vagyok a Magyar Néprajzi Társaságnak, tagja a Szemiotikai, Szociológiai, Filozófiai Társaságnak. A Református Doktorok Kollégiumának alapító tagja vagyok. Negyvenkét könyvem jelent meg, és több mint háromszáz tanulmányom. Az utóbbi időben két verseskötetem is megjelent. Nős vagyok, és negyven esztendeje ugyanaz a párom, mert hiszem, hogy nem a változatosság, hanem a hűség gyönyörködtet. Van egy fiam meg egy lányom, és tőlük nyolc unokám. Ők segítenek mindennap megérteni, hogy a társadalomban nem lehet kisközösségek nélkül élni. Amíg Isten éltet, megpróbálom szétosztani mindazt, amit rám bízott, mindent, amit tudok. Másom nincs. Ez az életem.

Szigeti János

Ratkó József

költő (Pesterzsébet, 1936. augusztus 9. – Debrecen, 1989. szeptember 13.)

A magyar költők közül még a huszadik században is csak elvétve értek meg néhányan magas életkort. A korábbi századokban pedig fehér hollónak számított az olyan idős költő, mint a 75 évet megérett Gyöngyösi István. S azon se ütődött meg senki, hogy Arany János *élete hatvanhatodik évében* valóban eltávozott, mint megérezte. Janus Pannoniustól József Attiláig, s rajtuk túl Ratkó József, s még tovább Baka Istvánig, másokig folytatódik a sor. Mégis, úgy tartja az irodalomtörténet, s úgy érezzük régi és újabb olvasók, hogy ezek az idő előtt lezárult költői pályák a megszerkesztett befejezettség, a teljesség élményét nyújtják. Mindegyikük megvalósította a maga világán belül a lehetséges költői egészsznek egy-egy változatát.

A hatvanas évek derekán, versolvasó, irodalmárnak készülő fiatalelként találkoztam Ratkó József verseivel. Életkora szerint édesbátyám lehetett volna, s a fél évtized korkülönbség azt jelentette, hogy ő már a világháborút is gondolkodó gyerekként élte meg, s mindig volt öt-hat évnyi előnye tapasztalásban, tudásban.

Minden pályakezdést igyekeztem akkortájt nyomon követni, minden első-második kötetet áttanulmányozni, s akik verseszményeimhez, a klasszikus és utolérhetetlen József Attilához és a klasszikus, de akkor kortárs Illyés Gyulához, Juhász Ferenchez, Nagy Lászlóhoz hasonlítottak, akik szintén eszményüknek tekintették őket is, azokat különösen megszerettem. Így volt ez Ratkó Józseffel is, akinek második kötetéről már lelkes kritikát is írhattam. Később láttam át, hogy lelkesedésem elsősorban az iránynak szólt, maradandó értékű inkább a harmadik, a negyedik kötet lett.

Akinek a munkáit kedveli az ember, azt szeretné személyesen is megismerni. Idővel erre is sor kerülhetett. 1972-ben indult az olvasótábori mozgalom, akkor még egyetlen táborral Felsőtárkányban, ahol hatvani általános iskolások gyűltek össze. Öten voltunk irodalmárok, közöttünk Ratkó József korban s rangban is a legidősebb. Mi magunk is tanulgattuk a lehetséges teendőket, módszereket, ő rögtön feltalálta magát. Otthon volt az első naptól kezdve, amikor a hatvani vasútállomáson találkoztunk, s a csatlakozásra várva megismerkedtünk, beszélgettünk heten-nyolcan, a tábor leendő vezetői. A személyiség varázsa már akkor elbűvölt, s még inkább így volt ez később. Ő volt vitathatatlanul a tábor vezéregyénisége, de nem a magával hozott tekintély okán, hiszen azt inkább csak mi, író- és tanártársai ismertük, hanem mert abban a tíz napban talán kivétel nélkül mindenkit magával ragadott. Olyan volt, amiként egy négy-sorosában megfogalmazta: „Mindenhez van jogom, / hát játszom. / Fönről gyerekeknek, lentről / embernek látszom.” S aki gyerek is, meg ember is, azt nem le-

het nem szeretni. Olyan volt számára a közösség, mint hálnak a víz, madárnak a levegőég. Ez volt az az éltető közeg, amelyben ember tudott lenni, ember és költő. Nem volt benne semmi tanáros, talán ezért is volt színes és magával ragadó pedagógus, akinél szerves egységgé állt össze mindenféle tevékenység. Az is, amikor verset magyarázott, az is, amikor erkölcsről, hazáról beszélt, s az is, amikor öhömöt főzött az egész tábornak, de nem ám akármilyent, hanem igazit, amelyet harminckétszer kell megforgatni, s mindegyikhez inni egy hosszúlépést. Italtól persze nem fért ennyi Jóskába, viszont a forgatások közben annyi füstöt szívott magába, hogy jókora füstmérgezést kapott, egy órába is beletelt, amíg rendbejött. Az öhöm viszont igazi volt, dicsérte mindenki.

Attól az évtől kezdve Ratkó József rendszeresen részt vett olvasótáborok munkájában, szervezett, irányított, feledhetetlen vitákat, beszélgetéseket vezetett. Költő volt, gondolkodó, tanár, az Isten és az ördög ügyvédje, s legfőképpen embertárs, aki segíteni akar. Sok száz, talán több ezer fiatal örzi ezt az emberarcot még akkor is, ha esetleg észre sem veszi már, hogy egy-egy gondolatában, döntésében ott munkál az is, amit Ratkó Józseftől tanult meg valamelyik nyári estén a csillagos ég alatt.

S ott munkál bennünk is, akik ismerhettük őt, de azokban is, akik csak műveivel találkozhattak. Ha azt kérdelem magamtól, a régi olvasótól, a majdnem baráttól, hogy mely alkotásai idéződnek fel bennem legelsőként, akkor néhány dalt, néhány hosszúverset és a királydrámát kell említenem. Olyan dalokat, mint az *Anyám*, az *Éjszaka*, a *Zsoltár*, az *Egy ágyon, egy kenyéren*, a *Jó hazát*. A hosszúénekek közül a *Halott halottaim*, a *Törvénytelen halottaim* és *Az ének megmarad* címűeket. És legnagyobb sikert aratott művét, az öreg Szent Istvánt megidéző drámát (*Segítsd a királyt!*). S újraolvasva más munkáit is, nem csupán az ismerősség ragad magával, hanem az irodalmi érték is. Hét évszázad magyar irodalmát tartotta örökségének, a magyarság évezredek során egymásra következő nemzedékeit őseinek. Most már ő is őszünk, ő is örökségünk.

Vasy Géza

Császár István

író (Újpest, 1936. június 23. – Budapest, 1998. március 26.)

Most is, e felé forduló sorok írása közben, azt a szemüveget tettem föl, mellyel ő segített ki, mikor tizenöt éve elvesztettem az enyémet. Egyszerre öt-hat piacon vásárolt darabot rakott elém a sportszatyrából. Gondosan ügyelt arra, hogy az írás-olvasásnak legalább a feltétele megmarad-

jon. Ez a sötétbarna, vas-tag keret már akkor idejét múlta, később a szára is elferdült, de a lencséje annyira kényelmes maradt, főként az íráshoz, máig is talányos, nem a szemem romlása hagyott-e alább, vagy a dioptriája erősödött gyengülő látásomhoz. Így teremt misztikus kapcsolatot, azt a

látszatot keltve, mintha találkoznék hajdani gazdájával a Feneketlen tó környéke helyett az elérhetetlen távol-ságban. Mert ő már sohasem érkezhét a megszokott fedelek alá. A régi helyek másoknak valók, legtöbbjüket bezárták. Hol van az Európa presszó, ahol megismerkedtünk, s olyan boldogan ragyogott az első megjelenés sikerétől, vidult, s megállapíthattam, nemcsak a novellája remek, ő maga is különös műélvezetre készlet, sármosan viselkedik, okos, szellemes, iróniától éles, csupa szívbeli humor az előadása, melyben, azt hittem, egy hamar megírandó remekműre készül. És aztán jelképesnek tarthattam nem-sokára, hogy az a szerelmem mutatta be, aki az országút áldozata lett, akár egy Császár István-i hős. De ő inkább a férfiak között talált magának témát, akik a saját életének is variációi lehetnének. De akkor még olyan meszsze volt a jövő a könnyű nyári ingben. Nagy írónak készült. A megalázot-takat és megnyomorítottakat akarta megváltani, Tolsztoj módján a dosz-tojevszkiji bűnököt, a csehovi fölös-legességet. Föl kellett volna fognom mégis, saját esendőségei tűnnek át a kallódó, életük értelmetlenségével küzdő férfiak arca mögül. Mikor a *Fej-forgás* hőséneke halálát elképzeli, azt az öngyilkosságot írja meg, mely az övé is lehetne, ha nem kapaszkodna az írásba. Hiszen ő volt mindenki, aki-re azt mondta, nem ő, s mint valami kísérleti laboratóriumban szimulálta sorsának lehetséges változatait. Ál-szabadságban, valami örök átmenetiségben az amnesztia és a szabaduló igazolás között, s ha nagy is volt a térség, amiben mozgott, egyszer csak őt is fejbe verte. Mert még egy fejforgást sem lehet megcsinálni, ha az a feltétele, hogy „le kell bontani a szoba egyik falát a konyháig, a másikat pedig egé-

szen Balatonberényig”. Most már akadály nélkül elvégezhetem Császár Pista barátomért.

Azon a szombaton reggel kilenctől délután négy óráig megállás nélkül beszélt, de egyetlen közös emléket nem vett a szájára, kérdezni sem hagyott, mint aki nem akar hazamenni. Nem hagyta szóba hozni a kávéházakat, kocsmákat, klubokat, bár jó lett volna öregesen derülni régi magunkon. Inkább másokra szabott regényfolyamat játszott milliós vagyont örökölt barátjáról, aki rögtön elszórta pénzét, hogy szabad maradhasson. Akkor már kisebbre cserélte azt a lakást, amelynek megszerzésében közreműködtem én is, de sosem hívott meg, biztosan azért, mert segíteni akartam rajta, túrhetetlen sajnálkozással ráerőltettem a saját kulccsal járó költségek összes gondját. Ragadozókat eresztettem rá, széttépni remekműveit. Tönkretettem.

Ült csak divatok fölötti, Bérkocsis utcai mutatványos ünneplőjében, kihajtott inggallérral, csauszínű félcipősen, megborotválkozva, mint aki velem kezdi a napját egy tagolatlan időben, Pistikám hőskorában. Mikor még volt lakása, már nem volt lakása, még volt telefonja, már nem volt telefonja, még s már volt felesége, alkalmi társa, s vesztett, kopott dolgok között kószált eltitkolt gondolataival, fellengzős mosolyával, bevallatlan hiányok útvesztőin téblábolva hosszas búcsúzkodásban.

Ahogy azon a szombaton hét órán át halasztgatta halálát, rám való tekintettel, hívságos gondjaimra való tekintet nélkül. Vidoran leste, mikor unom meg szavai egy ültő helyből ömlő előadását. Mert én írásra biztattam volna a széthulló igék, elmálló nevek, jelzők áradása helyett. Nem hallgatott meg semmi életre szóló tanácsot. Szabad lett a szó- és

fejforgatásra, mint egy illetlen nemzedék tagja, akit még attól a kaján hittől is megkíméltek, hogy legalább a halálával megvalósítson valamit.

Talán azért hallgattam el, mint valami szóra sem érdemes apróságot, hogy láttam néhány napja a Bartók Béla úton, s nem köszöntem rá, ami fölért az árulással. Amint az ismerős asszonnyal beszélgettem, hátat fordítottam s féloldalvást figyeltem, hát ha összeakad a tekintetünk. De ő csak nézett maga elé a szokatlan, fülére húzott baseballsapkában, mintha attól volna púpos, nem a csontritkulás-

tól. És ment maga elé földig érő hajléktalanszatyórral, mint régen a sporttáskával, amelyből gyakran finom kócolódás hallatszott, amint az üres térben csúszkál a konyakos üveg meg a pirulás üvegcese. Épp a zsebében kotorászott, telefonálni készült, a fülkéből kifordult, tűnődött, visszahátrált a trafik ajtajából, elsomfordált a boltig. Úgy kapkodta a sarkát, mintha egy láthatatlan eb szaglászna a nyomában. Elsodorta a téliesített függönyt, amint a Hungáriába szokott valaha betalálni.

Ágh István

Varga Zoltán

író, esszéista

(Nagykikinda, Jugoszlávia – ma: Szerbia-Montenegró, 1936. július 4. – Zenta, Jugoszlávia – ma: Szerbia-Montenegró, 2000. április 24.)

Varga Zoltán nem tartozott a népszerű vajdasági írók közé. Nem tudott s nem is akart az olvasóközönség ízléséhez vagy politikai elvárásokhoz alkalmazkodni. Viszont hitt az egyénileg kiküzdött élet igazságában s talán a küldetésében is: ezért válhatott a hatvanas évektől az egyetemes magyar irodalom egyik kiemelkedő írójává. Alkotói kivételességét rendkívüli életkörülményei határozták meg. A gyermekparalízis ugyanis gyermekora óta tolókoksihoz szögezte, s az ő élettörekvése az volt, hogy e súlyos testi-lelki hátrányát szellemi-irodalmi előnnyé változtassa át.

Varga délvidéki íróink között a legteljesebb íróegyéniiség, aki a regényírásban, a kisprózában, az esszében és a kritikában egyaránt kiemelkedőt alkotott. Művei ennek ellenére kultúrpolitikai okok miatt nem mindig kaphatták meg az őket illető elismerést. Varga túlságosan sokat tudott, s túl bátor volt a társadalmi problémák művészi megjelenítésében ahhoz, hogy a kritika egészen komolyan vehette volna.

Varga első két elbeszéléskötete (*A kötél táncos*, Újvidék, 1963; *Kirándulás*, 1965) túl mélyről s ugyanakkor túl magasról szemléli az embert ahhoz, hogy megfelelhett volna az aktualitásokra figyelő Symposium-nemzedék értékeszményének. Az ő elbeszéléseinek emberképe ugyanis statikus volt: hősei tetteinek mozgatórugója a fajban rejtett, nem pedig a társadalomban vagy a történelemben. Írónk a pszichológiai realizmus mestereként mutatkozott be, s az ember lehetőségeiről alkotott pesszimista történetei kezdetben meg-

feleltek a liberalizálódó kultúrpolitikának. E Varga-elbeszélések az embernek az önzésre íteltettségéről, a kíméletlenség szükségszerűségéről, az erősebb győz elvének mindenkori érvényességéről szóltak. Ám nem konkrét időbe és tájba ágyazott formában, hanem az örök emberinek a közegében, a szocializmus lehetőségeiről csak a legközvetettebb módon (a teljes tartózkodás által) mondván ítéletet.

Varga Zoltán elbeszélő művészete a kafkaizálódása által változtatta meg formateremtő módszerét. A *Várószoba* című kötetének (1968) történetei ugyanis többnyire már a fantasztikum világában játszódnak, s a szocializmus, illetve a bürokrácia elleni satíráként íródtak. E parabolák célja, de nem mindig megvalósult erénye a vízió plasztikus realizmusa: a részletek kidolgozottsága, a nyelvi pontosság és a groteszk humor.

Ugyanennek a módszernek a szellemében született az írónak *A méregkeverő* (1966) című regénye. Annak ellenére, hogy ennek színterét egy kitalált ország alkotja, az időszerű társadalmi vonatkozásokra utaló modelljelleg átüt a mű szövetén, úgyhogy az mindenfajta forradalmiságnak, illetve szocializmusnak a lényegrajzaként olvasható. Az író elmélyült antropológiai tapasztalatának köszönhetően nem csupán érdekfeszítő cselekménye, hanem árnyalatérzékeny emberképe is van ennek a regénynek. A hangsúly az emberi lény eredendő korlátoltságán és a lelkiismeretes értelmiség mindenkori kiszolgáltatottságán, vagyis a társadalmi-erkölcsi haladás lehetetlenségén van. A magát a hatalomnak kényszerből eladó feltalálónak a példázata, s főleg a regény végén alkalmazhatatlannak bizonyult „juszticin” nevű gyógyszer íroniája (a JUSZ jugoszláv állami szabványt is jelent) ettől kezdve a gyanú árnyékát vetíti Varga társadalomerkölcsi magatartására.

A hatvanas évek egyetemista tüntetései hatására és a minél teljesebb értelmiségi jelenlét érdekében, Varga Zoltán közvetlenebb valóságértékelésre is vállalkozik. Nem véletlenül jelent meg a *Szökés* című regénye csupán a Híd 1972-es évfolyamában, az író ugyanis a szociográfiához közeledve a társadalmi és a nemzeti kizsákmányoltság elevejébe vág: a vajdasági város szocialista rothadásáról (egy magyartanárról külföldre vezető útja kapcsán) készít olvasmányos diagnózist.

Mivel azonban ezt az alkotói utat a kultúrpolitika a hetvenes években újra elaknásította, ezért írónk visszakanyarodott a tartalmas rejtjelek birodalmába. De allegorizáló hajlandóságát most már nem kizárólag a fantasztikum elemeinek segítségével éli ki, mint ahogy a *Tücsök a hangyabolyban* című kötete (1980) tanúsítja, hanem az egyetemes művelődéstörténet különféle korszakaiban is, miként az a *Hallgatás* című könyvből (1978) kitűnik. Mivel ennek történeteit stíluskísérleteknek fogta föl a cenzúra, ezért Híd-díjban részesülhetett, pedig a korhoz kötött és a mindenkori hatalom, valamint az alárendeltség satíráiról, művészeti szintű tipológiai kísérletekről van szó. A mítosz és a történelem keretét biztosított Varga Zoltán túlradó gondolatainak.

A hosszú évekig kiadhatatlan *Indiánregény* (1990) nem csupán egy életfilozófia esztétikailag is hatásos összegezése, hanem módszertani szintézis is. Földrajzilag távol eső tematikájú, realista történet, amely azonban nem csupán a nemzeti (etnikai) kisebbség tragikumát fejezi ki, hanem a mindig kisebbségben maradó erkölcsét, szellemét és sorsát is.

Az *Indiánregény* a maga posztmodern, amerikai szerző történetére támaszkodó formájában tár föl egy helyzetsorozatot, s ebben a kisebbségi ember lelki drámáját. A szerző elfogulatlansága akként jelentkezik, hogy Varga az önérvényesítésért folytatott harcot alapvetőnek tartja az erkölcsi fogalmakkal gondosan takargatott, de a tiszta ész előtt leplezetlen, csupasz életben. Erősek és gyöngék szerepelnek az ő regényében, s nem a jó vagy rossz tulajdonságokon, hanem a számbeli és a technikai fölényen múlik a fehérek rézbőrűek fölötti diadalmaskodása, részrehajló törvényeik érvényre juttatása.

Varga a drámái színpadi bemutatását illetően is hasonló nehézségekbe ütközött a hetvenes években, mint prózája megjelentetésében. Hiába írt még 1970-ben két figyelemre méltó drámát – *Péntek, Szombat, Vasárnap*, illetve *A tanítvány* címen –, közülük csak az egyik, a második, csupán az évtized végén kerülhetett a nézők elé. Nem véletlenül születtek ezek a művek még az ún. anarcholiberalista korszakban, a szabadelvűség gondolata jegyében születtek.

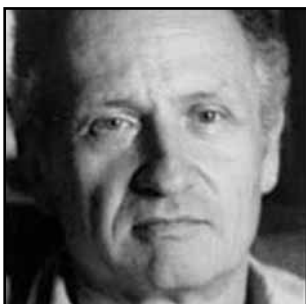
A tekintély Varga drámáiban is kulcsszerepet játszik. A *Péntek, Szombat, Vasárnap* esetében a tekintély a lőfegyver, a primitíven fölfogott szabadság birtoklásával volt azonos. A *tanítványban* viszont a királyi uralom létkérdésévé vált. Jellemző, hogy Dávid király tekintélyének megmentése, a hamis látszat megteremtése érdekében gyakorol önkritikát (miként a Vargát ihlető kommunista funkcionáriusok is). Az ugyancsak mitológiai témájú *Tantaloszban* az író hőséneket istenkáromló tettét a tekintélyrombolás előtérbe állításával korszerűsíti, pedig az istenek ízlésének leplezése többször is a legnagyobb bűnként említetik e műben.

Varga Zoltán idejekorán tisztába jött vele: neki a belügy a külföld előtti kötelező humanista látszat miatt többet enged meg, mint másnak. Ennek ellenére volt idő, amikor közvetlenül is meggyűlt baja a hatósággal. Ezért a naplója is rendkívüli fontosságú, jóllehet eddig csupán egy kötet látott napvilágot belőle (*Bábel árnyékában*, 1999).

Vajda Gábor

Orbán Ottó

költő, műfordító (Budapest, 1936. május 20. – Budapest, 2002. május 26.)

Ha valaki olyan költői antológiát készítené a huszadik század magyar költőinek műveiből, amelyben egy költő csupán egyetlen versével szerepelhet, és felszólítana, hogy Orbán Ottó életművéből én válasszam ki azt az egy verset, akkor olyan hosszas gondolkodási időt kérnék, hogy közben lejárna a leadási határidő, elmúlna április tizenegyedike, a Könyvhét, a Verskarácsony, és leértékelődne a könyvre szánt szponzori támogatás. Ha azonban arra kényszerítenének, hogy most, azonnal nevezzem meg azt az Orbán-verset, mert különben üres lapok volnának az antológiában az Orbán-fejezet helyén, akkor ezt választanám, s nemcsak a bőség zavara miatt nyugtalan lelkiismerettel:

Az elsüllyedt sziget

A legvidámabb barakk készítőinek

*Kreon korának minden főhivatalnoka,
ha tudott róla, ha nem,
Kreon nyelvét beszélte. Egyezményes fordulatokkal
kicsinyítette a bűnt, nagyította végzetté az alkut.
Ez a nyelv Kreon bukása után neveltség tárgya lett.
Aki ezt beszélte, belé ragadt, mint mézbe a légy:
„Sokat vívódtam”, mondta, és: „Nem zsebre tettem a pénzt,
csak egy amforába.” Majd,
s közben tekintete össze-vissza ugrált:
„Nagy királyunk, mint ez köztudott, szeretett bibizni.”
Így állt bosszút rajtuk a nyelvükhöz ragadt hazugság,
rettentőbbet, mint akármiféle kard: kiröhögték őket.
A többit a város bölcsen az istenekre bízta, korán kelt,
eltaszította a hajnali köd fátylába takart bárkáit a parttól
és evezők sokaságával hasogatta tűzcsíkokra a tengert.*

A kilencvenes évek terméséből való vers Kavafisz stílusában íródott. A görög költő munkamódszeréhez tartozott, hogy a klasszikus görög művekből kiragadott és a maga szája ízéhez igazított egy-egy mozzanatot, amely valamilyen jellegző volt az emberiségre minden időben, különösen a szerző korában, a nagy háborúiról és diktatúráiról elhíresült huszadik században.

Orbán Ottó teljes lélekkel benne élt az irodalomban, a hazai és a világköltészetben egyaránt. Kavafiszt alighanem (egyik) legfőbb mesterétől, Vas Istvántól „örökölte”: az „ómódi-modern” írásmód egyik mintaadójaként tartotta számon. Ómódi, mert szívesen merült alá az ógörög világba. És modern, mert ebben az

ógörög világban rendre a tárgyi közvetítőt találta meg ahhoz, hogy minél találóbbat mondjon saját koráról.

Mondhatott volna találóbbat Orbán Ottó a több mint harminc esztendeig fennálló Kádár–Kreón-korszakról, mint ebben a tizenöt sorban? S ebben már benne rejlik a következő kérdés is: írhatott volna eredetibb és személyesebb verset, mint ezekben a Kavafisz költészetére hangszerelt, saját személyét a háttérben tartó, a jobb újságtárcák modorában megírt, netán társalkodó vagy éppen pletykálkodó stílusú költeményben?

Kitűnő elemzője, Lator László hívta fel a figyelmet esszéjében, hogy Orbán Ottó milyen bravúrral és mennyire sokatmondóan keverte a különféle stílus-elemeket. Úgy játszott a nyelv és a különböző stílusok hangszerén, mint az orgonaművész. A hűvös, visszafogott kavafiszi előadásmód csupán az alaphangra érvényes: a vers hol itt, hol ott tér el tőle. Figyeljük meg, miként váltogatják egymást a politológiai precizitás és a morálfilozófia szavai, a találó nyelvi panel iróniája („belé ragadt, mint mézbe a légy”), a politikai gyilkos önleleplező idegessége („Sokat vívódtam” stb.), az árulkodó viselkedés („tekintete össze-vissza ugrált”) meg a bennfentes lakájok sikamlós sutyorgása („Nagy királyunk, mint ez köztudott, szeretett bibizni”). Az utolsó öt sorban veszi át a szót a költő: ez a *költői kommentár szerkezeti egysége*, amely történelmi ítéletté magasodik, anélkül hogy a hang különösebben megemelkedne. Azért sem szólhat mennydörgő ítéletként a költő személyes véleménye – s itt már csakugyan a legszemélyesebb ítéletről van szó! –, mert ez az ítélet nem egyéb, mint a svejki (vagy legyünk stílszerűbbek: arisztophanészi?) „kiröhögés”.

A záró mondat – az utolsó három sor – visszazökken az epikus beszédmód medrébe, de csak azért, hogy észrevétlen bravúrral és Orbán Ottóra oly nagyon jellemző módon elemelkedjen a vers a föld színétől, és nagy távlatú, tüzes költői tájképpel jelezze ama korszak bő három évtizedig tartó tragikumát. Mert lehetett röhögni rajta kínosan és lehetett kárörvendőn, a megtorlás évei múltán a haszonélvezők többé-kevésbé ugyanazok voltak, mint a kárvallottak – ezért volt az a korszak tragikomikus. Az elnyomók és az elnyomottak jól megkülönböztethetők a versekben, de a néma cinkosság vádját a kussoló sokaság sem kerülheti el. A bölcs város éli a maga életét, ahogy élheti, és „az istenekre bízta magát”, hogy túrjön és felejtse. A zsarnoktól nemcsak a főhivatalnokokig tartott az út, a kishivatalnokig és a megfélemlített páriáig terjedt a „mindenki szem a láncban” törvénye.

A verset olvasva mindnyájan, akik akkor éltünk és eszméltünk, érezzük, hogy megrezdül valami lelkiismeretünkben. Arra szólít fel Orbán Ottó műve, amire minden nagy vers: „változtasd meg élted”.

Alföldy Jenő

Ténagy Sándor

költő (Szekszárd, 1936. január 19. – Budapest, 2005. augusztus 18.)

Szülei 1937-ben meghaltak, egyéves korától nagymamája nevelte.

Általános iskoláit Szekszárdon végezte. Már 8-10 éves korában is próbálkozott versírással.

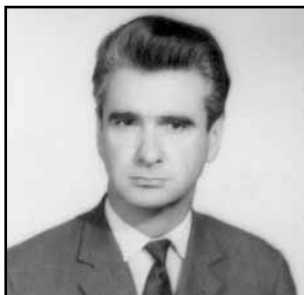
További tanulmányait Fácánkerten folytatta, oda költöztek a negyvenes években.

18 éves korában jött fel Budapestre, az akkori Beloianisz Gépgyárban helyezkedett el fizikai munkásként. Ezekben az években is a versírás, olvasás volt a legfontosabb számára, a munkája mellett. Később újságíróként dolgozott. Évekig a Telefongyár üzemi lapjának volt a munkatársa. A lap megszűnése után, 55 éves korában nyugdíjba vonult.

1956 óta jelentek meg versei különböző folyóiratokban és napilapokban.

1960-ban jelent meg első kötete, a *Jámbor lázadás*, melyet a Magvető Könyvkiadó adott ki Budapesten. A könyv elején, a jellemzés végén az áll; hogy ő „büszke-konok kaszás-ivadék”, aki írásaival küldött – a dolgozó népet kívánja szolgálni.

Második kötete, a *Vaskenyér* 1968-ban, szintén a Magvető Könyvkiadó által jelent meg. Azt írják róla: Közéleti verseihez hasonló intenzitású szerelmi lírája, mely intim, gyöngéd hangokkal gazdagítja a kötetet.

Sóhajom, vérem címmel jelent meg harmadik kötete 1972-ben, amelyet „a keresések, elvesztések versei”-vel jellemezett. Szintén a Magvető kiadásában. *Nyitott ablak* címmel, melyet a Népszava Lapkiadó adott ki 1983-ban, válogatás

a Szakszervezetek Országos Tanácsa 1977–1981 közötti ösztöndíjasok munkáiból. Ténagy Sándor *Riport helyett* versciklusából tíz verset jelentetett meg.

A Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó által megjelentek gyermekverses, -mesés könyvei is. A versek közül többet is megzenésítettek. Pl: *Bolondos mondóka*, *Káposzta a fejem*, *Patogatott kukorica*.

Meséskönyvek: *Mókavásár* – 1977, *Madárnaptár*, *virágóra*, *mese* – 1978, *Vizivár*, *mese* – 1980, *A világgjáró útjelző tábla* – 1981.

Az utóbbi években sem hagyott fel az írással, csak inkább magának írt. Mostanában gondolt arra, hogy kiadassa összegyűjtött írásait.

Sajnos terve már nem valósulhatott meg, mert 2005. augusztus 18-án tragikus hirtelenséggel elhunyt.

Hamvai Dunaújvárosban, az Óvárosi Temetőben lettek örök nyugalomba helyezve.

Ambrus Józsefné

Magyar Kultúra Alapítvány

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: +36-1-224-8100; Fax: +36-1-375-1886

mka@mail.datanet.hu www.mka.hu

A **Magyar Kultúra Alapítvány** épülete a Budai Várban, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar-magyar párbeszéd érdekében. Rendezvényeinknek központi gondolata a „régiónk találkozása”, ennek jegyében szervezzük évente visszatérő programjainkat: *a Magyar Kultúra Napját, a Költészet Napját, a Budavári Mosoly napokat, a Karikatúra Művészeti Fesztivált és a Budavári Mézesnapokat, továbbá számos könyvbemutatót, kiállítást és képzést.*

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával teremtik meg. Épületünkben több különböző méretű teremmel várjuk megrendelőinket, amelyek kongresszusok, konferenciák, fogadások, esküvők, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az első emeleten családi hangulatú, kétszobás, tízenhat szobás szállodát működtetünk. A *Hotel Kulturinnov* szobáihoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik, vendégeinknek svédasztalos reggelit kínálunk.

Januári közönségrendezvényeinkből

Január 9–22.: Gyurkovics Hunor festőművész kiállítása

Január 10., 24., 31. 18 óra: Magyar Emlékekért a Világban Egyesület rendezvénye

Január 12. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre találkozója

Január 22.: Régiók találkozása a Magyar Kultúra Napján – kiállítás megnyitó és ünnepi hangverseny

Kilencvenhat jeles hetvenes

Balázs Jolán • Balogh Géza • Bárdos Pál • Bartis Ferenc
Békési Imre • Bitó János • Bodor Ádám • Buczkó Imre
Buda Ferenc • Budai-Sántha János • Csukás István • Czimber Gyula
Domokos Péter • Dömölky Lídia • Dulin Jenő • Erőd Iván
Fehér Erzsébet • Fenákel Judit • Gaál András • Gallov Rezső
Garabuczy Ágnes • Gazda József • Gulyás Gizella • Gyárfás Endre
Harmati Béla • Hegedűs Oszkár • Hogyor József • Horváth Dezső
Iluh István • Jakab Róbertné • Janota Gábor • Kabdebó Lóránt
Kárpáti Éva • Keuler Jenő • Kézdi-Kovács Zsolt • Kézdy György
Kiss Dénes • Klimó Károly • Kóczyán Éva • Koncsol László
Kovács Sándor • Kováts Albert • Kuroli Géza • Kutas László
Lakner László • Lázár Ervin • Lehoczky Zsuzsa • Léner Péter
Lengyel György • Lovass Lajos • Markovics Ferenc • Matuska Márton
Mécs Károly • Molnár Géza István • Molnár József • Molnár Kálmán
Molnár Sándor • Müller Péter • Oberfrank Géza • Papp Tibor
Pásztor Erzsébet • Pauk György • Perhács János • Péter H. Mária
Polgár Rózsa • Porkoláb Sándor • Pócs Sándor • Pröhle Henrik
Pünkösti Árpád • Putarich Dr. Ivánszky Veronika • Quittner Pál
Réti Csaba • Rétvári László • Ritoók Pálné • Sigmond István
Simon Endre • Szamuely László • Székely Magda • Széles Klára
Szende Béla • Szigeti Jenő • Szódy Viktor • Sztankay István
Szuromi Lajos • Török Ferenc • Török Mária • Tótfalusi István
Tóth Imre • Tóth-Máthé Miklós • Ungváry Rudolf • Urbán György
Várdy Béla • Vavró István • Vermes László
Vígh István • Wagner János

E szám ára: 990 Ft. Előfizetés 2006-ra: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél,
a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán,
a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban,
valamint az Írók Boltjában.

A *Napút* elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327